INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

”SUPREMACY OF LAW”

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

”SUPREMAȚIA DREPTULUI”

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL

”SUPRÉMATIE DE DROIT”

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

№ 1, 2023

Спеціалізоване видавництво ЮНЕСКО СОЦІО Specialized publishing house

Agenția Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 062

Supremația Dreptului

ISSN 2345-1971
E-ISSN 2587-4128

Fondator: Universitatea de Studii Politice si Economice Europene „Constantin Stere"

Tipul B

Profil: Științe juridice

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 17 din 24 februarie 2023, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte Andrei CHICIUC

Eliberat la 07 aprilie 2023

Chișinău

SUPREMAȚIA DREPTULUI

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

Nr. 1, anul 8 (2023)

Revista este înregistrată de către Ministerul Justiției al Republicii Moldova, Decizia nr. 311 din 12 iulie 2016

Domeniu de cercetare: **Științe juridice**

REDACTORI-ȘEF: ***Spiros FLOGAITIS,*** doctor în drept, profesor universitar, Președinte, Organizația Europeană de Drept Public, Atena, Grecia
José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT: ***Alexandr SOSNA,*** doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: ***Tudor SOROCEANU***. Redactare în engleză: ***Lorina AVORNIC***. Redactare în franceză: ***Anişoara DUBCOVEȚCHI***. Asistență computerizată: ***Maria BONDARI***

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Giuliano AMATO, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea La Sapienza din Roma, ex-Prim-ministru, Italia
Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Sergiu CRIJANOVSCHI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Bogdan CUZA, doctor în drept, doctor în economie, Germania
Talia HABRIEVA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Federației Ruse
Nicolai INȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia Națională de Științe Juridice, Ucraina
Vytautas NEKROSIUS, doctor în drept, profesor universitar, Lituania
Natalia ONIȘCENCO, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Institutul Statului și Dreptului „V.M. Koretsky", Academia Națională de Științe a Ucrainei
Kakha SHENGELIA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea Caucaziană, Tbilisi, Georgia
Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, Rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași, Romania
Andrei TREBKOV, doctor în drept, președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Federația Rusă

COLEGIUL DE REDACȚIE

Mihail BAIMURATOV, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Legislației al Radei Supreme, Ucraina
Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Aurel BĂIEȘU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Cristina COPĂCEANU, doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România
Andrian CREȚU, doctor în drept, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, Romania
Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Română
Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România
Anatolii KAPUSTIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Statului și Dreptului, Academia de Științe a Rusiei, Federația Rusă
Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru-corespondent, Academia de Științe a Moldovei
Nicolai ONIȘCIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Rector, Școala Națională a Judecătorilor, Ucraina
Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova
Anatoly RAPOPORT, doctor în filosofie, profesor universitar, Universitatea Purdue, SUA
Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria
Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Alexandru SURDU, doctor în filosofie, academician, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Academia Română
Alexandru-Virgil VOICU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Iurii VOLOȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina
Serghei ZAHARIA, doctor în istorie, conferențiar universitar, Rector, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

COMISIA DE EXPERȚI

Albert ANTOCI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Alexandru ARMEANIC, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova
Igor ARSENI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Alexei BARBANEAGRA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Viorel BERLIBA, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Academia de Științe a Moldovei
Eduard BOIȘTEANU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea "Aleco Russo" din Bălți, Republica Moldova
Valeriu BUJOR, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Asociația de Drept Internațional, Republica Moldova
Serghei CHUCHA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Statului și Dreptului, Academia Rusă de Științe, Moscova, Federația Rusă
Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Academia de Științe a Moldovei
Igor DOLEA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Marin DOMENTE, doctor în drept, Universitatea Americană din Moldova
Iurie FRUNZA, doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Republica Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Președintele Asociației Naționale a Experților Judiciari
Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Veaceslav GUSYAKOV, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Sevastopol, vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Juriștilor
Nikita KOLOKOLOV, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Departamentul Putere Judiciară, Aplicarea Legii și Protecția Drepturilor Omului, Universitatea Pedagogică de Stat din Moscova, Federația Rusă
Alexandru MARIȚ, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Oleg MĂRȚELEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Catedra Drept Constitutional, Universitatea Națională „Taras Șevcenco" din Kiev, Ucraina
Pavel MIDRIGAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova
Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
Tudor OȘOIANU, doctor în drept, profesor universitar, Academia de Științe a Moldovei
Olesea PLOTNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Academia de Studii Economice din Moldova
Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Republica Moldova
Nicolae ROMANDAȘ, doctor în drept, profesor universitar, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova
Alexandru ROȘCA, doctor habilitat în filozofie, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
Diana SCOBIOALA (SÎRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Național de Justiție, Republica Moldova
Andrei SMOCHINA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Republica Moldova
***Boris* SOSNA,** doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Victor SPINEI, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română
Gheorghe SULT, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Olga TATAR, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova

Versiunea electronică: *http://uspee.md/supremdrept/; http://americanuniversity.md/supremdrept/*. Pagina web: *www.supremdrept.revistestiintifice.md*

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review"

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

© USPEE, UAM, ASJ, 2023

SUPREMACY OF LAW

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

No. 1, year 8 (2023)

The journal is registered by the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, Decision No. 311 of July 12, 2016

Field of research: **Legal sciences**

EDITORS- IN -CHIEF: ***Spiros FLOGAITIS,*** Doctor of Law, University Professor, President of the European Public Law Organization Greece
Jose Luis IRIARTE ANGEL, PhD, Professor of private international law, Public University of Navarra, Spain

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: ***Alexandr SOSNA,*** Doctor of Law, Associate Professor, State University of Moldova

Editing in Romanian and Russian: ***Tudor SOROCEANU***. Editing in English: ***Lorina AVORNIC***. Editing in French: ***Anişoara DUBCOVEȚCHI***. Computerized assistance: ***Maria BONDARI***

SCIENTIFIC COUNCIL

Giuliano AMATO, Doctor of Law, University Professor, La Sapienza University of Rome, former Prime Minister, Italy
Gheorghe AVORNIC, Dr. hab. in Law, University Professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Sergiu CRIJANOVSCHI, Doctor of Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Bogdan CUZA, Doctor of Law, Doctor of Economics, Germany
Talia HABRIEVA, PhD in Law, Uiversity Professor, Academician, Russian Academy of Sciences
Nicolai INSIN, PhD in Law, University Professor, Academician, National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Vytautas NEKROSIUS, Doctor of Law, University Professor, Lithuania
Natalia ONISCENCO, Doctor of Law, University Professor, academician, Institute of State and Law „VM Koretsky", National Academy of Sciences of Ukraine
Kakha SHENGELIA, PhD in Law, University Professor, Rector, Caucasus University, Tbilisi, Georgia
Tudorel TOADER, Doctor of Law, University Professor, Rector, Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Romania
Andrei TREBKOV, Doctor of Law, President of the International Union of Lawyers, Russian Federation

EDITORIAL BOARD

Mihail BAIMURATOV, PhD in Law, University Professor, senior scientific adviser, Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine
Oleg BALAN, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Aurel BAIESU, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Violeta COJOCARU, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Cristina COPACEANU, Doctor of Economics, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Ion CRAIOVAN, Doctor of Law, University Professor, Romania
Andrian CRETU, Doctor of Law, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Lucian DINDIRICA, Doctor of History, Associate Professor, Romania
Mircea DUTU, Doctor of Law, University Professor, Academician, Romanian Academy
Ion GUCEAC, Dr. hab. in Law, University Professor, Academician, Academy of Sciences of Moldova
Ioan HUMA, Doctor of Law, University Professor, Romania
Anatoly KAPUSTIN, PhD in Law, University Professor, Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences, Russian Federation
Victor MORARU, Dr. hab. in Political Sciences, University Professor, Corresponding member, Academy of Sciences of Moldova
Nicolai ONISCIUC, PhD in Law, University Professor, Rector, National School of Judges, Ukraine
Elena RAILEAN, Doctor of Pedagogy, Associate Professor, American University of Moldova
Anatoly RAPOPORT, PhD in Law, University Professor, Purdue University, USA
Tzvetan SIVKOV, Doctor of Law, University Professor, Bulgaria
Florin STRETEANU, Doctor of Law, University Professor, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
Alexandru SURDU, PhD, Academician, Institute of Socio-Human Research, Romanian Academy
Alexandru-Virgil VOICU, Doctor of Law, University Professor, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
Iurii VOLOSIN, PhD in Law, University Professor, National Aviation University, Kiev, Ukraine
Serghei ZAHARIA, Doctor of History, Associate Professor, Rector, Comrat State University, Republic of Moldova

EXPERT COMMITTEE

Albert ANTOCI, PhD in Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Alexandru ARMEANIC, Doctor of Law, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
Igor ARSENI, Doctor of Law, Associate Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Alexei BARBĂNEAGRĂ, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Viorel BERLIBA, Dr. hab. in Law, Associate Professor, Academy of Sciences of Moldova
Eduard BOISTEANU, Dr. hab. in Law, University Professor, Aleco Russo Balti State University, Republic of Moldova
Valeriu BUJOR, PhD in Law, University Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Alexandru BURIAN, Dr. hab. in Law, University Professor, International Law Association, Republic of Moldova
Serghei CHUCHA, PhD in Law, University Professor, Institute of State and Law, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russian Federation
Valentina COPTILET, Doctor of Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Valeriu CUSNIR, Dr. hab. in Law, University Professor, Institute of Legal, Political and Sociological Research, Academy of Sciences of Moldova
Igor DOLEA, PhD in Law, University Professor, State University of Moldova
Marin DOMENTE, Doctor of Law, American University of Moldova
Iurie FRUNZA, Doctor of Law, Associate Professor, Institute of Legal, Political and Sociological Research, Republic of Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, Doctor of Law, University Professor, State University of Moldova, President of the National
Raisa GRECU, Dr. hab. in Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Veaceslav GUSYAKOV, Doctor of Law, Associate Professor, Sevastopol State University, Vice-President of the International Association of Lawyers
Nikita KOLOKOLOV, PhD in Law, University Professor, Department of Judiciary, Law Enforcement and Protection of Human Rights, Moscow State Pedagogical University, Russian Federation
Alexandru MARIT, PhD in Law, University Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Oleg MARTELEAC, PhD in Law, University Professor, Department of Constitutional Law, National University of Kiev „Taras Shevchenko", Ukraine
Pavel MIDRIGAN, Doctor of Law, Associate Professor, American University of Moldova
Iurie MIHALACHE, Dr. hab. in Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Tudor OSOIANU, Doctor of Law, University Professor, Academy of Sciences of Moldova
Olesea PLOTNIC, Dr. hab. in Law, University Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
Mihai POALELUNGI, Dr. hab. in Law, University Professor, Free International University of Moldova, Republic of Moldova
Nicolae ROMANDAȘ, Doctor of Law, University Professor, Academy of Public Administration, Republic of Moldova
Alexandru ROSCA, Dr. hab. in Philosophy, University Professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), Dr. hab. in Law, Professor, National Institute of Justice, Republic of Moldova
Andrei SMOCHINA, Dr. hab. in Law, University Professor, Free International University of Moldova, Republic of Moldova
Boris SOSNA, Doctor of Law, University Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Victor SPINEI, Doctor of History, University Professor, academician, Romanian Academy
Gheorghe SULT, Doctor of Law, Associate Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Olga TATAR, PhD in Law, Associate Professor, State University of Comrat, Republic of Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, Doctor of Law, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova

Electronic version: *http://uspee.md/supremdrept/; http://americanuniversity.md/supremdrept/*. Web: *www.supremdrept.revistestiintifice.md*

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© USPEE, UAM, ASJ, 2023

SUPRÉMATIE DE DROIT

JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL

N° 1, année 8 (2023)

Le journal est enregistré par le Ministère de la Justice de la République de Moldova, Décision n° 311 du 12 juillet 2016

Domeniu de cercetare: **Științe juridice**

RÉDACTEURS EN CHEF: ***Spyros FLOGAITIS,*** docteur en droit, professeur, Directeur de l'Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
José Luis Iriarte ÁNGEL, docteur, professeur en droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: ***Alexandr SOSNA,*** docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumain et russe: ***Tudor SOROCEANU***. Rédaction en anglais: ***Lorina AVORNIC***. Rédaction en français: ***Anisoara DUBCOVEȚCHI***.
Assistance technique: ***Maria BONDARI***

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Giuliano AMATO, docteur en droit, professeur, Université de La Sapienza à Rome, ex-Premier ministre, Italie
Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Sergiu CRIJANOVSCHI, docteur en droit, professeur agrégé, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Bogdan CUZA, docteur en droit, docteur en economie, Allemagne
Talia HABRIEVA, docteur habilité en droit, professeur, académicienne, Académie des Sciences de la Fédération de Russie
Nicolai INSIN, docteur en droit, professeur, académicien, Académie Nationale des Sciences Juridiques d'Ukraine
Vytautas NEKROSIUS, docteur en droit, professeur univ., Lituanie
Natalia ONISHCHENKO, docteur en droit, professeur, académicien, Institut d'etat et du droit „V. M. Koretsky", Académie Nationale des Sciences d'Ukraine
Kakha SHENGELIA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, recteur, Université du Caucase, Tbilissi, Georgie
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza", Iasi, Roumanie
Andrei TREBKOV, docteur en droit, président de l'Union Internationale des Juristes, Fédération de Russie

COMITÉ DE RÉDACTION

Mihail BAIMURATOV, docteur en droit, professeur, Institut de législation de la Verkhovna Rada, Ukraine
Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Aurel BAIESU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Cristina COPACEANU, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie
Andrian CRETU, docteur en droit, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Lucian DINDIRICA, docteur en histoire, professeur, Roumanie
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur agrégé, académicien, Académie Roumaine
Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien de L'Académie des Sciences de Moldova
Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie
Anatoly KAPUSTIN, docteur habilité en droit, professeur, Institut d'état et de droit, Académie des Sciences de la Fédération de Russie
Victor MORARU, docteur habilité en sciences politiques, professeur, membre correspondant de L'Académie des Sciences de Moldova
Nikolay ONISHCHUK, docteur habilité en droit, professeur, recteur, École Nationale des Juges, Ukraine
Elena RAILEAN, docteur en pedagogie, professeur, Université Américaine de Moldova
Anatoly RAPOPORT, docteur en philosophie, professeur, Purdue University, États-Unis
Tzvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie
Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, Université Babes-Bolyai, Cluj-Napoca, Roumanie
Alexandru SURDU, docteur en philosophie., professeur, académicien, Institut de recherche en Sciences Socio – Humaines, Académie Roumaine
Alexandru-Virgil VOICU, docteur en droit, professeur, Université Babes- Bolyai, Cluj-Napoca, Roumanie
Iurii VOLOSIN, docteur habilité en droit, professeur, Université de l'Aviation, Kiev, Ukraine
Serghei ZAHARIA, docteur en histoire, professeur agrégé, recteur, Université d'État de Comrat, République de Moldova

COMITÉ D'EXPERTS

Albert ANTOCI, docteur en droit, professeur agrégée, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Alexandru ARMEANIC, docteur en droit, professeur agrégé, Académie des Études Économiques de Moldava
Igor ARSENI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Alexei BARBĂNEAGRĂ, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldava
Viorel BERLIBA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Académie des Sciences de Moldava
Eduard BOISTEANU, docteur habilité en droit, professeur, Université „Aleco Russo" de Balti, République de Moldova
Valeriu BUJOR, docteur en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Alexandru BURIAN, docteur habilité en droit, professeur, Association de droit international, République de Moldova
Serghei CHUCHA, docteur habilité en droit, professeur, Institut d'État et de Droit, Académie des Sciences de Russie, Moscou, Fédération de Russie
Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Valeriu CUSNIR, docteur habilité en droit, professeur, Institut de recherches juridiques, politiques et sociologiques, Academie de Sciences de Moldova
Igor DOLEA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldava
Marin DOMENTE, docteur en droit, Université Américaine de Moldova
Iurie FRUNZA, docteur en droit, professeur agrégé, Institut de recherches juridiques, politiques et sociologiques, République de Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, docteur en droit, professeur, Université d'État de Moldova, Président de l'Association Nationale des Experts judiciaires
Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Veaceslav GUSYAKOV, docteur en droit, professeur agrégé, Université d' État de Sévastopol, vice-président de l'Union Internationale des Juristes
Nikita KOLOKOLOV, docteur habilité en droit, professeur, chef du département du Pouvoir Judiciaire, l'application de la loi et la protection des droits de l'homme, Université Pédagogique d'État à Moscou, Fédération de Russie
Alexandru MARIT, docteur en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Oleg MARTELEAC, docteur habilité en droit, professeur, Département de droit constitutionnel, Université Nationale de Kiev „Taras Șevcenco", Ukraine
Pavel MIDRIGAN, docteur en droit, professeur agrégé, Faculté de droit, Université Américaine de Moldova
Iurie MIHALACHE, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova
Tudor OSOIANU, docteur en droit, professeur, Académie des Sciences de Moldava
Olesea PLOTNIC, docteur habilité en droit, professeur, Académie des Études Économiques de Moldava
Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur, Université Libre Internationale de Moldova, République de Moldova
Nicolae ROMANDAS, docteur en droit, professeur, Académie d'Administration Publique, République de Moldova
Alexandru ROSCA, docteur habilité en philosophie, professeur, académicien de l'Académie des Sciences de Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, Institut National de la Justice, République de Moldova
Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université Libre Internationale de Moldova, République de Moldova
Boris SOSNA, docteurt en droit, professeur, Université d'État de Comrat, République de Moldova,
Victor SPINEI, docteur en histoire, professeur, académicien, Académie Roumaine
Gheorghe SULT, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Olga TATAR, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, docteur en droit, professeur agrégé, Académie des Études Économiques de Moldava

Version électronique: *http://uspee.md/supremdrept/; http://americanuniversity.md/supremdrept/*.Web: *www.supremdrept.revistestiintifice.md*

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© USPEE, UAM, ASJ, 2023

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

№. 1, год 8 (2023)

Журнал зарегистрирован Министерством юстиции Республики Молдова,
Решение № 311 от 12 июля 2016 г.

Область исследования: **Юридические науки**

ГЛАВНЫЕ РЕДАКТОРЫ: ***Спирос ФЛОГАИТИС***, доктор юридических наук, профессор,
Президент Европейской Организации Публичного Права, Афины, Греция
Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права,
Публичный Университет Наварры, Испания

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: ***Александр СОСНА,*** доктор права, доцент,
Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском: ***Тудор СОРОЧАНУ.*** Редактирование на английском: ***Лорина АВОРНИК***. Редактирование на французском: ***Анишоара ДУБКОВЕЦКИ***. Компьютерное сопровождение: ***Мария БОНДАРЬ***

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Джулиано АМАТО, доктор юридических наук, профессор, Римский университет Ла Сапиенца (La Sapienza), экс-премьер-министр, Италия
Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Серджиу КРИЖАНОВСКИ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Богдан КУЗА, доктор права, доктор экономики, Германия
Талия ХАБРИЕВА, доктор юридических наук, профессор, академик, Российская академия наук
Николай ИНШИН, доктор юридических наук, профессор, академик, Национальная академия юридических наук, Украина
Витаутас НЕКРОСИУС, доктор юридических наук, профессор, Литва
Наталья ОНИЩЕНКО, доктор юридических наук, профессор, академик, Институт государства и права имени В.М.Корецкого, Национальная академия наук Украины
Каха ШЕНГЕЛИЯ, доктор юридических наук, профессор, ректор, Кавказский университет, Тбилиси, Грузия
Тудорел ТОАДЕР, доктор права, профессор, ректор, Университет „Александру Иоан Куза", Яссы, Румыния
Андрей ТРЕБКОВ, доктор права, председатель Международного Союза Юристов, Российская Федерация

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Михаил БАЙМУРАТОВ, доктор юридических наук, профессор, Институт законодательства Верховной Рады, Украина
Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Аурел БЭЕШУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Виолетта КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Кристина КОПЭЧАНУ, доктор экономики, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Ион КРАЙОВАН, доктор права, профессор, Румыния
Андриан КРЕЦУ, доктор права, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Лучиан ДИНДИРИКА, доктор истории, доцент, Румыния
Мирча ДУЦУ, доктор права, профессор, академик, Румынская академия
Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Иоан ХУМЭ, доктор права, профессор, Румыния
Анатолий КАПУСТИН, доктор юридических наук, профессор, Институт государства и права, Российская академия наук, Российская Федерация
Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы
Николай ОНИЩУК, доктор юридических наук, профессор, ректор, Национальная школа судей, Украина
Елена РАИЛЯН, доктор педагогики, доцент, Американский Университет Молдовы
Анатолий РАПОПОРТ, доктор философии, профессор, Университет Пурдью, США
Цветан СИВКОВ, доктор права, профессор, Болгария
Флорин СТРЕТЯНУ, доктор права, профессор, Университет Бабеш-Болиай, Клуж-Напока, Румыния
Александру СУРДУ, доктор философии, академик, Институт социально-гуманитарных исследований, Румынская академия
Александру-Вирджил ВОЙКУ, доктор права, профессор, Университет Бабеш-Болиай, Клуж-Напока, Румыния
Юрий ВОЛОШИН, доктор юридических наук, профессор, Национальный авиационный университет, Киев, Украина
Сергей ЗАХАРИЯ, доктор истории, доцент, ректор, Комратский государственный университет, Республика Молдова

ЭКСПЕРТНАЯ КОМИССИЯ

Алберт АНТОЧ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Александру АРМЯНИК, доктор права, доцент, Академия экономических знаний Молдовы
Игорь АРСЕНИ, доктор права, доцент, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Алексей БАРБЭНЯГРЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Виорел БЕРЛИБА, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Академия наук Молдовы
Эдуард БОЙШТЯНУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Бельцкий университет имени Алеко Руссо, Республика Молдова
Валериу БУЖОР, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Александру БУРЬЯН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Ассоциация международного права, Республика Молдова
Сергей ЧУЧА, доктор юридических наук, профессор, Институт государства и права Российской академии наук, Москва, Российская Федерация
Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Валериу КУШНИР, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Институт юридических, политических и социологических исследований, Академия наук Молдовы
Игорь ДОЛЯ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Марин ДОМЕНТЕ, доктор права, Американский Университет Молдовы
Юрие ФРУНЗЭ, доктор права, доцент, Институт юридических, политических и социологических исследований, Республика Молдова
Георге ГОЛУБЕНКО, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет, Председатель Национальной ассоциации юридических экспертов
Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Вячеслав ГУСЯКОВ, доктор права, доцент, Севастопольский государственный университет, вице-председатель Международного Союза Юристов
Никита КОЛОКОЛОВ, доктор юридических наук, профессор, Кафедра судебной власти, правоохранительной и правозащитной деятельности, Московский государственный педагогический университет, Российская Федерация
Александру МАРИЦ, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Олег МАРЦЕЛЯК, доктор юридических наук, профессор, Кафедра Конституционного права, Киевский национальный университет имени Т.Г.Шевченко, Украина
Павел МИДРИГАН, доктор права, доцент, Американский Университет Молдовы
Юрие МИХАЛАКЕ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Тудор ОСОЯНУ, доктор права, профессор, Академия наук Молдовы
Олеся ПЛОТНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Академия экономических знаний Молдовы
Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы, Республика Молдова
Николае РОМАНДАШ, доктор права, профессор, Академия публичного управления, Республика Молдова
Александру РОШКА, доктор хабилитат философских наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Диана СКОБИОАЛЭ (ЦЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова
Андрей СМОКИНЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы, Республика Молдова
Борис СОСНА, доктор права, профессор, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Виктор СПИНЕЙ, доктор истории, профессор, академик, Румынская академия
Георгий СУЛТ, доктор права, доцент, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Ольга ТАТАР, доктор юридических наук, доцент, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова
Вячеслав ЗАПОРОЖАН, доктор права, доцент, Академия экономических знаний Молдовы

Электронная версия: *http://uspee.md/supremdrept/; http://americanuniversity.md/supremdrept/*. Сайт: *www.supremdrept.revistestiintifice.md*

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review"

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

© USPEE, UAM, ASJ, 2023

CUPRINS

Gheorghe AVORNIC, Alexandr TERNOVSKI
Asigurarea drepturilor fundamentale garantate constituțional. Abordări doctrinar-normative 10
Irina IACUB
Vulnerabilitatea supremației și securității Constituției Republicii Moldova în procedura de revizuire constituțională 17
Olga BACIU
Avertizorii de integritate – retrospectiva evolutivă a instituției în reglementările juridice naționale 29
Sergiu BĂIEȘU
Considerații privind limitarea urmăririi unor bunuri în procedura de executare silită 40
Alina STAHURSCHI
Elemente de drept penal comparat privind infracțiunea prevăzută la art. 208 Cod penal al Republicii Moldova 48
Eugeniu PITERSCHI, Igor SOROCEANU
Personalitatea infractorului 56
Angela CORJAN, Violetta VOINSCAIA
Analiza situației în domeniul procedurii civile de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară 64
Oxana NOVICOV
Abuzul de drept în procedura de executare 72
Igor ARSENI
Contracte de distribuție și dealer: probleme de calificare și individualizare 79
Oleg SPÎNU, Ioan TICU
Implementarea principiului nediscriminării în Republica Moldova 87
Veronica POZNEACOVA
Abordarea bazată pe gen privind detenția femeilor 99
Raisa GRECU, Cristina SNEGUR
Violența domestică în lumina standardelor internaționale. Realități și perspective pentru Republica Moldova 116
Viorica STRELCIUC
Caracterele contractului privind plata pensiei de întreținere comparativ contractului de rentă 126
Sofiana TOCARI
Protecția copilului și prevenirea violenței asupra lui. Rolul organizațiilor internaționale și naționale 134
Vitalie TIHON
Evoluţia istorică a infracţiunii de huliganism 146
Igor SOROCEANU
Latura obiectivă a infracţiunii privind activitatea mercenarilor 158
Oleg SPÎNU
Istoricul stabilirii principiului nediscriminării în dreptul internațional public 164
Vladlena LÎSENCO
Organizațiile internaționale și evaluarea proprietății intelectuale în economia mondială 174

CONTENT

Gheorghe AVORNIC, Alexandr TERNOVSKI
Ensuring fundamental rights guaranteed constitutionally. Doctrinal-normative approaches 10
Irina IACUB
Vulnerability of supremacy and security of the Constitution of the Republic of Moldova in the constitutional review procedure 17
Olga BACIU
Whistleblowers - the evolutionary retrospective of the institution in the national legal regulations 29
Sergiu BAIESU
Considerations regarding the limitation of forced pursuit of certain goods in foreclosure proceedings 40
Alina STAHURSCHI
Comparative criminal law elements regarding the offense provided for in article 208 Criminal Code of the Republic of Moldova 48
Eugeniu PITERSCHI, Igor SOROCEANU
The personality of the offender 56
Angela CORJAN, Violetta VOINSCAIA
Analysis of the situation in the field of the institution procedure of judicial protection measures 64
Oxana NOVICOV
Abuse of right in the enforcement procedure 72
Igor ARSENI
Distributor and dealer contracts: problems of qualification and individualization 79
Oleg SPINU, Ioan TICU
The implementation of the non-discrimination principle in the Republic of Moldova 87
Veronica POZNEACOVA
Gender-based approach regarding the detention of women 99
Raisa GRECU, Cristina SNEGUR
Domestic violence in the light of international standards. Realities and perspectives for the Republic of Moldova 116
Viorica STRELCIUC
The characteristics of the contract regarding the payment of the maintenance pension compared to the annuity contract 126
Sofiana TOCARI
Child protection and prevention of violence against them. The role of international and national organizations 134
Vitalie TIHON
The historical evolution of the crime of hooliganism 146
Igor SOROCEANU
The objective side of crimes regarding the activity of mercenaries 158
Oleg SPINU
The history of establishing the principle of non-discrimination in public international law 164
Vladlena LISENCO
International organizations and valuation of the intellectual property in the world economy 174

TABLE DE MATIÈRES

Gheorghe AVORNIC, Alexandr TERNOVSKI
Sécurisation des droits fondamentaux constitutionnellement garantis. Approches doctrinaires-normatives 10
Irina IACUB
Vulnérabilité de la suprématie et de la sécurité de la Constitution de la République de Moldova dans la procédure de révision constitutionnelle 17
Olga BACIU
Les dénonciateurs d'intégrité - rétrospective évolutionnaire de l'institution dans les réglementations juridiques nationales 29
Sergiu BAIESU
Considérations relatives à la limitation du suivi de certaines marchandises dans la procédure de forclusion 40
Alina STAHURSCHI
Éléments de droit pénal comparé concernant l'infraction prévue à l'article 208 du Code pénal de la République de Moldova 48
Eugeniu PITERSCHI, Igor SOROCEANU
La personnalité du délinquant 56
Angela CORJAN, Violetta VOINSCAIA
Analyse de la situation dans le domaine de la procédure d'établissement des mesures de protection judiciaire 64
Oxana NOVICOV
L'abus de droit dans la procedure d'execution 72
Igor ARSENI
Contrats de distributeur et de concessionnaire: problèmes de qualification et d'individualisation 79
Oleg SPINU, Ioan TICU
Mise en œuvre du principe de non-discrimination en République de Moldova 87
Veronica POZNEACOVA
Approche sexospécifique concernant la détention des femmes 99
Raisa GRECU, Cristina SNEGUR
La violence domestique à la lumière des normes internationales. Réalités et perspectives pour la République de Moldova 116
Viorica STRELCIUC
Les caractéristiques du contrat concernant le paiement de la pension d'entretien par rapport au contrat de rente 126
Sofiana TOCARI
Protection de l'enfant et prévention de la violence à son encontre. Le rôle des organisations internationales et nationales 134
Vitalie TIHON
L'évolution historique du crime de hooliganisme 146
Igor SOROCEANU
Le côté objectif des crimes concernant l'activité des mercenaires 158
Oleg SPINU
Histoire de l'établissement du principe de non-discrimination en droit international public 164
Vladlena LISENCO
Les organisations internationales et l'évaluation de la propriété intellectuelle dans l'économie mondiale 174

ОГЛАВЛЕНИЕ

Георге АВОРНИК, Александр ТЕРНОВСКИ
Обеспечение конституционных гарантий основополагающих прав. Доктринально-нормативные подходы 10
Ирина ЯКУБ
Уязвимость верховенства и безопасности Конституции Республики Молдова в процедуре ее пересмотра 17
Олга БАЧУ
Осведомители о неподкупности – эволюционная ретроспектива института в национальном законодательстве 29
Серджиу БЭЕШУ
Некоторые соображения относительно ограничения отслеживания определенного имущества в процедуре принудительного исполнения 40
Алина СТАХУРСКИ
Элементы сравнительного уголовного права в отношении преступлений, предусмотренных статьей 208 Угологного Кодекса Республики Молдова 48
Еужениу ПИТЕРСКИ, Игор СОРОЧАНУ
Личность преступника 56
Анжела КОРЖАН, Виолетта ВОИНСКАЯ
Анализ ситуации в области гражданского процесса при внедрении мер судебной защиты 64
Оксана НОВИКОВ
Злоупотребление правом в исполнительном производстве 72
Игорь АРСЕНИ
Дистрибьюторский и дилерский договора: проблемы квалификации и индивидуализации 79
Олег СПЫНУ, Иоан ТИКУ
Реализация принципа недискриминации в Республике Молдова 87
Вероника ПОЗНЯКОВА
Гендерный подход относительно содержания женщин под стражей 99
Раиса ГРЕКУ, Кристина СНЕГУР
Домашнее насилие в свете международных стандартов. Реалии и перспективы для Республики Молдова 116
Виорика СТРЕЛЧУК
Характеристики соглашения о выплате алиментов по сравнению с договором о ренте 126
Софиана ТОКАРИ
Защита ребенка и предотвращение насилия по отношению к нему. Роль международных и национальных организаций 134
Виталие ТИХОН
Историческая эволюция преступления хулиганство 146
Игор СОРОЧАНУ
Объективная сторона преступлений относительно деятельности наемников 158
Олег СПЫНУ
История установления принципа недискриминации в международном публичном праве 164
Владлена ЛЫСЕНКО
Международные организации и оценка интеллектуальной собственности в мировой экономике 174

CZU 340.12
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.01

ASIGURAREA DREPTURILOR FUNDAMENTALE GARANTATE CONSTITUȚIONAL. ABORDĂRI DOCTRINAR-NORMATIVE

Gheorghe AVORNIC
Doctor habilitat în drept, Profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Eropene, „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *avornic@yahoo.fr*
https://orcid.org/0000-0002-2673-4331

Alexandr TERNOVSKI
Doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *Alex-Ternovsky@yandex.ru*
https://orcid.org/0000-0002-0636-4628

Articolul conține un studiu științific în domeniul poziției de asigurare a drepturilor și libertăților fundamentale garantate constituțional, care sunt esențiale pentru libera dezvoltare a personalității umane în cadrul societății, iar asigurarea lor reală cu drepturi garantate constituie fundamentul societății. În prezentul articol vom elucida atât legătura organică dintre dreptul garantat și dreptul asigurat, adică unitatea complexă a fenomenului, cât și plenitudinea reglementărilor normative, prin prisma abordărilor doctrinei în literatura de specialitate. În conceptul actual al practicii comunității umane contemporane, statul de drept și democratic prin prisma autenticității, este acela în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane reprezintă valori supreme și sunt garantate prin art. 1 alin (3) din Constituția Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *Constituție, drepturi garantate constituţional, democraţie, libertate, valori supreme, demnitate.*

ENSURING FUNDAMENTAL RIGHTS GUARANTEED CONSTITUTIONALLY. DOCTRINAL-NORMATIVE APPROACHES

The article contains a scientific study in the field of the position of ensuring the constitutionally guaranteed fundamental rights and freedoms, which are essential for the free development of the human personality within the society organized in the state. And their real insurance with guaranteed rights constitutes the foundation of the society, which in fact is absent. In the given article we will elucidate both the organic connection between the guaranteed right and the insured right, that is, the complex unity of the phenomenon as well as the fullness of the normative regulations, through the prism of approaches to the doctrine in the specialized literature. Annotation It should be included that in the current concept and practice of the contemporary human community, the rule of law and democracy through the prism of authenticity, is the one in which the dignity of man, his rights and freedoms, the free development of the human personality represent supreme values and are guaranteed by art. 1 paragraph (3) of the Constitution of the Republic of Moldova.

Keywords: *Constitution, constitutionally guaranteed rights, democracy, freedom, supreme values, dignity.*

SÉCURISATION DES DROITS FONDAMENTAUX CONSTITUTIONNELLEMENT GARANTIS. APPROCHES DOCTRINAIRES-NORMATIVES

L'article contient une étude scientifique dans le domaine de la position de garantir les droits et libertés fondamentaux constitutionnellement garantis, qui sont essentiels au libre développement de la personnalité humaine au sein de la société, et leur garantie réelle avec des droits garantis constitue le fondement de la société. Dans cet article, nous éluciderons à la fois le lien organique entre le droit garanti et le droit assuré, c'est-à-dire l'unité complexe du phénomène, et la plénitude des réglementations normatives, à travers le prisme des approches doctrinales de la littérature spécialisée. Dans le concept actuel de la pratique de la communauté humaine contemporaine, l'état de droit et la démocratie à travers le prisme de l'authenticité, est celui dans lequel la dignité de l'homme, ses droits et libertés, le libre développement de la personnalité humaine représentent des valeurs suprêmes et sont garantis par l'article 1 paragraphe (3) de la Constitution de la République de Moldova.

Mots-clés: *Constitution, droits constitutionnellement garantis, démocratie, liberté, valeurs suprêmes, dignité.*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННЫХ ГАРАНТИЙ ОСНОВОПОЛАГАЮЩИХ ПРАВ. ДОКТРИНАЛЬНО-НОРМАТИВНЫЕ ПОДХОДЫ

Статья содержит научное исследование в области обеспечения конституционных гарантий основных прав и свобод человека, которые нужны для свободного развития личности в обществе, организованном государством. Фактическое обеспечение конституционных гарантий прав человека является основой общества, которого на самом деле нет. В данной статье определяется отличие в органической связи гарантированных прав от обеспеченных прав, то есть, как сложное единство явления, так и полноту нормативного регулирования, сквозь призму научных подходов к специализированной сфере и соответствующей литературы. Следует отметить, что в современной концепции и практике современного гражданского сообщества, область верховенства права и демократии рассматривается сквозь призму аутентичности – это то, в чем состоит достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие личности, что представляет собой высшую ценность и гарантируется ст. 1 часть (3) Конституции Республики Молдова.

Ключевые слова: *Конституция, гарантированные конституцией права, демократия, свобода, высшие ценности, достоинство.*

Introducere

Articolul conține un studiu științific în domeniul poziției de asigurare a drepturilor și libertăților fundamentale, garantate constituțional, care sunt esențiale pentru libera dezvoltare a personalității umane în cadrul societății organizate în stat. Iar asigurarea lor reală cu drepturi garantate constituie fundamentul societății, care prin fapt absent.

În articolul dat vom elucida atât legătura organică dintre dreptul garantat cu dreptul asigurat, adică unitatea complexă a fenomenului, cât și plenitudinea reglementărilor normative, prin prisma abordărilor doctrinei în literatura de specialitate.

În conceptul actual al practicii comunității umane contemporane, statul de drept și democratic prin prisma autenticității, este acela în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane reprezintă valori supreme și sunt garantate prin art. 1 alin (3) din Constituția Republicii Moldova [1].

Relevanța acestui articol se datorează studiului situației în domeniul respectiv despre asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în ceea ce privește motivele apariției, problemelor și eficacității acestora.

Scopul studiului este de a stabili și explora principalele motive ale asemănărilor și diferențelor în domeniul asigurării și garantării

protecției drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Baza metodologică constă din principii bine-cunoscute care decurg din sarcina în cauză, care include metoda dialectică, istorismul, studiul și analiza practicii de aplicare a legii și altele.

Structura este determinată de scopurile și obiectivele sale. Constă într-un studiu științific al faptelor, analiza acestora, concluzii și bibliografie.

Idei principale ale cercetării

Garantarea valorilor supreme presupune că ele sunt acoperite pe cale juridică regăsindu-se identificate sub formă de articole individualizate, pe plan intern, în Constituția Statului, iar pe plan extern în Declarații, Pacte și Convenții.

Astfel, Constituția Republicii Moldova cuprinde art.24-53 încadrate în capitolul 2 al titlului II Drepturile și libertățile fundamentale.

Pe plan al Dreptului Internațional public drepturile și libertățile fundamentale se regăsesc în garantarea juridică, actele, parte a cărora este și Republica Moldova. De identificat:

1. Declarația universala a Drepturilor omului din 10 decembrie 1948
2. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966
3. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966, precum și Constituția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950.

Doctrina constituțională abordează problema garantării drepturilor și libertăților fundamentale pornind de la postulatul în conformitate cu care edificiul constituțional al oricărei țări este cu siguranță sortit prăbușirii dacă principala coloană de susținere a acestora – drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului nu este reală și durabilă.

Dinamica istoriei umanității sugerează forma de mișcare a unui bumerang, totul pleacă de la om și revine la el, în folosul sau împotriva lui. Omul este reperul axiologic cardinal al oricărui sistem juridic [2].

Astfel problema drepturilor și libertăților fundamentale garantate constituțional este tratată în literatura de specialitate în lucrările autorilor Arsenii A., Gureac I., Popa V., Cîrnaț T., Deleanu I., Drăganu T., Vrabie G., Moraru G., Tănăsescu E. și a. Cât privește abordarea legăturii organice dintre dreptul garantat și dreptul asigurat, condiții a realizării plenare și efective a drepturilor fundamentale garantate constituțional, apoi aici întrunesc doar abordări de la caz la caz. Mai mult ca atât, nici nu s-a făcut o sistematizare a prevederilor constituționale în care statul este identificat direct prin obligația de a asigura dreptul fundamental. Exemplu ne servește inclusiv și art. 47 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova în conformitate cu care Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent. Rezultă deci că dreptul la un nivel de trai decent este garantat constituțional tot odată asigurarea lui ține de obligația statului. Suntem așa dar în prezența unității dialectice dintre dreptul garantat și dreptul asigurat constituțional.

Legitimitatea unității dialectice dintre dreptul garanta și dreptul asigurat – reglementări normative garantarea drepturilor fundamentale. Orice reglementare normativă își are asigurarea într-un anumit domeniu de relații sociale ca rezultat a Marii Revoluții Franceze, absolutismul normandic a fost răsturnat și puse bazele unei noi orientări sociale bazate pe respectul . omului garantate juridicește.

Pe această cale, Adunarea Națională a adoptat, la 26 august 1789 Declarația drepturilor omului și cetățeanului. În cadrul prevederilor Declarației art.16 stabilește că ”Orice societate în care garantarea drepturilor nu

este asigurată, nici separarea puterilor determinată nu are Constituție" [3]. Vom menționa statul clar și imperativ al legăturii organice dintre dreptul garantat și dreptul asigurat care trebuie să fie cuprinsă în textul Constituției.

Acest principiu al unității dialectice dintre dreptul garantat și dreptul asigurat își găsește reglementare și în normele și principiile uniunii recunoscute ale Dreptului internațional Public.

Astfel, în preambulul Declarației universale Drepturilor omului se consideră că este esenţial ca drepturile omului să fie protejate de un sistem de drept pentru ca omul să nu fie constrâns cu mijloc suprem, la revoltă şi a asigurării [4].

Totodată toate mențiunile trebuie să asigure prin măsuri progresive de ordin naţional şi internaţional, recunoaşterea şi aplicarea lor universală.

Aceste stipulări de principiu au fost reconfirmate şi respectiv dezvoltate în cuprinsul a două Pacte Internaţionale. În Preambulul Pactului Internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, precum şi a drepturilor civile şi politice stabileşte că statele au obligația de a promova respectarea universală şi efectivă a drepturilor şi libertăților omului [5].

La nivel European aceeași reglementare o găsim în preambulul Convenţiei europene pentru aplicarea drepturilor omului și a libertăţilor fundamentale din 04.11.1950 reconfirmă obligaţia statelor să asigure recunoaşterea şi aplicarea universală şi efectivă a drepturilor [6].

Asigurarea drepturilor fundamentale garantate

Sintetizăm reglementările internaţionale şi naţionale observăm că anume statul este obligat să asigure în practică drepturile garantate atât normativ cât şi practic. Pe când Constituţia Republicii Moldova stipulează că drepturile şi libertăţile fundamentale sunt doar garantate. În acest context, art. 1 alin. 3 din Constituţie stabileşte că "..., demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui ..., reprezintă valori supreme şi sunt garantate ". Cât priveşte asigurarea drepturilor fundamentale garantate constituţional, textul constituţional nu conţine o reglementare distinctă ci doar în raport cu unele drepturi fundamentale.

O normă cu caracter general este cuprinsă în art. 23 alin.2 din Constituţie, în conformitate cu care statul asigură dreptul fiecărui om de a-şi cunoaşte drepturile şi libertăţile şi nici de cum asigurarea în practică a drepturilor.

În acelaşi timp, identificarea şi cauzele drepturilor fundamentale pe care statul nu numai le garantează, dar şi le asigură. Conform art. 28 din Constituţie Statul respectă şi ocroteşte viaţa intimă, familiară şi privată. Iar art. 30 din Constituţie stabileşte că statul asigură secretul oricărei corespondințe.

Asigurarea dreptului la informaţie potrivit art. 34 alin.(2) din Constituşie revocă autorităţile publice care sunt obligate să asigure informarea corectă a cetăţeanului.

Un rol aparte Constituţia prin art. 38 asigură realizarea dreptului la învățătură.

Vom menţiona că dreptul la un nivel de trai decent, nici nu este individualizat ca drept fundamental definit în cadrul drepturilor fundamentale. Acest moment generează şi dificultăţi la asigurarea lui chiar dacă art.47 alin.(1) din Constituţie stabileşte clar că Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent.

În acelasi timp, vom menţiona că indirect asigurarea drepturilor fundamentale garantate unde sub incidenţa art. 33 din Constituţie Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică în conformitate cu care persoana vătămată într-un drept al său ...., este îndreptăţită să obţină recunoaşterea dreptului.

Dar cum rămâne autoritatea publică care a încălcat dreptul fundamental garantat, acestui domeniu absolut nu este clar şi totodată

constituie un precedent al dreptului fundamental.

Respectiv, dar Constituţia ar stabili clar obligaţia de a asigura dreptul fundamental garantat atunci indubitabil va fi pusă în acţiune şi răspunsurile inclusiv juridice a autorităţii publice pentru neasigurarea dreptului garantat.

Iată de ce în practica constituţionlă din Republica Moldova asigurarea drepturilor fundamentale garantate constituţional cade pe seama cetăţeanului prin apelarea la instituţia protecţiei juridice. Prin aceasta ordinea să sugerează derect o concluzie rezonabilă, ca fără științele speciale juridice și fără capacitățile materiale ale unei persoane este imposibil de asigura drept vătămat în instanțele naționale pe cont propriu.

Aceasta întocmește o tragedie națională când statul nu asigură nici o garanție constituțională fața de cetățean iar cetăţeanul singur însuşi este lipsit de o protecţie competentă şi efectivă la nivel instanţele naționale.

Aceasta este principala tragedie a Republicii Moldova moderne, în vederea căreia guvernul este autoprovocat la samovolnicie din cauza impunității și lipsei de drepturi a cetățeanului în fața statului.

Astfel, abordări doctrinale despre garantări protecția drepturilor omului însuși rămâne la nivel declarativ.

Abordări doctrinare privind asigurarea drepturilor fundamentale garantate

Pentru început vom sublinia că această problemă este necesar de a fi tratată în complexitatea sa, pornind chiar de la definirea drepturilor fundamentale, determinarea lor juridice, precum şi al asigurării juridice ale omului sunt drepturi naturale subiective esenţiale pentru libera dezvoltare a personalităţii umane în spiritul libertăţii şi demnităţii, drepturi stabilite şi garantate prin Constituţie şi legi comportând astfel un tratament juridic specific [7].

Iar prin natura lor juridică drepturile fundamentale ale omului şi cetăţeanului reprezintă drepturi naturale cu care omul este înzestrat de la naştere, iar statul ca produs al contractului social îi revine obligaţia de a le nominaliza şi de a le proteja constituţional [8].

Una dintre funcţiile exclusive ale curţii constituţionale este garantarea responsabilităţii statului faţă de cetăţean art. 134 alin.(3) din Constituţie. Iar art. 16 alin.(1) din Constituţie stabileşte că Respectarea şi ocrotirea persoanei constituie o îndatorare primordială a statului.

Suntem în aceste circumstanţe, în cadrul normativ, la modul general, precum şi conceptual, de asigurare a drepturilor fundamentale garantate constituşional. Însă doctrina constituţională preferă să abordeze problema prin presiunea instituţiei juridice pretecţia judiciară a drepturilor omului.

Astfel, G.Guceac abordează problema prin prisma evoluţiei istorice a protecţiei drepturilor omului [9], pornind de la abordările din antichitate până în prezent. Această funcţie de protecţie este atribuită Instituţiei Ombudsmanului în Republica Moldova [10]. Însă în opinia noastră dat fiind că în conformitate cu prevederile art. 59 alin.(1) din Constituţie Avocatul poporului asigură promovarea şi protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, sesizând instituţiile statice pentru luarea de măsuri respective. Avocatul poporului nu are competenţe proprii decizionale, astfel obligaţia de a înlătura incoincidenţele depistate cade pe competenţa altor organe statice, decizia finală fiind la discreţia lor.

Tot prin prisma protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale abordează problema şi V. Popa [11]. Iar Avocatul Poporului este determinat ca instituţie de protecţie a drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului , fiind apreciat ca un organ independent, având

pregătire să exercite un control asupra actelor de guvernământ [12].

În același timp, protecţia juridică a drepturilor omului este dedecentă şi o monografie.

Postulatul acestui studiu în faptul că sfera drepturilor omului devine un subiect de cea mai largă circulaţie de o importanţă vitală fiecărui stat [13]. Totodată trebuie să remarcăm faptul că autorii în procesul protecţiei juridice a drepturilor omului, implică instituţiile statice, regionale şi internaţionale [14]. Un rol important pe plin naţional este dedicat Curţii Constituţionale, pornind de la funcţiile de bază, determinate în art. 134 alin.(3) din Constituţia Republicii Moldova [15].

În rest protecţia judiciară a drepturilor fundamentale este elucidată doar în cadrul funcţiilor Curţii Constituţionale.

Problema ce ţine de asigurarea juridică în calitate de obligator a statului de aplicare ale şi măsuri a realizării efectuate a drepturilor fundamentale garantate constituţional constituie o fermă doctrină ştiinţifică.

Concluzii

Unitatea organică dintre dreptul fundamental garantat şi dreptul fundamental constituţional asigurat reprezintă unitatea dialectică şi efectivă de realizare a drepturilor fundamentale cu valori supreme şi total dintre condiţie a eficienței statului de drept şi democratic. Însă ruptura artificială dintre dreptul fundamental garantat şi dreptul fundamental garantat constituţional lasă loc pentru, încălcarea drepturilor fundamentale garantate, implicând astfel şi încălcarea principiului democratic al statului de drept contemporan.

Propuneri

Aşadar, în scopul statului de drept şi democratic în care demnitatea omului şi libertăţile lui reprezintă valori supreme trebuie nu numai să fie garantate, dar şi asigurate propunem cu titlu de Lege de a completa art.1 alin.3 după cuvintele ..., sunt garantate cu sintagma „şi asigurate constituţional”.

Suplimentar, să dezvolte măsuri oglindă de responsabilitate în privința statului și funcționarii de guvernare proporțional cu cele care se aplică unui cetățean pentru neplata impozitelor și taxelor, sustragerea de la devotamentul sacră față de țară, neîndeplinirea îndatoririi sfinte de a proteja Patria, refuzul serviciului militar în armată. Abia atunci ne putem baza pe dreptatea și unitatea dintre stat și cetățean într-un singur tot, datorită prevederii acestui asigurarea garantări constituționale.

Referinţe bibliografice

1. *Constituţia Republicii Moldova* adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12 august 1994, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78 din 29 martie 2016 art. Nr. 140.

2. DELEANU, Ion. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat.* Editura Europa Nord – Bucureşti, 1996, vol.2 p.115.

3. Citat după Arseni A., Ivanov V., Suholitco L. Drept constituţional Gh. Centrul Ed. Polig al USM 2103 p.193 ISBN 9975-70-356-9

4. *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului* din 10 decembrie 1448. Aderat prin Hotărîrea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90. Publicată în Ediţia oficială Tratate Internaţionale 1998 volumul 1 p. 11.

5. *Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale* din 16 decembrie 1946. Autentificat prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1990. Publicat în Ediţia oficială Tratate Internaţionale 1998 volumul 1 pag.18 Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice din 16 decembrie 1966 Ratificat prin Hotărîrea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1990 Publicat în Ediţia Oficială Tratate Internaţionale 1998 volumul 1 p. 30.

6. *Convenţia Europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale* din 05.11.51 Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1299-XIII din 24.07.97 Publicată în Ediţia oficială Tratate internaţionale volumul 1 p.341.

7. ARSENI, Alexandru. *Drept Constituţional*

şi instituţii politice. Tratat Ed. A 3-a actualizată şi restructurată – Chişinău, USM 2021 vol.1 p.230 ISBN978-9975-149-39-6

8. P. 233.

9. ARSENI, Alexandru. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat.* Chişinău CEP USM 2022 vol.2 p.223 ISBN 978-9975-149-39-1

10. GUCEAC, Ion. *Tratat de drept constituţional*. Chişinău, 2022, ÎS FEP Tipografia Centrală vol.2, p.94-95 ISBN 978-9975-151-78-8

11. P. 146-154.

12. POPA, Victor. *Tratat de drept constituţional şi instituţii politice*. Ed. 2. Chişinău, 2021, p. 521. 1533N 978-9975-84-148

13. P. 523.

14. CÎRNAȚ, Teodor, CĂRNAȚ, Marina. *Prezenţa juridică a drepturilor omului.* Chişinău, Reclavux, 2006, p.5 15BN 9975-932-62-6

15. P. 116-380.

16. P. 151-160.

CZU 342.1/.5
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.02

VULNERABILITATEA SUPREMAȚIEI ȘI SECURITĂȚII CONSTITUȚIEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN PROCEDURA DE REVIZUIRE CONSTITUȚIONALĂ

Irina IACUB
Doctor în drept, Conferențiar universitar, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *irinaiacub@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-8349-2789

Studiul este consacrat analizei juridice a Proiectului de lege nr. 35/2023 adoptat în primă lectură de Parlamentul Republicii Moldova la 2 martie 2023 (și a unor materiale care îl însoțesc), urmărindu-se scopul evaluării modului în care au fost respectate cerințele legale în domeniu privind întocmirea propriu-zisă a textului normativ, precum și regulile de procedură legislativă respectate de către legiuitor. În concluzie, se constată încălcarea cadrului normativ în vigoare în special pe segmentul modificărilor operate la nivelul textului Legii Supreme, ceea ce reliefează nivelul înalt de vulnerabilitate a supremației și securității Constituției Republici Moldova, precum și justifică necesitatea unor măsuri urgente de prevenire și contracarare a unor astfel de practici legislative vicioase.

Cuvinte-cheie: *Parlament, Constituția Republicii Moldova, norme de tehnică legislativă, revizuirea constituției, modificarea textului normativ, Curtea Constituțională.*

VULNERABILITY OF SUPREMACY AND SECURITY OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONSTITUTIONAL REVIEW PROCEDURE

The study is devoted to the legal analysis of the Draft Law No. 35/2023 adopted in the first reading by the Parliament of the Republic of Moldova on 2 March 2023 (and some accompanying materials), aiming to assess how the legislator has complied with the legal requirements in the field of drafting the normative text of the draft, as well as the rules of legislative procedure. In conclusion, it is found that the current regulatory framework has been violated, especially with regard to the amendment of the text of the Supreme Law, which highlights the high level of vulnerability of the supremacy and security of the Constitution of the Republic of Moldova and justifies the need for urgent measures to prevent and counteract such vicious legislative practices.

Keywords: *Parliament, Constitution of the Republic of Moldova, legislative technical rules, revision of the Constitution, amendment of the normative text, Constitutional Court.*

VULNÉRABILITÉ DE LA SUPRÉMATIE ET DE LA SÉCURITÉ DE LA CONSTITUTION DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA DANS LA PROCÉDURE DE RÉVISION CONSTITUTIONNELLE

L'étude est consacrée à l'analyse juridique du projet de loi n° 35/2023 adopté en première lecture par le Parlement de la République de Moldova le 2 mars 2023 (et de certains documents d'accompagnement), dans le but d'évaluer la manière dont le législateur a respecté les exigences légales dans le domaine de la rédaction du texte normatif du projet, ainsi que les règles de la procédure législative. En conclusion, on constate que le cadre réglementaire actuel a été violé, notamment en ce qui concerne l'amendement du texte de la Loi suprême, ce qui met en évidence le niveau élevé de vulnérabilité de la suprématie et de la sécurité de la Constitution de la République de Moldova et justifie la nécessité de prendre des mesures urgentes pour prévenir et contrecarrer de telles pratiques législatives vicieuses.

Mots-clés: *Parlement, Constitution de la République de Moldova, règles techniques législatives, révision de la Constitution, amendement du texte normatif, Cour constitutionnelle.*

УЯЗВИМОСТЬ ВЕРХОВЕНСТВА И БЕЗОПАСНОСТИ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В ПРОЦЕДУРЕ ЕЕ ПЕРЕСМОТРА

Исследование посвящено правовому анализу законопроекта № 35/2023, принятого в первом чтении Парламентом Республики Молдова 2 марта 2023 года (и некоторых сопроводительных материалов), с целью оценить, насколько законодатель соблюдал требования законодательства в области составления нормативного текста проекта, а также правила законодательной процедуры. В заключение установлено, что действующая нормативная база была нарушена, особенно в части внесения изменений в текст Основного закона, что подчеркивает высокую степень уязвимости верховенства и безопасности Конституции Республики Молдова и обосновывает необходимость принятия срочных мер по предупреждению и противодействию подобной порочной законодательной практике.

Ключевые слова: *Парламент, Конституция Республики Молдова, законодательные технические правила, пересмотр Конституции, изменение нормативного текста, Конституционный суд.*

Introducere

La 2 martie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat în primă lectură *Proiectul de lege pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale* nr. 35/2023 [12] (în continuare – *Proiectul de lege nr. 35/2023*), prin care se dispune modificarea unui număr nedeterminat de acte normative, inclusiv textul Constituției Republicii Moldova.

Soluțiile legislative cuprinse în acest proiect, dar și procedura legislativă parcursă au bulversat mediul juriștilor, fiind vociferate opinii dure la adresa legiuitorului. Evident, fiind vorba despre o activitate juridică, corectitudinea procesului legislativ (sau eventual, contrariul!) parcurs de Parlament poate fi foarte ușor și clar demonstrată (sau eventual, combătută!) printr-o analiză juridică atentă și detaliată a acesteia prin prisma cadrului normativ în vigoare. Este unica cale corectă de a evita orice speculație la acest subiect.

Scopul studiului

Plecând de la circumstanțele expuse, în prezentul studiu ne propunem să realizăm o evaluare complexă a proiectului de lege enunțat (inclusiv a *Notei informative* care îl însoțește), în vederea aprecierii corectitudinii și legalității acestuia și a procedurii legislative parcurse de legiuitor. În funcție de rezultatul obținut, ținem să dăm o apreciere nivelului de vulnerabilitate al supremației și securității Constituției Republicii Moldova.

Discuții și rezultate obținute

Conform *Proiectului de lege nr. 35/2023*, principalele soluții legislative sunt:

„Art.I. – În textul legilor Republicii Moldova:

1. *Cuvintele „limba moldovenească”, la orice formă gramaticală, se substituie cu cuvintele „limba română” la forma gramaticală corespunzătoare.*

2. *Cuvintele „limba de stat”, „limba oficială” și „limba maternă”, la orice formă gramaticală, în cazul în care se are în vedere limba de stat a Republicii Moldova,* ***se substituie*** *cu cuvintele „limba română” la forma gramaticală corespunzătoare.*

Art.II. – Se constată desuetudinea textului „funcționând pe baza grafiei latine” din articolul 13 alineatul (1) din Constituţia Republicii Moldova.

Art.III. – În termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, autoritățile publice cu competenţă de adoptare, aprobare sau emitere a actelor normative inferioare le-

gii vor opera modificările ce se impun în sensul prezentei legi.

Art.IV. – În scopul executării prezentei legi, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, Agenția Resurse Informaționale Juridice va asigura în Sistemul informațional „Registrul de stat al actelor juridice" operarea modificărilor ce se impun în sensul prezentei legi, în toată legislația Republicii Moldova, inclusiv în Constituția Republicii Moldova."

Pentru o evaluare juridică obiectivă, completă și corectă a soluțiilor legislative enunțate și a procedurii legislative în ansamblu considerăm necesar a analiza următoarele aspecte:

1. Respectarea principiului ierarhiei actelor normative;
2. Modificare ordinară *vs* modificare tehnică a textului normativ;
3. Modificările propuse pentru textul Constituției Republicii Moldova;
4. Respectarea normelor tehnico-legislative de modificare a Constituției Republicii Moldova;
5. Temeiul „modificării tehnice" a textului constituțional.

I. Respectarea principiului ierarhiei actelor normative

La o primă vedere, se poate observa că legiuitorul a decis (chiar dacă nedefinitiv la moment!) ca prin intermediul unei legi organice sau ordinare (întrucât în proiect nu este precizat concret tipul acesteia) să modifice atât toate legile statului (conform art. I din proiect), cât și Constituția Republicii Moldova (în temeiul art. II și IV din proiect).

Evident, apare întrebarea: *în ce măsură această soluție este posibilă și corespunde cadrului normativ în vigoare din domeniu, inclusiv Constituției Republicii Moldova?*

Plecând de la prevederile art. 68 alin. (2) din *Legea cu privire la actele normative* nr. 100/2017 [7] (în continuare – *Legea nr. 100/2017*), conform cărora: *„[a]ctul normativ de modificare are o forţă juridică egală cu cea a actului supus modificării"*, se poate constata cu certitudine două momente importante:

- în primul rând, printr-un singur *act normativ de modificare* nu pot fi modificate norme din *legi* și norme din *Constituție*;
- în al doilea rând, normele din *Constituție* nu pot fi modificate printr-o *lege ordinară sau organică*, din cauza inegalității forței juridice a actului de modificare și a celui modificat (Lege Supremă).

Ca urmare, conchidem că *Proiectul de lege nr. 35/2023* a fost elaborat cu încălcarea normelor de tehnică legislativă de modificare a actelor normative și a principiului ierarhiei actelor normative, întrucât, pe de o parte, dispune modificări legislative în acte normative cu diferită forță juridică, iar, pe de altă parte, fiind preconizat ca *lege de modificare* cu o forță juridică inferioară Constituției Republicii Moldova, operează modificări în textul acesteia.

II. Modificare ordinară vs modificare tehnică a textului normativ

Necesitatea abordării acestui aspect este dictată de explicațiile oferite de autorii proiectului în *Nota informativă* a acestuia [11], în care este subliniat: *„prezenta inițiativă legislativă nu constituie o inițiativă ordinară de modificare (...), ci una tehnică (...)"*. Pentru a înțelege și a aprecia acest argument este binevenit de văzut inițial care este distincția dintre „modificarea ordinară" și „modificarea tehnică" a unui text normativ.

Referitor la modificarea actelor normative ca procedeu tehnico-legislativ, art. 62 alin. (1) din *Legea nr. 100/2017* stipulează: „[m]odificarea actului normativ constă în schimbarea oficială a textului actului normativ, (...), realizată prin modificări, excluderi sau completări ale unor părți de text".

Așadar, modificarea actului normativ presupune schimbarea oficială a textului prin mo-

dificarea, excluderea (abrogarea) sau completarea acestuia. De regulă, modificarea actului normativ se realizează prin adoptarea actelor normative de modificare conform art. 62-64 din *Legea nr. 100/2017*.

Referitor la „modificarea tehnică" a actului normativ, este de precizat că *Legea nr. 100/2017* nu operează cu o astfel de expresie. În schimb, prevede în calitate de procedee de tehnică legislativă: „redactarea" și „rectificarea" după cum urmează:

- art. 56 alin. (6): *„În actul normativ adoptat, aprobat sau emis nu pot fi efectuate redactări, cu excepţia redactării greşelilor gramaticale şi de punctuaţie, depistate ulterior, care nu modifică conţinutul sau sensul prevederilor actului normativ."* Observăm că este expres interzisă efectuarea de redactări (corectări) în actele normative adoptate (până la intrarea în vigoare), cu o singură excepție condiționată.
- art. 70 alin. (2) și (3): *„(2) În cazul în care, după publicarea actului normativ, se descoperă erori materiale în cuprinsul acestuia, se procedează la publicarea, în condiţiile legii, a unei note cuprinzând rectificările necesare. (3) Rectificarea se efectuează la cererea autorităţii publice care a adoptat, a aprobat sau a emis actul*."

Chiar dacă *Legea nr. 100/2017* nu explică expresia de „erori materiale", potrivit art. 23 din *Legea privind procedura publicării şi republicării actelor normative şi a rectificărilor operate în ele* nr. 92/2004 [10]: *„(...) erori materiale se consideră greşelile gramaticale, omisiunile de text şi alte inexactităţi de ordin material"*.

Dincolo de aparenta distincție dintre „greșeli" și „erori materiale", sugerată de cele două acte normative citate, pentru subiectul nostru contează însăși procedura de corectare a acestora. Astfel, dacă după adoptarea actului normativ se permite ca excepție „redactarea greșelilor" din textul acestuia, atunci după intrarea în vigoare (publicarea) actului, este permisă doar „rectificarea" prin publicarea unei note în acest sens.

Suplimentar, ultima regulă este confirmată și în art. 4 din *Legea privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale* nr. 173/1994 [9], în care este stabilit: *„Rectificările la actele oficiale publicate în Monitorul Oficial se publică tot acolo de către Agenţia Naţională de Presă "Moldpres" în baza demersului scris al autorităţii care a adoptat sau a emis actele în cauză, în termen de 3 zile de la data prezentării demersului. Demersul respectiv se transmite concomitent şi Agenţiei Resurse Informaţionale Juridice pentru publicarea rectificărilor în Registrul de stat al actelor juridice al Republicii Moldova."*

Așadar, plecând de la faptul că *Proiectul de lege nr. 35/2023* privește acte normative intrate în vigoare, procedura aplicabilă poate fi doar „rectificarea". Contrar acestei constatări, observăm că chiar dacă se urmărește „rectificarea" („modificarea tehnică") nu sunt clar enunțate „erorile materiale" propriu-zise care se corectează. Mai mult, este destul de vizibilă și nerespectarea normelor de procedură prevăzute expres de art. 70 alin. (2) și (3) din *Legea nr. 100/2017* și art. 4 din *Legea nr. 173/1994*. Astfel, în locul „publicării unei note ce ar cuprinde rectificările necesare", legiuitorul adoptă o „lege de modificare", care are cu totul un alt regim juridic sub aspect tehnico-legislativ.

În concluzie, din cele enunțate se poate deduce cu certitudine că la 2 martie 2023 Parlamentul a adoptat în esență (în primă lectură) „o lege de modificare a actelor normative" (cea mai clară dovadă fiind art. I și II din Proiect). Ceea ce se propune cu titlu de „modificarea tehnică" (conform *Notei informative*) nu poate fi acceptat, întrucât nu corespunde normelor legale în materie (nefiind întrunite condițiile de fond – prezența erorilor, și de procedură – publicarea notei de rectificare).

III. Modificările propuse pentru textul Constituției RM

Referitor la *Constituția Republicii Moldova*, *Proiectul de lege nr. 35/2023* prevede:

a) „constatarea desuetudinei parțiale a normei cuprinse în art. 13 alin. (1)" (în art. II) și

b) „operarea modificărilor ce se impun în sensul prezentei legi, în toată legislația Republicii Moldova, inclusiv în Constituția Republicii Moldova" (în art. IV).

La o analiză atentă a acestor soluții legislative, se poate constata că legiuitorul (odată ce a adoptat proiectul în primă lectură) a dispus revizuirea *Constituției Republicii Moldova* prin:

a) abrogarea parțială a normei cuprinse în art. 13 alin. (1) (prin constatarea desuetudinii acesteia). Vorbim în acest caz despre abrogarea normei constituționale, întrucât potrivit art. 65 alin. (1) și (2) lit. c) din *Legea nr. 100/2017* „pentru degrevarea legislației de norme desuete" se aplică abrogarea ca procedeu tehnico-juridic de scoatere din vigoare a prevederilor actelor normative.

Reiterăm în context că abrogarea poate lua forma „excluderii" ca modalitate de modificare a textului normativ, conform art. 62 alin. (1) din *Legea nr. 100/2017.*

Așadar, dispoziția cuprinsă în art. II al *Proiectului* poate fi și trebuie înțeleasă ca o abrogare a unei norme constituționale, ceea ce ridică problema respectării de către Parlamentul RM a normelor de tehnică legislativă ce reglementează procedura în materie (aspect la care ne vom referi mai jos)**.**

b) modificarea textului constituțional, prin substituirea de expresii („limba moldovenească", „limba de stat" cu cea de „limba română") cu titlu de „modificare tehnică".

Un astfel de efect juridic poate fi dedus din modul echivoc în care este formulat art. IV din Proiect (reamintim: *„Art.IV. – În scopul executării prezentei legi, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, Agenția Resurse Informaționale Juridice va asigura în Sistemul informațional „Registrul de stat al actelor juridice" operarea modificărilor ce se impun în sensul prezentei legi, în toată legislația Republicii Moldova, inclusiv în Constituția Republicii Moldova.").*

Caracterul echivoc al acestei norme sugerează două interpretări:

- fie că operarea modificărilor urmează să aibă loc strict conform art. I (în toată legislația RM) și și conform art. II (în textul Constituției RM) din *Proiect*;
- fie că modificările prevăzute de art. I să fie operate și în textul Constituției.

Cea de-a doua variantă este confirmată indirect de următoarele argumente expuse în *Nota informativă* la Proiectul de lege (pag. 8)*:*

- *„prezenta inițiativă legislativă are drept scop ajustarea cadrului normativ existent la interpretările și considerentele Curții Constituționale referitoare la limba de stat a Republicii Moldova";*
- *„prezenta inițiativă legislativă nu constituie o inițiativă ordinară de modificare a Constituției (...), ci una tehnică (...)".*

Ținând cont de faptul că, așa cum s-a enunțat mai sus, abrogarea presupune o modificare propriu-zisă a textului normativ, „modificarea tehnică" avută în vedere de autorii proiectului nu se poate referi decât exclusiv la „substituirea de expresii" dispusă „pentru toată legislația Republicii Moldova, inclusiv Constituția RM".

În ipoteza în care lucrurile stau anume așa, nu putem ignora faptul că în timp ce „substituirea de expresii în toate legile Republicii Moldova" este dispusă oficial, printr-o dispoziție corespunzătoare (cuprinsă în art. I al Proiectului), în cazul *Constituției Republicii Moldova* aceeași substituire este dispusă „în scopul executării legii de modificare", fiind pusă în sarcina concretă a Agenției Resurse Informaționale Juridice (art. IV din Proiect). Pe lângă absurditatea acestei situații, logic ar fi să ne întrebăm – a fost anulată cumva

competența Guvernului, ca exponent al puterii executive, de a organiza și executa legile și noi nu cunoaștem?

Considerăm absurdă această situație, deoarece este greu de înțeles cum poate fi una și aceeași „substituire de expresii" (dispusă printr-o singură lege de modificare!) pentru toate legile statului „o modificare ordinară" (conform normelor tehnico-legislative), iar pentru *Constituția Republicii Moldova* – „o modificare tehnică"! Sub acest aspect este necesară o certitudine: fie se „corectează tehnic totul", fie totul se „modifică oficial", în ambele cazuri cu respectarea strictă a prevederilor legale!

Plecând de la cele analizate și conchise mai sus, referitor la „modificarea tehnică", suntem de părerea că în pofida pretextului „corectării tehnice" a textului Constituției, prin intermediul *Proiectului de lege nr. 35/2023* Parlamentul operează modificări propriu-zise în textul constituțional (atât prin abrogarea parțială de norme, cât și prin substituirea de expresii). Ca urmare, este logic să verificăm dacă sub acest aspect s-au respectat normele de procedură legislativă.

IV. Respectarea normelor tehnico-legislative de modificare a Constituției

Cele mai importante norme incidente în acest caz sunt cuprinse în *Legea Supremă*. Astfel, potrivit art. 143 alin. (1) din *Constituție* [3], Parlamentul RM este în drept să adopte *legi cu privire la modificarea Constituției,* care în temeiul art. 72 alin. (2) din *Constituție*, sunt *legi constituționale***.** Acest moment este dezvoltat atât în *Regulamentul Parlamentului* [13] (art. 76-86), cât și în *Legea nr. 100/2017* (art. 8-9).

Așadar, în temeiul acestor norme și a principiilor activității de legiferare – *principiul constituționalității* și *principiul respectării ierarhiei actelor normative* (prevăzute în art. 3 alin. (1) lit. a) și f) din *Legea nr. 100/2017*), este logic să deducem că orice modificare a textului Constituției este permisă și posibilă doar prin *legi constituționale***.**

La caz, atestăm nerespectarea acestei condiții, întrucât *Proiectul de lege nr. 35/2023* nu este un *proiect de lege constituțională***.** Pe cale de consecință este clar că nu a fost respectată nici *procedura specială de adoptare a legilor constituționale,* reglementată în art. 141-143 din *Constituție* și art. 76-86 din *Regulamentul Parlamentului***.**

Vom aminti în context doar regulile de revizuire prevăzute nemijlocit de *Constituția RM*:

- art. 141 (Inițiativa revizuirii): *„(1) Revizuirea Constituţiei poate fi iniţiată de: a) un număr de cel puţin 200000 de cetăţeni ai Republicii Moldova cu drept de vot. Cetățenii care iniţiază revizuirea Constituţiei trebuie să provină din cel puţin jumătate din unităţile administrativ-teritoriale de nivelul doi, iar în fiecare din ele trebuie să fie înregistrate cel puţin 20000 de semnături în sprijinul acestei iniţiative; b) un număr de cel puţin o treime de deputaţi în Parlament; c) Guvern. (2) Proiectele de legi constituţionale vor fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curţii Constituţionale, adoptat cu votul a cel puţin 4 judecători."*
- art. 142 (Limitele revizuirii): *„(1) Dispoziţiile privind caracterul suveran, independent şi unitar al statului, precum şi cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorităţii cetăţenilor înscrişi în listele electorale. (2) Nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor sau a garanţiilor acestora. (3) Constituţia nu poate fi revizuită pe durata stării de urgenţă, de asediu şi de război.*"
- art. 143 (Legea privind modificarea Constituției): *„(1) Parlamentul este în drept să adopte o lege cu privire la modificarea Constituţiei după cel puţin 6 luni de la data prezentării iniţiativei corespunzătoare. Legea*

se adoptă cu votul a două treimi din deputaţi. (2) Dacă, de la prezentarea iniţiativei cu privire la modificarea Constituţiei, Parlamentul nu a adoptat timp de un an legea constituţională corespunzătoare, propunerea se consideră nulă."

În lumina acestor norme, putem constata că Parlamentul RM, adoptând *Proiectul de lege nr. 35/2023,* nu a respectat următoarele cerințe prevăzute expres de Constituția RM:

- numărul necesar de deputați ce au exercitat dreptul la inițiativă legislativă/ constituțională – proiectul fiind semnat de 28 de deputați, necesar fiind 34;
- lipsa avizului Curții Constituționale;
- revizuire constituțională este operată pe durata stării de urgență;
- nerespectarea termenului de 6 luni de la data prezentării inițiativei;
- majoritatea de voturi necesară – a 2/3 din deputați (adică 67) – pentru adoptare votând 56 de deputați.

Ca urmare, conchidem că *Proiectul de lege nr. 35/2023* nu poate trece testul constituționalității, cel puțin în partea ce ține de modificarea textului Constituției.

V. Temeiul „modificării tehnice" a textului constituțional

În preambulul *Proiectului de lege* nr. 35/2023 se enunță:

„Având în vedere că interpretarea dată dispoziţiilor constituţionale comportă caracter oficial şi obligatoriu pentru toţi subiecţii raporturilor juridice, iar actele Curții Constituționale prin care se interpretează un text constituţional au putere de lege şi sunt obligatorii, prin considerentele pe care se sprijină, pentru toate organele constituţionale ale Republicii Moldova, precum și fiind dată obligația de a implementa considerentele exprimate: în Hotărârea Curții Constituționale nr. 36/2013 privind interpretarea art. 13 alin. (1) din Constituţie în corelaţie cu Preambulul Constituţiei şi Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova, paragrafele 119-124; în Hotărârea Curții Constituționale nr. 4/2021 pentru controlul constituţionalităţii Legii nr. 234/2020 cu privire la funcţionarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, paragrafele 37 și 38; în Avizul Curții Constituționale nr. 3/2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituţia Republicii Moldova, Parlamentul adoptă prezenta lege."

Se poate constata astfel că scopul nobil pentru care Parlamentul a adoptat legea de modificare (conform *Proiectului nr. 35/2023*) este de a implementa considerentele Curții Constituționale expuse în trei acte ale sale: *Hotărârea CC nr. 36/2013* [5] (hotărâre de interpretare a textului Constituției)*, Hotărârea CC nr. 4/2021* [4] (hotărâre prin care s-a constatat neconstituționalitatea unei legi) și *Avizul CC nr. 3/2017* [1] (avizul pozitiv al Curții asupra unui proiect de modificare a art. 13 alin. (1) din *Constituția RM*).

Așadar, prin adoptarea *Proiectului de lege* nr. 35/2023, Parlamentul RM a dispus „modificarea tehnică" a textului Constituției, în scopul ajustării acestuia la considerentele Curții Constituționale. În legătură cu această constatare, apar următoarele întrebări:

- *Textul Constituției poate fi în general rectificat/modificat tehnic?* și
- *Constituția poate fi rectificată/modificată în scopul ajustării la considerentele Curții Constituționale?*

a) Textul Constituției poate fi în general rectificat tehnic?

Răspunsul la această întrebare este cuprins în însăși prevederile *Constituției RM,* precum și în *Legea nr. 100/2017*. Potrivit *Constituției RM*, textul acesteia poate fi doar revizuit, în condițiile prevăzute de art. 141-143.

Plecând de la cele enunțate mai sus cu privire la „rectificarea actelor publicate" și ținând cont de art. 141-143 din Legea Supre-

mă, se poate conchide: cadrul normativ în vigoare, inclusiv *Constituția RM*, nu permite rectificarea tehnică a textului Constituției, ci doar modificarea (revizuirea) acestuia, exclusiv prin *legi constituționale*. Ca urmare, prin *Proiectul de lege nr. 35/2023* (ca lege ordinară sau organică) Parlamentul nu poate opera modificări în textul Constituției, chiar dacă le numește doar „tehnice".

(2) Constituția poate fi rectificată/modificată în scopul ajustării la considerentele Curții Constituționale?

Răspunsul la această întrebare depinde de perspectiva din care o privim. Plecând de la faptul că legislația în vigoare nu interzice, ci permite revizuirea textului constituțional, este clar că acesta poate fi modificat cu respectarea obligatorie a procedurii speciale de revizuire, inclusiv în scopul implementării considerentelor Curții Constituționale.

Este altceva când pentru modificarea textului constituțional se invocă *obligația de a implementa considerentele Curții* sau *a executa actele acesteia,* temei folosit pentru a eluda procedura specială de revizuire a Constituției (recurgându-se la „modificarea tehnică")**.**

În acest caz, problema se complică, deoarece pentru formularea răspunsului este necesar mai întâi de clarificat cumulativ următoarele aspecte:

a) competența Curții Constituționale ca garant al Supremației Constituției;

b) obligația și posibilitatea executării actelor Curții Constituționale;

c) posibilitatea eludării procedurii de revizuire a textului constituțional.

(a) Competența Curții Constituționale ca garant al Supremației Constituției poate fi dedusă din interpretarea coroborată a următoarelor dispoziții constituționale:

- art. 134 alin. (3) din Constituția RM: *„Curtea Constituţională garantează supremaţia Constituţiei, (...)"*;
- art. 135 alin. (1) lit. a)-c) din Constituția RM: *Curtea Constituţională „exercită, la sesizare, controlul constituţionalităţii legilor", „interpretează Constituţia" și „se pronunţă asupra iniţiativelor de revizuire a Constituţiei".*

Astfel, în vederea garantării Supremației Constituției, Curtea Constituțională este obligată (fiind și în drept):

- să constate neconstituționalitatea actelor normative (posterioare în raport cu Constituția) sau să confirme constituționalitatea lor la sesizare;
- să interpreteze textul constituțional, cu scopul clarificării sensului acestuia și oferirea de soluții juridice de aplicare în sensul său exact;
- să se pronunțe asupra inițiativelor de revizuire a Constituției, cu scopul supravegherii constituționalității intervenției în textul constituțional.

Per a contrario, aceste atribuții prevăzute de Constituția RM în competența Curții Constituționale, ca garant al Supremației Legii Fundamentale, exclude dreptul acesteia de a interveni în textul Constituției cu careva modificări sau ajustări.

Pe cale de consecință, nici Parlamentul nu este în drept să modifice textul Constituției ca urmare a executării hotărârilor Curții Constituționale, întrucât dacă Curtea nu are un astfel de drept, atunci nici hotătârile sale nu pot produce un astfel de efect juridic (obligatoriu) asupra textului constituțional. Altfel spus, în esență, textul Constituției poate fi doar interpretat de Curtea Constituțională și nicidecum modificat direct prin alegațiile acesteia.

În lumina acestor constatări pare a fi nejustificat argumentul autorilor proiectului expus în *Nota informativă* la acesta: *„prezenta iniţiativă legislativă nu constituie o iniţiativă ordinară de modificare a Constituţiei, ci una tehnică, care rezultă din obligativitatea executării și/sau implementării actelor Curţii Constituţionale"* (pag. 8).

(b) Obligația și posibilitatea executării actelor Curții Constituționale pot fi deduse din:

- *Legea nr. 100/2017* – art. 69: *„Actele normative sau dispoziţiile acestora* ***declarate neconstituţionale*** *se aduc în concordanţă cu hotărârile Curţii Constituţionale în modul stabilit de Codul jurisdicţiei constituţionale nr. 502/1995 şi Legea nr. 317/1994 cu privire la Curtea Constituţională";*
- *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994 [8] – art. 28 alin. (2) și (3): *„(2) Actele normative sau unele părţi ale acestora declarate neconstituţionale devin nule şi nu se aplică din momentul adoptării hotărîrii respective a Curţii Constituţionale. (3) Consecinţele juridice ale actului normativ sau ale unor părţi ale acestuia declarate neconstituţionale sînt înlăturate conform legislaţiei în vigoare.";* art. 28^1 alin. (1)-(3): *„(1) Guvernul, în termen de cel mult 3 luni de la data publicării hotărârii Curţii Constituţionale, prezintă Parlamentului proiectul de lege cu privire la modificarea şi completarea sau abrogarea actului normativ sau a unor părţi ale acestuia declarate neconstituţionale. Proiectul de lege respectiv va fi examinat de Parlament în mod prioritar. (2) Preşedintele Republicii Moldova sau Guvernul, în termen de 2 luni de la data publicării hotărîrii Curţii Constituţionale, modifică şi completează sau abrogă actul sau unele părţi ale acestuia declarate neconstituţionale şi, după caz, emite sau adoptă un act nou. (3) Actele emise întru executarea actelor normative sau a unor părţi ale acestora declarate neconstituţionale devin nule şi se abrogă."*
- *Codul jurisdicției constituționale* [2] – art. 28 alin. (2) și (3) și art. 28^1 alin. (1)-(3) /care au același conținut ca în *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994/.

Din normele legale citate, se poate desprinde ideea că obligația de executare a actelor Curții Constituționale este prevăzută doar pentru hotărârile acesteia prin care se constată norme sau legi neconstituționale. Esența și scopul acestei obligații rezidă concret în **„***înlăturarea consecinţelor juridice ale actului normativ sau ale unor părţi ale acestuia declarate neconstituţionale".*

În esență, această obligație este determinată și justificată de însuși efectul juridic al declarării neconstituționalității actelor normative (parțial sau integral) – *lipsirea de putere/forță juridică* a acestora (conform art. 7 și art. 140 alin. (1) din *Constituția RM*), precum și de necesitatea remedierii eventualului vid legislativ astfel creat.

Dacă e să vorbim despre adresele Curții Constituționale și obligativitatea executării acestora, relevantă este norma cuprinsă în art. 28^1 alin. (4) din *Codul jurisdicției constituționale* și art. 28^1 alin. (4) din *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994, potrivit cărora: *„Observaţiile (constatările) Curţii Constituţionale privind lacunele (omisiunile) reglementărilor normative, datorate nerealizării unor prevederi constituţionale, indicate în adresă, urmează să fie examinate de instanţa vizată, care în termen de cel mult 3 luni, va informa Curtea Constituţională despre rezultatele examinării."*

Observăm că în acest caz legea pune accentul pe obligativitatea examinării adreselor cu informarea ulterioară a Curții și nu pe obligativitatea executării (implementării) propriu-zise a acestora. Este un moment important, deoarece în ultimă instanță Curtea Constituțională nu este un legiuitor pozitiv, ci doar negativ, de aceea ea trebuie doar să se asigure că observațiile sale sunt examinate (au ajuns la cunoștința legiuitorului pozitiv), implementarea acestora rămânând la latitudinea exclusivă a autorității legislative.

Plecând de la această constatare, am putea deduce că nici implementarea (sub formă de modificare legislativă) a considerentelor Curții expuse în actele sale nu este (și nici nu poate fi) obligatorie. Considerentele Curții sunt facultative pentru orice inițiativă legislativă promovată conform legii.

Din cele enunțate, este destul de clar în ce cazuri și cum trebuie și pot fi executate obligatoriu actele Curții Constituționale. Contrar acestei constatări, observăm că în preambulul *Proiectului de lege nr. 35/2023* legiuitorul subliniază *obligația sa de a implementa considerentele exprimate de Curte* în trei acte ale sale: *Hotărârea CC nr. 36/2013, Hotărârea CC nr. 4/2021* și *Avizul CC nr. 3/2017*.

Exceptând elementul „obligației" (la care ne-am referit mai sus), vom atrage atenția la *considerentele* despre care vorbește legiuitorul. Din analiza superficială doar a conținutului actelor invocate se poate desprinde ideea că în principiu *considerentele urmărite a fi implementate* își au drept sursă originară *Hotărârea CC nr. 36/2013*, în celelalte acte acestea fiind doar preluate. Important este, așa cum s-a enunțat anterior, că *Hotărârea CC nr. 36/2013* este o hotărâre de interpretare a textului constituțional.

Pentru a vedea care este efectul juridic al unor astfel de hotărâri, vom apela la *Legea nr. 100/2017*, care în art. 71 alin. (1) și (2) prevede: *„(1) Interpretarea actelor normative se efectuează cu scopul clarificării sensului unui act normativ sau al unor dispoziţii din acesta. (2) Prin* ***interpretare*** *se oferă soluţii juridice de aplicare a normei de drept în sensul exact al acesteia."* Pe cale de consecință, am putea spune că același rol și valoare o are și interpretarea Constituției [6] – clarificarea sensului textului constituțional și oferirea de soluții juridice pentru aplicarea sa corectă și conformă acestuia.

Din perspectiva dată, este greu de înțeles și acceptat nu numai *obligația implementării* unor astfel de *considerente*, dar și *modalitatea concretă de realizare a acestei implementări* (văzută de legiuitor ca o simplă „modificare tehnică" a textului constituțional).

Soluția la această dilemă este oferită de însăși Curtea Constituțională, care a subliniat în jurisprudența sa (HCC nr.33/2013, HCC nr.28/2017) că „hotărârile sale interpretative sunt obligatorii pentru executare pentru toate instituţiile statului și se aplică direct, fără nici o altă condiţie de formă".

Așadar, în condițiile în care hotărârile interpretative ale Curții Constituționale (fiind general obligatorii) se aplică direct, fără nici o altă condiţie de formă, despre care obligație de implementare a considerentelor Curții Constituționale se vorbește în preambulul Proiectului nr. 35/2023?

Argumentele din *Nota informativă la proiect*, cu regret, nu oferă nicio claritate, ba mai mult, complică înțelegerea, întrucât subliniază:

- *„prezenta inițiativă legislativă (...) rezultă din obligativitatea executării și/sau implementării actelor Curţii Constituționale"*;
- *„prezenta inițiativă legislativă are drept obiectiv obligaţia Parlamentului (i) de a acţiona cu respectarea principiului loialităţii constituţionale și (ii) de exercita competenţa de bază a acestuia, şi anume cea de legiferare atribuită de Constituţie, în special când o astfel de obligaţie reiese sau a fost impusă prin interpretările și considerentele conținute în actele Curții Constituționale."*

Constatăm astfel că în preambulul *Proiectului de lege nr. 35/2023* este enunțată *obligația Parlamentului de implementare a considerentelor Curții Constituționale „ce reiese sau a fost impusă prin interpretările și considerentele conținute în actele Curții Constituționale"*. Deci, în opinia autorilor, adoptarea proiectului este dictată de obligația Parlamentului ce este impusă de Curte prin interpretările și considerentele expuse în actele sale!

În opinia noastră, o astfel de interpretare a „obligativității actelor Curții Constituționale" este nu doar eronată, ci chiar periculoasă. Este eronată, deoarece, așa cum s-a subliniat mai sus, Curtea Constituțională este chemată să garanteze Supremația Constituției (în cea mai mare parte, în calitate de legiuitor negativ,

interpret al textului constituțional și supraveghetor al revizuirii acestuia), ceea ce o lipsește de dreptul de a impune careva modificări în conținutul Legii Supreme (dar și în celelalte legi ale statului deopotrivă!). Este periculoasă, întrucât sub paravanul „obligației impuse de Curte", Parlamentul foarte ușor a dispus modificarea textului Constituției, cu titlu de „corectare tehnică", eludând toate normele de procedură de revizuire constituțională.

(c) Posibilitatea eludării procedurii de revizuire a textului constituțional. Plecând de la cele analizate și conchise mai sus, se poate constata cu certitudine că revizuirea Legii Supreme a Republicii Moldova (prin abrogare sau modificare de norme) este strict reglementată atât în Constituție, cât și în legislația din domeniu. Respectarea cerințelor și regulilor procedurii de revizuire este absolut obligatorie pentru legiuitor, nefiind admisă nicio excepție. Prin urmare, recurgerea la procedee de genul „modificarea tehnică" a textului constituțional, justificată de o oarecare obligație impusă de Curtea Constituțională, depășește substanțial cadrul legal, fapt ce nu poate fi admis într-un stat de drept democratic.

Concluzii

În încheiere, vom sublinia că unele considerente ale Curții Constituționale într-adevăr merită și necesită a fi implementate în legislația Republicii Moldova și poate chiar în textul Constituției, dar aceasta nicidecum nu trebuie privită ca o obligație impusă legislativului ce i-ar da dreptul să eludeze normele obligatorii de procedură, inclusiv de natură constituțională.

În această ordine de idei, trebuie să recunoaștem că evenimentul produs la 2 martie 2023, cu regret, a reliefat nivelul sporit de vulnerabilitate a supremației și securității Constituției Republicii Moldova, fapt ce determină necesitatea absolută de a întreprinde măsuri concrete în vederea prevenirii și contracarării unor astfel de practici legislative vicioase, care în esența lor sunt ilegale și neconstituționale.

Referinţe bibliografice

1. Avizul Curții Constituționale la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova (limba română) (Sesizarea nr. 134c/2017). Disponibil la: https://www.constcourt. md/public/ccdoc/avize/ro-a331102017ro2f103.pdf. (Accesat – 22.09.2023)

2. *Codul jurisdicției constituționale* nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial nr. 53-54 din 28.09.1995 (modificat prin Legea nr. 99 din 11.06.20, MO161-164/03.07.20).

3. *Constituția Republicii Moldova* nr. 1 din 29.07.1994. Republicată în Monitorul Oficial nr. 78 din 29.03.2016 (modificată prin Legea nr. 120 din 23.09.21, MO238/01.10.21).

4. *Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității Legii nr. 234 din 16 decembrie 2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova* (sesizările nr. 207a/2020 și nr. 213a/2020). Disponibilă la: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h42021207a213a2020b09a7.pdf. (Accesat – 22.08.2023)

5. Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea art. 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (sesizările nr. 8b/2013 şi 41b/2013). Disponibilă la: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_36_2013.pdf. (Accesat – 25.09.2023)

6. IACUB, I. *Interpretarea Constituției: între necesitate, limite și riscuri.* În: *Revista Națională de Drept,* nr. 4-6, 2020, Ediție specială ce cuprinde materialele conferinței științifico-practice internaționale din 5 iunie 2020 „Jurisdicția constituțională constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective", pp. 53-74. Disponibil la: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/53-74.pdf. (Accesat – 12.09.2023)

7. *Legea cu privire la actele normative* nr. 100 din 22.12.2017. În: *Monitorul Oficial* nr. 7-17 din 12.01.2018 (modificată prin Legea nr. 374 din 29.12.22, MO13-16/20.01.23).

8. *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317 din 13.12.1994. În *Monitorul Oficial* nr. 8 din 07.02.1995 (modificată prin Legea nr. 95 din 14.04.22, MO151-157/20.05.22).

9. *Legea privind modul de publicare şi intrare*

în vigoare a actelor oficiale nr. 173 din 06.07.1994. Republicată în *Monitorul Oficial* nr 203-206 din 2007 (modificată prin Legea nr. 236 din 23.12.21, MO6-16/14.01.22).

10. *Legea privind procedura publicării şi republicării actelor normative şi a rectificărilor operate în ele* nr. 92 din 01.04.2004. În: *Monitorul Oficial* nr. 64-66 din 23.04.2004 (modificată prin Legea nr. 31 din 16.03.18, MO126-132 /20.04.18).

11. Nota informativă la Proiectul de lege pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (nr. 35/2023). Dispnibilă la: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeacte legislative/tabid/61/LegislativId/6357/language/ro-RO/Default.aspx. (Accesat – 22.09.2023)

12. Proiectul de lege pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (nr. 35/2023). Disponibil la: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/ 61/LegislativId/6357/ language/ro-RO/Default.aspx (Accesat – 22.10.2023)

13. *Regulamentul Parlamentului.* Adoptat prin Legea nr. 797 din 02.04.1996. Republicată în Monitorul Oficial nr. 50 din 07.04.2007 (modificată prin Legea nr. 375 din 29.12.22, MO13-16/20.01.23).

CZU 343.35
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.03

AVERTIZORII DE INTEGRITATE – RETROSPECTIVA EVOLUTIVĂ A INSTITUȚIEI ÎN REGLEMENTĂRILE JURIDICE NAȚIONALE

Olga BACIU
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *baciu.olga@hotmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-2502-8571

Avertizorii de integritate ca instituție în sistemul juridic național există deja 10 ani. Pentru Republica Moldova, ca și pentru orice alt stat democratic, existența unui astfel de drept este o manifestare a statului de drept, unui stat integru și regimului orientat pro integritate. Pe parcursul timpului, reglementările privind avertizorii de integritate au suportat anumite schimbări, completări și îmbunătățiri. Acestea vizează mai multe domenii, inclusiv introducerea normelor ce țin de protecția avertizorilor de integritate. Cadrul normativ ce reglementează protecția avertizorului de integritate formează o instituție juridică distinctă, având specificul propriu și având drept consecință apariția unor raporturi juridice separate în domeniul integrității. Fiind îmbunătățită mult aspectual, instituția avertizorilor de integritate necesită unele ajustări care au fost menționate în urma analizei comparative a instituției în reglementările juridice naționale și conturate în prezentul articol.

***Cuvinte-cheie**: avertizor de integritate, integritate, Centrul Național Anticorupție, Avocatul Poporului, garanție, confidențialitate, interes public.*

WHISTLEBLOWERS - THE EVOLUTIONARY RETROSPECTIVE OF THE INSTITUTION IN THE NATIONAL LEGAL REGULATIONS

Whistleblowers as an institution in the national legal system have already existed for 10 years. For the Republic of Moldova, as for any democratic state, the existence of such a right is a manifestation of the rule of law, an intact state and the pro-integrity oriented regime. Whistleblowers have endured certain changes, additions and improvements. They target several areas, including the introduction of rules related to the protection of integrity whistleblowers. The legal norms regarding the protection of the integrity whistleblower form a distinct legal institution, generating a separate category of legal relations. Being multifacetedly improved, the institution of integrity whistleblowers requires some adjustments that were mentioned following the comparative analysis of the institution in the national legal regulations and outlined in this article.

***Keywords**: whistleblower, integrity, National Anticorruption Center, Ombudsman, guarantee, confidentiality, public interest.*

LES DÉNONCIATEURS D'INTÉGRITÉ - RÉTROSPECTIVE ÉVOLUTIONNAIRE DE L'INSTITUTION DANS LES RÉGLEMENTATIONS JURIDIQUES NATIONALES

Les dénonciateurs d'intégrité en tant qu'institution du système juridique national existent déjà depuis 10 ans. Pour la République de Moldova, comme pour tout État démocratique, l'existence d'un tel droit est une manifestation de l'État de droit, d'un État intact et d'un régime favorable à l'intégrité. Au fil du temps, les réglementations concernant les dénonciateurs d'intégrité ont subi des modifications et des améliorations. Elles couvrent plusieurs domaines, dont l'introduction de règles liées à la protection des dénonciateurs. Le cadre normatif qui régit la protection du dénonciateur en matière d'intégrité forme une institution juridique distincte, ayant sa propre spécificité et se traduisant par l'émergence de relations juridiques distinctes dans le domaine de l'intégrité. En cours d'amélioration multiforme, l'institution

des lanceurs d'alerte d'intégrité nécessite quelques ajustements qui ont été mentionnés suite à l'analyse comparative de l'institution dans les réglementations légales nationales et exposés dans cet article.

***Mots-clés**: dénonciateurs, intégrité, Centre National Anticorruption, Ombudsman, garantie, confidentialité, intérêt public.*

ОСВЕДОМИТЕЛИ О НЕПОДКУПНОСТИ – ЭВОЛЮЦИОННАЯ РЕТРОСПЕКТИВА ИНСТИТУТА В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Осведомители о неподкупности как институт в национальной правовой системе существуют уже 10 лет. Для Республики Молдова, как и для любого демократического государства, наличие такого права является проявлением верховенства закона, неприкосновенности государства и режима, ориентированного на неподкупность. Со временем, осведомители о неподкупности претерпели некоторые изменения, дополнения и усовершенствования. Они охватывают несколько областей, в том числе введение правил, касающихся защиты осведомителей. Нормативная база, регулирующая вопросы защиты осведомителя о неподкупности, образует самостоятельный правовой институт, имеющий свою специфику и обуславливающий возникновение отдельных правоотношений в сфере неподкупности. Будучи многогранно совершенствуемым, институт осведомителей о неподкупности требует некоторых корректировок, которые были отмечены по итогам сравнительного анализа института в национальных правовых нормах и изложены в данной статье.

***Ключевые слова:** осведомители о неподкупности, добросовестность, Национальный антикоррупционный центр, омбудсмен, гарантия, конфиденциальность, общественный интерес.*

Introducere

Avertizorii de integritate sunt una din cele mai bune surse pentru deconspirarea unor practici ilegale și lipsite de etică la nivelul entităților (publice sau private), ei cunosc cel mai bine și pot să raporteze aceste încălcări ”direct de la sursă”. Potrivit Recomandării CM/Rec (2014)7 a Comitetului de Miniștri adresat statelor membre privind protecţia avertizorului de integritate [1], „persoanele care raportează sau dezvăluie informație cu privire la amenințări sau daune în interesul public, pot contribui la consolidarea transparenței și la responsabilitatea democratică” [1]. Totuși, ținând cont de faptul că dezvăluirile le pot avea un efect negativ asupra vieții profesionale, ba chiar să aibă repercusiuni asupra securității lor personale, este foarte important de a crea condiții în care avertizorii de integritate pot fi asigurați cu măsuri de informare și protejare pe parcursul întregului proces, care include cât însăși dezvăluirea unei practici ilegale, atât și protecția avertizorului de integritate. Astfel, este nevoie să le fie oferite informații accesibile privind procedurile aplicate, garanțiile și asistența/protecția de care pot beneficia avertizorii de integritate. Prevederile respective sunt prevăzute în Directiva (UE) 2019/1937 a Parlamentului European și a Consiliului UE privind protecția persoanelor care raportează încălcări ale dreptului Uniunii, adoptată la 23 octombrie 2019 și care a intrat în vigoare la 16 decembrie 2019[2].

Astfel, fiind o instituție relativ nouă pentru Republica Moldova, istoricul acesteia începe odată cu ratificarea de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 542 din 19.12.2003[3] a Convenției civile privind corupţia, adoptată la 4 noiembrie 1999, de Consiliul Europei la Strasbourg. În art. 9 al Convenţiei se stipulează că „fiecare parte prevede în dreptul său intern o protecţie adecvată împotriva oricărei sancţiuni nejustificate faţă de salariaţii care, de bună-credinţă şi pe bază de suspiciuni legitime, denunţă faptele de corupţie persoanelor sau autorităţilor responsabile”. Ulterior, pentru a asigura un cadru normativ în concordanţă cu art. 9 din Convenţie, Parlamentul Republi-

cii Moldova, la 25.11.2011 adoptă Legea nr. 231 privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiţiei pentru anii 2011–2016 [2] , iar la 06.02.2012 adoptă Hotărârea nr.6 privind aprobarea Planului de acţiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiţiei pentru anii 2011– 2016 [3].

Ideile principale ale cercetării

Instituția „avertizorilor de integritate" în Republica Moldova a fost reglementată prima data în textul Hotărârii Guvernului nr. 707 din 09.09.2013 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind avertizorii de integritate [4] (în continuare Regulament) aprobată „în scopul executării prevederilor art. 18 şi art. 26 din Legea nr. 90-XVI din 25 aprilie 2008 cu privire la prevenirea şi combaterea corupţiei […], art. 121 din Legea nr. 25-XVI din 22 februarie 2008 privind Codul de conduită a funcţionarului public […], precum şi acţiunii 4.3.3 poziţia 2 din Planul de acţiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiţiei pentru anii 2011-2016, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr.6 din 16 februarie 2012" [4]. Mai târziu, deja în anul 2018, Parlamentul a adoptat Legea nr.122 privind avertizorii de integritate, în baza căreia mecanismul avertizorilor de integritate a suportat anumite modificări/modernizări. Totodată, acest mecanism a fost ajustat la standardele internaționale, inclusiv cu reglementarea aspectelor ce vizează protecția avertizorilor de integritate. Pe parcursul ultimilor 10 ani, reglementarea acestui fenomen a suportat anumite modificări, de asemenea acestea fiind condiționate, inclusiv și, potrivit notei informative [5] la proiectul Legii privind avertizorii de integritate, de realizarea prevederilor strategiei Naționale de integritate și anticorupție pentru anii 2017-2022, precum și Planului de acțiuni, aprobate prin Hotărârea Parlamentului nr.56 din 30.03.2017, care prevăd realizarea unor măsuri în scopul perfecționării mecanismului existent de denunțare a corupției și protecție a avertizorilor de integritate.

În rezultatul analizei comparative, ținând cont de provocările transpunerii în practică, precum și potențiale soluții pentru amplificarea efectelor scontate ale mecanismului avertizorilor de integritate, putem constata următoarele:

- Noțiunea „avertizării" a suportat anumite modificări, fiind deja reglementată în calitate de „avertizare de integritate", vizând înainte „comiterea actelor de corupţie şi a celor conexe corupţiei, a faptelor de comportament corupţional, despre nerespectarea regulilor privind declararea veniturilor şi a proprietăţii şi despre încălcarea obligaţiilor legale privind conflictul de interese" [4], ulterior fiind modificată în „unei practici ilegale ce constituie o amenințare sau un prejudiciu adus interesului public" [6], care constituie „dezvăluire a manifestărilor de corupție, după cum sunt definite și enumerate în Legea integrității nr. 82/2017, a încălcărilor de mediu, a încălcărilor drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, a celor ce țin de securitatea națională, precum și a altor încălcări, acțiuni sau inacțiuni care amenință sau prejudiciază interesul public" [6]. De menționat, că Legea privind avertizorii de integritate nr.122/2018, operează cu condiția afectării interesului public, însă nu prezintă definiția acesteia. Cadrul normativ național folosește noțiunea de „interes public" în cel puțin 2 acte legislative, cum ar fi: Legea integrității nr.82/2017 şi Legea cu privire la libertatea de exprimare nr.64/2010 [7]. Totuşi, trebuie de atras atenția că noțiunile menționate nu sunt identice, dar sunt adaptate scopului ce şi-l propune fiecare act în parte. Autorul Tatiana Mostovei (doctor în drept), în lucrarea sa *Libertatea de exprimare a funcţionarului public în contextul dezvăluirii practicilor ilegale*, consideră relevantă pentru prezentul studiu noțiunea reglementată de Legea nr.64/2010 [8], potrivit căreia „interesul public" este „interes al societăţii (şi nu simpla

curiozitate a indivizilor) faţă de evenimentele ce ţin de exercitarea puterii publice într-un stat democratic sau faţă de alte probleme care, în mod normal, trezesc interesul societăţii sau a unei părţi a ei” [9].

- Cu referire la „principiul responsabilității” existent în Regulament, acesta prevedea că „... persoana care face avertizarea este obligată să o susţină cu probe, în cazul în care dispune de acestea” [4]. Prin urmare, deja Legea privind avertizorii de integritate operează cu principiul bunei-credințe, potrivit căruia „dezvăluirea practicii ilegale de către un angajat se prezumă a fi veridică până la proba contrară. Angajatul se consideră de bună-credință dacă dezvăluirea practicii ilegale pe care a făcut-o este veridică sau dacă angajatul are convingerea rezonabilă că este veridică și amenință sau prejudiciază interesul public” [6]. De menționat, că Regulamentul conține și el în textul său principiul bunei-credințe, însă acesta prevede mai bine spus o măsură de protecție, dat fiind faptul că potrivit acestuia „avertizorul de integritate beneficiază de măsuri de protecţie doar în cazul în care a făcut o sesizare fiind convins de realitatea stării de fapt sau că fapta constituie o încălcare a legislaţiei” [4], aceasta referindu-se în mai puțină măsură la principiul bunei-credințe, ci la modul și condițiile de creare și oferire a măsurilor de protecție a avertizorilor de integritate. Această măsură de protecție o prevede și Legea privind avertizorii de integritate, menționând la fel că „protecția acordată poate fi retrasă în cazul constatării […] (că) informația comunicată nu este veridică, inclusiv se demonstrează că angajatul cunoștea sau trebuia să cunoască despre caracterul fals al conținutului dezvăluirii sale (dezvăluirea nu este făcută cu bună-credință)” [6].

- Procedura de depunere și examinare a avertizării a suportat anumite schimbări. Potrivit Legii, avertizor de integritate este „*angajatul* care face o avertizare de integritate” [6]. Este necesar de reținut că statutul de „avertizor de integritate” este atribuit inclusiv și timp de 12 luni după încetarea relațiilor de muncă, această regula fiind atribuită și situațiilor când persoana avea statut de stagier, voluntar or a avut „raporturi juridice contractuale, civile cu un angajator” [6]. Ceea ce înseamnă că timp de un an de la întreruperea relațiilor contractuale persoana poate face o dezvăluire a practicilor ilegale, poate obține statutul de avertizor de integritate și solicita aplicarea garanțiilor de protecție [2]. Spre exemplu în România, cercul avertizorilor de integritate este mai vast și include categoriile de personal care intră sub incidența Legii nr. 571/2004 privind protecția personalului din autoritățile publice, instituțiile publice și din alte unități care semnalează încălcări ale legii [10]. Astfel, personalul entităților publice este format din: *funcționari publici*, „care sunt persoane învestite, prin numire într-o funcție publică din structura unei autorități sau instituții publice, cu prerogative în realizarea competenței acestora, în regim de putere publică, având ca scop realizarea unui interes public” [11]; *personal contractual* conform Codului Muncii și *personal care îşi desfăşoară activitatea în baza unor statute speciale*: medicii, profesorii, polițiștii, grefierii instanțelor, preoții, etc [11].

O altă latură a avertizării sunt subiecții, cărora le poate fi depusă adresarea spre examinare. Astfel, potrivit Regulamentului, avertizarea poate fi depusă alternativ sau cumulativ următoarelor persoane sau organe: conducătorului ierarhic superior al avertizorului de integritate; structurii specializate din cadrul autorităţii publice; organului de urmărire penală; conducătorului autorităţii publice; comisiei naţionale de integritate; procurorului; organizaţiilor neguvernamentale sau mass-mediei [4]. Totodată, Regulamentul prevede că toate avertizările sunt examinate de structura specializată dacă, în urma verificării conţinutului acestora, se constată că ele ţin de competenţa sa. Dacă avertizarea este depusă la conducătorul ierar-

hic superior al avertizorului de integritate sau la conducătorul autorităţii publice, informaţia recepţionată este transmisă ulterior structurii specializate pentru examinare şi întreprinderea măsurilor ce se impun [4]. Legea, în sensul dat, de asemenea operează cu anumite modificări, potrivit cărora sunt prevăzute distinct autoritățile de examinare a dezvăluirilor practicilor ilegale (în continuare – autorități de examinare) și autoritățile de protecție a avertizorilor de integritate (în continuare – autorități de protecție).

Cu referire la condițiile de formă şi de conținut al avertizării de integritate, menționăm că acestea sunt obligatoriu de respectat, cu unele excepţii privind modalitatea de dezvăluire. Domeniul de aplicare materială al Legii nr.122/2018 cu privire la libertatea de exprimare [7] este unul extins şi vizează următoarele categorii de încălcări: manifestările de corupţie, încălcările de mediu, încălcările drepturilor şi libertăților fundamentale ale persoanei, a celor ce ţin de securitatea națională, precum şi a altor încălcări, acţiuni sau inacțiuni care amenință sau prejudiciază interesul public [9]. În condițiile în care completarea şi depunerea Formularului dezvăluirii interne a practicii ilegale nu garantează recunoașterea documentului ca avertizare de integritate şi ambiguitatea cadrului normativ ar putea genera decizii subiective şi arbitrare, lipsind astfel persoana de protecția oferită de lege. Mai mult, Legea nr.122/2018 cu privire la libertatea de exprimare [7] nu oferă dreptul la contestare a refuzului efectuării înregistrării în Registrul dezvăluirilor practicilor ilegale şi al avertizărilor de integritate, precum nu se expune cu privire la responsabilul împuternicit cu astfel de decizii, modul de exercitare a puterii discreționare. Determinăm astfel că legea nu oferă garanții clare care să permită o protecție eficientă împotriva riscurilor de abuz din partea administrației entității publice ori private [9].

De asemenea, legiuitorul oferă o clasificare a modalităților de dezvăluire a practicilor ilegale, acestea fiind: *internă* (comunicată angajatorului), *externă* (comunicată autorităților de examinare) și *public* [6], fără a oferi definiții separate a avertizărilor de integritate interne, externe și publice, ceea ce creează riscul interpretării și aplicării eronate a unor norme legale de către *subiecții legii.*, explicând că „dezvăluirea practicii ilegale se face […] de către angajat, sau prin sistemul electronic de dezvăluire on-line ori este comunicată la liniile telefonice anticorupție ale angajatorilor, ale autorităților de examinare" [6]. Autoritățile responsabile de examinarea dezvăluirilor practicilor ilegale sunt angajatorii, în cazul dezvăluirilor practicilor ilegale interne, și Centrul Național Anticorupție, în cazul dezvăluirilor practicilor ilegale externe. De asemenea, în ceea ce ține de procedura de examinare a informațiilor ce prezintă avertizarea de integritate, în prevederile Legii privind avertizorii de integritate, oferă o posibilitatea nouă, neprevăzută de Regulament, potrivit căreia în cazul în care termenul pentru examinarea avertizării de integritate este insuficient, acesta poate fi prelungit cu încă 30 de zile, cu informarea corespunzătoare a avertizorului de integritate [6].

Totodată, peste doi ani Guvernul a aprobat Regulamentul privind procedurile de examinare și raportare internă a dezvăluirilor practicilor ilegale [12]. Însă, Cadrul normativ național nu este uniform în ceea ce privește examinarea dezvăluirilor practicilor ilegale interne. Potrivit art.10 alin.(4) al Legii nr.122/2018, „în cazul raportărilor interne, autoritățile de examinare pot înființa canale interne de comunicare a dezvăluirilor practicilor ilegale și a avertizărilor de integritate interne (linii telefonice de încredere, cutii poștale, adrese electronice)" [6]. Totodată, potrivit pct.5 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.23/2020, „instituirea canalelor interne de comunicare a dez-

văluirilor practicilor ilegale și a avertizărilor de integritate interne este obligatorie pentru entitățile mari și mijlocii, indiferent de natura activităților lor” [12]. Astfel, observăm că, în timp ce în Legea nr.122/2018 sarcina de institui canale interne de raportare are caracter de recomandare, în Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.23/2020 această sarcină este obligatorie. Este de menționat că, potrivit art.(3) alin.(4) lit. b) din Legea cu privire la actele normative nr.100/2017, proiectul actului normativ întocmit în temeiul unui act normativ de nivel superior nu poate depăși limitele competenței instituite prin actul de nivel superior. Prin urmare, această discrepanță legislativă generează riscul aplicării neuniforme a prevederilor normative în domeniu [13].

Măsurile de protecție în cazul avertizorului de integritate au dobândit o nouă formă și conținut. Regulamentul existent anterior prevedea succint doar faptul că avertizorul de integritate beneficiază de următoarele măsuri de protecţie, aplicate alternativ sau cumulativ, după cum urmează: prezumţia de bună-credinţă până la proba contrarie; confidenţialitatea datelor cu caracter personal; transferul în altă subdiviziune a autorităţii publice. Avertizorul de integritate care a făcut avertizarea cu bună-credinţă nu va fi sancţionat disciplinar chiar dacă, ulterior cercetărilor, aceasta s-a dovedit a fi nefondată [4]. Legea privind avertizorii de integritate vine cu o reglementare cu mult mai cuprinzătoare în acest sens. Astfel, prioritar, trebuie de remarcat că Legea introduce noțiunea de „răzbunare – orice formă de răfuială, presiune, dezavantajare sau discriminare la locul de muncă care este în legătură cu avertizarea de integritate sau rezultă din ea. Forme de răzbunare sunt: concedierea, suspendarea, retrogradarea, refuzul la promovarea în funcție sau instruire, transferul represiv, anularea primelor, a înlesnirilor sau a altor beneficii, hărțuirea sau alt tratament represiv, precum și amenințările cu astfel de acțiuni” [6].

De asemenea, Legea oferă avertizorilor de integritate un șir de garanții, printre care se enumeră: „transferul său ori al persoanei care întreprinde acțiuni de răzbunare, pe perioada examinării cererii de acordare a protecției, într-o altă subdiviziune a entității publice sau private în care activează, cu menținerea specificului de activitate, iar în lipsa acesteia – într-o subdiviziune care desfășoară o activitate conexă […]; sancționarea persoanei care s-a răzbunat în legătură cu avertizarea de integritate sau dezvăluirea practicilor ilegale ori, după caz, a conducătorului entității publice sau private pentru neasigurarea măsurilor de protecție; anularea sancțiunii disciplinare, constatată de către angajator sau, după caz, de către instanța de contencios administrativ, care i-a fost aplicată angajatului ca urmare a unei dezvăluiri în interes public făcute cu bună-credință; despăgubirea prejudiciilor materiale și morale suportate în urma răzbunării.” [6]. Totodată, avertizorul de integritate trebuie să întrunească cumulativ următoarele condiții: să fie recunoscut în calitate de avertizor de integritate sau să fi făcut o dezvăluire publică a practicilor ilegale; să fie supus răzbunării; să existe legătură de cauzalitate între dezvăluirea practicilor ilegale și pretinsa răzbunare [6]. Cererea prin care se solicită protecția avertizorului de integritate se examinează în mod prioritar în termen de 15 zile.

O completare majoră în sensul măsurilor de protecție a avertizorilor de integritate este introducerea și reglementarea autorităților de protecție a avertizorilor de integritate, care sunt fie angajatorul, în cazul dezvăluirilor interne ale practicilor ilegale, fie Avocatul Poporului, în cazul dezvăluirilor externe și publice ale practicilor ilegale. Introducerea Avocatului Poporului în calitate de entitate de protecție a avertizorilor de integritate este condiționată de Strategia naţională de integritate și antico-

rupţie pentru anii 2017–2020, potrivit căreia „De cele mai dese ori drepturile cetăţenilor sunt afectate de administrarea defectuoasă şi birocraţia din instituţiile publice, de neregulile administrative, de incorectitudine, discriminare, de persecuțiile din partea superiorilor, de abuzul de putere, de lipsa de răspuns şi reacţii din partea autorităţilor, precum şi de refuzul sau întârzierile nejustificate ale acestora de a oferi informaţii. Este de datoria Avocatului Poporului să se asigure că oficialii şi autorităţile publice cunosc şi aplică prevederile legislaţiei în domeniul drepturilor omului, iar funcţionarii publici îşi îndeplinesc atribuţiile conform principiilor unei administraţii eficiente. Avocatul Poporului investighează performanţele oficialilor şi ale autorităţilor în baza reclamaţiilor cetăţenilor, adresează Parlamentului petiţii de atenţionare asupra încălcării drepturilor cetăţenilor de către o autoritate sau o instituţie publică. Persecuția persoanelor care denunţă sau avertizează, în interes public, cu privire la comiterea unor iregularităţi, abuzuri sau încălcări în cadrul instituţiilor are conotaţii îngrijorătoare. În prezent, nicio autoritate publică nu şi-a asumat funcţia de protecţie şi reprezentare a intereselor persoanelor care denunţă/avertizează cu privire la potenţiale infracţiuni de corupţie şi alte practici ilegale. Astfel, drepturile fundamentale ale avertizorilor sunt grav afectate (dreptul la muncă, dreptul de a nu fi discriminat, dreptul la un proces echitabil etc.), ceea ce demotivează alte persoane de a se opune corupţiei şi ilegalităţilor.” [14].

Principiul de confidențialitate, ca și alte prevederi a suportat modificări, or, mai bine spus completări. Astfel, Regulamentul, anterior, prevedea *principiul confidenţialităţii*, potrivit căruia conducătorul ierarhic superior al avertizorului de integritate, conducătorul autorităţii publice sau structura specializată din cadrul autorităţilor publice au obligaţia de a păstra confidenţialitatea datelor personale ale persoanei ce face avertizarea, precum şi orice alte date din conţinutul avertizării, ce pot duce la divulgarea identităţii, indiferent de faptul dacă persoana care a depus avertizarea divulgă ulterior aceste informaţii terţilor [4]. Legea deja vine cu reglementări de precizare, menționăm că datele cu caracter personal pot fi divulgate doar în cazul urmăririi penale pornite în baza dezvăluirii de interes public. În acest caz, avertizorul de integritate este audiat în calitate de martor în condițiile Codului de procedură penală al Republicii Moldova sau, după caz, ale Codului contravențional al Republicii Moldova și poate beneficia de protecție în conformitate cu Legea nr. 105/2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal [6]. De asemenea, o clauză inovativă este ceea, potrivit căreia clauzele de confidențialitate și secret profesional dintre angajator și angajat nu împiedică dezvăluirea practicilor ilegale [6].

O modificare esențială este includerea normei, potrivi căreia angajații sunt în drept să depună dezvăluiri ale practicilor ilegale, să fie recunoscuți în calitate de avertizori de integritate și să beneficieze de protecție în condițiile prevăzute de prezenta lege. Însă, prin derogare de la prevederile menționate, *angajații care au calitatea de agenți publici*, în cazul influențelor necorespunzătoare exercitate asupra lor, precum și al altor încercări de implicare a lor în manifestări de corupție în sensul Legii integrității nr.82/2017 și al Legii nr. 325/2013 privind evaluarea integrității instituționale, *sunt obligați să le denunțe*. Dacă nu sunt atrași în calitate de martori și/sau părți vătămate în cadrul procesului penal, agenții publici care au denunțat influențe necorespunzătoare sau alte încercări de implicare a lor în manifestări de corupție pot fi recunoscuți în calitate de avertizori de integritate și pot beneficia de protecție în condițiile prezentei legi [6]. Astfel, a fost reglementată obligativitatea denunțării practicilor ilegale

din partea agenților publici, aceștia fiind în sensul Legii integrității nr.82/2017 persoană încadrată într-o entitate publică şi care exercită o funcţie publică, o funcţie publică cu statut special, o funcţie de demnitate publică, este angajată în cabinetul persoanei cu funcţie de demnitate publică sau prestează servicii de interes public, precum şi alesul local [15].

Însă, nu orice dezvăluire a practicilor ilegale poate fi calificată ca avertizare de integritate. Una din cele mai importante condiții este ca această dezvăluire să se refere la interesul public. Dezvăluirea nu va fi calificată ca avertizare de integritate, dacă are ca scop rezolvarea unor probleme de interes personal și dacă nu sunt întrunite condițiile prevăzute de lege și anume: să fie făcută de un angajat, să vizeze practici ilegale în cadrul autorității în care este angajat [2]. Ne expunem părerea, că ar fi oportun de reglementat, în calitate de agent public, în sensul obligativității avertizării inclusiv și persoanele învestită de stat cu competenţa de a îndeplini activităţi de interes public, cum ar fi avocații, notarii, executorii judecătorești ș.a., având în vedere impactul social asupra integrității a activității acestora, cât și ținând cont de strânsă legătură și colaborare a persoanelor învestite de stat cu competenţa de a îndeplini activităţi de interes public cu agenții publici.

Ca și prevedere nouă în domeniul avertizorilor de integritate este că în anul 2022, cadrul normativ care reglementează domeniul integrității a suferit un șir de modificări îndreptate spre îmbunătățirea măsurilor de asigurare a integrității, inclusive în ceea ce vizează avertizorii de integritate. Printre asemenea intervenții se numără modificările asupra Codului contravențional [15] care au fost regândite pentru a oferi o mai mare protecție avertizorilor de integritate.

Noua componență a contravenției, prevăzută la art. 314[1] din Codul contravențional, începând cu anul 2022, sancționează fapta de neluare de către angajator (indiferent dacă ultimul este din sectorul public sau privat) a măsurilor de asigurare a dezvăluirii practicilor ilegale în cadrul entității, nerespectarea confidențialității angajaților care dezvăluie practici ilegale (divulgarea identității avertizorului de integritate) și neasigurarea măsurilor de protecție a angajaților recunoscuți în calitate de avertizori de integritate [16].

Prin comparație, până la respectiva modificare, articolul din Codul contravențional sancționa doar fapta de neluare a măsurilor în vederea protecției funcționarilor publici. Soluția veche a fost incorectă prin faptul că Legea privind avertizorii de integritate nu distinge între angajatorii entități publici și angajatorii entități private, ultimii fiind în egală măsură responsabili pentru neasigurarea măsurilor de protecție. Prin aceeași lege, legiuitorul a reglementat o nouă componență de contravenție, care constă în fapta de răzbunare împotriva avertizorului de integritate.

Autorii legii au notat că faptele de răzbunare pot fi realizate nu doar de către persoanele direct responsabile de asigurarea protecției avertizorului de integritate (e.g. angajatori), dar și de alte persoane terțe (în legătură cu avertizarea depusă), legea fiind îndreptată spre asigurarea măsurilor adecvate pentru orice formă de răzbunare ce poate fi realizată asupra avertizorului.

Totodată, cu referire la modificările ce pot fi operate în Legea privind avertizorii de integritate, Ministerul justiției a venit cu un nou proiect al acestui act normativ (adoptat in ambele lecturi [17]). În textul notei informative sunt definite unele problem generale ale cadrul normative existent, cum ar fi „numărul limitat de subiecți care cad sub incidența acestei legi, […] ambiguitatea și neclaritatea termenelor de examinare a dezvăluirilor de încălcări ale legii, […] cu privire la modalitățile de protecție a avertizorilor de integritate, […] cu privire la interdicția răzbu-

nărilor în privința avertizorilor de integritate" ș.a. [18]. Analizând textul legii noi, remarcăm că, sub incidența acesteia cade: „orice autoritate publică, autoritățile publice centrale de specialitate, autoritățile publice locale, instituțiile, agențiile, organele, autoritățile de autoadministrare și/sau reglementare, Curtea Constituțională, sistemul instanțelor judecătorești, procuratura, întreprinderile de stat sau municipale, societățile pe acțiuni unde statul deține pachetul majoritar, consiliile științifice și consultative, comisiile de specialitate și alte organe colegiale organizate pe lângă autoritățile sau instituțiile publice și altele" [18] totodată, noțiunea de „încălcări ale legii", analizată anterior, capătă o definiție, potrivit căreia aceasta reprezintă „o acțiune sau inacțiune de nerespectare ale dispozițiilor legale care încalcă grav sau esențial drepturile persoanei sau interesele ocrotite de lege care s-au produs sau sunt susceptibile să se producă în cadrul entităților publice și private" [19] cu exemplificarea domeniilor aplicabile.

De asemenea, Legea noua exclude principiul „bunei-credințe" prin care se prezuma că „dezvăluirea practicii ilegale […] se prezumă a fi veridică până la proba contrară" [6]. Subsecvent, Conform art. 20 din proiect, legea prevede cinci condiții *cumulative* necesar a fi îndeplinite pentru ca avertizorii de integritate să beneficieze de măsuri de protecție, și anume: „a) avertizarea de integritate trebuie să fie făcută prin intermediul canalelor externe sau publice de dezvăluirea de încălcări ale legii; b) avertizarea de integritate trebuie să fie făcută cu existența motivelor întemeiate de a crede că informațiile referitoare la încălcările dezvăluite erau adevărate la momentul raportării; c) angajatul care raportează dezvăluirea de încălcări ale legii trebuie să fie recunoscută în calitate de avertizor de integritate în modul stabilit de prezenta lege; d) avertizorul de integritate trebuie să fie supus răzbunării; e) existența legăturii de cauzalitate între dezvăluirea de încălcări ale legii și pretinsa răzbunare" [19].

O altă novație a proiectului este apariția instituției „facilatorului", care reprezintă „persoana fizică ce asistă avertizorul în procesul de dezvăluire de încălcări ale legii, într-un context profesional, a cărui asistență este confidențială" [19]rolul căruia este destul de neclar explicat. Această neclaritate se referă și la apariția, ca temei de încetare a examinării dezvăluirilor interne și externe, a „informațiilor evident nesemnificative" [19]. Discutabilă este și introducerea răspunderii avertizorilor de integritate, care, potrivit proiectului prevede că „raportarea de informații privind încălcări ale legii, cunoscând că acestea sunt false, atrage răspundere contravențională sau penală." [19]. Această prevedere poate avea efect dublu, din motiv că pe de o parte, suntem în fața unei responsabilizări a avertizorilor, însă o astfel de reglementare duce la demotivarea avertizorilor de integritate, având drept consecință micșorarea numărului de avertizări.

Concluzii

Cu titlu de recomandare, am putea remarca o problemă existentă, ce se atestă prin absența unei autorități la nivel național, care să vegheze asupra implementării eficiente a instituției avertizorilor de integritate, atât de către autoritățile de examinare (angajatori/CNA), cât și de către autoritățile de protecție (angajatori/ombudsmanul) [2]. Astfel, la momentul actual, în Republica Moldova nu există o instituție care ar fi responsabilă de întreg domeniul, competențele fiind distribuite unui cerc larg de autorități. Această competență ar putea reveni, ca exemplu, Autorității Naționale de Integritate, misiunea căreia fiind asigurarea integrității în exercitarea funcției publice sau funcției de demnitate publică și prevenirea corupției. Totodată, un vid juridic în sensul avertizorilor de integritate este ne-

definirea interesului public, care reprezintă o parte esențială al noțiunii avertizorilor de integritate (care nu și-a căpătat noțiunea nici în proiectul nou al Legii).

Deși statutul avertizorilor de integritate este reglementat în Republica Moldova deja de un deceniu, acest mecanism nu a căpătat o aplicabilitate suficientă, iar, eventualii avertizori de integritate nu se manifestă într-un mod eficient și deplin, fiind deseori sceptici față de acest fenomen. Astfel, ne vom pute permite să vorbim despre aceste mecanisme ca cele, ce lucrează eficient numai în situația în care vom crea necesare condiții pentru asigurarea unui mediu sigur pentru potențialii avertizori, însă modificările legislative curente au o direcție *vice versa*. Astfel, ținând cont de modificările operate în proiect, acesta deja riscă și de a fi și sancționat și atras la răspundere contravențională. Neasigurarea protecţiei poate fi calificată drept ingerinţă în libertatea de exprimare a funcţionarului public. Libertatea de exprimare nu poate fi îngrădită în situaţiile de denunţare a informaţiilor referitoare la încălcările din sectorul public [9]. Totodată, constatăm că nu este suficient reglementată procedura examinării avertizărilor de integritate cât și rezultatele acestora, nefiind propuse modificările în acest sens. Ca și orice instrument juridic, avertizorii de integritate au trecut deja etapa survenirii modificării în reglementarea acestora, și, evident vor mai fi ajustate la realitățile sociale și necesitățile unui stat de drept.

Referinţe bibliografice

1. Cauza Bucur şi Toma împotriva României, Hotărârea CtEDO din 08 ianuarie 2009. În: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?Ida=117885 (accesat la 08.12.2022).

2. Avertizorii de integritate: între reglementări și practica de aplicare. Centrul de Analiza si Prevenire a Corupției (CAPC) ©2022. Disponibil: https://www.capc.md/noutati/avertizorii-de-integritate-intre-reglementari-si-practica-de-aplicare/ (accesat la 08.05.2023).

3. Legea privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiţiei pentru anii 2011–2016: nr.231 din 25.11.2011. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 06.01.2012, nr.1-6, art. 06.

4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului – cadru privind avertizorii de integritate: nr.707 din 09.09.2013. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2013, nr.198-204. art. 30.

5. Proiectul legii privind avertizorii de integritate. Parlamentul Republicii Moldova © 2010. Disponibil: https://www.parlament.md/procesullegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/legislativid/4141/language/ro-RO/Default.aspx (accesat la 08.05.2023).

6. Legea privind avertizorii de integritate: nr. 122 din 12.07.2018. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova,* 2018, nr. 309-320 art. 472

7. Legea cu privire la libertatea de exprimare: nr. 64 din 23 aprilie 2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 09.07.2010, nr. 117-118 (355).

8. Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public: nr.158 din 04 aprilie 2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 23.12.2008, nr. 230-232 (840).

9. MOSTOVEI, T. Libertatea de exprimare a funcţionarului public în contextul dezvăluirii practicilor ilegale. În: *Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului 8 decembrie 2020*. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2021,178 p, ISBN 978-9975-3492-4-6, p.60-65.

10. Legea României privind protecția personalului din autoritățile publice, instituțiile publice și din alte unități care semnalează încălcări ale legii: nr. 571 din 14 decembrie 2004. În: Monitorul Oficial nr. 1.214 din 17 decembrie 2004.

11. Prezentare Anticorupție. The Plone Open Source CMS/WCM, © 2000-2023 Disponibil: https://portal.ctcnvk.ro/login?came_from=/comisii/comisii/comisia-pentru-combaterea-si-prevenirea-discriminarii/subcomisia-pentru-prevenirea-actelor-de-coruptie-in-invatamant/documente-specifice/prezentare-anticoruptie-19-10-2015-isj-bacau (accesat 08.05.2023)

12. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind procedurile de examinare și raportare internă a dezvă-

luirilor practicilor ilegale: nr. 23 din 22.01.2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.01.2020, nr. 14-23 art. 30

13. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr. 56 din 30.03.2017 privind aprobarea Strategiei naţionale de integritate şi anticorupţie pentru anii 2017–2020. Publicat : 30-06-2017 în Monitorul Oficial Nr. 216-228 art. 354

14. Legea integrității: nr.82 din 25.05.2017. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 229-243, art. 360

15. Legea pentru modificarea unor acte normative: nr. 102 din 14.04.2022. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova,* 20.04.2022, nr.115-117, art. 212

16. Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate: nr. 132 din 17.06.2016. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246 art. 511.

17. Proiectul legii privind avertizorii de integritate. Parlamentul Republicii Moldova, ©2010 Disponibil: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/4141/language/ro-RO/Default.aspx (accesat 08.05.2023)

18. Nota informativă la proiectul de lege privind avertizorii de integritate. Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova, ©2023, (accesat 08.05.2023) Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/nota_informativa_2.pdf

19. Proiectul legii privind avertizorii de integritate. Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova, ©2023, Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/proiectul_legii_privind_avertizorii_de_integritate.pdf (accesat 08.05.2023)

CZU 347.952:343.1
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.04

CONSIDERAȚII PRIVIND LIMITAREA URMĂRIRII UNOR BUNURI ÎN PROCEDURA DE EXECUTARE SILITĂ

Sergiu BĂIEȘU
Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *sergiu.baiesu@usm.md*
https://orcid.org/0000-0003-2343-420X

Prezentul articol constituie o analiză – fără a pretinde să fie exhaustivă - a limitărilor instituite de legiuitor pentru urmărirea patrimoniului debitorului în procedura de executare. Articolul cuprinde clasificări a acestor limitări, a criteriilor și rațiunilor ce le determină și supune unei analize critice suficiența și justificarea limitărilor de urmărire existente în legislația națională. Totodată, sunt analizate reglementări similare din legislația română, fiind învederate aspecte ce ar putea fi îmbunătățite în reglementările naționale. Concluziile articolului includ sugestii de modificare a legislației în vederea sporirii calității de reglementare și a eficienței atingerii unui just echilibru între drepturile creditorului și cele ale debitorului în procedura de executare.
Cuvinte-cheie: *executare silită, debitor, creditor, urmărire a bunurilor, patrimoniu, venituri.*

CONSIDERATIONS REGARDING THE LIMITATION OF FORCED PURSUIT OF CERTAIN GOODS IN FORECLOSURE PROCEEDINGS

This article constitutes an analysis - not exhaustive - of the limitations established by the legislator for the pursuit of the debtor's patrimony in the enforcement procedure. The article includes classifications of these limitations and the analysis of the criteria and reasons that determine them and subjects to a critical analysis the sufficiency and justification of the tracking limitations existing in the national legislation. At the same time, similar regulations from the Romanian legislation are analyzed, having seen aspects that could be improved in the national regulations. The conclusions of the article include suggestions for amending the legislation in order to increase the quality of regulation and the efficiency of achieving a fair balance between the rights of the creditor and those of the debtor of the foreclosure procedure.
Keywords: *enforcement, debtor, creditor, asset tracking, patrimony, income.*

CONSIDÉRATIONS RELATIVES À LA LIMITATION DU SUIVI DE CERTAINES MARCHANDISES DANS LA PROCÉDURE DE FORCLUSION

Cet article constitue une analyse-sans prétendre à l'exhaustivité - des limitations établies par le Législateur pour la traçabilité des avoirs du débiteur dans les procédures d'exécution. L'article contient des classifications de ces limitations, des critères et des raisons qui les déterminent et soumet à une analyse critique la suffisance et la justification des limitations de suivi existant en droit national. Dans le même temps, des réglementations similaires de la législation roumaine sont analysées, en discutant des aspects qui pourraient être améliorés dans les réglementations nationales. Les conclusions de l'article comprennent des suggestions visant à modifier la législation afin d'accroître la qualité et l'efficacité de la réglementation pour parvenir à un juste équilibre entre les droits du créancier et ceux du débiteur dans la procédure d'exécution.
Motsclés: *forclusion, débiteur, créancier, suivi des marchandises, patrimoine, revenus.*

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ОГРАНИЧЕНИЯ ОТСЛЕЖИВАНИЯ ОПРЕДЕЛЕННОГО ИМУЩЕСТВА В ПРОЦЕДУРЕ ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ

Настоящая статья представляет собой анализ (не претендуя на исчерпывающий характер) ограничений, установленных законодателем для взыскания имущества должника в исполнительном производстве. В статье приведены классификации этих ограничений, критерии и причины, их определяющие, а также подвергнуты критическому анализу достаточность и обоснованность ограничений отслеживания, существующих в национальном законодательстве. В то же время, анализируются аналогичные положения румынского законодательства и выявляются аспекты, которые могут быть улучшены в национальных правилах. В выводах статьи содержатся предложения по внесению изменений в законодательство в целях повышения качества регулирования и эффективности достижения справедливого баланса прав кредитора и прав должника в исполнительном производстве.

Ключевые слова: *принудительное исполнение, должник, кредитор, учет активов, имущество, доход.*

Introducere

Executarea silită, potrivit art. 10 al Codului de executare, ”reprezintă un ansamblu de măsuri, prevăzute de prezentul cod, prin care creditorul realizează, prin intermediul executorului judecătoresc, cu concursul organelor de stat abilitate, drepturile sale, recunoscute printr-un document executoriu, dacă debitorul nu-şi îndeplineşte benevol obligaţiile.”

Definiția respectivă indică clar asupra faptului că procedura d e executare silită însumează o serie de măsuri, menite să asigure realizarea drepturilor creditorului, chiar și contrar voinței debitorului. În mod firesc, atunci când drepturile creditorului supuse executării sunt de natură patrimonială, executarea va viza inevitabil patrimoniul debitorului, ba chiar și în situațiile executării unor drepturi nepatrimoniale, bunurile debitorului oricum vor fi supuse urmăririi, cel puțin, pentru a acoperi cheltuielile procedurii de executare.

Totuși, în virtutea unor raționamente socio-umanitare, legiuitorul a instituit anumite limitări de urmărire a bunurilor – acestea constituind obiectul analizei prezentului studiu. Vom elucida aceste limite, aplicând ***metode de cercetare*** cum ar fi analiză și sinteză, iar pentru a evalua suficiența și gradul de justificare a limitărilor din legislația națională, vom recurge și la metoda comparativ-istorică, analizând modalitatea de reglementare a aceloraşi aspecte în diferite perioade, dar și în legislația altui stat.

Idei principale ale cercetării

Art. 74 al Codului de executare indică că modalitățile de realizare a executării silite sunt:

a) urmărirea mijloacelor băneşti (inclusiv în valută străină) în numerar ale debitorului;

b) urmărirea mijloacelor băneşti (inclusiv în valută străină) de pe conturile bancare ale debitorului;

c) urmărirea bunurilor debitorului prin aplicarea sechestrului pe bunuri şi prin vânzarea sau administrarea lor silită;

d) urmărirea salariului, pensiei, bursei şi altor venituri ale debitorului;

e) urmărirea mijloacelor băneşti (inclusiv în valută străină) şi bunurilor debitorului care se află la terţi;

f) ridicarea de la debitor şi predarea către creditor a obiectelor indicate în documentul executoriu;

g) alte măsuri prevăzute de lege.

Din această normă reținem că legiuitorul enumeră distinct urmăririle pentru diverse tipuri de bunuri, chiar dacă toate cele enumerate ar fi putut fi acoperite prin sintagma urmărirea bunurilor (or, potrivit prevederilor art. 455 și 459 Cod Civil[1], toate cele enumerate sunt

[1] Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22-06-2002

înglobate de noțiunea de bun). Raționamentul enumerării distincte a acestora este procedura diferită de organizare și efectuare a urmării diferitor categorii de bunuri – or, spre exemplu, procedura urmării mijloacelor bănești din cont este total diferită de cea a urmăririi mijloacelor bănești în numerar - chiar dacă vorbim de aceeași tipologie de bun.

Astfel, ca și regulă generală, vom reține că executarea silită se va efectua prin urmărirea oricăror tipuri de bunuri ale debitorului.

Același lucru în confirmă și prevederile art. 88 Cod de executare - ”Poate fi urmărit orice bun corporal ori universalitate de bunuri ale debitorului, care se află în circuit civil, indiferent de faptul la cine se află în posesiune, precum şi orice drept patrimonial sau creanţă bănească, cu excepţia celor care nu sânt pasibile de urmărire silită.”[2] Totuși, norma respectivă indică asupra unor posibile limitări, excepții de la regula generală privind caracterul general sesizabil al întregului patrimoniu al debitorului.

Acest aspect este detaliat în articolele 89-90 ale Codului de executare, care stabilesc anumite restricții în urmărirea bunurilor debitorului. Până a purcede la analiza acestor limitări și tipologiei bunurilor cărora li se aplică, vom indica că aceste limitări derivă din unul dintre principiile de bază al procedurii de executare – cel al umanismului, care prevede că ”Modul şi condiţiile de punere în executare a documentelor executorii se stabilesc pe principiul respectării drepturilor omului şi nu pot avea ca scop pricinuirea de suferinţe fizice şi morale sau de prejudicii materiale. ”[3]

Astfel, întru respectarea acestui principiu, legiuitorul a prevăzut anumite limitări în sensul urmăririi bunurilor debitorului, care au menirea de a asigura un minim necesar pentru un trai decent debitorului și familiei sale, dar și păstra un echilibru între interesul creditorului în executarea deplină și cât mai promptă a creanței sale și dreptul debitorului la un minim ce îi asigură traiul. Sarcina legiuitorului este de a atinge și menține acest echilibru, astfel încât respectare interesului uneia dintre părțile procedurii de executare să nu aducă anihilarea drepturilor celeilalte.

Legiuitorul național realizează acest imperativ prin includerea în Codul de executare a unor prevederi ce instituie limitările de urmărire a bunurilor și veniturilor debitorului. Aceste limitări sunt absolute sau relative.

Limitările absolute exclud orice urmărire a unui bun sau venit al debitorului, indiferent de orice particularitate a procedurii de executare. Ca și exemple a limitărilor absolute pot fi adduse cele prevăzute de lit. b), c) etc. ale al. (1) al art. 88 CE sau cele prevăzute la lit. a), b), c) etc. ale al. (1) al art.110 CE.

În mod evident, corelând prevederile Codului de executare cu cele ale Codului civil, vom arăta că tot în categoria limitărilor absolute de la urmărire se înscriu și bunurile domeniului publice și cele care nu se află în circuitul civil.

Limitarea absolută a urmăririi unui bun trebuie să fie întemeiată fie pe o necesitate fundamentală a debitorului, fie pe necesitatea respectării unui interes public, care va prevala asupra interesului privat al creditorului.

Art. 89 Cod de executare[4] prevede o listă suficient de mare de bunuri ale persoanei fizice care nu pot fi urmărite sub nici o condiție:

- *bunurile copiilor debitorului* – pentru înțelegerea corectă a normei respective este relevantă varianta în limba rusă a acesteia, care sună astfel ”принадлежности детей должника”. Astfel, intenția legiuitorului a fost de a excepta de la urmărire bunurile accesorii îngrijirii copiilor.

- *ordinele, medaliile, alte semne distinctive cu care a fost decorat debitorul sau membrii*

[2] Codul de executare al Republicii Moldova, nr. 443 din 24.12.2004 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 214-220 art. 704, în vigoare din 1 iulie 2005

[3] idem

[4] idem

familiei lui, obiectele de cult religios, portretele de familie, verighetele sau alte obiecte care au o valoare sentimentală sau personală, cu excepția bijuteriilor sau altor obiecte de lux – excluderea acestor bunuri de la urmărire are drept scop să protejeze drepturi nepatrimoniale ale debitorului, chiar dacă se referă la bunuri, însă ea pune sub protecție de urmărire silită bunurile care au valoare sentimentală, familiară deosebită pentru debitor, a căror valoare o dau amintirile și legăturile de familie;

- *produsele alimentare necesare debitorului și familiei lui timp de 3 luni, iar dacă debitorul se ocupă exclusiv cu agricultura, animalele destinate producției de alimente pentru subzistență și hrana necesară pentru aceste animale* — norma respectivă asigură păstrarea după debitor și membrii familiei sale a unui minim necesar de produse pentru hrana acestora, dar și a animalelor, dacă acestea sunt folosite ca sursă de producere a alimentelor. Menționăm că reglementările respective nu vor putea fi aplicate și pentru situațiile când animalele sunt sursă de venit pentru debitor, dar din altă îndeletnicire, decât agricultura – spre exemplu, dacă animalele sunt utilizate pentru înmulțire și comercializare ulterioară;

e) *inventarul agricol, inclusiv animalele nedestinate producției de alimente folosite pentru lucrările agricole sau casnice, hrana pentru aceste animale și semințele pentru cultura pământului, dacă debitorul se ocupă cu agricultura, în măsura necesară continuării lucrărilor în agricultură* – similară cumva cu norma precedentă, această prevedere se referă la utilaje și animale folosite în lucrări agricole/casnice, are chiar dacă prin sine nu aduc produse alimentare, totuși contribuie la prelucrarea pământului – care este îndeletnicirea debitorului în măsura necesară familiei sale. Respectivele limitări nu se vor aplica situațiilor când debitorul practică agricultura nu doar pentru a-și îndestula propria familie cu produse alimentare, ci și pentru a le comercializa;

f) *combustibilul, inclusiv cărbunele și lemnele, necesar debitorului și membrilor familiei lui pentru prepararea bucatelor şi încălzirea locuinţei, calculat pentru 3 luni de iarnă* — această normă tot are menirea asigurării unui minim grad de confort familiei debitorului pentru perioada de iarnă;

- *obiectele necesare debitorului pentru a-şi continua exercitarea profesiei sau ocupației* — aplicarea practică a acestei norme poate genera anumite dificultăți – or, gradul de ”necesitate” a unui sau altui obiect pentru continuarea exercitării profesiei debitorului este un aspect foarte subiectiv. Astfel, cum am putea aprecia dacă un computer este un obiect necesar pentru a continua exercitarea profesiei de profesor de liceu? Sau automobilul cu care debitorul se deplasează la locul de muncă este sau nu necesar pentru exercitarea profesiei? Considerăm că răspunsul care ar asigura echilibrul intre interesul creditorului și cel al debitorului ar fi următorul – dacă lipsa acestui bun face imposibilă exercitarea profesiei și acest nu poate fi înlocuit cu altul care să îl substituie într-o manieră satisfăcătoare - atunci acest obiect este exceptat de la urmărire. Să zicem, automobilul cu care debitorul-jurist se deplasează la locul de muncă poate fi supus urmăririi, pe când automobilul debitorului - taximetrist – nu decât doar dacă nu este unul deosebit de costisitor și ar putea fi înlocuit cu altul, mai ieftin);

- *mijloacele de transport speciale pentru persoanele cu dizabilităţi, obiectele indispensabile persoanelor cu dizabilități și cele destinate îngrijirii bolnavilor* – e o limitare absolută menită să protejeze drepturile unor persoane vulnerabile, dar care are și rațiuni pragmatice – or, urmărirea și comercializarea acestei categorii de bunuri este dificilă, având un cerc de potențiali cumpărători relativ redus;

- *animalele de companie, cu excepția celor crescute în scopuri comerciale* — această limitare este axată pe protejarea unor legături de afecțiune ale debitorului.

Limitările relative prevăd că unele bunuri sau venituri pot fi urmărite doar în anumite condiții – legate de natura creanței, sau mărimea acesteia etc. Spre exemplu, lit. n) a al. (1) a art. 110 CE, partea pensiei în mărimea cuantumului salariului minim nu poate fi urmărită decât pentru cazurile de încasare a pensiei de întreţinere sau lit. j) a al.(1) al art. 88 CE prevede că autovehiculul care valorează cel mult 5 salarii medii pe economie poate fi urmărit doar dacă acesta nu este în mod indispensabil necesar debitorului și membrilor familiei lui.

Limitările relative pot fi clasificate în funcție de criteriul care întemeiază limitarea – astfel, distingem în reglementările Codului de executare următoarele tipuri de limitări relative:

- ***limitări referitoare la cuantumul urmăririi*** – potrivit art. 106 Cod de executare, din salariul şi din alte venituri ale debitorului pot fi reţinute, în baza unui document executoriu, nu mai mult de 20%, iar în baza câtorva documente executorii, nu mai mult de 50% din cuantumul lor până la achitarea deplină a sumei urmărite.[5] În caz de urmărire a pensiei de întreţinere, a sumelor pentru repararea prejudiciului cauzat prin schilodire sau prin o altă vătămare a sănătăţii, precum şi în legătură cu pierderea întreţinătorului, şi a sumelor pentru repararea daunei cauzate prin tâlhărie sau prin sustragere de bunuri, reţinerea constituie nu mai mult de 70% din salariu şi din alte venituri.

- ***limitări corelate cu mărimea creanței puse în executare*** – spre exemplu, lit. k) a al. (1) al art. 89 Cod de executare prevede că *bunul imobil cu destinație locativă în care debitorul are stabilit domiciliul, dacă nici debitorul şi soţul/soţia, copilul minor, inclusiv cel adoptat, sau persoana aflată la întreţinerea debitorului nu au o altă locuință în proprietate sau în folosință nu va fi urmărit,* decât doar dacă valoarea creanței prevăzute în documentele executorii conform cărora este sechestrat depășește 12 salarii medii pe economie. Astfel, dacă suma creanțelor urmărite în privința unui debitor depășește 12 salarii medii pe economie, acest bun imobil va fi supus urmăririi, indiferent dacă este singurul bun imobil al debitorului și dacă este sau nu domiciliul său. Comunitatea bancară a semnalat la etapa inițierii modificărilor acestei norme (care datează din 2021, fiind introduse prin Legea nr. *132 din 07.10.21*) următoarele: "De altfel, un alt element omis în proiectul de lege, ține de aspectul lipsei de tratare a situației în cazul în care bunul imobil respectiv este grevat, iar valoarea creanței este sub plafonul menționat. Respectiv, deducem că norma sus citată atenteazăla instituțiile dreptului civil în materie de gaj/ipotecă și a drepturilor creditorului garantat. În imperativul adoptării respectivei norme, urmează a se excepta creanțele garantate cu gaj/ipoteca. Or, conform Codului Civil, art. 667 alin. (3) „Gajul se constituie în vederea garantării executării obligației și reprezintă un raport de drept accesoriu față de obligația garantată, fiind condiționat în timp de durata acesteia, dacă legea sau contractul de gaj nu prevede altfel.".[6]

- ***limitări legate de destinația urmăririi*** – potrivit lit. n) a al. (1) a art. 110 Cod de executare, partea pensiei în mărimea cuantumului salariului minim va putea fi urmărită doar pentru cazurile de încasare a pensiei de întreţinere – legiuitorul considerând că interesul copilului prevalează asupra drepturilor debitorului;

- ***limitări legate de valoarea bunului sau a venitului*** – potrivit prevederilor art. 89 Cod de executare bunurile de uz personal sau casnic, inclusiv mobilierul, care sunt indispensabile traiului debitorului persoană fizică și al membrilor familiei lui, destinate întreținerii unui mod de trai rezonabil, vor putea fi urmărite dacă valoarea fiecăruia dintre aceste bunuri

[5] idem

[6] https://eba.md/uploaded/Documente%20de%20pozitie%202021/14.%20Comentarii%20AmCham-EBA-ABM%20PL89-2020_final.semnat.pdf

depășește 2000 de lei. Același articol stabilește că autovehiculul care valorează peste 5 salarii medii pe economie va putea fi urmărit, indiferent dacă este în mod indispensabil necesar debitorului și membrilor familiei lui. Sintagma „indispensabil necesar" utilizată în norma citată a fost, pe bună dreptate, criticată de reprezentanții mediului de afaceri la etapa promovării proiectului de lege pentru modificare Codului de executare, care au indicat că aceasta "este hazardată, or în contextul social actual, autoturismele nu mai sunt un lux, ci reprezintă o necesitate. De altfel, în lipsa unui mecanism de determinare a aspectului privind indispensabilitatea și a modului de stabilire a valorii prevederea lasă loc de interpretare extensivă din partea tuturor participanților la proces, inclusiv din partea instanței de judecată."[7] ;

- limitări legate de regimul de circulație civilă a unui bun **–** potrivit al. (3) al art. 88 Cod de executare, bunurile supuse unui circuit civil limitat pot fi urmărite numai în condiţiile prevăzute de lege. Astfel, în cazul urmăririi unei arme ce aparține în mod legal debitorului, aceasta va putea fi vândută doar în condițiile stabilite de Legea nr. 130 din 08.06.2012 privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă;

- limitări derivate din consecutivitatea urmăririi bunurilor debitorului **–** această limitare este una mai complexă, deoarece se referă la bunuri care prin natura sa nu implică nici o limitare de urmărire, însă urmărirea se poate realiza doar cu respectarea unei ordnii prestabilite de legiuitor. Prevederile referitoare la consecutivitatea urmăririi bunurilor sunt reglementate la art. 90 Cod de executare, care indică că "În cazul în care debitorul nu indică în ce consecutivitate solicită să fie urmărite bunurile sale, consecutivitatea va fi stabilită de creditor, în comun cu executorul judecătoresc, cu respectarea prevederilor art. 94 alin. (1^1), ținându-se cont de următoarea consecutivitate:

a) în primul rând vor fi urmărite bunurile personale ale debitorului libere de gaj sau de ipotecă şi mijloacele băneşti;

b) în al doilea rând vor fi urmărite bunurile debitorului care se află în proprietate comună pe cote-părţi sau în devălmăşie, libere de gaj sau de ipotecă;

c) în al treilea rând vor fi urmărite bunurile gajate sau ipotecate;

d) în ultimul rând va fi urmărit bunul imobil în care domiciliază debitorul."

Stabilirea de către legiuitor a unei consecutivități de urmărire a bunurilor are menirea protejării intereselor terților care dețin careva drepturi reale asupra bunurilor debitorului (drept de gaj, ipotecă) sau care dețin în coproprietate cu debitorul un bun, dar și pentru protejarea debitorului, asigurând că bunul imobil în care acesta domiciliază va fi urmărit în ultimul rând. În practică se întâmplă ca un bun să bifeze concomitent mai multe criterii dintre cele enunțate la articolul citat – spre exemplu bunul imobil-domiciliu al debitorului să fie singurul bun personal, liber de gaj – și în această situație se vor confrunta 2 criterii ce se exclud – după criteriul "bun personal, liber de gaj" bunul ar trebui plasta în prima categorie de urmărire, însă după criteriul "imobil-domiciliu" – în ultima. În această situație prioritate va avea criteriul care plasează acest bun în ultima categorie de urmărire – or, rațiunea existenței normei este de a oferi protecție debitorului, respectiv în acest sens urmează a fi aplicată și înțeleasă norma legală.

Finisând catalogarea limitărilor de urmărire a bunurilor și veniturilor debitorului în procedura de executare**, vom sintetiza, cu titlu de concluzii,** unele observații critice și sugestii pentru îmbunătățirea reglementărilor naționale:

- reglementările privind limitarea urmăririi bunurilor necesare pentru continuarea

[7] https://eba.md/uploaded/Documente%20de%20pozitie%202021/14.%20Comentarii%20AmCham-EBA-ABM%20PL89-2020_final.semnat.pdf

exercitării activității profesionale a debitorului ar trebui îmbunătățite – un exemplu în acest sens ar putea fi reglementările din art. 728 al Codului de procedură civilă român, care prevede că ”Bunurile mobile care fac obiectul unei diviziuni a patrimoniului afectate exercițiului unei profesii autorizate nu pot fi urmărite decât de către creditorii ale căror creanţe s-au născut în legătură cu exercitarea profesiei respective. Dacă bunurile nu sunt afectate unui patrimoniu profesional individual, însă servesc la exercitarea ocupaţiei sau profesiei debitorului persoană fizică, pot fi supuse urmăririi silite numai dacă nu există alte bunuri urmăribile şi numai pentru obligaţii de întreţinere sau alte creanţe privilegiate asupra mobilelor.”[8] Aspectele care le considerăm salutabile în reglementarea românească sunt (1) faptul că pentru beneficiul excluderii de la urmărire se impune condiția unei diviziuni a patrimoniului și afectațiunii bunurilor exercitării profesiei și (2) faptul că legiuitorul oferă acest beneficiul de excludere a urmăririi doar profesiilor autorizate (numite și profesii liberale). Aceste 2 condiții oferă plus de claritate normei și asigură că aplicarea acesteia nu va defavoriza excesiv creditorul, iar ultima condiție - cea a aplicabilității beneficiului de neurmărire doar pentru profesiile autorizate este una logică, care va curma tentativele de aplicare extensivă a noțiunii de bunuri necesare exercitării profesiei (or, pentru o persoană angajată, toate bunurile necesare activității de muncă i le oferă angajatorul, respectiv, nici nu se poate pune problema deținerii în proprietate de către ea a acestora;

- legiuitorul național nu a reglementat situațiile când unul din bunurile exceptate sau limitate de la urmărire este obiect al unei garanții reale instituite de debitor – astfel încât aceste situații urmează a fi rezolvate pe cale de interpretare și cumulare a mai multor norme. Am fi considerat mai economicos din punct de vedere a efortului și utilizării resurselor (inclusiv ale instanțelor de judecată) să se indice expres că existența unei garanții reale înlătură limitările de urmărire aa acestui bun pentru titularul respectivei garanții.

- apreciem că reglementările ce instituie limitări ale urmăririi veniturilor debitorului ar necesita a fi revăzute – or, în redacția în care există acum, acestea pun la adăpost de orice fel de urmărire a părții salariului debitorului care este egală cu salariul minim (cu excepția urmăririi pentru încasarea pensiei de întreţinere, a sumelor pentru repararea prejudiciului cauzat prin schilodire sau vătămare a sănătăţii sau în legătură cu pierderea întreţinătorului, cât şi a sumelor pentru repararea daunei cauzate prin tâlhărie sau prin sustragere de bunuri). Apreciem că această reglementare este excesiv de favorabilă debitorului și am crede că soluția adoptată de legiuitorul român (a se vedea art. 729 al Codului de procedură civilă al României, care stabilește că toate tipurile de venituri periodice ale debitorului pot fi urmărite – ca și regulă generală – până la o treime din venitul lunar net, iar pentru unele tipuri de obligații – până la jumătate din venitul lunar net. O astfel de abordare ar fi fost mai favorabilă creditorului, dar și mai corectă în raport cu diferiți debitori – or, un debitor cu salariul de 4000 lei nu va putea fi urmărit pentru achitarea unui împrumut, iar debitorul cu salariul de 5000 lei va fi urmărit pentru accesași situație.

- la fel, ar fi util dacă legiuitorul național, în normele referitoare la urmărirea veniturilor, ar specifica că acestea se referă la venituri cu caracter periodic/repetitiv (salarii, burse, remunerări contractuale), nu și la venituri primite ca urmare a unei vânzări, spre exemplu.

Concluzii

Vom încheia incursiunea în domeniul limitărilor de urmărire a unor bunuri în procedura de executare silită cu concluzia că reglemen-

[8] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/177197

tările naționale sunt suficient de protective cu debitorii, însă sunt afectate de formulări imprecise pe alocuri, care pot genera interpretări și dificultăți de aplicare.

Referințe bibliografice

1. *Codul civil al Republicii Moldova* nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 82-86 din 22-06-2002;

2. *Codul de executare al Republicii Moldova,* nr. 443 din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 214-220 art. 704, în vigoare din 1 iulie 2005

3. *Legea Republicii Moldova privind executorii judecătorești* nr. 113 din 17.06.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 126-128 din 2010, art. 406

4.https://eba.md/uploaded/Documente%20de%20pozitie%202021/14.%20Comentarii%20AmCham-EBA-ABM%20PL89-2020_final.semnat.pdf (Accesat - 22.09.2023)

5.https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/177197 (Accesat - 22.09.2023)

CZU 343.2/.7
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.05

ELEMENTE DE DREPT PENAL COMPARAT PRIVIND INFRACȚIUNEA PREVĂZUTĂ LA ART. 208 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Alina STAHURSCHI
Doctorandă, Academia „Ștefan cel Mare” a Minsterului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *alina.stahurschi@igp.gov.md*
https://orcid.org/0000-0003-4909-4602

În scopul efectuării unui studiu complex al infracţiunii „Atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârşirea unor fapte imorale”, sub diverse aspecte şi reglementări constituie examinarea legislaţiei penale a altor ţări, fapt care ne permite să efectuăm o analiză comparativă între normele juridico-penale autohtone şi cele străine. Realizarea studiului de drept penal comparat permite preluarea practicilor bune din legislaţia străină precum şi modificarea legislaţiei naţionale în vederea lichidării lacunelor existente în legislaţia penală autohtonă. La baza studiului elementelor de drept penal comparat privind infracțiunea prevăzută la art. 208 Cod penal al Republicii Moldova a fost pusă legislația penală a următoarelor tări: Statele Unite ale Americii, Germania, Olanda, Spania, Elveția, Franța, Ucraina, Rusia etc.

***Cuvinte-cheie**: pedeapsă penală, lege, aplicarea legii, legislație națională, legislație străină, drepturi, drept penal comparat.*

COMPARATIVE CRIMINAL LAW ELEMENTS REGARDING THE OFFENSE PROVIDED FOR IN ARTICLE 208 CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In order to carry out a complex study of the “Attraction of minors to criminal activity or their determination to commit immoral acts” offence, in various aspects and regulations constitutes the examination of the criminal legislation of other countries, which allows us to carry out a comparative analysis between domestic and foreign criminal legal norms. The performance of the comparative criminal law study allows the taking over of good practices from the foreign legislation as well as the modification of the national legislation for the liquidation of the existing loophole in the domestic criminal legislation. The study of the elements of comparative criminal law regarding the offense provided for in art. 208 of the Criminal Code of the Republic of Moldova are based on the criminal legislation of the following countries: the United States of America, Germany, Holland, Spain, Switzerland, France, Ukraine, Russia, etc.

***Keywords**: criminal punishment, law, law enforcement, national legislation, foreign legislation, rights, comparative criminal law.*

ÉLÉMENTS DE DROIT PÉNAL COMPARÉ CONCERNANT L’INFRACTION PRÉVUE À L’ARTICLE 208 DU CODE PÉNAL DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Afin de réaliser une étude complète de l’infraction « Attraction des mineurs à des activités criminelles ou leur détermination à commettre des actes immoraux » sous différents aspects et réglementations, nous examinons la législation pénale d’autres pays, ce qui nous permet d’effectuer une analyse comparative entre les normes juridiques et pénales nationales et étrangères. L’étude de droit pénal comparé nous permet de reprendre les bonnes pratiques de la législation étrangère et de modifier la législation nationale afin d’éliminer les lacunes du droit pénal national. La base de l’étude des éléments de droit pénal comparé concernant l’infraction prévue a l’article 208 du Code pénal de la République de Moldova a

été soumise la législation pénale des Etats-Unis d'Amérique, Allemaghe, Hollande, Espagne, Suisse, France, Ukraine, Russie, etc.

Mots-clés : *sanction pénale, loi, application de la loi, législation nationale, législation étrangère, droits, droit pénal comparé.*

ЭЛЕМЕНТЫ СРАВНИТЕЛЬНОГО УГОЛОВНОГО ПРАВА В ОТНОШЕНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, ПРЕДУСМОТРЕННЫХ СТАТЬЕЙ 208 УГОЛОГНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

В целях комплексного исследования преступления «вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность или склонение их к совершению аморальных действий» в различных аспектах и положениях, необходимо изучить уголовное законодательство других государств, что позволяет провести сравнительный анализ между отечественными и зарубежными уголовно-правовыми нормами. Исследование сравнительного уголовного права позволяет перенять положительный опыт зарубежного законодательства и внести изменения в отечественное законодательство, с целью устранения имеющихся недостатков в отечественном уголовном праве. Основанием для сравнительного исследования преступления, предусмотренного статьей 208 УК РМ, стало использование уголовного законодательства следующих государств: Соединенных Штатов Америки, Германии, Голандии, Испании, Швейцарии, Франции, Украины, России и др.

Ключевые слова: *уголовное наказание, закон, правоприменение, национальное законодательство, зарубежное законодательство, права, сравнительное уголовное право.*

Introduction

Interest in children's rights arose in the second half of the 19th century, when the first movement concerned with *child development* issues arose, that were advocating for the *protection of the children* against neglect, exploitation and violence. After the first World War, the idea of the rights of the child caught the attention of the world for the first time. In 1924, the League of Nations adopted the Declaration of Geneva. In 1959, the United Nations adopted the Declaration of the Rights of the Child. On November 20, 1989, the UN Convention on the Rights of the Child was adopted. It entered into force in September 1991 and has been ratified by the majority countries in the world.

The protection of the rights of the child remains a priority for all countries of the world. Minors represent the category of society that should benefit from increased protection from the state.

It is important to specify that according to the content and the technical-legislative way of expression, the rules of right, meant to protect minors, are different in the laws of the states of the world.

Research methods used. *I*n order to achieve the stated goal, a series of methods were applied in the present scientific approach, among which: the logical, systemic, comparative method.

Research content

Through the analysis of the criminal laws of the countries of the world, we have concluded that the legislation of the United States of America provides sufficient guarantees for the protection of the minor and his/ her development. According to the author Rubaseva A. according to the US legislation of 19th century, the offense was committed by that person, who caused physical or moral damage to the minor, or forced him/ her to practice a certain activity, so as to endanger his/ her life and health [9, p.39]. It was forbidden to leave the child unaccompanied in theatres, concerts or places where alcoholic beverages were sold, as well as selling them to minors was strictly forbidden. Likewise, the minor could not be forced

to practice begging. We mention that there were certain premises where the entry of minors was strictly forbidden, it was also forbidden through minors to distribute pornographic materials to mature people.

Similar rules were also regulated in Germany's criminal law of the 16th century. The German legislature provided for criminal liability for the abduction of the minor in order to induce him to commit immoral acts, beggary or other offences.

The Austrian legislature did not create the optimal legal framework for the protection of the minor's interests, thus for the determination of the minor to commit immoral acts or other offences, the custodial sentence was not provided.

Currently, when the main source of domestic law is international treaties on the rights of the child, considerable differences in the provisions of other states and the Republic of Moldova for the protection of children are not many.

The criminal laws of other states, in a different way, solve the problem of the introduction of rules on the protection of children and their content. Most states (Switzerland, Spain, Poland) have introduced in the criminal code the separate chapter on the protection of minors and family; but some states (China, the Netherlands) have not provided for such chapters in criminal legislation, but the subject of child and family protection is regulated in other chapters of the criminal code.

The most important right of the child, which is protected by the legislation of other states, is his/ her right to protection against the determination to commit criminal acts and agitation harmful to his/ her health, which affect the moral and spiritual development of the child.

In some legislations, the legislator expressly provided for certain actions that are forbidden to be performed in the presence of the minor. An eloquent example of this is the Dutch Criminal Code, which provides for imprisonment for up to two years or a fine of up to 2500 euros, for the person who: provides, offers or presents to the minor an image or objects, the demonstration of which is considered harmful to minors up to the age of 16 years, provided that the person showing the object or image, knows with certainty or assumes that the minor has not reached the age of 16 years [10]. That rule is unique, and we have not found such provisions in the legislation of other states.

Similarly, we did not find a norm similar to the one provided by art. 135 Criminal Code of Switzerland, according to which: the person who produces, imports, stores, issues, advertises, exhibits, offers, displays, provides or makes available audio recordings, photographs, images, or other objects that are not protected because of its insignificant cultural or scientific character, where violent, brutal actions are demonstrated in relation to humans or animals, thus intentionally violating the values of society, is punished by imprisonment for up to 3 years or a fine in the amount of up to 40 000 Swiss francs [12].

In particular, the criminal laws of other states prohibit the dissemination of a concrete type of information: concerning the intention to commit criminal acts, pornography, etc.

In the Criminal Code of Spain [4], the legislature provided for a section on family relations, which itself includes three chapters. Chapter III entitled "Offences against family rights and relations", which is divided into two paragraphs: "Failure to fulfil obligations relating to the protection of minors and the creation of a desire to abandon the home" and "Abandonment of the family, the minor and the irresponsible person". Such detail contributes to the formation of a detailed mechanism for protecting the normal development of the minor's personality [7, p.61].

Likewise, we mention that some rules of the Criminal Code of Spain provide for criminal liability for beggary (art. 233), for the practice of prostitution (art. 187), the use of pornographic materials (art. 189). Such a legislative technique offers the possibility to structure the criminal rules relating to the protection of minors as well as to determine the value of the protected rules.

The Criminal Code of Germany, Sweden and Denmark provides for criminal liability for determining the minor to commit certain immoral acts, such provisions are included in the criminal rules that provide for criminal liability for actions that endanger the good moral development of the minor (having sexual relations, committing other immoral acts).

Those rules are well structured in a certain chapter of the special part, where offences against the family and minors, which are based on the good development of the child, are expressly provided for [8, p. 22].

Likewise, Criminal Code of France pays attention to the development of the minor and the protection of the family. Compared to other criminal laws, the Criminal Code of France has a special chapter dedicated to the protection of minors from some criminal attempts, namely: Chapter VII "On Attempting Minors and the Family" in the Second Section "On Attempting the Human Personality" of Book Two. In the content of the nominated chapter, we note the existence of incrimination rules similar to the one provided in art.208 of Criminal Code of the Republic of Moldova, as well as others with a specificity in relation to the offense under investigation [2, p. 56].

It is well known that in French law, the totality of criminal acts is divided into three categories: 1. Misdemeanors; 2. Contraventions; 3. Offences.

According to French criminal law, acts that endanger the moral development of the minor constitute contraventions, i.e. law violation of a lesser harm degree than misdemeanors and with a higher degree of harm than offences. What makes them similar is that both felonies, as well as misdemeanors and offences are law violations enshrined in the same codification.

According to the art. 227-18 of the Criminal Code of France, constitutes a contravention of "direct incitement of a minor to illegal consumption of narcotic substances". The criminal liability for such an act will be aggravated if the victim of the crime will be a minor who has not reached the age of 15, or if the criminal actions were committed inside any school or educational institution. The cited norm has its practically analogous correspondent within art.209 Criminal Code of the Republic of Moldova [2, p. 57].

At the same time, art 227-18-1 of the Criminal Code of France provides for criminal liability for "direct incitement of a minor to transport, preserve, propose or transmit narcotic substances". In the view of the French legislature, such a criminal act is capable of harming social relations with regard to the normal development of minors. In the sense of the domestic legislator, the commission by a person who has reached the age of 18 of the actions of transport, storage, transmission, etc., with the attraction of minors, will be sanctioned not according to art.208 Criminal Code of the Republic of Moldova, but as the case may be, either on the basis of letter b) para. (3) art.217, or on the basis of letter b) para.(3) art.217 Criminal Code of the Republic of Moldova [2, p. 58].

Also, according to art. 227-19 of Criminal Code of France condemns the act of "direct incitement of a minor to the systematic and abusive consumption of alcoholic beverages". In order to be in the presence of the stated criminal act, it is not enough that the perpetrator has determined the minor to consume alcoholic beverages. It is necessary that the consumption of alcoholic beverages is abusive and es-

pecially systematic (on a regular basis). The cumulative failure to meet these two characteristics of the alcoholic beverages consumption will deprive of qualitative importance the incitement of the minor to the consumption of alcoholic beverages.

Art. 227-20 of the Criminal Code of France provides for the “direct incitement of a minor to the practice of beggary”. And if as a victim poses a minor who has not reached the age of 15, then the criminal liability for such an act is aggravated. So, compared to the local legislator, the french one decided to indiscriminately criminalize the act of inciting a minor to practice beggary.

However, the above-mentioned norm entails some differences from the analogical norm of the national criminal law. First of all, we note the different prejudicial action set out in the incrimination rule. If in art. 208 Criminal Code of the Republic of Moldova as such actions may serve, alternatively: “attraction”, “instigation” or “determination”, then within the norm from art. 227-21 Criminal Code of France, the legislator uses only the notion of “incitement”.

Similarly, in order to be in the presence of the criminal act provided for by French criminal law, it is necessary to have the systematic nature of the criminal activity to which the minor is determined. Also, in the provision of the rule, the French legislature does not indicate the special age of the subject of the crime. Moreover, as a subject of the respective crime, as an innovation (as, moreover, in the case of the above-nominated), the legal entity may also be a legal entity, except for public authorities, a fact provided by art. 227-28-1 Criminal Code of France [2, p. 58].

Next, we propose to review the provisions of the criminal laws of the states that were part of the USSR, so that the standard model of the criminal codes of the CIS states is the criminal code of the former USSR.

The Ukrainian legislature also provided for criminal liability for some acts against minors. Thus, Chapter XII of the Criminal Code [5], entitled “Crimes against public order and morality”, art. 304 of that chapter, provides for criminal liability for the determination of minors to commit criminal acts, the consumption of alcoholic beverages, the practice of beggary or gambling. For that act, the Ukrainian legislator provides a sentence of up to 5 years in prison. Compared to the provisions of art. 208 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, there are some provisions of the Criminal Code of Ukraine, which the domestic legal-criminal norm (art. 208 Criminal Code) does not include, for example, the consumption of alcoholic beverages, but by examining the meaning of the word “lechery”, left room for discussion on its meaning.

In art. 202 of the Criminal Code of Estonia [6], as well as the criminal liability for luring minors into criminal activity, but when describing the crime composition in the norm itself, terms from the Criminal Code of Ukraine of 1960 are used.

The Criminal Code of Armenia provides for criminal liability for the determination of minors to systematically consume alcoholic beverages, the consumption of narcotic substances (outside the doctor’s prescription), beggary as well as the performance of pornographic actions [10].

Compared to the Moldovan legislator, the Armenian legislator expressly provided for the actions falling under the scope of the respective offense, thus, there is no need for the interpretation of the criminal law by the law enforcement bodies.

The Criminal Code of Kazakhstan [2, p. 60], which entered into force on January 01, 2015, provides for a separate chapter, entitled “Criminal offences against the family and minors”, which regulates criminal liability for the determination of minors at:

- Committing the offences;
- Committing immoral acts (consumption of alcoholic beverages, narcotic substances);
- Practicing prostitution (including the threat of violence, blackmail, etc.).

However, if the offense is committed by a person practicing pedagogical activity, the legislator provides as a punishment the prohibition for life to practice pedagogical activity.

In some European countries, criminal liability is not provided for the determination of minors for criminal offences or other immoral acts. An example of this is the Criminal Code of Sweden [13]. The Criminal Code of Sweden generally lacks a chapter dedicated to the protection of minors. But the protection of minors takes place by other rules laid down in the Criminal Code.

Art.12 provided in Chapter XVI of the Criminal Code of Sweden, entitled "On Crimes against the Social Order" of Part Two, "the act of the person spreading among children or young people, literature, images or a technical record, which, on the basis of their content, may lead to rudeness or aggression, or otherwise create a serious danger to the moral education of young people, must be condemned for the deviation of young people from the path to fine or imprisonment for a period not exceeding 6 months.

The Criminal Code of Sweden also stipulates some unusual rules for determining the punishment in case of committing the crime by a minor under the influence of another person. Namely, according to art. 5 of Chapter XXIII "On Attempt, Preparation, Understanding and Participation" of the Second Party, "if someone was determined to be a participant in the offense, by coercion, deception or taking advantage of early age, naivety or dependent position, then the punishment of that participant may be less than that provided for the offense committed. And in exceptional cases, punishment in general may not be inflicted." [2, p. 58].

Likewise, Criminal Code of Croatia protects the child's interests in domestic legislation. In Chapter XVI, entitled "Crimes against Marriage, Family and Youth", the legislator provided in art. 213 of the Criminal Code "Neglect and mistreatment of the child", which includes the regulations similar to those in art. 208 Criminal Code of the Republic of Moldova.

Therefore, art. 213 of the Criminal Code of Croatia provides for criminal liability for, inter alia, forcing the child to beg or conduct that is harmful to child's development, an act committed by the parent, adopter, guardian or other person obliged to maintain and educate the child [3].

In paragraph 2 of art. 213 of the Criminal Code of Croatia, the legislator aggravates the criminal liability, thus, if the victim has engaged in the practice of beggary or prostitution or other forms of antisocial or delinquent behavior. In general, the offense in para. (2) art. 213 of the Criminal Code of Croatia resembles the offense provided in para. (2) art. 208 Criminal Code of the Republic of Moldova [2, p. 61].

We mention that the Moldovan legislator, in art. 208 Criminal Code of the Republic of Moldova uses the word "determines", in turn, art. 213 of Criminal Code of Croatia uses the word "obligation", also as acts to which the child is obliged to commit, Croatian criminal law indicates: beggary or other such conduct harmful to child's development, presuming, including, prostitution, a fact deduced from the systematic interpretation in relation to the provision in para. (3) art.213 of the Criminal Code of Croatia, the subject of the offense may be the parent, adopter, guardian or other person obliged to support and educate the child.

The Criminal Code of Georgia also pro-

vides for some criminal rules aimed at the protection of children.

Thus, art. 171 of Criminal Code of Georgia [11], provides for criminal liability for determining the minor to practice prostitution or other perverse actions, the practice of prostitution or other immoral acts, as well as the consumption of narcotic or psychotropic substances.

The Romanian legislation also provides sufficient legal guarantees for the protection of the minor, thus, in Title I Offenses against the person, in Chapter II Offenses against bodily integrity or health, the criminal liability for the crime of ill-treatment applied to the minor is provided (art. 197 Criminal Code) [1]. According to the text of the law, the offense consists in putting in serious danger, through measures or treatments of any kind, the physical, intellectual or moral development of the minor, by the parents or by any person in whose care the minor is. They shall be punished by imprisonment from 3 to 7 years and the prohibition of the exercise of certain rights.

The offense of ill-treatment applied to the minor was incriminated in this Chapter of the criminal law, because it was rightly considered that it endangers first of all the physical or mental integrity of the person and secondarily the social relations related to the family, respectively the social coexistence.

However, Title I of the special part of the new Criminal Code, intended for the protection of the person, was supplemented by Chapter VII entitled “Trafficking and exploitation of vulnerable persons” which comes to ensure, if not mainly, then at least voluntarily, the protection of minors, as one of the categories of vulnerable persons, from some criminal attacks, including social relations regarding their normal development [2, p. 56].

Conclusions

Comparative criminal law represent a field of criminal science whose objects of study are the norms and legal institutions belonging to some different systems of criminal law, in order to know their meaning and content, as well as the differences between these norms and institutions. From this perspective, we considered the scientific approach dedicated to the study of the crime of attracting minors to criminal activity or the determination of minors to commit crimes through the lens of comparative criminal law to be appropriate.

In order to improve national legislation, it is necessary to use a comparative analysis with the laws of other states. Therefore, in the process of elaborating this paper, we consulted the criminal legislation of: Georgia, Ukraine, Romania, France, Croatia, etc., and we found that each legislator created sufficient conditions for protecting the interests of the minor. In some states there is a special chapter on the protection of the minor in others - no, but as I mentioned in the paper, the basis of the provisions on the protection of the minor is international treaties, for this reason the provisions of the criminal laws analyzed in the paper possess certain common signs.

Bibliographical references

1. *Codul penal al României.* (Legea nr. 286/2009[1]). În: *Monitorul oficial* nr. 510 din 24 iulie 2009. 889 p. [citat 15.03.2023]. Disponibil: Codex penal - Codul penal al României (just.ro)

2. COPEȚCHI, S. *Analiza juridico-comparativă a incriminărilor privind atragerea minorilor în activitatea criminală sau determinarea lor la săvârșirea faptelor imorale în legislațiile penale ale unor state europene*. În: *Revista Națională de Drept*. Nr. 10. Chișinău: 2014. ISSN 1811-0770.

3. *Codul penal al Croației*, [citat 15.03.2023]. Disponibil: Codex Penal - Codurile penale ale Statelor Uniunii Europene (just.ro)

4. *Codul penal al Spaniei,* [citat 15.03.2023]. Disponibil: Codul Penal Spaniol | PDF (scribd.com)

5. *Codul penal al Ucrainei,* 2001. Nr.25-26 [citat 15.03.2023]. Disponibil: Кримінальний кодекс України | від 05.04.2001 № 2341-III (rada.gov.ua)

6. *Codul penal al Estoniei*, 2001. [citat 15.03.2023]. Disponibil: Penal Code–Riigi Teataja

7. БЕЛОВ, В. *Преступления против семьи и несовершеннолетних*. Москва: Издательство «РУСАКИ», 2002. с.79. ISBN 5-93347-094-5

8. НИКОЛАЕВА, Ю. *Дифференциация преступлений против несовершеннолетних в России. Монография.* Москва: ЮРКОМПАНИ, 2011. 268 с. ISBN 978-5-91677-074-2

9. РУБАШЕВА, А. *Особые суды для малолетних и система борьбы с детской преступностью. Т. 1. Америка, Англия, Германия и Австрия*. Москва: Издание Московского Мирового Судьи по делам о малолетних, 1912. с. 432.

10. *Уголовный кодекс Голландии* / Науч. ред. Б.В. Волженкин; Пер. с англ. И. В. Мироновой. - СПб.: Юрид. центр Пресс, 2000. 252 с. ISBN 5-93292-007-6.

11. *Уголовный кодекс Республики Грузия* от 22.07.1999 № 2287. Законодательный Вестник Грузии-ЗВГ, 41(48), 13/08/1999 [citat 15.03.2023]. Disponibil: Уголовный кодекс Грузии | სსიპ "საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" (matsne.gov.ge)

12. *Уголовный Кодекс Швейцарии* / Пер. с нем., предисл. А. В. Серебренниковой. М., 2000. 144 с. ISBN 5-80780-070-2.

13. *Уголовный кодекс Швеции*, под ред. Н. Ф. Кузнецова, С. С. Беляева, Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2000. 64 с. [citat 15.03.2023]. Disponibil: Уголовный кодекс Швеции (lawlibrary.ru)

CZU 343.9:343.221
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.06

PERSONALITATEA INFRACTORULUI

Eugeniu PITERSCHI
Doctor în drept, Inspectoratul General al Poliţiei al Ministerului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *piterschi1979e@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-4338-2980

Igor SOROCEANU
Doctorand, Institutul de Administrație Publică,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *soroceanu94igor@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-8719-0454

Personalitatea infractorului este un concept criminologic complex, studiat de mai multe ştiinţe, care înglobează în sine noţiunea psiho-socială şi noţiunea juridico-penală a infractorului. Aceasta fiind şi un punct esenţial de pornire a cercetării cauzei ca urmare a săvârşirii unei fapte ilegale, deoarece fără personalitate nu există infracţiune. În cadrul literaturii de specialitate criminologice atât autohtonă cât şi în cea străină, opiniile şi definiţiile asupra personalităţii infractorului sunt foarte diferite. Fiecare autor îşi are propria sa viziune cu referire la definirea conceptuală a personalităţii infractorului, unii o generalizează într-o definiţie, alţii o exemplifică în diverse situaţii cazuistice ale practicii judiciare şi o definesc printr-o noţiune complexă. Astfel, în prezenta cercetare ne propunem ca obiectiv realizarea unei analize detaliate a noţiuni generale de personalitate a infractorului, pasibil de a săvârşi fapte ilegale.

Cuvinte-cheie: *subiect de drept, răspundere penală, bărbat, femeie, categorii de infractori.*

THE PERSONALITY OF THE OFFENDER

The personality of the criminal is a complex criminological concept, studied by several sciences, which includes the psycho-social notion and the legal-criminal notion of the criminal. This being an essential starting point for the investigation of the case as a result of the commission of an illegal act, because without personality - there is no crime. In both local and foreign criminological literature, the opinions and definitions of the personality of the criminal are very different. Each author has his own vision with reference to the conceptual definition of the personality of the criminal, some generalize it in a definition, others exemplify it in various casuistic situations of judicial practice and define it through a complex notion. Thus, in this research we aim to carry out a detailed analysis of the general notion of the personality of the criminal, liable to commit illegal acts.

Keywords: *subject of law, criminal responsibility, man, woman, categories of criminals.*

LA PERSONNALITÉ DU DÉLINQUANT

La personnalité du criminel est un concept criminologique complexe, étudié par plusieurs sciences, qui comprend la notion psycho-sociale et la notion juridico-criminelle du criminel. Ceci étant un point de départ essentiel pour l'enquête sur l'affaire à la suite de la commission d'un acte illégal, car sans personnalité – il n'y a pas de crime. Dans la littérature criminologique tant locale qu'étrangère, les opinions et les définitions de la personnalité du criminel sont très différentes. Chaque auteur a sa propre vision en référence à la définition conceptuelle de la personnalité du criminel, certains la généralisent

dans une définition, d'autres l'exemplifient dans diverses situations casuistiques de la pratique judiciaire et la définissent à travers une notion complexe. Ainsi, dans cette recherche nous visons à effectuer une analyse détaillée de la notion générale de la personnalité du criminel, susceptible de commettre des actes illégaux.

Mots-clés: *sujet de droit, responsabilité pénale, homme, femme, catégories de criminels.*

ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА

Личность преступника – сложное криминологическое понятие, изучаемое рядом наук, включающее в себя психосоциальное и уголовно-правовое понятие преступника. Это является необходимым исходным пунктом для расследования дела о совершении противоправного деяния, ибо без личности нет преступления. Как в отечественной, так и в зарубежной криминологической литературе мнения и определения личности преступника существенно отличаются. Каждый автор имеет свое видение относительно понятийного определения личности преступника, одни обобщают его в дефиниции, другие приводят примеры в различных казуистических ситуациях судебной практики и определяют через комплексный анализ. Таким образом, в данном исследовании мы стремимся провести детальный анализ общего представления о личности преступника, виновного в совершении противоправных деяний.

Ключевые слова: *субъект права, уголовная ответственность, мужчина, женщина, категории преступников.*

Introduction

Criminological science includes a well-designed and well-designed study on the personality of criminals, while criminal science only defines the criminal very little. In this sense, article 21 of the Penal Code of the Republic of Moldova comes with a rather vague characteristic, but it highlights very well the main features that the criminal must meet when he commits the criminal act. Thus, „responsible natural persons who, at the time of committing the crime, have reached the age of 16" [1, art.21] are liable to criminal liability. From here we deduce that the person who committed the crime is only a reference point in terms of identifying the criminal, these identification elements being intended for all natural persons who are on the territory of the Republic of Moldova. Finally, according to specialized literature, the criminal is regarded as the person who has culpably committed any of the acts that the law punishes as a consummated or attempted crime, or who participated in the commission of such an act as an author, instigator, or accomplice.

The personality of the criminal differs from the person who respects the law by the presence or absence of social danger. In this sense, it is found that the main criterion that reflects the social danger of the criminal is the commission of the crime. So, from a legal point of view, the criminal is the person who, with guilt, commits an act sanctioned by the criminal law. From a criminological point of view, the concept of a criminal has a complex meaning due to the bio-psychosocial conditions that lead people to break the law [8, p.40-41].

All individuals who commit crimes differ from each other according to demographic, legal, psychological, etc. peculiarities, on the one hand, and on the other hand, they are similar for the same reasons, thus forming stable groups. That is why there is a need to systematize criminals according to certain criteria.

The importance and purpose of developing this scientific approach arise from the author's intention to carry out a succinct, per-general review of some theses from the specialized literature defining the personality of the criminal.

Materials used and methods applied. In the process of developing the scientific article, we were guided by several and various research methods that made it possible to properly investigate the respective subject, among which we can list: the analysis method, the synthesis method, the deduction method, the historical method, as well as the comparative method of several benchmarks from the specialized literature that illustrate the conceptual definition of the offender's personality.

The theoretical-legal basis of the scientific approach includes the defining material from the local and Romanian specialized literature, as well as the legal framework that, directly or indirectly, addresses the essence and content of the subject under research.

The results obtained

A lot of classifications of criminals can be found in the specialized literature. The classification criterion varies according to the conception of the genesis of crime. Thus, the criterion can be used: anthropological, psychological, sociological, etc. Among the first classifications, we list that of Cesare Lombroso, who studies the physiological and psychological characters of criminals, showing the points of similarity and difference between them. Thus, C. Lombroso classifies criminals into born criminals, morally insane, epileptic criminals, passionate criminals, insane criminals, occasional criminals, habitual criminals, latent criminals [7, p.158].

The Russian professor A. Alekseev proposes the following classification of criminals who are prone to commit organized crime [6, p.106-109]:

1. *the consistent (steady) criminal type* – is characterized by the highest degree of criminal „contamination”, by a stable and extensive anti-sociability of the personality. Committing crimes for them is a common style of conduct, often being an original profession. In the „average personality” interaction, the main role belongs to the views and antisocial skills that were born and consolidated as a result of the distorted personality formation and the subsequent criminal „career”.

The commission of the crime is also possible when the situation prevents the achievement of the criminal result. Within this type, criminals with a predominant aggressive-violent motivation (sexual maniacs, homicidal maniacs) or hoarding (thieves, swindlers, etc.) are highlighted, as well as those individuals whose motivation for hoarding is combined with violence (hired killers, members of gangs, criminal communities). A specific branch of the consistent criminal type is the so-called antisocial criminals, who are individuals characterized by a steady anti-sociability and commit crimes countless times by their moral degradation and social devaluation of personality qualities. They have primitive interests, or they don't have them, a reduced intellect, they are characterized by a lack of will, the sense of a lack of perspective in life. Most of the antisocial criminals do not have a permanent place to live, they do not maintain relations with their relatives, they are vagabonds, and live in poverty. Their criminal behavior is characterized by impulsivity, the primitive nature of their actions, and unqualified ways of committing and concealing the crimes. At the same time, they can commit particularly serious crimes, under insignificant pretexts. Their negative moral-psychological traits are frequently aggravated by chronic alcoholism, drug addiction, and psychopathological deviations.

2. *the criminal-situational type* – is formed in a contradictory environment, which influences both positively and negatively. As a result, their personality is doubled, consisting of positive and negative qualities, the latter dominating. The interaction between the personality and the concrete life situation is expressed

by combining the considerable defects of the personality with the attractive, provocative, or other criminogenic roles of the external circumstances that lead to the subject's choice of criminal behavior among several possible variants of behavior. Actions contrary to the situation or the creation of a favorable situation to commit the crime are not characteristic. The decisive role in the genesis of criminal behavior belongs to the interaction between the negative traits of the personality and the negative characteristics of the situation. Within this type of criminal, it is possible to differentiate subtypes based on motivation and other indicators.

3. *the situational type*. According to the main parameters of criminology, the respective type is the opposite of the persistent criminal type. It is characterized by insignificant moral defects. The characteristic features are the social infantilism of the personality, and the lack of volitional, emotional, and intellectual resources necessary to successfully deal with complicated situations. In the genesis of criminal behavior, the decisive role belongs to the criminogenic situation, which, as a rule, is completely imposed from the outside and does not result from the previous behavior or the way of life of the subject. In the absence of the criminogenic impact of the situation, the person's reduced anti-sociability may manifest itself through illicit acts that are not criminal or may gradually disappear. The respective type can be differentiated into subtypes based on behavioral reasons and other traits.

4. *the casual type*. Those criminals are fewer in number, compared to those of the previous types, and according to personality qualities, they practically do not differ from law-abiding citizens. At the same time, they are also characterized by some negative traits that do not refer so much to their personality as to its manifestations in concrete situations: lack of prudence, carelessness, superficiality, enormous (excessive) impulsiveness, etc. They violate the legal-criminal prohibitions by generally being positive, and the crime is not a style of conduct, it is not an inevitable result of the criminogenic interaction between personality and situation, but constitutes a regrettable episode, a result of the unfavorable competition of objective circumstances and subjective. „Sensitive", and „confused" people are referred to as this type, i.e., those who lose their temper in the face of an unexpected, „stressed" situation. According to the estimation of some researchers, 50-60% of the criminals who committed criminal acts out of imprudence refer to the analyzed category [2, p.12].

Other variants of typologies and classifications of criminals can be found in the relevant literature. Thus, the authors from Romania [10, p.73] mention that *several classifications have been formulated from a legal-normative point of view:*

1) according to the degree of awareness and control of criminal behavior, they can be normal criminals or indiscriminate criminals.

2) according to the age of the offender, they can be juvenile offenders or major offenders.

Thus, in 2019, 664 crimes were committed by minors or with their participation, which represents 2.1% of all registered crimes. Compared to 2018, there is a 3.5% reduction in crimes committed by minors, especially crimes against property. There are about 113 crimes committed by minors per 100,000 children under the age of 18, compared to 165 crimes in 2015 when the highest level of juvenile crime rate in the last 5 years was recorded. Minors are most frequently involved in thefts – 63%, followed by robberies – 6.1% and hooliganism – 4.3% [8, p.144]. According to the statistical data of the National Administration of Penitentiaries, on 01.04.2020 the total number of minors serving a prison sentence was 41, of

which: 40 were male and 1 female; 14 minors are serving prison sentences for serious crimes; 19 minors for particularly serious crimes and 8 for less serious crimes; of which only 22 minors are serving a prison sentence for the first time [9, p.181-187].

The criminological characteristic of the criminal's personality, especially the acquisitive criminal, operating with the basic features of the criminal's personality, are those of a socio-demographic nature, studies, family situation, social situation, and type of activity, motivation of criminal behavior, value orientation, legal psychology of the offender.

The criminal's personality is formed in the family, school, circle of friends, workplace, etc. The process of antisocial orientation is not formed suddenly, but over a long period, when negative receptive information accumulates, forming antisocial concepts and habits [4, p.178]. Overall, the overwhelming majority of acquisitive criminals have primary and secondary education, except for fraud crimes where people with high school and higher education represent 50% of all criminals [3, p.392].

Butoi T., studying different categories of criminals from the point of view of psychological peculiarities, established certain common characteristics, which are found in most of those who frequently break the law: emotional-action instability, school maladjustment, high sensitivity, behavioral duplicity, intellectual immaturity, affective immaturity, frustration, inferiority complex, egocentrism, aggressiveness, affective indifference, etc.

Emotional-actional instability is an essential feature of the personality of the adult or minor offender, a side where the traumatization of the personality is better highlighted on the level of the cognitive component. Emotional instability is part of the emotional dysregulation of criminals, being characterized by: a lack of emotional autonomy, insufficient development of emotional self-control, weak development of higher emotions and feelings, especially moral ones, etc. All this leads to the lack of a capacity for self-evaluation and adequate evaluation, to the lack of objectivity toward oneself and others.

School and social maladjustment generate antisocial attitudes, resulting from negative environmental influences, followed by the rooting of negative habits and habits, which can be updated on various unfavorable occasions, leading to atypical, deviant reactions and crime.

High sensitivity to certain stimuli in the environment, which stimulate atypical behavioral reactions, because it lacks inhibition as a social process. Pursuing personal interests, regardless of the consequences, leads to the excessive mobilization of physical and mental resources.

Behavioral duplicity – the criminal disguises himself not only during the time he commits the criminal act but all the time. The criminal plays the role of the correct, honest man, he is aware of the socially destructive character of the criminal act. The necessity of hiding, of the „double life", forms the criminal skills that isolate him a lot from society, from the normal aspect of life.

Intellectual immaturity consists of the criminal's inability to foresee the long-term consequences of his antisocial action, a reduced ability to establish a rational cost-benefit ratio in the design and execution of a criminal act, the commission of the crime being carried out under the conditions of minimal prudence towards the threshold of tolerance of conduct.

Affective immaturity leads to mental rigidity, disproportionate reactions, predominating the principle of pleasure about that of reality, to infantile behaviors (crying fits or lack of compassion for someone's pain, crises, etc.) for obtaining immediate, minor advantages, sometimes totally insignificant. Affective im-

maturity associated with intellectual immaturity predisposes the criminal to antisocial manifestations and behaviors with particularly serious consequences. This consists of the criminal's inability to foresee the long-term consequences of his antisocial action. It is assumed that the offender confines himself strictly to the present, giving little importance to the future. The author concludes that the criminal is focused on the present and does not differentiate the delinquent from the non-delinquent [5, p.622].

Frustration occurs when the offender is deprived of some rights, rewards, or satisfactions. It is felt on an affective-cognitive level as a state of crisis, which disorganizes, for the moment, the cortical activity of coordinating actions, overexciting the sub-cortex.

The inferiority complex often incites compensatory behaviors and in the case of criminals – inferior, antisocial behaviors.

Egocentrism represents the individual's tendency to relate everything to himself, when he does not achieve his proposed goals, he becomes envious and susceptible, domineering and even despotic, he maximizes his qualities and successes, and when he makes a mistake, instead of reconsidering his position, he attacks with virulence.

So, the organized crime offender has the following *main features:*

a) permanent criminal activity (criminal activity);

b) the identical type of criminal activity (specialization);

c) certain knowledge, skills, and abilities (qualification);

d) crimes – the basic source of income;

e) integration into the criminal environment.

The number of criminals in a group can vary from a few units to several hundred. Most criminals who are part of the addressed category are aged between 20 and 45 years, although there are cases of criminals from the given category with younger or older ages.

Statistical data show that organized crime is one of the most profitable crimes. On the other hand, success stories assume the reflection of „achievements" through clothing and accessories that are not necessarily conservative, but rather in line with socio-cultural values that promote tastes for „quality" products. All this becomes visible in the form of a neat physical appearance (of the criminal) which promotes, along with other factors, the image of the promised success.

The average level of education. Likewise, organized crime requires communication and persuasion skills acquired in the form of formal education above the minimum level. For these reasons, most criminals are high school or vocational school graduates, although this criterion is not generally valid. In many cases, life experience and, implicitly, experience within organized crime networks have contributed substantially to the formation and development of the necessary skills.

Frequently exhibits violent behavior. This type of behavior is encountered more often in the case of traffickers who apply verbal and physical aggression as a method of control, but also as a coercive method (real or anticipated) to obtain obedience regarding the imposed prohibitions and the expected behaviors.

High level of organization. Although during the recruitment phase, it may create the impression that it accepts the person's right to change his mind and adapt to the situation, in reality, the criminal follows a predetermined plan, with exact dates and routes, unforeseen events being most often anticipated or combated by using manipulation techniques.

The pronounced division of criminal activity represents another important feature of the analyzed type of crime. It presupposes the existence of a strict distribution of the actions that make up criminal activity, a

complex structure of constitutive functions being delimited. Each member of the criminal group has a well-defined role in this structure, the execution of which he specializes. Consequently, criminal activity knows a pronounced division within the groups that practice the production or offering of illicit services and products. Such organization of criminal groups allows a considerable increase in efficiency and protects, to a large extent, the group from possible exposure. Indeed, the significant segmentation of criminal actions creates insurmountable difficulties in the evidentiary activity of law enforcement bodies, given that, often, the members of the same criminal group neither know each other nor have an accurate idea of the organization of the group as a whole. They only know the contacts and what they have to do.

The strict hierarchy of the criminal group. Many organized crime groups are characterized by a strict hierarchical organization. It consists of the establishment of strongly vertical management relations, in which the order of the superior is of absolute authority. According to the scheme used by organized crime groups, the head of the group only comes into direct contact with the persons in the immediately subordinate hierarchical position, and the latter, in turn, issues orders for the members on the next position, etc. The orders issued within the management system have an imperative and irrevocable character, the sanctions for their non-execution being extremely harsh. A very special role is played in the management mechanism by the head (or heads) of the criminal group, who has absolute power. Moreover, he (they) constitute the central element of the criminal group, giving it stability, cohesion, action, and intelligence and ensuring the group's persistence even in cases where it is seriously affected by rivalries or by the actions of law enforcement agencies. The decisive importance of leaders in the regeneration and persistence of groups that practice organized crime must be emphasized. Because the leaders only come into direct contact with a very small number of members of the criminal group, and most of them do not even know him, and because they do not directly participate in the execution of the criminal actions, debunking them and proving their guilt is very difficult, thwarting most often the efforts of the police bodies to annihilate the criminal group, which reconstitutes itself every time its leaders remain at large. Due to the difficulties in unmasking the heads and the fact that they continue their criminal activity even when some segments of the criminal network are amputated, the impression that organized crime is invincible has unfortunately taken root in the social representation, which encourages criminals and, on the contrary, discourages society and public authorities in their efforts to curb and diminish this macabre phenomenon.

Returning to the criminological portrait of the criminal prone to commit organized crimes and generalizing those discussed above, the following can be said: mostly these are single men or women, young and middle-aged, who live in cities, have secondary education, have no achieved some success in the line of professional activity, in a series of cases they have no permanent sources of income, unsuccessful in their personal life, lack of criminal history, subjectively and inadequately evaluate their abilities and themselves. In recent years, a series of unfavorable trends have emerged, consisting in the increase in the share of criminals (both men and women) who are characterized by high social status, higher education, occupying various positions in state management institutions, including employees of law enforcement bodies and other force structures.

Conclusions

Regarding the offender's personalities, we can say that they are mostly single men or

women, young and middle-aged, who live in cities, have secondary education, and have not achieved any success in the line of professional activity, in a series of cases they have no permanent sources of income, failure in their personal life, lack of criminal antecedents, subjectively and inadequately evaluate their abilities and themselves. In recent years, the increase in the share of criminals (both men and women) is characterized by high social status, higher education, and holding various positions in state management institutions, including employees of law enforcement bodies and other force structures.

Bibliographical references

1. *Criminal Code of the Republic of Moldova* no.985 of 18.04.2002 // Official Gazette of the Republic of Moldova no.72-74 of 14.04.2009, in force according to the latest amendments and adjustments of 26.08.2022.

2. BLAKESLEY, Ch. *Criminal justice systems facing the challenge of organized crime*. In: *Revue international de droit pénal*, no.1-2/1998.

3. BÎRGĂU, M. *Criminology.* Chisinau: Print-Caro, 2010.

4. BUJOR, V., POPA, O. *Criminological applications regarding organized crime.* Timisoara: MIRTON, 2003.

5. BORODAC, A. *Manual of criminal law. The special part.* Chisinau, FE-P Publishing House „Central Typography", 2004.

6. CARRERA, S., GUILD, E. *The Cost of Non-Europe in the Area of Organized Crime*. CEPS Paper in Liberty and Security in Europe, 2016, no.90.

7. CIOBANU, I. *Transnational organized crime and some forms of manifestation in the Republic of Moldova.* Chisinau: Museum, 2001.

8. DONCIU, A. *Crime-predicated in the crime of money laundering*. *Methodological aspects, problems, solutions*. Chisinau: USEM, 2010.

9. RUSU, O. *The organization of illegal migration as a form of manifestation of transnational organized crime,* Chisinau, 2018.

10. KLIP, A. *European criminal law – an integrative approach,* Edition I. Chisinau, Cartier Publishing House, 2014.

CZU 347.91/.95
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.07

ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL PROCEDURII CIVILE DE INSTITUIRE A MĂSURILOR DE OCROTIRE JUDICIARĂ

Angela CORJAN
Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *avocat_angela_corjan@yahoo.com*
https://orcid.org//0009-0002-9706-3974

Violetta VOINSCAIA
Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: *vita.voinscaia@mail.ru*
https://orcid.org/0009-0003-5119-9590

În prezentul articol ne propunem să facem o analiză și evaluare a unor aspecte legate de aplicarea legislației cu privire la instituirea măsurilor de ocrotire judiciară, temeiurilor, formelor si principiilor ocrotirii judiciare, în scopul protejări drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor puse sub ocrotire. Vom acorda o atenție deosebită principiului privind respectarea dorinței și sentimentelor persoanei vizate la instituirea și punerea în aplicare a măsurilor de ocrotire, în speță, a adultului incapabil, preocupările comunităţii internaționale în materie de ocrotire bazate pe dorințele din trecut și prezent și sentimentele celui interesat. Reglementarea procedurii instituirii măsurilor de ocrotire este de competența internă a statului, astfel că fiecare stat are propria sa tratare a acestui aspect. Vom face recomandări pentru cercetările ulterioare în domeniul procedurii civile de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară.
Cuvinte-cheie: *măsură de ocrotire, ocrotire provizorie, reprezentant legal, procedura civilă specială, reprezentare juridică, drepturi.*

ANALYSIS OF THE SITUATION IN THE FIELD OF THE INSTITUTION PROCEDURE OF JUDICIAL PROTECTION MEASURES

In this article we propose to make an analysis and evaluation of some aspects related to the application of legislation regarding the establishment of judicial protection measures, the grounds, forms and principles of judicial protection, in order to protect the rights and legitimate interests of the persons placed under protection. We will pay particular attention to the principle of respecting the wishes and feelings of the person concerned when establishing and implementing measures to protect, in this case, the incapacitated adult, the concerns of the international community in terms of protection based on the past and present wishes and feelings of the person concerned. The regulation of the procedure for the establishment of protective measures is the internal competence of the state, so that each state has its own treatment of this aspect. We will make recommendations for further research in the field of civil procedure for the establishment of judicial protection measures.
Keywords: *protective measure, provisional protection, legal representative, special civil procedure, legal representation, rights.*

ANALYSE DE LA SITUATION DANS LE DOMAINE DE LA PROCÉDURE D’ÉTABLISSEMENT DES MESURES DE PROTECTION JUDICIAIRE

Dans cet article, nous proposons d’analyser et d’évaluer certains aspects liés à l’application de la législation sur la mise en place de mesures de protection judiciaire, les motifs, les formes et les

principes de la protection judiciaire, afin de protéger les droits et les intérêts légitimes des personnes sous protection. Nous accorderons une attention particulière au principe du respect des souhaits et des sentiments de la personne concernée lors de l'établissement et de la mise en œuvre des mesures de protection, dans ce cas, de l'adulte incapable, aux préoccupations de la communauté internationale en matière de protection fondées sur les souhaits du passé et du présent et les sentiments de la personne concernée. La réglementation de la procédure d'établissement des mesures de protection relève de la compétence interne de l'État, de sorte que chaque État a son propre traitement de cet aspect. Nous formulerons également quelques recommandations pour poursuivre les recherches dans le domaine de la procédure d'établissement des mesures de protection judiciaire.

Mots-clés: *mesure de protection, protection provisoire, représentant légal, procédure civile spéciale, représentation légale, droits.*

АНАЛИЗ СИТУАЦИИ В ОБЛАСТИ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА ПРИ ВНЕДРЕНИИ МЕР СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ

В данной статье мы предлагаем провести анализ и оценку некоторых аспектов применения законодательства об установлении мер судебной защиты, оснований, форм и принципов судебной защиты в целях защиты прав и законных интересов лиц, помещенных под охрану. Мы уделим особое внимание принципу уважения желаний и чувств заинтересованного лица при разработке и реализации мер по защите, в данном случае, недееспособного взрослого, озабоченностям международного сообщества в плане защиты, основанном на прошлом и настоящем. желания и чувства заинтересованного лица. Регулирование порядка установления защитных мер является внутренней компетенцией государства, поэтому каждое государство имеет свою трактовку этого аспекта. Мы дадим рекомендации по дальнейшим исследованиям в области гражданского процесса для установления мер судебной защиты.

Ключевые слова: *мера защиты, временная защита, законный представитель, специальный гражданский процесс, юридическое представительство, права.*

Introducere

Obiectul activității judecătorești în procedura civilă se modifică în funcție de categoria drepturilor și intereselor legitime ce urmează a fi apărate pe cale judiciară. Din aceste considerente și procedura civilă cuprinde mai multe feluri de procedură, inclusiv procedura specială.

Metodologia de cercetare folosită. Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoașterea: sinteza, analiza, și comparația. Cea din urmă a contribuit la evidențierea modalității reglementării procedurilor speciale în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

Expunerea conținutului de bază

Potrivit art. 280 alin. (1), (2) și (3) din CPC, „(1) În procedură specială, cauzele se examinează de instanţele judecătoreşti după regulile de examinare a acţiunilor civile, cu excepţiile şi completările stabilite în prezentul cod la cap. XXIII-XXXIV şi în alte legi.

Potrivit art. 279 alin. (1) lit.e) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [2], „Instanţa judecătorească examinează în procedură specială cauze cu privire la măsurile de ocrotire contractuale și judiciare."

Referitor la noțiunea și natura juridică a procedurii speciale în literatura de specialitate sunt expuse diferite opinii. Unii autori menționează și faptul că în ordinea procedurii speciale se constată nu doar faptele juridice, de care depinde apariția sau stingerea drepturilor personale sau patrimoniale ale cetățenilor sau organizațiilor, dar se confirmă prezența sau lipsa dreptului nelitigios, precum și se mai stabilește statutul juridic al cetățeanului sau al patrimoniului [1, p. 117].

În alin. (1) lit.f) al art. 302 din CPC al RM,

legiuitorul a prevăzut posibilitatea lărgirii numărului cauzelor care urmează a fi examinate în procedură specială privind măsurile de ocrotire. Lista cauzelor enumerate în alin. (1) lit.(a) – lit.(e) art. 302 CPC al RM este neexhaustivă. Astfel, art. 302 alin. (1) lit.(a) – lit.(e) CPC al RM stipulează neexhaustiv cauzele de constatare a faptelor care au valoare juridică, care urmează a fi examinate în procedură privind măsurile de ocrotire, după cum urmează: a) de instituire, reînnoire sau revocare a unei măsuri de ocrotire judiciare (ocrotire provizorie, tutelă sau curatelă); b) de modificare a condiţiilor în care se exercită o măsură de ocrotire judiciară; c) de desemnare şi revocare a ocrotitorului provizoriu, curatorului, tutorelui, membrilor consiliului de familie, curatorului supleant, tutorelui supleant, curatorului special, tutorelui special; d) de contestare a deciziilor consiliului de familie sau a autorităţii tutelare în orice aspect ce ţine de măsura de ocrotire contractuală sau judiciară; e) de contestare a faptului producerii efectelor unui mandat de ocrotire în viitor, de suspendare, revocare a mandatului de ocrotire în viitor, precum şi de acordare a unor împuterniciri suplimentare mandatarului sau unui mandatar special; f) de soluţionare a altor chestiuni privind măsurile de ocrotire contractuale sau judiciare care, conform legii, sînt de competenţa instanţei de judecată.

În temeiul art. 64 alin. (1) și (4) și a art. 96 alin. (1) și (4) din Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 6 iunie 2002 (republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr. 82, 86, art. 661), Guvernul a publicat Proiectul pentru aprobarea Regulamentului privind publicitatea măsurilor de ocrotire, prin care se aprobă Regulamentul privind ***publicitatea măsurilor de ocrotire*** (conform anexei nr. 1) și Modelul de extras privind măsura de ocrotire judiciară (conform anexei nr. 3). Potrivit pct.3 aceluiași proiect, Deciziile și hotărârile prin care au fost instituită, modificată sau revocată tutela sau curatela în privința minorului de către autoritățile tutelare și consiliile de familie, precum și hotărârile judecătorești prin care se instituie, modifică sau revocă măsuri de ocrotire judiciară (în continuare– măsuri de ocrotire), emise din momentul intrării în vigoare a Legii nr. 66/2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative și până în momentul intrării în vigoare a prezentei hotărâri de Guvern, se comunică de autoritățile emitente în adresa autorității competente de a realiza publicitatea măsurilor de ocrotire, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei hotărâri de Guvern.

Totodată, Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești urmează să remită lunar în adresa autorității competente de a realiza publicitatea măsurilor de ocrotire un Raport statistic privind măsurile de ocrotire judiciare instituite, modificate și revocate de către instanțele de judecată naționale. Prin aprobarea Regulamentului privind publicitatea măsurilor de ocrotire, se urmărește scopul reglementării modului în care se va asigura publicitatea instituirii, modificării și revocării tutelei și curatelei în privința minorului, a măsurii de ocrotire judiciară ***în privința persoanei majore*** sau care a dobândit capacitatea deplină de exercițiu pe altă cale (în continuare - publicitatea), informația difuzată cu ocazia realizării publicității respective și dreptul persoanelor interesate de a obține extrase privind tutela/curatela minorului sau măsura de ocrotire judiciară. Autoritatea competentă de a realiza publicitatea măsurilor de ocrotire este Ministerul Justiției, cu suportul direct al Agenției Resurse Informaționale Juridice [2].

Potrivit art. 74 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: „ În cazurile stabilite de lege, autorităţile publice competente, din proprie iniţiativă, la cererea participanţilor la proces sau din oficiul instanţei, pot interveni în proces până la pronunţarea hotărîrii în primă instanţă, precum şi în instanţa de apel, pentru a

depune concluzii, potrivit funcţiei, în vederea apărării drepturilor, libertăţilor şi intereselor legitime ale altor persoane, a intereselor statului şi ale societăţii.

Instanţa judecătorească poate, după caz, din oficiu să introducă în proces autoritatea publică competentă pentru a depune concluzii asupra cauzei în curs de examinare. Autorităţile menţionate în prezentul articol au drepturile şi obligaţiile procedurale de participant la proces specificate la art.56 din prezentul cod, precum şi în alte legi.

Prevederile articolului menționat stipulează o altă formă de participant în proces civil a autorităților publice pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane – depunerea concluziilor [3, p. 262].

Astfel, scopul participării la proces al autorităților publice pentru depunerea concluziilor este realizarea atribuțiilor acestora [4, p. 35] în vederea apărării drepturilor, libertăților și intereselor altor persoane, a intereselor statului și ale societății..

Depunerea concluziilor de către autoritățile publice competente poate avea loc în baza a trei temeiuri: - din proprie inițiativă a autorității publice; - la cererea participanților la proces; - din oficiul instanței [5].

Depunerea concluziilor ca formă de participare a autorităților publice la procesul civil se face numai dacă aceasta este prevăzut expres de lege. Prevederile legale pot să stipuleze obligativitatea depunerii concluziilor sau posibilitatea acestei acțiuni [4, p. 36].

Cazurile de participare la proces a autorităților publice pentru depunerea concluziilor sunt prevăzute, în principiu, de normele dreptului familiei, dreptului civil și de legislația procesual civilă. De cele mai multe ori, participă la procesul civil pentru depunerea concluziilor autoritatea tutelară.

Codul de procedură civilă stipulează obligativitatea participării autorității tutelare și la examinarea următoarelor cauze: instituirea măsurilor de ocrotire judiciară. Potrivit art. 302 alin. (3) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: ” Instanţa de judecată care examinează cererea de pornire a procesului privind măsura de ocrotire solicită dosarul personal de la autoritatea tutelară de la domiciliul persoanei fizice.”.

Tendințe și evoluția procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire

Prin Legea Nr.133 din 15/11/2018 a fost modernizat Codul civil RM. În acest scop, au fost studiate şi s-au ţinut cont de ultimele evoluţii legislative pe plan internaţional şi european şi în special: Proiectul Cadrului Comun de Referinţă *(Draft Common Frame of Reference)* al Uniunii Europene, dezvoltat de mediul academic din Europa, publicat în 2008. În partea în care anumite dispoziții sunt preluate din DCFR, la interpretarea și aplicarea lor s-a ținut cont de comentariile oficiale și ilustrațiile care însoțesc DCFR, au fost studiate Codul civil german, francez și altele, modificările s-a operat conform ultimelor tendinţe europene şi internaţionale în materie, pentru a face legislaţia în materie mai exactă şi mai previzibilă [8].

Modificările la art. 1408 și 1409 din Codul Civil al RM ajustează terminologia privind persoanele incapabile la noua terminologie a ocrotirii persoanei fizice. Totodată, în prevederile noului Cod civil și Codului de procedură civlă modernizat al Republicii Moldova se observă tendințele legislației internaționale spre egalitate dintre persoanele cu discernământ total și cele cu discernământ parțial.

Potrivit art.66 Codului civil RM: „Instanţa de judecată şi autoritatea tutelară exercită supravegherea generală a măsurilor de ocrotire, conform competenţei prevăzute de lege. Atât instanţa de judecată, cât şi autoritatea tutelară pot vizita sau cere să se efectueze vizite persoanelor ocrotite şi celor în privinţa cărora s-a

depus o cerere de instituire a măsurii de ocrotire”.

În cazul examinării cererii prevăzute la art.302 alin.(1), instanţa de judecată audiază persoana fizică. Aceasta poate fi însoţită de altă persoană pe care a ales-o, care nu va avea calitatea de reprezentant în proces. Audierea are loc în şedinţă secretă, la care pot participa persoanele enumerate la art.48[30] alin.(1) din Codul civil. Avocatul persoanei este informat despre timpul şi locul audierii. Persoana fizică poate cere să fie audiată în regim individual şi închis, fiind însoţită, la dorinţă, de o persoană pe care a ales-o. Dacă este necesar, persoana fizică poate fi audiată şi în prezenţa celorlalţi participanţi.

Potrivit alin. (3) art.308 Codului civl RM: „Persoana fizică poate cere să fie audiată în regim individual şi închis, fiind însoţită, la dorinţă, de o persoană pe care a ales-o. Dacă este necesar, persoana fizică poate fi audiată şi în prezenţa celorlalţi participanţi. Totodată , dacă consideră necesar, instanţa de judecată poate desfăşura audierea persoanei fizice în prezenţa medicului care o tratează sau în prezenţa altei persoane pertinente”.

Prevederile Codului de procedură civilă stipulează obligativitatea participării la proces de către autoritatea tutelară la examinarea următoarelor cauze: instituirea ocrotirii provizorii (art. 297 CC); instituirea măsurile de ocrotire judiciare sub forma curatelei şi tutelei (art.102 CC).

În conformitate cu art.94 Cod Civil: „Cererea de instituire a măsurii de ocrotire judiciare poate fi depusă de către autoritatea tutelară, Însă autoritatea tutelară poate depune cererea prevăzută la art.94 alin.(1) doar dacă persoanele indicate la alin.(1) lit.a)-e) au omis să o depună în termen de 3 luni de la data sesizării acestora de către autoritatea tutelară”.

Art. 96 CC prevede obligativitatea îndeplinirii formalităţilor de publicitate a măsurilor de ocrotire, sub sancţiunea de inopozabilitate faţă de terţe persoane. Totodată, dacă prin decizia consiliului de familie se desemnează ori se revocă tutorele sau prin decizia consiliului de familie, după caz, a autorităţii tutelare, în temeiul art.136 CC, se limitează împuternicirile tutorelui, autoritatea tutelară este obligată să transmită autorităţii competente o copie de pe această decizie în scopul efectuării înregistrării respective, cu excepţia cazului contestării deciziei în instanţa de judecată.

În cazurile prevăzute de lege, drepturile, actele, faptele sau raporturile juridice devin opozabile terţilor exclusiv prin notare, dacă nu se dovedeşte că au fost cunoscute pe altă cale, în afara cazului în care din lege rezultă că simpla cunoaştere a acestora nu este suficientă pentru a suplini lipsa de publicitate. Absenţa notării prevăzute la art.435 alin.(2) pct.15) CC nu înlătură opozabilitatea faţă de terţi dacă au fost îndeplinite formalităţile de publicitate prevăzute în articol menționat (art.96 alin.5).

Potrivit art. 302 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: „În procedura privind măsurile de ocrotire se examinează cauzele: de instituire, reînnoire sau revocare a unei măsuri de ocrotire judiciare (ocrotire provizorie, tutelă sau curatelă); de modificare a condiţiilor în care se exercită o măsură de ocrotire judiciară; de desemnare şi revocare a ocrotitorului provizoriu, curatorului, tutorelui, membrilor consiliului de familie, curatorului supleant, tutorelui supleant, curatorului special, tutorelui special; de contestare a deciziilor consiliului de familie sau a autorităţii tutelare în orice aspect ce ţine de măsura de ocrotire contractuală sau judiciară; de soluţionare a altor chestiuni privind măsurile de ocrotire contractuale sau judiciare care, conform legii, sunt de competenţa instanţei de judecată. La cererea participanţilor sau din oficiu, instanţa de judecată poate dispune efectuarea unei anchete sociale sau efectuarea de constatări de

către orice autoritate ori persoană pertinentă. (art.308/3 CPC).

Autoritățile publice ce intervin în proces pentru a depune concluzii valorifică doar drepturile și obligațiile procedurale de participant la proces specificate de art. 56 CPC și de alte legi. Astfel, drepturile și obligațiile procedurale ale autorităților publice ce participă la proces pentru a depune concluzii sunt mai restrânse, decât în cazul primei forme de participare la proces a autorităților publice în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime ale altor persoane (art. 73 CPC). Totodată, acţiunea în apărarea intereselor unei persoane în privinţa căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă) poate fi intentată independent de existenţa cererii unei persoane interesate sau a reprezentantului ei legal (art. 73 alin.1 CPC).

Dacă organele, organizaţiile, persoanele fizice care au intentat proces îşi retrag acţiunea înaintată în interesul reclamantului, iar acesta nu doreşte să intervină în proces, survin efectele procesuale prevăzute la art.72 alin.(2). Astfel, renunţarea reclamantului la pretenţiile înaintate în apărarea intereselor persoanei ocrotite, nu o privează pe aceasta de dreptul de a cere examinarea cauzei în fond.

Problema participării la proces a autorităților publice competente pentru depunerea concluziilor se soluționează de către judecător la faza pregătirii cauzei pentru dezbaterile judiciare (art. 185 alin. (1), lit. a) CPC). Instanţa judecătorească examinează în procedură specială cauze cu privire la masurile de ocrotire contractuale si judiciare (art.279 alin.1, lit e) CPC).

În procedură specială, instanţa examinează cauzele cu participarea petiţionarului, altor persoane interesate, precum şi a autorităţilor publice conform art.74 CPC.

Persoanele fizice pot să-și apere interesele și drepturile ocrotite de lege în instanța de judecată personal sau prin reprezentanți [7, p. 14]. În funcție de importanța juridică a voinței persoanelor reprezentate pentru apariția reprezentării judiciare, evidențiem: ***reprezentare obligatorie legală*** – pentru apariția căreia nu se cere acordul persoanei reprezentate; ***reprezentare neobligatorie*** – care poate apărea doar la dorința persoanei reprezentate [6, p. 58].

Potrivit art.306 CPC: ” În cazul cererii privind instituirea, modificarea sau revocarea unei măsuri de ocrotire judiciare, persoana fizică îşi poate alege un avocat sau poate solicita desemnarea unui avocat care acordă asistenţă juridică garantată de stat” [9].

Concluzii

Faza contradictorie o reprezintă judecata propriu-zisă, ce implică ascultarea obligatorie a persoanei a cărei punere sub interdicție este cerută, urmată de comunicarea hotărârii de punere sub interdicție, după rămânerea definitivă în legislația românească potrivit art. 941 din CPC al României [11, pct. 16].

Instanţa de judecată şi autoritatea tutelară care exercită supravegherea generală a măsurilor de ocrotire conform competenţei prevăzute de lege, pot vizita sau cere să se efectueze vizite persoanelor ocrotite şi celor în privinţa cărora s-a depus o cerere de instituire a măsurii de ocrotire, potrivit dispozițiilor art.66 Codului civil RM pentru a afla dorințele persoanei care urmează a fi pusă sub ocrotire judiciară.

La examinarea cauzei în fond, autoritatea publică va prezenta concluzia formulată în scris. Este evident că în cazul în care persoana ce urmează a fi pusă sub ocrotire nu are discernământ sau are discernământ diminuat, sau în cazul în care acțiunea a fost depusă și/sau retrasă de către autoritatea tutelară, pentru a preveni conflictul de interese avocatul desemnat din oficiu de către instanță de judecată va apărea ca un ***reprezentant legal*** al acestuia, pentru reprezentarea și apărarea intereselor sale legitime în instanța de judecată.

În cazul prevăzut de dispoziţiile alin. 58/1

alin (5) CPC RM, la cererea persoanei ocrotite sau din oficiu, cu acordul persoanei ocrotite, instanţa de judecată care examinează cauza poate desemna, prin încheiere, un ***curator special*** care va asista persoana în cauza respectivă sau un tutore special care va reprezenta persoana în cauza respectivă (capacitatea de exerciţiu al drepturilor procedurale civile a persoanei în privinţa căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară).

Poziția procesuală a autorităților tutelare care intervine în proces cu privire la instituirea măsurii de ocrotire în calitate de persoană interesată pentru a depune concluzii urmează a fi diferențiată de poziția procesuală a petiționarului în apărarea intereselor beneficiarului măsurii de ocrotire. În ultim caz, se impune desemnarea din oficiu de către instanța de judecată a unui reprezentant legal persoanelor cu discernământ total și celor cu discernământ parțial, măsura similară celei stabilite conform legislației române. În caz de nevoie instanța de tutelă poate numi un curator special până la soluționarea definitivă a cererii de punere sub interdicție (art. 167 Cod civil al României). Astfel se instituie o măsură de ocrotire provizorie, iar în cazul în care cererea este respinsă, curatela instituită pe durata procesului încetează de drept [10, 11, pct.16].

În opinia autorilor români, în lipsa unui tutore sau a unui curator, anumite persoane cu dizabilități ar putea beneficia de un reprezentant personal care s-ar asigura de faptul dacă drepturile lor sunt respectate și exercitate, este vorba de proiectul legislativ propus pentru modificarea Legii nr. 448/2006 al României cu privire la protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap pentru a introduce reprezentantul personal, care va fi un angajat al statului. În expunerea de motive, inițiatorii proiectului de lege argumentează că aceste noi prevederi vor preveni încălcări ale drepturilor persoanelor cu dizabilități și că astfel de modificări sunt necesare, deoarece în România nu există, momentan, un mecanism eficient de ***reprezentare independentă*** [12].

Prin urmare, este nevoie de a introduce câteva prevederi noi care ar garanta reprezentarea intereselor legitime în instanță a celui ocrotit, de exemplu prin reprezentant legal instituit prin lege.

Reglementarea procedurii instituirii măsurilor de ocrotire este de competenţa internă a statului, astfel că fiecare stat are propria sa tratare a acestui aspect. O atenție deosebită se acordă principiului privind respectarea dorinței și sentimentelor persoanei vizate la instituirea și punerea în aplicare a măsurilor de ocrotire, în speță, a adultului incapabil, preocupările comunităţii internaţionale în materie de ocrotire sunt bazate pe dorințele din trecut și prezent și sentimentele celui interesat [13].

În legislația română, s-a propus ca în lipsa unui tutore sau a unui curator, anumite persoane cu dizabilități să poată beneficia de un reprezentant personal care s-ar asigura de faptul că drepturile lor sunt respectate și exercitate. Reprezentantul va fi pentru persoanele care au nevoie de cineva care să îi reprezinte, dar care nu au parte de o astfel de formă de protecție juridică.

Practica judiciară a demonstrat că legea procesual civilă a Republicii Moldova nu acoperă toate formele de reprezentare a persoanei puse sub ocrotire în fața instanței de judecată, iar cauzele, prin care se solicită instituire a măsurii de ocrotire judiciară examinate în procedura civilă specială ori la cererea oricărei persoane interesate sau de instanța de judecată din oficiu, trebuie să fie examinate în contradictoriu.

Referințe bibliografice

1. BELEI, Elena, CHIFA, Felicia, BORȘ, Ana. *Drept procesual civil. Partea specială*. Ed. Lexon-Prim: Chișinău, 2016, 492 p.

2. Proiect Guvernului din 2019, pentru aprobarea Regulamentului privind publicitatea măsurilor de ocrotire, http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=184&id=4325 (Accesat – 22.09.2023)

3. PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Editura Cartea Juridică, Chișinău, 2019, 1315 p.

4. ДОБРОВОЛЬСКИЙ, А. А. *Участие органов государственного управления в гражданском процессе*. Москва, Госюриздат, 1958, 400 с.

5. MACINSKAIA, V., VISTERNICEAN, D., BELEI, E. *Drept procesual civil; Intentarea,pregătirea și examinarea în fond a pricinilor civile; Proceduri necontencioase în procesul civil.* Chișinău, Ed. Elan Inc,2008, 200 p,

6. DORFMAN, I. *Drept procesual civil. Note de curs*. Tipografia Orhei, 2010, 248 p.

7. ПОЛУДНЯКОВ, В. Н. *Судья ведет прием*. Юридическая литература. 1991. с.14.

8. Lege Nr. 133 din 15-11-2018 privind modernizarea Codului civil.

9. Cod civil și Cod de procedură civilă al Republicii Moldova, www.legis.md

10. Cod civil și Cod de procedură civilă al României

11. Decizia nr. 795 din 4 noiembrie 2020, Curtea Constituțională, Publicat în Monitorul Oficial nr. 1299 din 28 decembrie 2020, România, http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/235683 (Accesat – 22.09.2023)

12. VRABIE, A. *Anumite persoane cu handicap vor putea avea reprezentant dacă nu au tutore sau curator*, www.avocatnet.ro, articol, 10 aprilie 2019.

13. *Codice civile Studium. Dottrina, giurisprudenza, schemi, esempi pratici.* La tribuna, di Luigi Tramontano , 31 gen. 2018, Italia.

CZU 343.353
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.08

ABUZUL DE DREPT ÎN PROCEDURA DE EXECUTARE

Oxana NOVICOV
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *oxnovicov@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-4909-1383

Abuzul de drept este un subtil și greu de detectat inamic al bunei-credințe în procesul de executare. Codul de executare nu conține reglementări exprese ale acestuia și nici remedii dedicate. Totuși, prin completarea prevederilor acestuia cu cele ale Codului de procedură civilă, sunt identificate anumite antidoturi procedurale, care vor descuraja comportamentul abuziv al părților procedurii de executare. Articolul prezintă și o analiză a vulnerabilității și deschiderii spre utilizare/interpretare abuzivă a unor norme din Codul de executare, dar și o listă a măsurilor sancționatorii sau compensatorii, direcționate spre anumite comportamente de rea-credință ale debitorului sau creditorului procedurii de executare.

Cuvinte-cheie: *abuz de drept, sancțiuni procesuale, executare silita, rea-credință, drepturi, debitor, creditor.*

ABUSE OF RIGHT IN THE ENFORCEMENT PROCEDURE

Abuse of right is a subtle and difficult-to-detect enemy of good faith in the enforcement process. The Enforcement Code does not contain explicit regulations on it, nor dedicated remedies. However, by supplementing its provisions with those of the Civil Procedure Code, certain procedural antidotes are identified, which will discourage the abusive behavior of the parties to the enforcement procedure. The article also presents an analysis of the vulnerability and openness to abusive use/interpretation of certain norms in the Enforcement Code, as well as a list of sanctioning or compensatory measures directed towards certain bad faith behaviors of the debtor or creditor in the enforcement procedure.

Keywords: *abuse of right, procedural sanctions, forced execution, bad faith, rights, debtor, creditor.*

L’ABUS DE DROIT DANS LA PROCEDURE D’EXECUTION

L’abus de droit est un ennemi subtil et difficile à détecter de la bonne foi dans le processus d’exécution. Le Code d’exécution ne contient pas de dispositions expressément consacrées à cette question ni de remèdes dédiés. Cependant, en complétant les dispositions de ce code avec celles du Code de procédure civile, certains antidotes procéduraux sont identifiés, qui dissuaderont les comportements abusifs des parties au processus d’exécution. L’article présente également une analyse de la vulnérabilité et de l’ouverture à une utilisation/interprétation abusive de certaines normes du Code d’exécution, ainsi qu’une liste de mesures de sanctions ou compensatoires visant certains comportements de mauvaise foi du débiteur ou du créancier dans la procédure d’exécution.

Mots-clés: *abus de droit, sanctions procédurales, exécution forcée, mauvaise foi, droits, débiteur, créancier.*

ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ ПРАВОМ В ИСПОЛНИТЕЛЬНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Злоупотребление правом является трудно обнаруживаемым врагом добросовестности в процессе исполнения. Исполнительный Кодекс не содержит прямых норм об этом и не предусматривает специальных мер для его предотвращения. Однако, путем сочетания его положений с положениями Гражданского процессуального кодекса, выявляются определенные процедурные меры, которые будут удерживать стороны исполнительного производства

от злоупотреблений. В статье также приводится анализ уязвимости и возможности злоупотребления некоторыми нормами Исполнительного Кодекса, а также перечень санкционных или компенсационных мер, направленных на определенное недобросовестное поведение должника или кредитора в процессе исполнения.

Ключевые слова: *злоупотребление правом, процессуальные санкции, принудительное исполнение, недобросовестность, должник, кредитор.*

Introducere

Creșterea nivelului de cultură juridică a populației, dar și lejeritatea fără precedent a obținerii consultanței și asistenței juridice - nu întotdeauna calificate, dar deseori credibile (prin intermediul rețelelor de socializare, blogurilor și vlogurilor unor influenceri, dar și cu ajutorul *chat-bot*-urilor de inteligență artificială) pe lângă beneficii, aduce cu sine și numeroase riscuri și vulnerabilități. Unul din riscuri ține de încurajarea și învățarea utilizării normelor de drept pentru a obține beneficii necuvenite sau pentru a prejudicia, pune în dificultate partea adversă în litigiu. Astfel, putem afirma că problema abuzului de drept devine din ce în ce mai actuală și acută.

Metodologia prezentului studiu cuprinde metode tradiţionale de cercetare: metoda logică, analiza, sinteza, deducţia şi inducţia, observaţia.

Rezultatele cercetării

Doctrina cunoaște diverse abordări și înțelegeri ale noțiunii de abuz de drept [7], analiza cărora nu va constitui obiectul prezentului articol, dar din care vom extrage o definiție general acceptată a abuzului de drept - exercitarea cu rea-credință a unui drept, pentru alte scopuri decât cele avute în vedere prin norma juridica care oferă dreptul respectiv. Majoritatea autorilor români susțin ideea că abuzul de drept întrunește două laturi constitutive:

- *latura subiectivă*, materializată în exercitarea-intenție a drepturilor procesuale, fără a putea justifica un interes special și legitim, dar cu intenția de a aduce atingere drepturilor părții adverse, fie prin limitarea ori întârzierea acestuia în procesul de valorificare a drepturilor sau a mijloacelor de apărare, fie prin exercitarea de presiuni, în vederea renunțării la anumite solicitări sau drepturi ori pentru a conduce la compromisuri.

- *latura obiectivă*, care presupune utilizarea drepturilor procesuale într-o manieră contrară scopului, pentru care a fost reglementat de lege, actul abuziv găsindu-și justificare legitimă.

În concluzie, pentru ca abuzul de drept să se producă este necesară prezenţa concomitentă a celor două semne indicate anterior și, evident, prezența dreptului uzat [5, 7].

Trebuie să recunoaștem că disputele existente în jurul naturii și definirii abuzului de drept sunt justificate – or, definirea și conceptualizarea distinctă a abuzului de drept este obiectiv dificilă - căci în cazul abuzului de drept nu putem vorbi despre încălcarea unui drept, a *literei legii*, ci *a spiritului* ei – adică, suntem în prezența încălcării a ceva nevăzut, existent subiectiv, în percepțiile celor ce citesc și aplică legea. Acest aspect diferențiază abuzul de drept de fapta ilicită (ultima reprezantînd acțiunea contrară unui drept sau în lipsa dreptului), pe cînd în situația abuzului de drept, persoana este titulară a unui drept, însă îl folosește în scop diferit de cel pentru care i-a fost oferit.

Abuzul procesual, în contextul considerentelor de mai sus, ar putea fi definit ca exercitarea cu rea-credință a drepturilor procesuale pentru a crea dificultăți părții adverse – a o șicana, a-i crea întârzieri care o dezavantajează etc. Codul de executare al Republicii Moldova nu conține în mod expres nici noțiunea de ”abuz de drept”, nici careva sancțiuni dedicate abuzului de drept. Totuși, potrivit prevederilor art. 323 al Codului de executare,

”dispoziţiile cărţii întâi a prezentului cod se completează cu prevederi din Codul de procedură civilă” [2].

În Codul de procedură civilă al Republicii Moldova regăsim noțiunea de abuz în prevederile art. 10 (care definește sancțiunile procedurale - ”Sancţiunile procedurale sunt urmările nefavorabile, stabilite de normele de drept procedural civil, care survin pentru subiectul obligat în raport procedural în caz de neîndeplinire sau de îndeplinire defectuoasă a unui act de procedură, precum şi în caz de exercitare abuzivă a unui drept procedural.”); în art. 56 (”Participanţii la proces sunt obligaţi să se folosească cu bună-credinţă de drepturile lor procedurale. În cazul abuzului de aceste drepturi sau al nerespectării obligaţiilor procedurale, se aplică sancţiunile prevăzute de legislaţia procedurală civilă.”) și art.61 (”(1) Participanții la proces sunt obligați să se folosească cu bună-credință de drepturile lor procedurale. Instanţa judecătorească pune capăt oricărui abuz de aceste drepturi dacă prin abuz se urmăreşte tergiversarea procesului sau inducerea sa în eroare. (2) În caz de folosire cu rea-credinţă a drepturilor procedurale, instanța de judecată, la cererea părţii interesate, obligă partea vinovată să repare prejudiciul cauzat. (3) Participanții la proces care exercită drepturile procedurale în mod abuziv se sancționează de către instanța de judecată cu amendă în mărime de până la 50 de unități convenționale”) [3].

Conchidem astfel că, chiar dacă legiuitorul nu a definit expres în normele legislației procesual -civile abuzul de drept, a prevăzut anumite sancțiuni pentru a descuraja utilizarea abuzivă a drepturilor procedurale.

Însă una este să statuezi că instanța va pune capăt oricărui abuz de drept procedural, și alta este să realizeze aceasta în practică. Or, pe lângă dificultățile teoretice de definire și captare a esenței abuzului de drept, despre care indicam mai sus, dificultățile practice în detectarea și sancționarea abuzului de drept sunt – cel puțin – la fel de consistente. Utilizând expresia plastică a unui autor român, vom indica că ”abuzul de drept ocupă spațiul liber între exercitarea normală a unui drept şi fapta ilicită” [7], nefiind nici una, nici alta – deși preia forma primei, iar efectele celei de-a doua. Abuzul de drept este “volatil”, căci el e conform cu dreptul (cu forma/graniţele externe ale acestuia) şi, totodată, contrar dreptului (sensului şi finalităţilor acestuia).

Astfel, pentru ca un judecător să constate și penalizeze abuzul de drept e nevoie de un exercițiu de hermeneutică juridică, pentru a interpreta care este sensul și scopul dreptului uzat abuziv, în coraport cu scopurile urmărite de titularul acestui drept. E nevoie de un efort pentru a plasa clar abuzul dincolo de uzul normal al unui drept, trasând eventualele finalități șicanatorii ale acestuia.

Vom analiza acum modul în care abuzul de drept se poate realiza în procedura de executare, menționând că abuzul de drept atinge cote maxime de acuitate la etapa procedurii de executare – or, anume aici efectul hotărârii judecătorești este resimțit de părți și confruntarea lor se acutizează.

Potrivit prevederilor art. 42 al Codului de executare, ”Participanţi la procedura de executare sunt: părţile, creditorii intervenienţi, reprezentanţii, specialiştii, experţii, interpreţii şi martorii asistenţi.” Considerăm că abuzul de drept poate fi prezent în acțiunile/inacțiunile ambelor părţi ale procedurii de executare, dar şi ale altor participanţi ai acesteia.

Pentru a fi mai expliciți, vom trece peste lista drepturilor părților procedurii de executare, oferind concomitent comentarii referitor la modalitățile de abuzare de acestea. Așadar, potrivit prevederilor art. 44 al Codului de executare, în procesul executării, părţile au dreptul:

a) să ia cunoştinţă de materialele procedurii de executare — dreptul respectiv este utilizat

abuziv cel mai des de către debitori prin solicitări repetate de a face cunoștință cu materialele procedurii de executare, chiar dacă procedura de executare, din anumite motive procedurale este ”pusă pe pauză” (există o încheiere de suspendare sau amânare, se așteaptă confirmarea vânzării bunului etc). Scopul acestor acțiuni este de a șicana executorul judecătoresc și de a simula necunoașterea materialelor dosarului de executare;

b) să facă extrase şi copii de pe materialele procedurii de executare – este un derivat al dreptului descris mai sus și abuzul de el are forme similare celui precedent;

c) să depună cereri şi demersuri – abuzul acestui drept ia forma unor solicitări excesive – ca număr și frecvență - de a fi informat ce s-a făcut în contextul procedurii de executare, acest drept este mai frecvent abuziv uzat de către creditori. Strict vorbind, nu stă în obligația executorului judecătoresc de a duce procedura de executare în formă epistolară – obligația sa este de a comunica părților actele procedurale și a le oferi acces la materialele dosarului de executare;

d) să participe la actele de executare – în cazul acestui drept, mai curând asistăm la o ne-uzare abuzivă a acestui drept, pentru a invoca ulterior necunoașterea unor circumstanțe etc.;

e) să-şi prezinte argumentele şi considerentele asupra tuturor chestiunilor ;

f) să dea executorului judecătoresc explicaţii verbale şi scrise;

g) să facă obiecţii împotriva cererilor, argumentelor şi considerentelor celorlalți participanţi la procedura de executare;

h) să solicite recuzarea executorului judecătoresc – utilizarea abuzivă a acestui drept e un instrumentar al debitorului pentru a tergiversa executarea silită sau pentru a încerca strămutarea dosarului de executare către un executor judecătoresc considerat ”mai comod” de către el;

i) să încheie tranzacții — acest drept este utilizat deseori abuziv de debitor pentru a tergiversa executarea silită, însă pot fi situații când creditorul utilizează acest drept abuziv ;

j) să se expună asupra apartenenţei şi valorii bunurilor urmărite – ambele părți frecvent abuzează în special de dreptul de a se expune asupra valorii bunurilor – debitorul considerându-le întotdeauna subevaluate, iar creditorul – supraevaluate;

k) să conteste actele executorului judecătoresc – este cel mai abuzat drept din toate cele enumerate, fiind atât în arsenalul debitorilor, cât și a creditorilor rău intenționați;

l) să exercite alte drepturi prevăzute de legislaţie.

După cum indicam mai sus, prevederile cărții I a Codului de executare se completează cu cele ale Codului de procedură civilă. Corespunzător, în cazul unor abuzuri de drept, ar putea fi aplicate sancțiunile reglementate de Codul de procedură civilă – adică anularea actului procedural defectuos, decăderea din drepturi pentru neîndeplinire în termen a actului de procedură, obligaţia de a completa sau a reface actul îndeplinit cu nerespectarea legii, restabilirea în drepturile încălcate, aplicarea amenzii judecătoreşti, alte măsuri prevăzute de lege [art. 10, 2].

Spre regret, abuzul de drept în procedura de executare este ”rezistent” la majoritatea remediilor enumerate de Codul de procedura civilă, enumerate la art. 10 al acestuia.

Totuși, menționăm că în 2018 prin legea nr. 17 din 05.04.2018 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative legiuitorul a instituit anumite reglementări-antidot, inclusiv pentru unele abuzuri în procedura de executare. Vom reține printre acestea:

- instituirea procedurii scrise de examinare a demersurilor, cererilor (cum ar fi demersul privind aplicarea interdicţiei de a părăsi ţara; demersul privind anunţarea debitorului în căutare, cererea de corectare a erorilor/omisiunilor

din documentul executoriu, cererea de eliberare a duplicatului documentului executoriu) – procedura scrisă eliminând oportunitățile de tergiversare a examinării prin solicitări de amânare sau neprezentare în ședințe;

- Obligativitatea depunerii cauţiunii pentru obţinerea efectului suspensiv al apelului depus peste termen (art. 79 CE, 3631 CPC) – în acest mod, este descurajată depunerea intenționat tardivă a apelului pentru a îndepărta momentul demarării executării silite.

- instituirea posibilității contestării intentării procedurii de executare, dacă creanţa a fost deja executată, prin completarea al. 4 al art. 60 CE (”(4) Încheierea privind intentarea procedurii de executare poate fi contestată doar de debitor, în temeiul prevăzut la art. 61 lit. b), e) și f) din prezentul cod”), cît și completarea articolului 61 CE cu lit f) cu următorul conținut - ” documentul a fost executat”- aceste prevederi constituie un remediu de protejare a debitorului de solicitarea abuzivă de către creditor a executării unei creanţe executate deja.

- Instituirea pentru cumpărătorul/persoana ce a obţinut în proprietate bunul urmare a executării silite a posibilităţii de a obţine în procedura simplificată evacuarea foştilor proprietari (prin completarea art.345 CPC cu lit.r)) – aceste modificări fiind un remediu pentru situațiile de tergiversare a eliberării de către terţi/membrii familiei debitorului a imobilului executat silit.

Codul de executare conține și el anumite norme gândite ca remedii anti-abuz de drept, care prevăd fie consecințe defavorabile pentru partea care abuzează și/sau efecte compensatorii pentru partea împotriva căreia este îndreptat abuzul, fie anumite beneficii pentru comportamentul de bună-credință. Vom menționa printre acestea:

- calcularea penalităţilor și altor sume rezultate din întârzierea executării, inclusiv pe durata suspendării procedurii de executare (art. 24, 84 CE) – astfel, Codul de executare prevede că se penalităţi de întârziere se vor calcula pe toată durata suspendării dispuse la cererea debitorului din alte motive decât exercitarea, în privinţa fondului cauzei pe care a fost emis titlul executoriu, a căilor de atac suspensive de executare. Astfel, orice altă suspendare automat trage calcularea penalităților de întârziere, făcând obligația debitorului mai oneroasă;

- reducerea cuantumului cheltuielilor de executare pentru debitorii cooperanţi – prevederile art. 38, 60 și 62 CE oferă debitorului posibilitatea reducerii cu 50% a onorariului prin executarea în interiorul anumitor termeni a obligației, stimulând în acest fel comportamentul de bună-credință al debitorului;

- decăderea din dreptul de contestare a anumitor acte (art. 117 CE) – Potrivit art. 117 CE, în cazul în care debitorul sau terţul împiedică accesul evaluatorului la bunul supus evaluării, debitorul sau terţul este lipsit de dreptul de a contesta valoarea stabilită a bunului, iar repararea prejudiciilor rezultate din eventuala diminuare a valorii poate fi pretinsă de la debitor sau terţ.

- pierderea beneficiului de întrerupere a termenului de punere în executare a documentului executoriu (art. 17 CE) - acest remediu este orientat spre descurajarea comportamentului abuziv al creditorului, care solicită punerea în executare a documentului executoriu, iar ulterior renunță la executarea silită.

- reducerea preţului de vânzare a bunului, în caz de împiedicare a accesului la el (art. 132 CE) - potrivit art. 132 CE, bunurile proprietate pe cote-părţi vândute în condiţiile art.561 alin.(3) lit.b) din Codul civil vor fi expuse la vânzare, prin derogare de la norma generală, la preţul stabilit la evaluarea lor dacă coproprietarii/administratorul asigură accesul cumpărătorilor şi al executorului judecătoresc la ele. În cazul în care coproprietarii/administratorul nu asigură accesul cumpărătorilor şi al executorului judecătoresc la bunuri, acestea vor fi vândute în condiţii generale, adică cu reduce-

rea preţului cu 20 % din valoarea stabilită la evaluare.

Sunt salutabile și necesare aceste remedii, însă, spre regret – nu și suficiente. Astfel, există numeroase norme în Codul de executare cu risc sporit de vulnerabilitate pentru picare sau interpretare abuzivă, iar remedii – la moment - în legislație nu sunt prevăzute. Efectiv, contracararea eventualei aplicări si interpretări abuzive este doar în înclinația și priceperea judecătorului de a face efortul analitico-interpretativ pentru a riposta unor intenții abuzive. Din punctul nostru de vedere, drept exemple de norme susceptibile de abuz sunt următoarele prevederi ale Codului de executare:

- al. 4 al art. 27 CE - acest articol prevede că executorul judecătoresc aplică măsurile de asigurare a acţiunii în limitele valorii revendicărilor din acţiune. În practică norma respectivă este interpretată abuziv de către debitori în sensul că un bun care depășește valoarea acțiunii nu poate fi supus măsurilor de asigurare a acțiunii, Această interpretare excesiv de formalistă ar face în numeroase cazuri, imposibilă asigurarea acțiunii – or șansele ca executorul judecătoresc să identifice un bun a cărui valoare coincide exact cu valoarea acțiunii sunt foarte mici. În acest sens, credem că o redacție mai nuanțată a acestei norme ar fi binevenită – spre exemplu, s-ar putea indica că executorul judecătoresc va aplica măsuri de asigurare a asupra bunului cu valoarea cea mai apropiată de valoarea acțiunii, ținând cont și de consecutivitatea urmăririi bunurilor.

- art. 64^1 CE – această normă prevede că măsurile de asigurare în procedura de executare se aplică şi se menţin doar dacă aplicarea sau menţinerea lor este necesară şi proporţională [….]. Acestei norme îi sunt aplicabile aceleași interpretări abuzive ca și pentru norma precedentă analizată. Noțiunile de ”necesar” și ”proporțional” se pretează foarte ușor unor interpretări subiective.

- art. 63 CE, care prevede că măsuri de asigurare a executării trebuie să fie în legătură cauzală directă cu dispozitivul documentului executoriu sau să rezulte direct din acesta, este o normă care mai curînd împiedică executare decît o ajută - or, legiuitorul încă nu a inventat măsuri de asigurare a executării care ar fi în legătură ”cauzală directă” cu documentul executoriu prin care se dispune obligarea de a demola un gard sau de a nu împiedica accesul într-o încăpere. La fel, e pasibil de discuții dacă între interdicția de a fonda întreprinderi și încasarea unei datorii există legătură cauzală directă. Norma respectivă este declarativă, fără vreo aplicabilitate practică, decât cea de a întemeia vreo contestație.

Concluzii

Vom afirma că, avînd în vedere că executarea silită nu este o chestiune exclusiv privată, ci ține, în egală măsură de realizarea unui drept/interes privat, dar și de ordinea publica. Astfel, preocuparea pentru minimalizarea abuzurilor de drept la această ultimă fază a procesului, care dă finalitate muncii judecătorului, avocatului, agentului constatator ar trebui să fie o preocupare a legiuitorului. Mecanismele actuale existente în CPC și CE, chiar dacă au fost îmbunătățite prin modificările legislative din 2018, necesită încă intervenții. Totuși - și analiza efectuată ne-a demonstrat acest lucru – mecanisme pentru contracararea abuzurilor de drept în procedura de executare există, însă instanțele de judecată sunt reticente în a le pune în aplicare.

Așadar, e nevoie de mecanisme care să determine și încurajeze judecătorii să aplice acele remedii care există - or, la moment ele sunt, frecvent, în regim de așteptare.

Referințe bibliografice

1. BOILĂ, L. R. Argumente privind consacrarea abuzului de drept ca o ipoteză distinctă de răs-

pundere în dreptul muncii, în: *Revista Română de Drept Privat* nr. 3/2011. p.64.

2. Codul de executare al Republicii Moldova, nr. 443 din 24.12.2004 în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 214-220 art. 704, în vigoare din 1 iulie 2005.

3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr.225 din 30.05.2003 în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 285-294 din 2018 art. 436.

4. Legea Republicii Moldova privind executorii judecătorești nr. 113 din 17.06.2010 în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 126-128 din 2010, art. 406.

5. PATANCIUS, Tiberiu. *Despre abuzul de drept și obligația exercitării drepturilor procesuale cu bună credință* https://www.juridice.ro/329229/despre-abuzul-de-drept-si-obligatia-exercitarii-drepturilor-procesuale-cu-buna-credinta.html (vizitat la 08.05.23)

6. POPA, F. Remediile abuzului de drept contractual, în: *Revista Română de Drept Privat,* nr. 6/2014, p. 47.

7. SPERIUSI, Alin. *Noul Cod civil, lipsa dreptului, abuzul de drept și mecanismul reparator al acestuia* https://www.juridice.ro/474279/noul-cod-civil-lipsa-dreptului-abuzul-de-drept-si-mecanismul-reparator-al-acestuia.html (vizitat la 07.05.23).

8. VLADESCU, Christina. *Abuzul de drept in reglementarea Noului Cod Civil* https://www.juridice.ro/170850/abuzul-de-drept-in-reglementarea-noului-cod-civil.html (vizitat la 07.05.23).

CZU 346.3
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.09

CONTRACTE DE DISTRIBUȚIE ȘI DEALER: PROBLEME DE CALIFICARE ȘI INDIVIDUALIZARE

Igor ARSENI
Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat,
or. Comrat, Republica Moldova
e-mail: *igorarseni1987@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-9560-0011

În articol autorul dezvăluie caracteristicile contractelor independente - distribuție și dealer. Separat, s-a ajuns la concluzia că aceste contracte în știința juridică sunt adesea identificate, dar în cadrul studiului au fost dovedite și evidențiate principalele trăsături distinctive ale acestor structuri contractuale, ceea ce a făcut posibilă eliminarea tuturor contradicțiilor existente anterior pe această problemă. De remarcat mai ales că aceste contracte diferă semnificativ unele de altele, însă în știința de astăzi nu există un consens cu privire la natura juridică a acestor structuri contractuale, ceea ce duce la calificarea și individualizarea incorectă a acestor două contracte. În sprijinul poziției științifice, autorii furnizează trăsături distinctive specifice ale unui acord de distribuție de un acord de dealer, ceea ce a permis autorilor să dovedească independența și individualitatea acestor acorduri, ceea ce indică subiectul, conținutul și domeniul de aplicare al acestora.

Cuvinte-cheie: *distribuitor, dealer, furnizor, publicitate, marketing, pret, intermediar.*

DISTRIBUTOR AND DEALER CONTRACTS: PROBLEMS OF QUALIFICATION AND INDIVIDUALIZATION

In the article, the author reveals the features of independent contracts - distribution and dealer. Separately, it was concluded that these contracts in legal science are often identified, but within the framework of the study, the main distinguishing features of these contractual structures were proved and highlighted, which made it possible to eliminate all previously existing contradictions on this issue. It should be especially noted that these contracts differ significantly from each other, but in science today there is no consensus on the legal nature of these contractual structures, which leads to incorrect qualification and individualization of these two contracts. In support of the scientific position, the authors provide specific distinguishing features of a distribution agreement from a dealer agreement, which allowed the authors to prove the independence and individuality of these agreements, which indicates their subject, content and scope.

Keywords*: distributor, dealer, supplier, advertising, marketing, price, intermediary.*

CONTRATS DE DISTRIBUTEUR ET DE CONCESSIONNAIRE: PROBLÈMES DE QUALIFICATION ET D'INDIVIDUALISATION

Dans l'article, l'auteur révèle les caractéristiques des contrats indépendants - distribution et revendeur. Séparément, il a été conclu que ces contrats en science juridique sont souvent identifiés, mais dans le cadre de l'étude, les principales caractéristiques distinctives de ces structures contractuelles ont été prouvées et mises en évidence, ce qui a permis d'éliminer toutes les contradictions existantes sur cette question. Il faut surtout noter que ces contrats diffèrent sensiblement les uns des autres, mais il n'existe pas aujourd'hui en science de consensus sur la nature juridique de ces structures contractuelles, ce qui conduit à une qualification et une individualisation erronées de ces deux contrats. A l'appui de la position scientifique, les auteurs fournissent des spécificités distinctives d'un contrat de distribution

par rapport à un contrat de concessionnaire, ce qui a permis aux auteurs de prouver l'indépendance et l'individualité de ces contrats, ce qui indique leur objet, leur contenu et leur portée.

Mots-clés*: *distributeur, revendeur, fournisseur, publicité, commercialisation, prix, intermédiaire.

ДИСТРИБЬЮТОРСКИЙ И ДИЛЕРСКИЙ ДОГОВОРА: ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИИ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ

В статье автором раскрываются особенности самостоятельных договоров - дистрибьюторского и дилерского. Отдельно сделан вывод, что данные договора в правовой науке часто отождествляют, но в рамках исследования доказаны и выделены основные отличительные черты данных договорных конструкций, что позволило исключить все ранее существующие противоречия по данному вопросу. Следует особо отметить, что данные договора существенно отличаются от друг друга, но в науке на сегодняшний день нет единого мнения относительно правовой природы данных договорных конструкции, что приводит к неправильной квалификации и индивидуализации этих двух договоров. В поддержку научной позиции, авторами приводятся конкретные отличительные черты дистрибьюторского договора и дилерского, что позволило авторам доказать самостоятельность и индивидуальность данных договоров, что свидетельствует их предмет, содержание и сфера применения.

Ключевые слова: *дистрибьютор, дилер, поставщик, реклама, маркетинг, цена, посредник.*

Introduction

There are two types of companies in the international trading market: distributor companies and dealer companies. Many people don't know the difference between a distributor and a dealer. What is the difference between a dealer agreement and a distribution agreement? Many articles have been devoted to finding the answer to this question. This issue is also discussed at conferences and forums, and at the same time there are a lot of contradictions in opinions and conclusions. In this regard, in this article we will exhaustively disclose all aspects that allow us to distinguish a distribution agreement from a dealer agreement in order to exclude all contradictions existing in legal science.

Presentation of the main ideas

In accordance with paragraph 2 of Art. 4:101 Principles of European contract law: commercial agency, franchise and distribution (hereinafter - PAFD) [6, p. 176 - 198] a distribution agreement is an agreement according to which one party (supplier) undertakes to supply the other party (distributor) with products on an ongoing basis, and the distributor undertakes to buy them out and then sell them on his own behalf and in his own interests .

A supplier can be not only a manufacturer of products, but also an exporter or seller. The distributor is not a consumer of the goods, since he buys the goods not to satisfy personal needs, but to resell them within the agreed territory (market). The peculiarity of distribution companies is that they are participants in foreign trade turnover. Distributors perform *distributors of goods purchased by import in the territory of their country.* For them, the long-term nature of relations with a foreign supplier is indicative. Distributors create their own sales network, form stocks of goods, study demand and advertise. Large manufacturers and sales firms often sell their products in other countries by looking for distributors and entering into a distribution contract with them.

PAFD provide for the possibility of concluding *three main types of distribution agreement :*

1) *exclusive distribution agreement* - this is an agreement according to which the supplier undertakes to supply goods (products) to only one distributor within the same territory (paragraph 3 of article 4:101 of the PAFD). The

peculiarity of the exclusive distribution agreement lies in the formation of conditions for the monopoly activity of the distributor in the market of a certain product and in a certain territory. In this case, a model of violating healthy competition in the market for this product is formed;

2) *selective distribution agreement* is a distribution agreement, according to which the supplier undertakes to supply products, directly or indirectly, only to distributors selected on the basis of certain criteria (paragraph 4 of article 4:101 of PAFD). The selective distribution agreement creates the prerequisites for the dominance of a group of persons practically under the single control of the supplier, which also entails the formation of an anti-competitive environment in the market for a certain product and in a certain territory;

3) *exclusive sale agreement* - this is a distribution agreement, according to which the distributor undertakes to purchase goods (products) exclusively from the supplier or the party appointed by the supplier (clause 5 of article 4:101 of the PAFD). In this version of the contract, the saturation of the market with goods is controlled not by the distributor, but by the supplier of the goods, determining the possibility of purchasing a certain product only from him personally, while the interests of other suppliers can also be significantly infringed if the number of contracts for exclusive sale with one supplier exceeds the market share occupied by distributor is cumulatively higher as defined by the rules of competition law. In this case, there is also a threat to the favorable state of competitive environment in the market for a particular product.

Usually, the subject of the contract includes the obligations of the distributor to purchase and resell certain goods on his own behalf and at his own expense in a certain territory, and also not to create obligations for the supplier in connection with such resale. M.N. Ilyushina points out that the subject of the distribution agreement is the actions of the distributor for the sale of goods transferred to him by the manufacturer. In this case, the distributor acts *as an actual, and not as a legal intermediary.* He acquires and sells goods on his own behalf, at his own expense and independently concludes contracts. "The subject of the distribution agreement includes the actions of the distributor, which are of a purely specific nature, affecting the achievement of the goal: the obligation to comply with the number of sales, not to sell goods from other manufacturers, to sell using the trading technologies provided for in the agreement, to comply with the agreed methods of sale [4, p. 36].

Thus, in the subject of the contract, in addition to the general focus on the provision of sales services, there are other elements of mediation, the provision of other services, elements of concession agreements. All this allows us to talk not about the mechanical connection of the elements of individual agreements (mixed agreement), but about the formation of a single, indivisible nature of the distribution agreement [5, p. 75].

In *supplier responsibilities* Regardless of the type of distribution agreement, there are obligations for:

1) *delivery* products ordered by the distributor, to the extent possible, provided that the order is reasonable;

2) *informing* distributor regarding: a) properties of goods; b) prices and conditions for the sale of goods; c) recommended prices and conditions for the resale of goods; d) any meaningful relationship between supplier and customers; e) any advertising campaigns that are relevant to the business.

3) *warning* the distributor within a reasonable time that the supplier foresees or should foresee that the volumes of its deliveries will be substantially less than the distributor had reason to expect;

4) *providing* distributor for a reasonable price of all available promotional materials **,** necessary for the proper distribution and promotion of the product;

5) making every possible effort to *do not harm the reputation of goods and brand* .

According to the Guidelines for drafting international distribution agreements of the International Chamber of Commerce in any type of distribution agreement *the distributor must :* 1) purchase and resell the goods on his own behalf and at his own expense; 2) take over the organization of sales in a certain territory; 3) not create obligations for the manufacturer [7].

In exclusive and selective distribution agreements, PAFD provides that distributor besides that, *you must :*

1) as far as possible, make every possible effort, to increase sales of goods;

2) give information regarding: a) any claims made or threatened by third parties in relation to the supplier's intellectual property rights; b) any infringement of the supplier's intellectual property by third parties;

3) notify the supplier within a reasonable time if he foresees or should foresee that his requirements will be substantially less than the supplier has reason to expect;

4) follow the supplier's instructions, designed to ensure proper distribution of goods or to maintain the reputation or distinctiveness of goods;

5) provide access to the premises of the distributor, in order to verification of the distributor's compliance with standards, instructions agreed in the contract;

6) make reasonable efforts not to harm the reputation of the goods (product) and brand [2, c. 56].

The International Chamber of Commerce approved the ICC Model Distribution Contract. Monopoly importer-distributor", which contains uniform rules for concluding distribution agreements, according to which the distribution agreement has the following features:

1) as a wholesaler, the distributor promotes and (or) organizes the placement of goods in the territory allocated to him;

2) the supplier provides the distributor with a privileged position in the given territory - usually this is the exclusive right to purchase goods from this supplier;

3) such relationships must exist for a certain period, as this creates conditions for cooperation, which cannot be episodic;

4) the distributor refrains from placing competitor's goods;

5) the distributor almost always places labeled goods" [8, p. 8, 12].

The sale of finished products is usually accompanied by a restriction on the freedom of action of the distributor, in particular the obligation to refrain from competition. It is the responsibility of the supplier of goods to provide the distributor with an agreed position in the relevant territory (exclusive, preferential or otherwise). Naturally, the necessary conditions for cooperation can be developed in the presence of long-term contractual ties between the parties, since such relations cannot be episodic. The rules on non-competition are also important. A distinctive feature of this form of contractual relationship is the placement of goods bearing trademarks [3, p. 389].

Despite the fact that under the distribution agreement the goods become the property of the distributor, the condition on the alienation of goods is only one of the components in the distribution agreement. This treaty is more like a mixed treaty, which includes elements of supply contracts, agency contracts and an organizational contract.

A distribution contract cannot be concluded on the territory of the state where the distributor is registered as an entrepreneur. The distribution contract model in the domestic market of the country is used in the form of contracts

for the exclusive sale of goods . Since the distributor actually acts as a seller, he is also responsible for the proper quality of the goods. Thus, all claims of buyers will be presented to the distributor, and not to the manufacturer of the goods. Distributors usually work in the field of network marketing. Network marketing involves a special pay for the distributor. The essence lies in the fact that the distributor receives money not only for those goods that he managed to sell. He also receives money from the sales made by the people he recruited; from the sales that were carried out by the people recruited by the latter; and so on. Thus, there is a long chain. At the same time, the distributor is focused not so much on sales as on attracting new people who will recruit even more people, and so on.

Thus, the essential terms of the distribution agreement are the condition about subject, condition about the price of the goods, the condition of distributor remuneration, condition about territory of distribution of goods and compliance condition logistical conditions for the distribution of goods .

Close in legal nature to a distribution agreement, the type of agreement is dealer agreement. Its main difference from the distribution agreement is the specifics of its subject composition. The subjects of a distribution agreement, as a rule, are a supplier - a manufacturer of goods and a professional distributor with appropriate logistics capabilities, well-established distribution channels, a distribution network, etc. That's why distribution contract should be distinguished from dealer agreements, despite the fact that dealer activities, as well as distribution activities, involve transactions by an intermediary on their own behalf and at their own expense for the purpose of subsequent resale of goods. Large distributors, organizing a distribution channel, enter into direct contracts with retailers, wholesalers, as well as with dealers who, like retailers, are participants in the final link of the distribution channel, and in fact the penultimate trading owners of the goods before its final consumer. In the vast majority of cases, dealer agreements are concluded between distributors and dealers. If the distribution channel does not include a link of distributors, the manufacturer (supplier) can conclude a dealer agreement directly with the dealer. Then the most commonly used model of a distribution agreement is an exclusive sale agreement, which is due to the dealer's lack of sufficient trading and organizational capacities to fulfill the terms of exclusive and selective distribution agreements.

The basis of the dealer's activity is independent trade, in which he himself becomes the owner of the purchased goods and acts as a party to the transactions. In this sense, dealer activity cannot be attributed to forms of intermediary activity. This is an independent activity of participants in commercial turnover associated with the acquisition of goods in their ownership for the purpose of their further resale. Related to this features of the trading activities of dealers:

1) dealers always act in their own interests, and not in the interests of clients;

2) the purpose of their activities is resale goods;

3) their actions are always speculative - the profit is made up of the difference between the sale and purchase price of the goods, and not from the remuneration of clients, as with brokers;

4) the dealer acts in the trade turnover as merchant, not as an intermediary.

Dealer-supplier relations, in addition to distribution agreements, can be drawn up "agreement on granting the right to sell". In accordance with this agreement, the parties enter into contracts for the supply of goods. This name of the agreement is not well-established, and in practice you can also find other names when the seller grants the buyer the right or

exclusive right to sell: agreement on the right of exclusive sale and purchase (in the USA), commercial concession agreement (in France, Belgium, Switzerland), an agreement on the exclusive right to market (in the UK) [1, p. 64].

Under such an agreement, the supplier (seller-exporter) grants the importer (dealer) the right to sell (concession to sell) its goods in a certain territory and within a specified period. The buyer in these relations does not represent anyone, but acts on his own behalf, at his own expense and at his own risk, i.e. he is an independent party under the contract and acquires ownership of the goods from the seller.

Immediately after the delivery of the goods, the dealer makes settlements with the supplier and actually becomes the owner of the goods, and then sells these goods on his own behalf and at his own expense. But unlike the usual resale of goods purchased under contracts of sale, when the new owner is not bound by any obligations with the seller from whom he purchased the goods, *the dealer is obliged to sell the goods purchased from the supplier on the terms determined by the agreement between them on granting the right to sell.* As a rule, this agreement establishes a minimum sales volume for a certain period of time, and if the actual sales volume is below the established minimum, the supplier has the right to terminate the agreement. The agreement may also include conditions on joint cooperation of the parties in promoting goods to the market of the country of importation of goods, on marketing, advertising, after-sales service of goods to end consumers, staff training, etc.

The dealer may be subject to a number of *additional responsibilities :* 1) organization of advertising; 2) pre-sales service (showrooms, sales exhibitions); 3) maintenance of goods; 4) observance of the interests of the supplier; 5) ensuring conditions for its goods that are not worse than for goods of other suppliers; 6) informing your supplier of information about your activities.

With respect to setting prices, dealers are completely independent. An agreement may grant a monopoly right to a certain dealer to sell the supplier’s goods in a particular territory. Then, with large and constant sales volumes, the dealer creates his own distribution network. When creating such a network, the supplier can no longer enter this market with goods of the nomenclature that is determined by the agreement, either independently or through other dealers. If he still needs to enter this market, he must pay a fee to such a monopoly dealer.

Therefore, when signing agreements on granting the dealer the exclusive right to sell goods the supplier should stipulate in the agreement in which cases he can independently market his goods in this market segment.

Unless prohibited by agreement, the dealer may enter into agreements with other suppliers. An agreement with the right of “first hand” can be concluded between the parties. In this case, the supplier is obliged to first offer the product to the “first hand” dealer and only in case of his refusal can sell this product on his own or through other dealers. In addition, an agreement signed between the parties may not restrict the rights of the supplier, he may enter the same market and with the same goods on his own or through other dealers.

Legalo - technically, relations with a dealer are regulated by an agency agreement, a commission agreement or an agency agreement. The amount of remuneration must be clearly defined. Dealers are remunerated in the form of the difference between the purchase price of the goods from the supplier and the price of its resale. It is necessary to specify in the contract the moment from which the dealer has the right to receive remuneration. Such a moment may be the date of the conclusion of the transaction, the date of its confirmation, the date

of transfer of funds to the bank account of the principal for transactions made with third parties. The frequency of payment of remuneration should also be determined by the contract.

The dealer cooperates with the manufacturer most closely. On the contrary, he is always interested in direct sales and expanding the customer base. Dealers act on behalf of the manufacturer, they always sell the manufacturer's products to specific consumers, regardless of whether it is an individual or a legal entity. Moreover, they buy goods at the manufacturer's price, and sell them at a higher price - at the seller's price. It is this difference that constitutes the remuneration of the dealer. Sometimes the dealer receives remuneration in the form of bonuses for a large volume of goods sold.

The main task of the dealer is to find and interest the consumer. At the same time, he can make discounts for regular customers or wholesalers. The dealer's income depends only on direct sales: how much is sold, how much is received. If the dealer has not sold anything in a certain period of time, then he will not receive his money. Unlike a distributor, who can receive money from the sales of people attracted by him.

Since the dealer does not act on his own behalf, then claims for the quality of the goods are made not to him, but to the manufacturer.

Thus, summing up the above, we can distinguish the following distinctive features of a distribution agreement from a dealer agreement:

1. A distributor, unlike a dealer, is engaged in the distribution of the manufacturer's products and acts on his own behalf. Being an intermediary, the distributor works with the same intermediaries, i.e. he develops his own sales channels, builds his own dealer network, without direct contact with the buyer.

2. By purchasing products directly from the manufacturer at his own expense, then the distributor distributes it on his own behalf. However, the responsibility for the appropriate quality also falls on his shoulders, and the buyer will make claims directly to him, and not to the manufacturer.

3. As for the pricing policy, here the distributor, unlike the dealer, has relative freedom: in fact, being a seller, he has no particular interest in what the final price will be, because this is not the only product he distributes.

4. Still very often the term "distributor" found in network marketing, because their work is paid a little differently here. The distributor here does not so much receive money for the goods sold, but rather the percentage from the transactions carried out by him "agents" and the percentage from the sales of those whom these "agents" attracted. Thus, an extensive, income-generating network is created. In network marketing, the distributor's interest is not in sales, but in "recruiting" new "agents" who will attract other people, and the latter in turn will follow.

5. A distributor who sells goods through regional distribution channels can draw up an agreement with the manufacturer that only he and no one else will be granted the right to distribute goods in a particular region.

The dealer differs from the distributor in that, firstly, his cooperation with the manufacturer is closer.

The dealer's interest lies in sales and customer base development. That is, the dealer always acts on behalf of the manufacturing company, offering its products to a specific buyer, whether it be an individual or a legal entity. Purchase of products is made at the price of the manufacturer, and sales - at the price of the dealer, the resulting difference is the payment for the work of the dealer. That is, his income depends directly on how much he sold. If the dealer has not sold anything for a set period of time, then he will not receive any money either. In some cases, the dealer receives bonuses as a reward. This is another item

on the list of differences between a dealer and a distributor.

The dealer must find a buyer and interest him. This is done through discounts and bonuses for wholesalers and regular customers. In addition, he is engaged in market monitoring, product advertising, service, etc. The dealer agreement specifies all the duties of the dealer.

Since, unlike the distributor, the dealer works on behalf of the manufacturer, then claims regarding product quality are made to the latter.

As a result, the difference between a dealer and a distributor is that the former earns income through his own efforts and has relative freedom in pricing and sales territory, while the latter uses the image of the manufacturer. It is closely associated with it and sells goods at a set price and in a certain territory, and sometimes even to certain customers.

Conclusions

As a result of our scientific analysis of the distinctive features of the distribution and dealer agreements in this article, we can note that these contractual structures are independent and independent, since they have an independent subject, conditions, content and goals. The results obtained in the framework of this study make it possible to exclude all the contradictions and conflicts that exist in legal science on this issue.

Bibliographical references

1. БЕЛОВ, А. *Посредничество во внешней торговле* // Право и экономика. 1998. № 8.

2. БОРИСОВА, А. *Дистрибьюторский договор* // Журнал российского права. 2005. № 3.

3. ВИЛКОВА, Н. *Договорное право в международном обороте*. М., 2002.

4. ИЛЮШИНА, М. *О новых договорных конструкциях в коммерческом обороте* // Вестник Российской правовой академии. 2007. № 3.

5. ИЛЮШИНА, М. *Проблемы типизации новых договорных конструкций в коммерческом обороте* // Законы России: опыт, анализ, практика. 2008. №11.

6. *Принципы европейского договорного права: коммерческое агентирование, франшиза и дистрибуция* // Коммерческое право. 2011. № 1.

7. *Руководство по составлению международных дистрибьюторских соглашений* (Guide to Drafting International Distributorship Agreements) (публикация МТП № 441 (E)). М., 1996.

8. *Типовой дистрибьюторский контракт МТП*. Монопольный импортер-дистрибьютор / МТП, ТПП РФ. М.: Изд-во АО «Консалтбанкир», 1996.

CZU 342.72/.73(478)
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.10

IMPLEMENTAREA PRINCIPIULUI NEDISCRIMINĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Oleg SPÎNU
Doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice și Relații Internaționale,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *relatiiexterne@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-6824-1981

Ioan TICU
Doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice și Relații Internaționale,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *ticuioan70@yahoo.com*
https://orcid.org/0009-0001-1446-3298

Implementarea principiului nediscriminării în Republica Moldova reprezintă un proces complex și continuu, orientat către asigurarea egalității de șanse și tratament pentru toți cetățenii, indiferent de caracteristicile lor personale. Acest principiu este fundamental în contextul promovării drepturilor omului și consolidării unei societăți *democratice și incluzive. Republica Moldova, ca stat semnatar al unor tratate internaționale privind drepturile omului, este obligată să implementeze și să respecte prevederile acestora în ceea ce privește combaterea discriminării. În acest sens, au fost adoptate și promulgate diverse legi și politici menite să prevină și să combată discriminarea în diferite domenii, cum ar fi cel al muncii, al educației sau al accesului la serviciile publice. Una dintre inițiativele majore în acest sens a fost crearea unui organism specializat în combaterea discriminării, care să monitorizeze respectarea principiului nediscriminării și să ofere sprijin victimelor discriminării. De asemenea, au fost întreprinse eforturi pentru sensibilizarea opiniei publice cu privire la importanța respectării diversității și promovarea unei culturi a egalității.*

Cuvinte-cheie: *tratat internațional, nediscriminare, combaterea discriminării, egalitate, drepturile omului, Republica Moldova.*

THE IMPLEMENTATION OF THE NON-DISCRIMINATION PRINCIPLE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The implementation of the non-discrimination principle in the Republic of Moldova represents a complex and ongoing process aimed at ensuring equal opportunities and treatment for all citizens, regardless of their personal characteristics. This principle is fundamental in the context of promoting human rights and strengthening a democratic and inclusive society. As a signatory state to international treaties on human rights, the Republic of Moldova is obligated to implement and adhere to their provisions regarding the fight against discrimination. In this regard, various laws and policies have been adopted and enacted to prevent and combat discrimination in different areas, such as labor, education, or access to public services. One significant initiative in this direction was the establishment of a specialized body to combat discrimination, tasked with monitoring compliance with the non-discrimination principle and providing support to victims of discrimination. Efforts have also been made to raise public awareness about the importance of respecting diversity and promoting a culture of equality.

Keywords: *international treaty, non-discrimination, combating discrimination, equality, human rights, Republic of Moldova.*

MISE EN ŒUVRE DU PRINCIPE DE NON-DISCRIMINATION EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

La mise en ѣuvre du principe de non-discrimination en République de Moldova représente un processus complexe et continu, axé sur la garantie de l'égalité des chances et du traitement pour tous les citoyens, indépendamment de leurs caractéristiques personnelles. Ce principe est fondamental dans le contexte de la promotion des droits de l'homme et de la consolidation d'une société démocratique et inclusive. La République de Moldova, en tant qu'État signataire de traités internationaux relatifs aux droits de l'homme, est tenue de mettre en ѣuvre et de respecter les dispositions de ces traités en ce qui concerne la lutte contre la discrimination. À cet égard, diverses lois et politiques ont été adoptées et promulguées pour prévenir et combattre la discrimination dans différents domaines tels que le travail, l'éducation ou l'accès aux services publics. Une des initiatives majeures en ce sens a été la création d'un organisme spécialisé dans la lutte contre la discrimination, chargé de surveiller le respect du principe de non-discrimination et de fournir un soutien aux victimes de la discrimination. Des efforts ont également été déployés pour sensibiliser l'opinion publique à l'importance du respect de la diversité et à la promotion d'une culture de l'égalité.

Mots-clés: *traité international, non-discrimination, lutte contre la discrimination, égalité, droits de l'homme, République de Moldova.*

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА НЕДИСКРИМИНАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Реализация принципа недискриминации в Республике Молдова представляет собой сложный и непрерывный процесс, направленный на обеспечение равных возможностей и обращения для всех граждан, независимо от их личных характеристик. Этот принцип является фундаментальным в контексте продвижения прав человека и укрепления демократического и инклюзивного общества. Республика Молдова, как подписант международных договоров по правам человека, обязана реализовывать и соблюдать их положения в отношении борьбы с дискриминацией. В этом контексте были приняты и приняты различные законы и политики, направленные на предотвращение и борьбу с дискриминацией в различных областях, таких как труд, образование или доступ к государственным услугам. Одной из ключевых инициатив в этом направлении было создание специализированного органа по борьбе с дискриминацией, который следит за соблюдением принципа недискриминации и оказывает поддержку жертвам дискриминации. Также были предприняты усилия по повышению общественного сознания о важности уважения разнообразия и продвижению культуры равенства.

Ключевые слова: *международный договор, недискриминация, борьба с дискриминацией, равенство, права человека, Республика Молдова.*

Introducere

Implementarea principiului nediscriminării în Republica Moldova reprezintă un proces complex și continuu, orientat către asigurarea egalității de șanse și tratament pentru toți cetățenii, indiferent de caracteristicile lor personale. Acest principiu este fundamental în contextul promovării drepturilor omului și consolidării unei societăți democratice și incluzive. Republica Moldova, ca stat semnatar al unor tratate internaționale privind drepturile omului, este obligată să implementeze și să respecte prevederile acestora în ceea ce privește combaterea discriminării. În acest sens, au fost adoptate și promulgate diverse legi și politici menite să prevină și să combată discriminarea în diferite domenii, cum ar fi cel al muncii, al educației sau al accesului la serviciile publice.

Expunerea rezultatelor cercetării

Republica Moldova este obligată să interzică discriminarea împotriva persoanelor

pe baza rasei, culorii și originii lor naționale pentru a beneficia de toate drepturile civile, politice, economice, sociale și culturale garantate în baza Pactului internațional pentru drepturile civile și politice (I.C.C.P.R.) [1] și a Pactul internațional pentru drepturile economice, sociale și culturale (I.C.E.S.C.R.) [2], în virtutea art. 2 alin. 1 din I.C.C.P.R.[1] și al art. 2 alin. 2 din I.C.E.S.C.R. [2]. În plus, Republica Moldova trebuie să se alinieze prevederii art. 26 din I.C.C.P.R. [1] și să se asigure că „legea interzice orice discriminare și garantează tuturor persoanelor o protecție egală și eficientă împotriva discriminării pe orice temei" [3], inclusiv cu privire la discriminarea pe criterii de rasă, culoare și naționalitate.

Totuși, în Republica Moldova, din 2007, nu au existat condamnări pentru discriminare rasială în temeiul art. 176 și 346 din Codul penal [4]. Faptele penale menționate nu sunt cercetate ca infracțiuni de ură, ci mai degrabă au tendința de a fi urmărite în conformitate cu prevederile referitoare la infracțiunea de huliganism din Codul penal (art. 287), sau în baza infracțiunilor incriminate prin Codul administrative [5]. Dreptul penal nu prevede reglementări care să ofere garanții eficiente împotriva faptelor de exprimare a urii pe aceste considerente.

Art. 346 din Codul penala fost complet revizuit, denumit „acţiunile intenţionate îndreptate spre aţâţarea vrajbei, diferenţierii sau dezbinării naţionale, etnice, rasiale sau religioase", având următoarea formulare: „acţiunile intenţionate, îndemnurile publice, inclusiv prin intermediul mass-media, scrise şi electronice, îndreptate spre aţâţarea vrajbei, diferenţierii sau dezbinării naţionale, etnice, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei şi demnităţii naţionale, precum şi limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor ori stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetăţenilor în funcţie de apartenenţa lor naţională, etnică, rasială sau religioasă, se pedepsesc cu amendă în mărime de până la 600 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani" [4].

În prezent, autoritățile nu răspund la discursul de ură în contextul politic și electoral. Nu există niciun cadru legal relevant, nici mecanisme de combatere a acestui fenomen [6]. Mecanismele generale, precum instanțele judecătorești sau Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității(„Council for Preventing and Eliminating Discrimination and Ensuring Equality" - C.P.E.D.E.E., pot revizui retorica urii din punct de vedere civil, dar nu pot oferi o soluție care să rezolve problema din punct de vedere electoral. În acest sens, discursul de ură este complet necontrolat, indiferent de impactul său asupra procesului electoral [7].

Tendințele generale în ceea ce privește discursul de ură sunt în continuare îngrijorătoare, existând 516 cazuri raportate în patru luni față de 319 cazuri identificate în primele trei luni ale anului 2019. Dacă Raportul din 2018 menționa o statistică a două noi cazuri de discurs de ură pe zi, în medie, Raportul din 2019 a menționat în medie 3,5 cazuri noi pe zi, rezultatele actuale arătând o creștere a mediei de cazuri noi la 4,2 pe zi. Aceasta înseamnă că rezonanța discursului de ură din 2019 a crescut considerabil și ar putea ajunge la o audiență mult mai mare și, respectiv, poate afecta mai multe persoane [8].

Numărul de cazuri de instigare la discriminare împotriva femeilor s-a dublat aproape în ciclul actual de monitorizare (293 cazuri) față de primul trimestru al anului 2019 (162 de cazuri) [9]. În mare parte, discursurile se bazează pe atitudini sexiste, utilizarea stereotipurilor, a prejudecăților de gen și a clișeelor legate de rolurile sociale ale femeilor în societate. În politică, comparațiile bazate pe

prejudecăți sunt frecvent utilizate pentru denigrarea sau ridiculizarea adversarului.

Deși numărul discursurilor de ură și discriminare din motive de orientare sexuală și identitate de gen a scăzut de la 52 de cazuri în primul trimestru al anului 2019, la 38 în ciclul actual de monitorizare, grupul LGBTI rămâne printre cele mai afectate, fiind vizat de cele mai agresive discursuri [7].

Discursul bazat pe retorica religioasă este un argument folosit în ultimii ani de reprezentanții cultelor religioase, dar și de politicienii care promovează o agendă conservatoare. Cel mai obișnuit tipar al discursului de ură în spațiul public este retorica protejării valorilor tradiționale și a familiei. O serie de pericole fictive sunt promovate în contextul religios: homosexualitatea, islamizarea, invazia de imigranți și refugiați și denaturarea rolului femeilor în familie și societate datorită egalității de gen și feminismului. Mai exact, retorica construită pe acești piloni generează majoritatea discursurilor de ură și a situațiilor de intoleranță. Mass-media este cea mai importantă sursă de răspândire a intoleranței în spațiul public.

Constituția Republicii Moldova [10] recunoaște, pe de o parte, principiile dreptului internațional și ale Declarației universale a drepturilor omului (a se vedea art. 4) și, pe de altă parte, reglementează standardele în domeniul egalității și libertății de exprimare. Art. 32 alin. 3 din Constituție conține o regulă care interpretează o formă a discursului de ură: „Sunt interzise şi pedepsite prin lege contestarea şi defăimarea statului şi a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum şi alte manifestări ce atentează la regimul constituțional” [10].

Reglementarea este deficitară, deoarece combină concepte care sunt esențial diferite: a) manifestări exprimate împotriva statului și a integrității sale și b) manifestări exprimate împotriva grupurilor de oameni.

Legislația națională oferă o definiție specială a discursului de ură, care este, de fapt, un amestec dintre conceptele oferite de tratatele O.N.U. și noțiunile propuse de Consiliul Europei [11], și este cuprinsă în Legea privind libertatea de exprimare nr.64 / 2010, la art. 2: „discurs care incită la ură – orice formă de exprimare care provoacă, propagă, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură fondate pe intoleranță” [12]. Definiția oferită de Lege este incompletă, nu poate corespunde realității și nici nu oferă claritate în ceea ce înseamnă discursul de ură. Definiția este mai degrabă permisivă, decât restrictivă, datorită frazelor „orice formă de exprimare” și „alte forme de ură fondate pe intoleranță”. Chiar și așa, având în vedere lipsa unor reglementări suplimentare și un cadru legal de susținere, completat de o înțelegere insuficientă a fenomenului discursului de ură în Moldova, definiția este vagă și nu răspunde nevoilor practice de clasificare și sancționare legală. De asemenea, definiția are o listă limitată de caracteristici protejate [13].

Pe lângă garanțiile constituționale, cadrul legislativ al Republicii Moldova cuprinde și prevederi speciale privind prevenirea nediscriminării și asigurarea egalității. Sursa legislativă cea mai importantă în acest sens [14] este Legea nr. 121 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității [15], care interzice discriminarea în baza următoarelor criterii: „rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau orice alt criteriu similar” în sferele politică, economică, socială, culturală și alte sfere ale vieții. De asemenea, art. 7 al Legii nr. 121 prevede expres „interzicerea discriminării pe bază de orientare sexuală” [16].

Legea nr. 121 privind asigurarea egalității

a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 25 mai 2012 și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2013. Legea nr. 298/2012cu privire la activitatea Consiliului pentru prevenirea şi eliminarea discriminării şi asigurarea egalității [17] a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 21 decembrie 2012 și, de asemenea, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2013. De la adoptarea sa, Legea nr. 121/2012 a fost subiectul discuțiilor periodice între profesioniști și partenerii de dezvoltare. Recent, a fost efectuată o evaluare juridică specifică pentru a lua în considerare respectarea legislației naționale, inclusiv a Legii nr. 121/2012, cu standardele și practicile internaționale și regionale antidiscriminare.

Capitolul II al Legii nr. 121/2012 reglementează detaliat care acțiuni constituie discriminare în câmpul muncii, în domeniul educației și privind accesul la serviciile și bunurile disponibile publicului.

Legea nr. 121/2012 instituie și un cadru instituțional pentru prevenirea discriminării și asigurarea egalității, dar și reglementează răspunderea pentru faptele de discriminare. În baza acestei legi a fost creat Consiliul pentru prevenirea discriminării și asigurarea egalității (C.P.P.E.D.A.E.) [18], a cărui activitate este reglementată prin Legea nr. 298 din 21 decembrie 2012.

Discriminarea în sfera muncii este expres interzisă prin art. 7 al Legii nr. 121/2012. Art. 8 din Codul muncii [19, 20] interzice discriminarea directă și indirectă pe criterii de sex, vârstă, rasă, culoare a pielii, etnie, religie, opțiune politică, origine socială, domiciliu, handicap (dizabilitate), infectare cu HIV/SIDA, apartenență sau activitate sindicală, precum și alte criterii nelegate de calitățile profesionale ale salariaților.

Pentru asigurarea egalității între femei și bărbați în câmpul muncii, angajatorii sunt obligați să asigure egalitatea de șanse și tratament la angajare, perfecționarea profesională, promovarea în serviciu, evaluarea, sancționarea, concedierea, stabilirea și achitarea salariului etc. în condiții de egalitate [22].

Legea nr. 60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități [23] garantează dreptul la muncă al persoanelor cu dizabilități.

Angajatorii sunt obligați să ofere adaptarea rezonabilă a locului de muncă, să proiecteze și să adapteze locurile de muncă pentru a asigura accesibilitatea acestora, să aplice noi tehnologii, instrumente și echipamente care să permită persoanelor cu dizabilități obținerea și menținerea locului de muncă și să ofere instruire persoanelor cu dizabilități. Legea nr. 60 reglementează și plasarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități fără discriminare. Angajatorii care au minim 20 de angajați sunt obligați să creeze locuri de muncă și să angajeze persoane cu dizabilități în proporție de cel puțin 5% din numărul total de salariați.

Legea prevede și posibilitatea persoanelor cu dizabilități de a presta munca la domiciliu și în întreprinderile specializate, sens în care sunt scutite de plata impozitului pe venit și de TVA. În 2011, Guvernul a aprobat Planul de acțiuni privind susținerea populației de etnie rromă din Republica Moldova pentru anii 2011-2015 [24]. Planul prevedea implementarea unor acțiuni pentru sporirea semnificativă a încadrării persoanelor de etnie rromă în câmpul muncii și creșterea bunăstării economice a acestora. Discriminarea în domeniul educației este interzisă atât prin Legea nr. 121/2012, cât și prin alte acte normative care reglementează acest domeniu. Codul educației [25] prevede că educația se întemeiază pe principiul asigurării egalității și al incluziunii sociale.

Cadrele didactice au obligația de a nu admite discriminarea sub nicio formă. Capitolul

al VI-lea al titlului III al Codului educației reglementează educația copiilor și elevilor cu cerințe educaționale speciale și educația incluzivă [26]. Codul educației prevede că învățământul pentru copiii și elevii cu cerințe educaționale speciale este gratuit, se organizează în instituțiile de învățământ general, inclusiv în instituțiile de învățământ special, sau prin învățământ la domiciliu.

Consiliul Europei realizează pentru Republica Moldova o analiză specifică a aplicării Legii nr. 298/2012 din punctul de vedere al compatibilității cu standardele internaționale. Există multe alte rapoarte care compară și analizează legislația moldovenească, inclusiv aplicarea Legii nr. 121/2012 privind asigurarea egalității, cu standardele europene privind egalitatea și nediscriminarea. Menționăm aici raportul De la Cuvinte la fapte de la Equal Rights Trust și Promo-Lex [27]. Cu toate acestea, rămâne necesară realizarea unei analize juridice cuprinzătoare a deciziilor Consiliului Egalității privind procedurile antidiscriminare, precum și a deciziilor emise de instanțe cu privire la cauzele de discriminare.

În al doilea rând, absența puterii Ombudsmanului de a emite hotărâri cu privire la plângerile privind discriminarea ar putea sugera necesitatea de legături mai strânse între acesta și Consiliul pentru egalitate, care ar putea ajuta ambele instituții în promovarea egalității în Moldova. În ceea ce privește calitatea redactării deciziilor, dacă aceste decizii ar fi emise în baza unei colaborări mai strânse, ar putea fi mai accesibile și mai puțin legaliste și birocratice și ar putea reduce percepția că, în unele cazuri, rapoartele ce stau la baza deciziilor sunt copleșite de detalii nesemnificative. Cu toate acestea, trebuie menționat că deciziile mai recente ale Consiliului Egalității sunt mult mai ușor de citit și mult mai bine structurate.

Hotărârile și deciziile sunt unul dintre modurile cheie prin care un organ cvasi judiciar sau judiciar își poate promova activitatea, poate explica rolul său și să se asigure că oamenii înțeleg natura deciziilor și de ce au fost luate. Nimeni nu se poate aștepta ca mass-media sau alți stakeholderi (sau chiar părțile în sine) să citească întreaga hotărâre, astfel încât un rezumat ar trebui redactat. De exemplu, în cazul 47/14, Consiliul pentru egalitate afirmă: „un grup de investigații al Consiliului a efectuat o vizită de urgență la Secția nr. 8 a Spitalului de Psihiatrie din Orașul Codru, la cererea petiționarului, care a presupus victimizarea în urma plângerii depuse la Consiliu. Echipa de anchetă a elaborat un raport cu privire la rezultatele și observațiile făcute în timpul anchetei pe site (dosar de caz, pagina 21)” [28].

C.P.P.E.D.A.E. a ajuns la concluzia că, deși legislația este suficient de cuprinzătoare din punct de vedere al accesibilității, totuși executarea acestor dispoziții este defectuoasă [29]. Instanțele nu sunt, totuși, deschise la reclamații din partea grupurilor victime ale discriminării: „se pare ca sindicatele și asociațiile pot să depună plângeri la instanțe numai în numele unor persoane specificate. Această concluzie poate fi dedusă din art. 18 alin. 2 din Legea nr. 121/2012, care afirmă că sindicatele și asociațiile publice din domeniul promovării și protecției drepturilor omului pot iniția, de asemenea, proceduri în fața instanțelor pentru a-i proteja pe cei care se consideră victime ale discriminării”[28]. Codul de procedură civilă [30] nu prevede posibilitatea asociațiilor de a depune o plângere în nume propriu fără o împuternicire din partea victimelor individuale / *actio popularis* [31].

În cazul 064/14 [32], Consiliul pentru egalitate a stabilit că a existat o acțiune întreprinsă de un preot, care în timpul unui program de televiziune a încercat să impună un ritual religios unei persoane lesbiene, prin stropirea ei cu apă sfințită, și a făcut declarații incitând la intoleranță. Ulterior, decizia Consiliului

Egalității a fost contestată în instanță, ridicând problema conflictului de interese, întrucât avocatul pentru victima acțiunii preotului a fost și el membru al Consiliului Egalității.

Consiliul pentru egalitate și-a dezvoltat deciziile de fond în mod impresionant, în ciuda contextului în care a fost înființat. De exemplu, în cazul 28/13 [33], privind pretinsa discriminare împotriva unei mame care nu a obținut dreptul de vizită a copiilor săi, din cauza orientării sale sexuale, ca motiv de discriminare protejat de art. 1 din Legea nr. 121/2012, cauza a fost soluționată printr-o examinare a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Concluziile cheie din această decizie au fost confirmate ulterior de instanțele naționale, inclusiv de Curtea Supremă, deși au existat prea puține dovezi care să sugereze că tratamentul era bazat pe una dintre „caracteristicile protejate", astfel cum erau prevăzute în art. 1 alin. 1 din Legea nr. 121/2012. În unele cazuri, nici reclamantul, nici Consiliul pentru egalitate nu au explicat în mod explicit nici caracteristica care a fost luată în considerare în cazul respectiv, nici cine ar putea fi elementul de comparație sau dacă persoana în raport cu care se făcea comparația era diferită în alte moduri, decât în afară de caracteristica specifică analizată.

După cum reiese din cazurile sale mai recente, Consiliul pentru egalitate trebuie să stabilească dacă solicitantul a demonstrat că a fost tratat diferit (și nefavorabil) în comparație cu alții, care se află, în toate celelalte moduri relevante, într-o poziție similară cu reclamantul. Pârâtul va trebui apoi să argumenteze că motivul real al diferenței de tratament nu este din cauza unui motiv interzis, ci din alte motive legale, pentru a nu se constata existența unei discriminări. Indiferent dacă faptele, așa cum se pretinde, sunt adevărate sau nu, este o problemă de probă, atât pentru evaluarea de către judecător, cât și de către Consiliul Egalității.

Toate aceste probleme sunt mai răspândite în cazurile vechi decât în deciziile mai recente. De exemplu în cazurile de instigare la discriminare și echilibrarea drepturilor [34]. În primul rând, nu este întotdeauna clar ce se presupune că înseamnă expresia „instigare" din Legea nr. 121/2012, art. 2 lit. g. Aceasta este o eroare a legii în sine. Cu toate acestea, în primele cazuri pe care le-a avut de abordat Consiliul pentru egalitate, acesta nu și-a expus propria părere despre modul în care trebuie interpretată această lege.

Consiliul pentru egalitate a avut unele succese răsunătoare, precum în cazul cu numărul 90/14 [35], care a implicat funcționari publici de înalt nivel care sugerau public că acuzațiile de maltratare în spații de cazare oferite de stat pot fi ignorate, deoarece presupusele victime au probleme de sănătate mintală: „de ce îi asculți, aceștia sunt copii bolnavi?" sau „acestea sunt persoane cu dizabilități și pot spune orice" [36].

În echilibrarea raportului dintre discriminare și promovarea egalității în cazul libertății de exprimare, trebuie recunoscut faptul că atât Consiliul Egalității, cât și instanțele de judecată sunt emanații ale statului, în sensul Convenției Europene a Drepturilor Omului[37], și o constatare a discriminării pentru exercitarea dreptului la libera exprimare în acest fel, chiar și fără o sancțiune penală particulară, poate angaja incidența art. 10 (deși nu neapărat îl încalcă).Trebuie cântărită cu atenție importanța obiectivului restricției la libertatea de exprimare, natura discursului și a vorbitorului, precum și natura restricției și posibila sancțiune.

Având în vedere vulnerabilitatea deosebită a victimelor violenței domestice, care adesea nu raportează incidentele, a fost considerată ca reprezentând o obligație a autorităților să verifice dacă situația justifică o reacție mai fermă a statului și cel puțin să informeze victimele cu privire la măsurile de protecție existente.

Ca și în Hotărârea Mudric c. Republicii Moldova [39], Curtea a declarat din nou, în T.M. și C.M. c. Republicii Moldova, că „acțiunile autorităților nu au fost un simplu eșec sau o întârziere în abordarea violenței împotriva soției, ci au reprezentat o condamnare a acesteia la violență și au reflectat o atitudine discriminatorie față de ea ca femeie” [40].

Pe lângă citarea concluziilor raportorului special al O.N.U. pentru violența împotriva femeilor privind cauzele și consecințele sale în ceea ce privește atitudinile față de violența în familie în Republica Moldova, Curtea a făcut referire și la datele statistice colectate de Biroul Național de Statistică. Într-un raport intitulat „Violența față de femei în familie în Republica Moldova” [41], Biroul Național de Statistică a indicat că violența împotriva femeilor a fost adânc înrădăcinată și răspândită în societatea moldovenească și a fost repetată de-a lungul generațiilor. Raportul afirma că violența împotriva femeilor își are originea în inegalitatea lor cu bărbații și că există o largă acceptare socială a acestei violențe.

Curtea, în T.M. și C.M. c. Republicii Moldova, în cele din urmă a considerat că a existat o încălcare a art. 14 coroborat cu art. 3 în ceea ce privește soția T. M. Constatările încălcării art. 14 de către Curtea Europeană în cazurile de mai sus sunt cu siguranță binevenite, deoarece acest lucru demonstrează recunoașterea din partea Curții că una dintre principalele cauze ale violenței domestice este inegalitatea structurală din cadrul societății. Este interesant de menționat că în alte două cereri formulate în fața Curții - Kilic c. Turciei [42, 43] și Munteanu c. Republicii Moldova [44] -, care se referă la violența în familie, reclamanții formulează argumente bazate, printre altele, pe art. 14. Prin urmare, este probabil că jurisprudența Curții cu privire la utilizarea art. 14 în cazurile de violență domestică va continua să se dezvolte în viitorul apropiat. Vizionarea violenței domestice ca o formă de discriminare bazată pe sex nu reprezintă, desigur, o abordare nouă. În contextul O.N.U., Comitetul C.E.D.A.W. a recunoscut oficial violența în familie ca fiind o formă de discriminare bazată pe gen încă din 1992, când Comitetul a emis Recomandarea generală nr. 19 [45].

Acest document a afirmat că definiția discriminării include violența de gen, adică violența care este îndreptată împotriva unei femei pentru că este femeie sau afectează femeile în mod disproporționat. Violența bazată pe gen poate încălca dispozițiile specifice ale Convenției, indiferent dacă aceste dispoziții menționează în mod expres violența sau nu.

S-a subliniat că discriminarea în temeiul Convenției nu se restrânge la acțiuni ale guvernelor. În conformitate cu dreptul internațional general și al acordurilor specifice pentru drepturile omului, statele pot fi responsabile pentru acte de discriminare dacă nu reușesc să acționeze cu diligența necesară pentru a preveni încălcarea drepturilor omului sau pentru a investiga și pedepsi actele de violență și a acorda compensații. Opinia că violența domestică se constituie ca o formă de discriminare bazată pe sex este, prin urmare, bine stabilită în contextul O.N.U. și faptul că această abordare câștigă acum un nivel crescut de recunoaștere în contextul Consiliului Europei este cu siguranță binevenită.

Totuși, există o tendință neclară privind forul care trebuie sesizat de către reclamanții moldoveni în ceea ce privește violența domestică în Republica Moldova: C.E.D.H. sau C.E.D.A.W.? Republica Moldova a devenit membru al Consiliului Europei și al Convenției Europene pentru Drepturile Omului (C.E.D.O.) la 13 iulie 1995 și, respectiv, la 24 iulie 1997. Acesta a ratificat toate instrumentele de bază internaționale pentru drepturile omului și a acceptat competența forurilor constituite în baza acestora de a

examina comunicările individuale pentru toți reclamanții, cu excepția Comisiei pentru drepturi economice, sociale și culturale și a Comisiei pentru drepturile copilului.

C.E.D.A.W. a prezentat o opinie, în 2017,cu privire la un dosar înaintat spre soluționare către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, O. R. și L. R. c. Republicii Moldova, care se referă la lipsa intervenției statului într-un caz de violență în familie.

Înainte de 2017, C.E.D.O. a primit cereri de la victimele violenței domestice din Republica Moldova, în cazurile Eremia c. Republicii Moldova, Mudric c. Republicii Moldova [39], B. c. Republicii Moldova și T. M. și C. M. c. Republicii Moldova [40]. Cazurile de mai sus au fost declarate admisibile, iar Curtea a analizat dacă solicitanții au fost supuși unui tratament contrar art. 3 din Convenție, respectiv maltratarea sub formă de violență în familie. S-a constatat încălcarea art. 3 în toate cazurile. La fel au fost stabilite încălcări ale art. 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) în cauzele Eremia c. Republicii Moldova și Mudric c. Republicii Moldova și art. 14 (interzicerea discriminării) coroborat cu art. 3 (rele tratamente) în cazurile din *Eremia, Mudric* și *T.M. și C.M. c. Republicii Moldova*, statul fiind obligat să achite daune financiare pentru toți reclamanții.

Concluzii

Exemplul cazurilor de violență domestică din Moldova ilustrează că, în Consiliul Europei, reclamantul care face apel la justiție trebuie să aleagă între organele cvasi judiciare ale O.N.U. și C.E.D.O., ambele prezentând avantaje și dezavantaje. În timp ce organismele cvasi judiciare ale O.N.U. sunt dispuse să prescrie atât măsuri individuale, cât și generale, în cazul în care solicitantul este interesat de acestea, se confruntă însă cu reticența din partea statelor în ceea ce privește punerea în aplicare a unei decizii fără caracter obligatoriu. Pe de altă parte, Curtea de la Strasbourg emite hotărâri obligatorii din punct de vedere juridic, însă, datorită respectării doctrinei marjei de apreciere și a principiului subsidiarității, va prescrie, de regulă, numai măsuri individuale.

Referințe bibliografice

1. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. United Nations General Assembly, 1966. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights (vizitat 11.04.2023).

2. United Nations. International Covenant on Civil and Political Rights. ADOPTED. 16 December 1966. BY. General Assembly resolution 2200A (XXI). United Nations, 1966. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights.

3. Parlamentul Republicii Moldova. Codul penal al Republicii Moldova. In: Monitorul Oficial, 2002, Nr. 72-74 art. 195. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122429&lang=ro. (vizitat 21.04.2023)

4. Parlamentul Republicii Moldova. Codul administrativ al Republicii Moldova. In: Monitorul Oficial, 2018, Nr. 309-320 art. 466. https://www.legis.md/cautare/getResults?lang=ro&doc_id=16072. (vizitat 15.04.2023)

5. Promo-Lex. Discursul de ură și instigarea la discriminare în spațiul public și mass-media din Republica Moldova, Raport. Promo-Lex, 2019. https://promolex.md/wp-content/uploads/2019/07/A4_hate_ro_web.pdf. (vizitat 17.04.2023)

6. Promo-Lex. Xenophobia, hate speech and incitement to discrimination in moldova Submission of the Promo-LEX Association. Promo-Lex, January 30, 2020. https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Racism/SR/Call/Promolexassociation.pdf.

7. Briefing for the EU – Moldova Human Rights Dialogue. Moldova: Discriminatory attitudes, impact on society and negative consequences from the Human Rights Perspective. 24-th of March 2011. https://crjm.org/wp-content/uploads/2011/03/EU.MD_.HRD_.Discrimination_24.03.2011.pdf. (vizitat 11.04.2023)

8. IONESCU, I., IORDACHE, R., GRECU, P., HRIPTIEVSCHI, N., HALLER, I. *Ghid în domeniul nediscriminării pentru practicieni. Centrul de Resurse Juridice din Modova*. Chișinău, 2016. http://crjm.org/wp-content/uploads/2016/01/CRJM-Ghid-Nediscrim-Practicieni-2016-ro.pdf.

9. Parlamentul Republicii Moldova. Constituția Republicii Moldova. https://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx.

10. BURUIANA, I. *Rolul judecătorului naţional în promovarea respectării drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene.* In: Studii Europene, 2013, Vol. 1, p. 44-58. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-404299.

11. Parlamentul Republicii Moldova. Legea Nr. 64, din 23-04-2010, cu privire la libertatea de exprimare. În: *Monitorul Oficial*, 2010, Nr. 117-118, art. 355. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83916&lang=ro. (vizitat 11.04.2023)

12. European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field. How to Present a Discrimination Claim: Handbook on seeking remedies under the EU Non-discrimination Directives. European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 2011. http://www.nondiscrimination.net/content/media/How%20to%20Present%20a%20Discrimination%20Claim%20EN.pdf.

13. GRECU, P. ș. a. *Analiza compatibilităţii legislaţiei din Republica Moldova cu standardele europene în domeniul egalităţii şi nediscriminarii. Centrul de Resurse Juridice din Moldova CRJM.* Imprint Star. Chișinău, 2015. https://crjm.org/wp-content/uploads/2015/07/CRJM-Studiu-Compat-legislatie-MD-EU-2015-07-1.pdf.

14. Parlamentul Republicii Moldova. Legea Nr. 121, din 25-05-2012, cu privire la asigurarea egalităţii. În: *Monitorul Oficial*, 2012, Nr. 103, art. 355. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106454&lang=ro. (vizitat 11.04.2023)

15. SCHIDU, I. *Prevenirea și combaterea discriminării în RM: cadrul legislativ și percepție social*. Asociația pentru Politica Externă, 2012. http://www.ape.md/wp-content/uploads/2019/03/Policy-Memo_Legea_antidiscriminare_Ion-Schidu_2012.pdf.

16. Parlamentul Republicii Moldova. Legea Nr. 298, din 21-12-2012, cu privire la activitatea Consiliului pentru prevenirea şi eliminarea discriminării şi asigurarea egalităţii. În: *Monitorul Oficial,* 2012, Nr. 48, art. 48. https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/97220/115268/F2146323039/PDF.pdf(vizitat 12.01.2022).

17. The Equal Rights Trust. Country Report Series: 7, From Words to Deeds: Addressing Discrimination and Inequality in Moldova. Equal Rights Trust, June 2016. https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=577cfd974&skip=0&query=discrim&coi=MDA.

18. Council of Europe. ECRI Report on the Republic of Moldova (fifth monitoring cycle) Adopted on 20 June 2018 Published on 2 October 2018. Council of Europe. https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-republic-of-moldova/16808de7d7.

19. Parlamentul Republicii Moldova. Codul muncii al Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial*, 2003, Nr. 159-162 art. 648. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113032&lang=ro(vizitat 2.03.2022).

20. IORDACHE, R. E. *Prevenirea discriminării în relațiile de muncă*. Ghid pentru angajatori. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Chișinău, 2015, https://crjm.org/wp-content/uploads/2015/02/CRJM-Ghid-angajatori-1.pdf.

21. Parlamentul Republicii Moldova. Legea Nr. 60, din 30-03-2012, privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilităţi. În: *Monitorul Oficial,* 2012.

22. Guvernul Republicii Moldova. Hotărârea Nr. 494, din 08.07.2011, cu privire la aprobarea Planului de acţiuni privind susţinerea populaţiei de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2011-2015. În: *Monitorul Oficial,* 2011, Nr. 114-116, art. 565. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=339319.

23. Parlamentul Republicii Moldova. Codul Educaţiei al Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial*, 2003, Nr. 319-324 art. 634. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro. (vizitat 11.04.2023)

24. Legal Resources Center From Moldova, Pavel Grecu, Nadejda Hriptievschi, Iustina Ionescu, et. al. Compatibility analysis of Moldovan legislation with the European standards on equality and non-discrimination. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Chișinău, July 2015. http://crjm.org/wpcontent/uploads/2015/07/LRCM-Compatib-MD-EU-nondiscrim-legisl-2015-07.pdf.

25. Coalitia Nediscriminare and Ombudsman

Office. Criminalistics presentation of hate crimes and handbook for investigating hate crimes. Coalitia Nediscriminare and Ombudsman Office. Chisinau, 2016. http://nediscriminare.md/wp-content/uploads/2016/09/IMU-fi nalmodifi cat-WEB-1.pdf.

26. Equal Rights Trust, Promo-LEX Association. From Words to Deeds. Addressing Discrimination and Inequality in Moldova. Country Report Series: 7. Equal Rights Trust, London, June 2016. http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/From%20Words%20to%20Deeds%20Addressing%20Discrimination%20and%20Inequality%20in%20Moldova.pdf. (vizitat 15.04.2023)

27. Parlamentul Republicii Moldova. Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității, în conformitate cu art. 12 alin. (2) din Legea nr. 121/2012 cu privire la asigurarea egalității, vă remite pentru documentare. Raportul general privind situația în domeniul prevenirii şi combaterii discriminării în Republica Moldova pentru anul 2021.Chișinău, 2011. https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=7w32vFq7UGc%3D&tabid=202&language=ro-RO.

28. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. OSCE/ODIHR Opinion on draft amendment to the Moldovan Criminal and Contravention Codes related to biasmotivated off ences, Opinion-Nr.: HCRIMMOL/281/2016[AlC], of 15 March 2016. www.legislationonline.org.

29. Parlamentul Republicii Moldova. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial,* 2018, Nr. 285-294 art. 436. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro.

30. European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). Report on the Republic of Moldova. European Commission against Racism and Intolerance, 2013.http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Moldova/MDACbC-IV-2013-038-ENG.pdf.

31. U.N.D.P. Analiza legală a deciziilor Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității și a deciziilor instanțelor de judecată cu privire la cazurile de discriminare din Republica Moldova. Chișinău, 4 January 2017. https://www.undp.org/ro/moldova/publications/analiza-legal%C4%83-deciziilor-consiliului-pentru-prevenirea-%C5%9Fi-eliminarea-discrimin%C4%83rii-%C5%9Fi-asigurarea-egalit%C4%83%C5%A3ii-%C8%99i-deciziilor.

32. Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității. Decizia din 19.05.2014 în cauza nr. 064/14 pornită la plîngerea dnei Angela Frolov privind discriminare pe criteriu de convingere religioasă și orientare sexuală. Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității. Chișinău, 2014. https://gdm.md/files/decizie_cauza_064_14_6276731.pdf. (vizitat 21.04.2023)

33. GRECU, P., HRIPTIEVSCHI, N. *The national anti-discrimination mechanism, hate crimes and hate speech in Moldova: challenges and opportunities.* Centrul de Resurse Juridice din Moldova CRJM, Chișinău, 2017. https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/02/2017-03-Equality-non-discrim-MDA.pdf.

34. HRIPTIEVSCHI, N. S*trengthening the mechanisms for fighting discrimination and hate speech in Moldova.* Centrul de Resurse Juridice din Moldova CRJM. Chișinău, 2018, https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/08/2018-Discrimination-Hriptievschi.pdf.

35. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, Republic of Moldova, Presidential Elections of 30 October and 13 November 2016. https://www.osce.org/odihr/elections/moldova/257956.

36. Council of Europe. Proiectul național PGG II Consolidarea capacităților actorilor din sectorul justiției de a furniza justiție în conformitate cu standardele europene, în special de combatere a discriminării, Republica Moldova. Chișinău, mai 2019 - decembrie 2021. https://www.coe.int/ro/web/chisinau/anti-discrimination.

37. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Consiliul Europei, 1950. https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf.

38. Promo-Lex. Discursul de ură și instigarea la discriminare în spațiul public și mass-media din Republica Moldova, Raport. Promo-Lex, 2018. https://promolex.md/wp-content/uploads/2018/11/Raport_Discurs_Ura_RO.pdf. (vizitat 11.04.2023)

39. European Court of Human Rights. Case of Mudric v. The Republic of Moldova (Application no. 74839/10). European Court of Human Rights. Strasbourg, 2013.https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32b5.

40. European Court of Human Rights. Case OF T.M. and C.M. v. the Republic of Moldova (Application no. 26608/11). European Court of Human Rights. Strasbourg, 2014. https://promolex.md/wpcontent/uploads/2017/01/CASEOFT.M.ANDC_.M.v.THEREPUBLICOFMOLDOVA_1390999714ro_.pdf.

41. United Nations Moldova. Violența față de femei în familie în Republica Moldova. Statistica Moldovei. Chișinău, 2011. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Violenta/Raport_violenta_fam.pdf.

42. Council of Europe. Re: Written comments in the case of Taner Kılıç v. Turkey (Application No. 208/18). Council of Europe, 16 August 2019. https://static1.squarespace.com/static/5b8bbe8c89c172835f9455fe/t/5d5a7b5ffbeeb000019c7c09/1566210920345/16082019+Kilic+v+Turkey.pdf. (vizitat 11.04.2023)

43. European Court of Human Rights. Kılıç v. Turkey - 22492/93. European Court of Human Rights. Strasbourg, 2000. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-6674%22]}.

44. European Court of Human Rights. Case of Munteanu v. the Republic of Moldova, (Application no. 34168/11). European Court of Human Rights. Strasbourg, 2020. https://ips.ligazakon.net/document/ES062059. (vizitat 18.04.2023)

45. UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). CEDAW General Recommendation No. 19: Violence against women. 1992. https://www.refworld.org/docid/52d920c54.html. (vizitat 19.04.2023)

CZU 342.7:343.8
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.11

ABORDAREA BAZATĂ PE GEN PRIVIND DETENȚIA FEMEILOR

Veronica POZNEACOVA
Specialist Principal, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *veronicapozneacova@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-0762-5049

Femeile reprezintă un grup deosebit de vulnerabil în cadrul sistemului execuțional-penal. Necesitățile deținuților-femei diferă de cele ale bărbaților, ceea ce a determinat formarea abordării bazate pe gender, care se manifestă prin adaptarea condițiilor materiale, regulilor de la locul de detenție, programelor de resocializare la necesitățile specifice ale femeilor. Abordarea bazată pe gender se manifestă la toate etapele privării de libertate, începând de la reținere sau arestarea acestora, repartizarea persoanelor, ispășirea pedepsei privative de libertate, participarea la programele de resocializare, instruire profesională, vocațională, acordarea asistenței medicale, psihologice, contactele cu familia, acordarea dreptului la întrevederi de scurtă și lungă durată, petrecerea timpului liber, cât și aplicarea sancțiunilor disciplinare. În cadrul studiului respectiv am analizat importanța abordării bazate pe gender, reglementarea acesteia în cadrul standardelor universale, regionale și naționale, regulile specifice introduse în locuri de detenție a femeilor, cât și realizarea practică a acestora în Penitenciarul 7 Rusca.

Cuvintele-cheie: *drepturile omului, sistem penitenciar, deținute, abordare bazată pe gen, Republica Moldova.*

GENDER-BASED APPROACH REGARDING THE DETENTION OF WOMEN

Women represent a particularly vulnerable group within the criminal enforcement system. The necessities of women in detention differ from the needs of men, which determined a gender-based approach, which manifests in the adaptation of material conditions, rules from the place of detention, re-socialization programs to the specific needs of women. The gender-based approach is implicit at all stages of deprivation of liberty, starting with detention or arrest, allocation, execution of punishment of deprivation of liberty, participation in programs of re-socialization, professional, vocational training, medical, psychological assistance, contacts with family, granting the right to short and long meetings, leisure time and the application of disciplinary sanctions. In this study, we examined the importance of the gender-based approach, its regulation within the framework of universal, regional, and national standards, specific rules introduced in places of detention for women, and their practical implementation in Prison 7 Ruska.

Keywords: *human rights, penitentiary system, female detainees, gender-based approach, Republic of Moldova.*

APPROCHE SEXOSPÉCIFIQUE CONCERNANT LA DÉTENTION DES FEMMES

Les femmes représentent un groupe particulièrement vulnérable au sein du système d'application de la loi pénale. Les besoins des femmes en détention diffèrent des besoins des hommes, ce qui a déterminé une approche sexospécifique, qui se manifeste par l'adaptation des conditions matérielles, des règles du lieu de détention, des programmes de resocialisation aux besoins spécifiques des femmes. L'approche sexospécifique est implicite à tous les stades de la privation de liberté, à commencer par la détention ou l'arrestation, l'attribution, l'exécution de la peine de privation de liberté, la participation à des programmes de resocialisation, de formation professionnelle, d'assistance médicale, psychologique, les contacts avec la famille, l'octroi du droit à des réunions courtes et longues, les loisirs et l'application de sanctions disciplinaires. Dans cette étude, nous avons examiné l'importance de l'approche sexospécifique,

sa réglementation dans le cadre de normes universelles, régionales et nationales, les règles spécifiques introduites dans les lieux de détention pour femmes et leur mise en ьuvre pratique en prison 7 Ruska.

Mots-clés: *droits de l'homme, système pénitentiaire, détenues, approche sexospécifique, République de Moldova.*

ГЕНДЕРНЫЙ ПОДХОД ОТНОСИТЕЛЬНО СОДЕРЖАНИЯ ЖЕНЩИН ПОД СТРАЖЕЙ

Женщины представляют собой особо уязвимую группу в системе исполнения уголовного наказания. Потребности женщин, содержащихся под стражей, отличаются от потребностей мужчин, что определило гендерный подход, который проявляется в адаптации материальных условий, правил, действующих в местах содержания под стражей, программ ресоциализации к конкретным потребностям женщин. Гендерный подход подразумевается на всех этапах лишения свободы, начиная с задержания или ареста, распределения, исполнения наказания лишения свободы, участия в программах ресоциализации, профессиональной переподготовки, медицинской, психологической помощи, контактов с семьей, предоставления права на кратковременные и длительные встречи, свободное время и применение дисциплинарных взысканий. В данном исследовании мы рассмотрели важность гендерного подхода, его регулирование в рамках универсальных, региональных и национальных стандартов, конкретные правила, введенные в местах лишения свободы для женщин, и их практическую реализацию в тюрьме № 7 "Руска".

Ключевые слова: *права человека, пенитенциарная система, женщины-заключенные, гендерный подход, Республика Молдова.*

Introducere

Este clar că femeile în detenție au nevoi diferite de cele ale bărbaților și este și mai clar că în acest domeniu paritatea genului înseamnă tratament diferit [28, p. 42]. Apărătorii drepturilor omului au susținut în repetate rânduri că aplicarea pedepsei egale pentru bărbați și femei nu determină egalitatea de gen [29], fiindcă o majoritate absolută a condamnaților sunt bărbați, iar sistemul și regimul penitenciar este modelat pentru executarea pedepsei de către bărbați, începând de la arhitectura locurilor de detenție și finalizând cu sistemul de siguranță, asistență medicală, contactul cu rude, antrenarea deținuților la munci și la studii [30, p. 45-53]. În acest context, menționăm că adaptarea sistemului penitenciar la necesitățile femeilor cuprinde domeniile precum condiții materiale de detenție, asistența medicală, asistența și programe de reabilitare psihologică, contactul cu familia și copii, programe de instruire vocațională, profesională, de creație.

Femeile aflate în custodia statului, în special mamele, au nevoi fizice, profesionale, sociale, juridice și psihologice speciale, care diferă de cele ale bărbaților [19, p. 2]. Standardele internaționale adaptate la specificul necesităților femeilor pot garanta că aceasta categorie de persoane este tratată corespunzător, fiindu-i oferite condiții de detenție acceptabile [13], care nu înjosesc demnitatea umană și corespund cu necesitățile acestora.

Ținând cont de caracteristicile particulare ale femeilor, modul de comitere a infracțiunilor, cât și diferențele de la bărbați deținuți, necesitatea tratamentului și serviciilor, bazate pe specificul de gender devine una evidentă [2]. Profilul pshilosogico-social al femeilor deținute a determinat necesitatea adaptării sistemului penitenciar și a condițiilor executării pedepselor privative de libertate la necesitățile femeilor, abordare cunoscută în doctrina occidentală sub denumire *gender based aproach,* adică abordarea bazată pe gender. Afirmarea necesității modificării condițiilor de executare a pedepsei privative de libertate în penitenciarele pentru femei a fost reiterată în standardele internaționale și cele europene, fiind menționată în special în Regulile Nelson Mandela [31], Regulile Bangkok [32], Regulile Penitenciare Europene și standardele elaborate de către Comitetul Eu-

ropean pentru Prevenirea Torturii (în continuare, CPT).

Importanța adoptării unei abordări bazate pe gender este reiterată în cadrul Rezoluției Adunării Generale a ONU din 2019, în conformitate cu care "toate statele sunt chemate să adopte o abordare bazată pe gender în lupta împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, inclusiv prin luarea în considerare a normelor Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților femei și măsurile non-privative pentru femeile-infractori (Regulile Bangkok) și să acorde o atenție sporită violenței sexuale și celei bazate pe gen" [24].

Referindu-ne la prevederile speciale din Regulile penitenciare europene, menționăm Regula 34 alin. (1) în conformitate cu care **"***În plus fata de prevederile specifice ale acestor reguli, autoritățile trebuie sa respecte nevoile deținutelor femei, acordând o atenție deosebita nevoilor fizice, profesionale, sociale si psihologice, în momentul luării unor decizii care afectează aspectele detenției lor***"**. În acest caz, regimul penitenciar trebuie să fie adoptat la nevoile fizice, inclusiv cele fiziologice al femeilor, necesitatea reintegrării sociale a acestora, analiza aspectelor vulnerabile și depunerea eforturilor pentru menținerea legăturii între femei și familiile lor, inclus organizarea vizitelor copiilor în locul de detenție. Administrația trebuie să acorde deținuților asistența psihologică și socială corespunzătoare. Regulile penitenciare europene instituie obligație pozitivă a autorităților de a acorda o asistență specială femeilor victime violenței în familie, a violenței fizice, psihice și celei cu caracter sexual. **"***O atenție speciala trebuie acordata nevoilor deținuților care au suferit violențe fizice, mentale sau sexuale*." În plus, este imperativă consultarea deținutelor la luarea deciziilor care le vizează în mod direct.

Elaborarea programelor bazate pe gender se axează pe următoarele principii: 1) egalitate nu semnifică asemănare, iar egalitate în acordarea serviciilor constă nu numai în acordarea femeilor accesului la servicii destinate bărbaților, ci egalitatea în oferirea oportunităților adecvate femeilor; 2) programele orientate pe abordarea bazată pe gender nu reprezintă programele elaborate pentru bărbați, accesul la care se acordă și femeilor deținute; 3) percepția de sine a femeilor se manifestă și se dezvoltă diferit în diferite grupuri de femei; 4) necesitățile și problemele unice a femeilor, de exemplu, victimizarea fizică, sexuală, emoțională, traume, sănătatea fizică și psihică, sarcina, creșterea copiilor trebuie să fie soluționate într-un mediu sigur, de încredere și de susținere axat pe sănătatea mentală a femeilor; 5) femeile trebuie să fie tratate în condițiile mai puțin restrictive, iar nivelul de siguranță trebuie să fie determinat în dependența de profilul personal al femeii deținute, necesitatea tratamentului și asigurării siguranței în instituție penitenciară; 6) tratament și servicii trebuie să se bazeze pe trăsăturile puternice a femeilor și să se axeze pe asigurarea independenței femeilor; 7) încurajarea și sensibilității culturale și utilizarea resurselor culturale și punctele forte ale diferitelor comunități [2].

Abordarea bazată pe gender se manifestă la toate etapele privării de libertate, începând de la reținere sau arestarea acestora, repartizarea persoanelor, ispășirea pedepsei privative de libertate, participarea la programele de resocializare, instruire profesională, vocațională, acordarea asistenței medicale, psihologice, contacte cu familie, acordarea dreptului la întrevederi de scurtă și lungă durată, petrecerea timpului liber, cât și aplicarea sancțiunilor disciplinare. Printre alte aspecte, care formează abordarea bazată pe gender cercetătorul V. Zaharia menționa separarea femeilor de bărbați; crearea condițiilor de igienă personală; implementarea măsurilor de prevenire a violenței și abuzului sexual; menținerea legăturilor cu familia [27, p. 35].

Metodologia de cercetare

În cadrul studiului respectiv am recurs la metoda analitică, efectuând o expunere critică a standardelor internaționale și regionale în domeniul abordării bazate pe gender la detenția femeilor. Am apelat la metoda sintetică, sistematizând idei principale expuse în articole din doctrina occidentală. Am folosit metode logice precum deducție, inducție, generalizare în analiza subiectului propus pentru cercetare. Metoda comparativă s-a manifestat prin analiza comparativă a noțiunii abordării bazate pe gender în diferite standarde universale și regionale. Această cercetare reprezintă un studiu sociologic, fiind analizate fenomene juridice secundare precum necesitățile fizice, psihologice și sociale a femeilor în detenție, statutul juridic și social al copiilor, care trăiesc în instituții penitenciare împreună cu mamele lor, specificul programelor de reeducare a femeilor private de libertate. Rezultatele cercetării se bazează pe stagierea efectuată la Oficiul Avocatului Poporului, Direcția Prevenirea Torturii, generalizarea practicilor existente la Penitenciarului 7 Rusca și examinarea problemelor constatate, studiul având o conotație practică profundă și prezentând recomandările autorităților competente pentru a asigura respectarea plenară a drepturilor femeilor deținute.

Repartizarea femeilor în locurile de detenție

În primul rând, statele sunt obligate să elaboreze și să aplice regulile de repartizare a condamnaților la pasarea acestora în instituția penitenciară, respectând regulile, în conformitate cu care femeile trebuie să fie plasate în blocurile separate de bărbați și fete în blocuri separate de băieți. Minorii cu vârsta sub 18 ani nu trebuie să fie plasați în instituțiile pentru adulți, iar preveniții trebuie să fie separați de cei condamnați [31, regula 8]. CPT a remarcat că, de principiu, femeile private de libertate trebuie să fie deținute în încăperile separate fizic de cele, în care trăiesc bărbații deținuți în aceeași instituție penitenciară. Această cerință a fost dictată de creșterea ratei de plângeri privind aplicarea relelor tratamente din partea bărbaților, în special a hârțuirii sexuale, inclusiv a insultelor verbale cu o tentă sexuală, în cazul în care statul nu acordă femeilor private de libertate încăperi separate cu o predominanță a personalului feminin, care supraveghează aceste încăperi. Cu toate acestea, CPT salută măsuri progresive de plasarea în comun la cuplurilor căsătorite, în care ambii soți sunt privați de libertate și/sau acordarea unui anumit grad de comunicare mixtă de gen în instituții penitenciare. CPT salută astfel de măsuri progresive, cu condiția ca deținuții implicați în acestea să fie de acord, să fie atent selectați și supravegheați în mod corespunzător [8]. Prin urmare, plasarea femeilor deținute în încăperi separate de cele în care sunt deținuți bărbații reprezintă o regulă, care previne aplicarea relelor tratamente și a maltratărilor cu caracter sexual fața de femei, iar, pe de altă parte, previne formarea sistemului de acordare a beneficiilor/ facilităților femeilor pentru contacte cu caracter sexual cu colaboratori sau alți deținuți plasați în vârful ierarhiei subculturii criminale. Această interdicție garantează respectarea drepturilor femeilor, precum dreptul la integritatea fizică și psihică, dreptul la viață privată, dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant, cât și dreptul la sănătate, inclusiv cea reproductivă.

Criteriile de repartizare a femeilor în instituții penitenciare trebuie să difere de cele aplicabile fața de bărbați, fiind axate pe următoarele criterii: aplicarea violenței în familie și a violenței cu caracter sexual fața de femei, prezența și numărul copiilor, riscul real pentru securitatea altor condamnați [13] deținuți în locul de detenție, cât și riscul personal al femeii ca aceasta să fie supusă relelor tratamente, de exemplu, dacă aceasta face parte din grupuri

vulnerabile, și anume LGBT, consumatoare de alcool, droguri, prezența bolilor mentale. În pofida importanței fundamentale a repartizării femeilor ținând cont de criteriile specifice, în marea majoritate a locurilor de detenție fața de aceasta categorie de persoane se aplică criteriile generale aplicate pentru bărbați [13], ceea ce determină neadaptarea procesului executării pedepsei privative de libertate la necesitățile personale ale femeilor, imposibilitatea participării la programele sociale destinate anumitor categorii de femei, prezența riscului ridicat de maltratare a deținutelor din grupurile social-vulnerabile de către alte deținute, cât și dificultățile în reintegrarea socială ulterioară. În acest caz, adoptarea criteriilor speciale de repartizare a condamnatelor ajută la reintegrarea socială a acestora, crearea relației sănătoase și a ajutorului reciproc între codeținute, cât și previne aplicarea maltratărilor din partea codeținutelor.

Plasarea femeilor în penitenciare și sectoare de detenție în legislația națională este reglementată în art. 197 din Codul de Executare "*(3) Femeile condamnate execută pedeapsa în penitenciare pentru femei sau în sectoare separate ale penitenciarelor nespecializate, cu asigurarea pentru ele a condiţiilor penitenciarului pentru femei. Persoanele de sex feminin condamnate care nu au ajuns la majorat execută pedeapsa în penitenciare pentru femei, cu asigurarea pentru ele a condiţiilor centrului de detenţie pentru minori şi tineri*" [6, art. 197]. Prevederile Codului de Executare corespund standardelor internaționale în domeniul, fiind reglementată expres plasarea femeilor în penitenciar specializat, în care condițiile de detenție sunt adaptate la necesitățile speciale ale femeilor. Femeile condamnate la privațiune de libertate sunt deținute în Penitenciarul 7 Rusca, iar cele arestate în izolatoare de urmărire penală în sectoare de detenție separate de cele pentru bărbați, În plus, art. 205 reglementează deținerea separată a condamnaților în penitenciare pe categorii: "*(1) În penitenciare se dețin separat: a) femeile - de bărbaţi; b) minorii - de adulţi; c) persoanele aflate sub arest preventiv - de condamnaţi*" [6, art. 205]. Aceste reglementări transpun în practică prevederile standardelor internaționale și stabilesc obligația colaboratorilor instituției penitenciare să asigure deținerea separată a femeilor. Cu toate acestea, în conformitate cu Raport OAP privind Vizita Preventivă Penitenciarul Nr.13 din 2021, reprezentanții Oficiului Avocatului Poporului au constatat încălcarea regulilor plasării unei minore în Penitenciarul 13. În cadrul vizitei în Penitenciarul 13, reprezentații OAP au constatat că minora se deținea împreună cu persoane adulte, fapt, ce contravine standardelor atât naționale cât și internaționale [20]. Această constatare arată prezența cazurilor unice de încălcare a regulilor de repartizare a minorelor în izolatoare de urmărire penală și necesitatea eradicării acestor practici.

În conformitate cu raportul CPT din anul 2020, Republica Moldova urmează să elaboreze regulile de repartizare a femeilor, ținând cont de profilul personal la condamnatei, prezența fenomenului victimizării și analiza altor factori relevanți. În conformitate cu raportul CPT "86. În cadrul penitenciarului din Chișinău, delegația s-a întâlnit cu mai multe deținute de sex feminin care au fost victime ale violenței domestice, niciuna dintre acestea nefiind supusă unei evaluări inițiale a nevoilor și riscurilor bazată determinate de istoricului violenței domestice" [17]. CPT a subliniat necesitatea analizei factorilor precum orice violență sexuală și/sau de gen la care femeile au fost supuse anterior, starea lor de sănătate mintală și necesitățile medicale; nivelul dependenței de droguri sau alcool; necesitățile speciale ale femeilor în sfera îngrijiri medicale; prezența responsabilității pentru îngrijirea copiilor și/sau a familiilor acestora și probabilitatea de victimizare și abandon după eliberare [17]. Toate aceste aspecte urmează să

fie analizate atât la repartizarea femeilor în locuri de detenție, cât și în procesul executării pedepsei privative de libertate. În special, victimelor violenței în familie urmează să fie acordată asistență psihologică necesară pentru depășirea factorilor de stres și diminuarea impactului acestei experiențe negative asupra vieții victimelor. CPT recomandă autorităților Republicii Moldova să elaboreze o procedură specială pentru repartizarea femeilor deținute, ținând cont de criteriile menționate. Rezultatele evaluării la repartizarea inițială a femeii trebuie să fie incluse în planul individual de executare a pedepselor de către deținutele de sex feminin și luate în considerare la acordarea ajutorului medical [17].

Programele de reabilitare psihologică și socială

Necesitatea adaptării programelor de asistența psihologică, psihiatrică și medicală la necesitățile femeilor a fost subliniată de Regula 12 din Regulile Bangkok, în conformitate cu care “*Pentru reabilitarea femeilor deținute care au probleme cu sănătatea mintală și sunt condamnate la privațiune de libertate sau alte sancțiuni neprivative de libertate sunt organizate programe individuale de tratament și reabilitare psihiatrică, adaptate la factori de gender și situații de stres prin care au trecut femeile*” [32]. În acest context, se recomandă elaborarea programelor de reabilitare psihologică, care urmează să fie frecventate de către femei pe tot parcursul ispășirii pedepsei privative de libertate.

Studiile au arătat că, în cazul aplicării sancțiunii privative de libertate fața de femei, acestea au o nevoie mai mare de asistență psihologică, decât bărbații, necesitate determinată de aplicarea violenței domestice, abuzului fizic și sexual. Pentru femei în custodia statului, în special imediat după privare de libertate, este caracteristică prezența tulburării psihologice proporțional mai des, decât la bărbați, care poate fi agravată de respingerea din partea familiei și a societății în ansamblu [13]. Asistența psihologică este necesară în special în contextul în care femeile în detenție provin din familii social vulnerabile, pentru majoritatea fiind caracteristice probleme psihologice, cele pe plan personal, copilăria grea, prezența victimizării, incapacitatea de a se auto-accepta, care pot determina dificultății în adaptarea la mediul penitenciar.

Printre factorii, care agravează starea psihologică a femeilor, menționăm în special supraaglomerarea instituțiilor penitenciare, lipsa sistemelor adecvate de clasificare a deținutelor, cât și lipsa sau neadaptarea programelor de asistența socială, psihologică sau de altă natură la necesitățile individuale ale unor femei [14, p. 163, 165] [25, p. 10]. Acești factori, împreuna cu condamnările îndelungate la privațiune de libertate, izolarea disciplinară, tulburările mintale, abuzul de substanțe toxice agravează starea emoțională a femeilor în detenție și determină ratele mai ridicate a automutilărilor și tentativelor de suicid, decât în rândul bărbaților [25, p.55] [14, p. 165] [13]. În acest caz, instabilitatea emoțională, care s-a manifestat înainte de privațiune de libertate a femeilor, îmbinată cu necesitatea adaptării la mediul penitenciar și a ocupării unui loc în ierarhia neformală, caracteristică pentru unele locuri de detenție, privare de libertate și necesitatea respectării regimului zilnic adoptat de către conducerea instituției penitenciare determină inadaptarea socială și necesitatea beneficierii de asistența psihologică calificată.

Importanța programelor de reabilitare psihologică și socială se manifestă în special prin prezența fenomenului victimizării, determinat de profilul personal al femeilor private de libertate, și anume faptul că acestea sunt victimele violenței bazate pe gen, discriminării, abuzului sexual. În plus, programele urmate de femei nu trebuie să fie axate numai pe manifestările antisociale ale acestora, ci pe

eliminarea cauzelor, care determină agresivitatea, imposibilitatea integrării în mediul social și tendințe spre autodistrugere. În acest caz, consiliere psihologică calificată trebuie să se axeze pe tratarea depresiei și anxietății de lungă durată și reîncadrarea reușită a femeii în societate după ispășirea pedepsei privative de libertate. Asistența psihiatrică calificată este imperios de necesară în cazul în care femeie suferă de boli mentale și are nevoie de tratament calificat.

Programele de asistență psihologică pentru femei și fete axate pe abordarea bazată pe gender includ, dar nu se limitează la: dezvoltarea sentimentului demnității umane; capacitate de creare a relațiilor de încredere, care determină creșterea spirituală; sănătatea fizică; prevenirea abuzului de substanțe narcotice și toxice; sexualitate; sănătate psihică; sarcina și abilități parentale; capacitate de luare a deciziilor; depășirea traumelor determinate de aplicarea violenței fizice, emoționale și sexuale; dezvoltarea culturală; spiritualitate [3] [4] [5].

În cadrul programelor de reabilitare socială și psihologică a femeilor un rol aparte trebuie să fie acordat serviciilor axate pe tratamentul dependenței de la substanțe narcotice axate pe specificul profilului psihologic al femeilor private de libertate, printre care cele ce satisfac necesitățile speciale ale femeilor în tratament, diminuează barierele în tratamentul dependenței, adaptarea programelor la contextul, care corespunde stilului vieții femeilor și protecției de la exploatare, sunt adaptate ținând cont de rolul femeilor, socializarea lor și statut social [11, p. 151-164].

În plus, conform Regulii 13 din Regulile Bangkok **"***Personalul penitenciarului este informat despre perioadele în care femeile pot suferi un stres deosebit, astfel încât acesta să fie sensibil la situația femeilor și să se asigure că ele primesc sprijinul necesar*" [32]. Această regulă instituie obligația pozitivă a colaboratorilor instituției penitenciare de a manifesta o atenție sporită față de femei deținute pentru a le susține în perioade de vulnerabilitate sporită. În aceste perioade femei au nevoie de susține deosebită, consiliere psihologică necesară, iar colaboratorii trebuie să manifeste o atenție sporită în tratamentul femeilor, pentru a nu atinge subiecte vulnerabile în discuțiile cu deținute, de exemplu, relațiile cu familie și copii.

Prevenirea suicidurilor și a automutilărilor

Statul are obligație pozitivă să implementeze măsurile necesare pentru prevenirea sinuciderilor și a automutilărilor în rândul femeilor deținute, în special prin elaborarea politicii complexe pentru protecția sănătății psihice a deținutelor. Regula 16 din Regulile Bangkok prevede "*Ca partea componentă a politicii de sănătate mintală pentru femeile aflate în detenție este necesară dezvoltarea și implementarea, în cooperare cu serviciile de sănătate mintală și asistență socială, a strategiilor de prevenire a sinuciderii și autovătămării în rândul femeilor deținute și acordarea unui sprijin specializat adecvat, sensibil la probleme de gen, pentru femeile predispuse la automutilări***"** [32]. Necesitatea acestor programe este dictată în special de faptul că femeile cu dereglări comportamentale, comportament deviant sau probleme mintale rămân practic fără ajutor medical calificat, iar tendințele distructive ale acestora sunt îndreptate împotriva propriei ființe. În acest caz, eșuarea îndeplinirii obligației pozitive a statului de acordare a asistenței medicale, inclusiv a celei psihologice de calitate medie pe țară, care s-a soldat cu suicidul unui deținut poate fi calificată ca încălcare a dreptului de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant, autoritățile fiind obligate să asigure respectarea drepturilor persoanelor deținute, în special a dreptului la viață, integritate fizică și psihică și a dreptului de a nu fi supus relelor tratamente, dreptului la asistența medicală calificată, inclusiv prin elaborarea politicilor, axate pe preveni-

rea suicidelor și a automutilărilor. Acordarea asistenței psihologice și psihiatrice specializate în cadrul programelor de reabilitare socială este imperios de necesară pentru restabilirea sănătății mentale a deținutelor și prevenirea automutilărilor.

Pentru prevenirea auto-vătămărilor și a sinuciderilor autoritățile penitenciare trebuie să evalueze nevoile fiecărui deținut în parte, în special a femeilor și a celor cu risc ridicat de sinucidere, să elaboreze strategii pentru prevenirea auto-vătămărilor, cât și să supravegheze mai atent femeile clasificate ca fiind expuse riscului. În acest context, administrarea medicamentelor nu trebuie să poziționată ca fiind un singur mijloc pentru a ajuta femeile să depășească suferința sau depresia, deși, în unele cazuri poate fi necesară. Femeilor trebuie să le fie oferit sprijin psihosocial pentru înlăturarea cauzelor fundamentale, care au determinat apariția problemelor cu sănătatea mintală. În plus, aceste femei nu trebuie să fie tratate ca fiind cele, care necesită un nivel mai ridicat de securitate [14, p. 165]. În acest context, subliniem că fața de fiecare deținută în parte trebuie să fie adoptată o abordare individuală, axată pe necesitățile particulare a fiecărei femei, analiza cauzelor comportamentului antisocial, prezența automutilărilor, a întrebărilor sensibile, care generează o reacție acută din partea deținute, cât și modelarea unui program de consultații psihologice axate de înlăturarea cauzelor comportamentului distructiv și antisocial. În cazurile respective, tratament medicamentos nu trebuie să fie poziționat ca unicul mijloc de recuperare a sănătății mentale a deținutei, rolul de bază fiind acordat consultațiilor psihologice, psihiatrice, programelor destinate pentru femei cu dereglări comportamentale, fiind axate pe asistența personală, ci nu pe tratament cu medicamente, care poate fi necesar în cazuri grave.

Constatăm cu regret că în prezent în sistemul penitenciar din Republica Moldova nu este elaborată o politică consecventă axată pe protecția sănătății mintale a deținuților. Ținând cont de gradul ridicat de autovătămări și tentative de sinucid în sistemul penitenciar, în general, și automutilărilor în Penitenciarul 7, în particular, în perioada 01 iulie - 30 septembrie 2022 fiind înregistrate 2 tentative de suicid [21], este necesar: 1) elaborarea planului de acțiuni în domeniul protecției mintale a deținuților, 2) elaborarea unei politice naționale axate pe acordarea asistenței psihologice și psihiatrice persoanelor deținute, care nu se limitează la frecventarea cursurilor de 2 săptămâni cu acordarea calificativului "nesatisfăcător", ci se axează pe asistența psihologică calitativă pe tot parcursul detenției, 3) elaborarea programelor speciale implementate în Penitenciarul 7 Rusca destinate femeilor, care manifestă un comportament violent și tentative de sinucidere. Doar prin elaborarea programelor majore în domeniul sănătății mintale, adoptate la necesitățile diferitori categorii de deținuți, în special, copii și femei, este posibilă diminuarea numărului de cazuri de automutilări, tentative de suicid și comportament agresiv între codeținuți.

Activități, instruire profesională și vocațională

Femeile deținute, de regulă, sunt tinere, cu venituri mici, șomere, fără studii de specialitate și puține competențe de bază [23, p. 16]. Raportorul special al ONU pentru dreptul la educație a menționat că tratamentul egal și egalitatea de șanse a femeilor și bărbaților nu vor duce neapărat la rezultate similare în cazul dreptului la educați, deoarece nevoile educaționale ale femeilor diferă de cele ale bărbaților. Este important ca formarea profesională și munca oferită să îndeplinească cerințele pieței și să vizeze creșterea șanselor reale ale femeilor de a primi un salariu egal cu minimul de subzistență după eliberare din locul de detenție [26, p. 75] [13]. Prin urmare,

instruire profesională și vocațională acordată femeilor trebuie să se axeze pe acumularea cunoștințelor de specialitate și a abilităților practice, care pot spori șansele de angajare ale femeilor după eliberare din locul de detenție. Importanța acestor instruiri în cadrul activităților generale axate pe resocializare a femeilor se manifestă prin însușirea aptitudinii de a câștiga bani pentru existența de sine stătătoare, de a oferi independența financiară femeilor, aptitudini, care le vor permite să-și câștige bani pentru existența proprie și a copiilor lor. Femeia cu un loc stabil de muncă este mai puțin probabil să se antreneze în activitatea infracțională, decât cea, care nu are un venit stabil și nici aptitudini profesionale pentru angajare.

În conformitate cu Regula 42 alin. (1) din Regulile Bangkok, "*Femeile deținute au acces la un program echilibrat și cuprinzător de activități care ia în considerare nevoile lor speciale din cauza factorilor de gen*" [32]. În mai multe state, spectrul programelor destinate femeilor și calitatea acestora este mai precară, decât celor destinate bărbaților, iar programele existente oglindesc rolurile tradiționale ale femeilor în societate, printre care cusut, gătit, croșetat [23, , p. 17]. Mai mult ca atât, deținuților de sex masculin este propusă o gamă mai largă a programelor programe de divertisment, educaționale, cât și proiectelor aducătoare de profit, acestea având mai multe posibilități să se deplaseze în afara instituției penitenciare pentru a participa în programele de lucru în afara locului de detenție [14, p. 201], ceea ce reflectă o tendință mai generală, în conformitate cu care un număr mic de programe este destinat femeilor, deoarece acestea formează un procent nesemnificativ din numărul total al persoanelor deținute. Creșterea numărului femeilor deținute a determinat limitarea accesului la programe cu caracter educativ și de reabilitare [15, p. 66] [13]. Prin urmare, este prezent fenomenul discriminării directe a femeilor în detenție, care se manifestă în special prin determinarea programelor disponibile pentru femei de către administrația instituției penitenciare sau regulamentul intern al instituției, "adaptarea" acestora rolului social al femeilor, ceea ce determină lipsa unor aptitudini practice, care pot facilita resocializarea femeilor, după ispășirea pedepsei privative de libertate.

Această stare de fapt contravine standardelor CPT, în conformitate cu care femeile private de libertate trebuie să aibă acces la activități semnificative, precum muncă, formare profesională, educație, sport etc. în condiții egale cu cele acordate bărbaților deținuți. Comitetul a constatat prezența discriminării în determinarea activităților pentru deținute, acestora fiind oferite cursurile considerate „potrivite" pentru ei (de exemplu, cusut sau croșetat) , în timp ce deținuților de sex masculin li se oferea o formare profesională. Potrivit CPT, o astfel de abordare discriminatorie nu poate decât să consolideze stereotipurile învechite cu privire la rolul social al femeilor. Mai mult, în funcție de circumstanțe, refuzul de acordare a accesului egal la evenimentele organizate în cadrul regimului de detenție poate fi calificat drept tratament degradant [9]. Prin urmare, activitățile organizate în cadrul instituției penitenciare trebuie să fie axate, pe de o parte, de acordarea deținutelor instruirii personale și profesionale, care le permite angajarea în câmpul muncii după ispășirea pedepsei privative de libertate, iar, pe de altă parte, trebuie să fie planificate în așa fel în cât să includă activități diverse, inclusiv cele de creație și activități sportive pentru a diversifica ocupațiile lor. Prezența diferenței substanțiale între aplicabilitatea practică a cunoștințelor acumulate în cadrul instruirii procesionale a bărbaților și femeilor, în detrimentul acestor din urmă în sine poate fi calificat ca tratament degradant și contravine standardelor internaționale în domeniu.

În practica națională în Penitenciarul nr.

7 – Rusca se atestă rata înaltă de antrenare în câmpul muncii a condamnatelor – 50% din populația penitenciară este încadrată în câmpul muncii, fiind remunerată pentru serviciile prestate [1]. În plus, în penitenciar este organizată instruirea profesională și vocațională, deținutele având posibilitate să treacă mai multe programe de instruire. În conformitate cu raportul CPT din 2015, 75 de deținuți au efectuat lucrări plătite în interiorul penitenciarului 7 Rusca, iar aproximativ 60 au fost angajați de o companie agricolă pentru lucrări sezoniere pe teren în afara penitenciarului. Alți 75 de deținuți au fost înscriși la cursuri de formare profesională (cusut, prelucrarea pielii, cursuri de calculator). Delegația a auzit relatări despre diverse evenimente culturale și programe de gestionare a emoțiilor negative, precum și despre desfășurarea sesiunilor individuale cu psihologul instituției penitenciare [16].

Această practică trebuie să fie apreciată ca una pozitivă și corespunde standardelor internaționale în domeniu. Cunoștințele acumulate pot fi folosite după eliberare de la locul de detenție, deținutelor fiind înmânate diplome de absolvire a cursurilor în învățământul profesional tehnic, care pot fi prezentate la potențialul angajator după ispășirea pedepsei privative de libertate. Femeilor le sunt acordate, cu preponderență, lecții practice, ceea ce facilitează angajarea lor ulterioară. Acordarea instruirii adecvate și angajarea în câmpul muncii în timpul detenției corespunde standardelor internaționale în domeniu și reprezintă bunele practici, care urmează să fie preluate de alte penitenciare, în care ratele de angajare a deținuților de sex masculin sunt mult mai diminuate.

Victimele violenței în familie și a abuzului sexual

O atenție sporită în cadrul programelor de resocializare trebuie să fie acordată femeilor victime ale violenței în familie și a celei cu caracter sexual. Regula 42 din Regulile Bangkok prevede **"***4. Se depun eforturi speciale pentru a oferi servicii adecvate femeilor deținute, care au nevoie de sprijin socio-psihologic, în special celor care au fost supuse violenței fizice, mentale sau sexuale***"** [32]. Vulnerabilitatea femeilor în detenție este dictată, pe de o parte, de problemele psihologice specifice acestei categorii de deținuți, iar, pe de altă parte, de victimizarea acestora, majoritatea fiind supuse anterior unei forme de violență. Prin urmare, administrație instituției de detenție trebuie să acorde o atenție sporită acelor condamnate, care se confruntă cu consecințele discriminării și violenței bazate pe gen.

Femeilor victime ale violenței sexuale, înaintea privațiunii de libertate sau în timpul detenției, trebuie să le fie oferită o evaluare și consultație profesională a medicului calificat, lucrătorului medical și a psihologului. Victimele violenței sexuale pot avea nevoie de mai multe interviuri individuale, pentru a se pregăti moral pentru relatarea despre experiența trăită, iar unele pot să nu fie capabile să comunice despre violența cu caracter sexual, căreia au fost supuse [14, p. 175–176].

Aceasta categorie de femei deținute necesită o abordare individualizată, axată pe adaptarea programelor de asistență psihologică la trecutul și trăirile fiecărei femei în parte. În special, nu se recomandă elaborarea unor programe pe o perioadă de câteva săptămâni la finalizarea căreia psihologul evaluează rezultatele deținutei. Ineficiența acestor programe se manifestă prin durată relativ scurtă a acestora, acordarea calificativului "nesatisfăcător", pe baza căruia deținutele sunt calificate ca fiind problematice, ceea ce reprezintă un factor de discriminare a acestora. Din contra, este benefică elaborarea programelor urmate de către deținute pe tot parcursul executării pedepsei privative de libertate, fiind evaluat progresul în dependență de începutul tratamentului, ci nu în comparație cu rezultatele

altor deținute sau normele general acceptabile. În cadrul programelor urmate pe toată perioada detenției este posibilă evaluarea aspectelor problematice, determinarea schimbărilor în modul de a fi, comportamentul și aspirațiile pe viitor ale femeii, cât și stabilirea altor aspecte, care necesită de a fi abordate în continuare.

În plus, este importantă confidențialitatea discuțiilor între psiholog și victima violenței cu caracter sexual sau a violenței domestice. Rezultatele terapiei nu trebuie să fie divulgate personalului nemedical al instituției penitenciare, cu excepția unor informații generale, care se referă la factori de risc sau tentativa de suicid. Psihologul poate să prezinte aviz privind starea psiho-emoțională a deținutei la examinarea cererii privind eliberarea condiționată înainte de termen. Ca exemplu de bunele practici, poate fi menționată convocarea comisiei de psihologi și psihiatri, care efectuează analiza stării psihologice a femeii sau efectuarea consultărilor consecutive cu mai mulți specialiști. Aceste practici ajută la evaluarea obiectivă a stării psiho-emoționale a deținutei. Divulgarea rezultatelor terapiei psihologice, din contra, poate determina prezența atitudinii discriminatorii fața de deținute din categoria respectivă.

Contactul cu familia și exteriorul

Femeilor trebuie să le fie acordată o posibilitate reală de a menține legătura cu familie, copii și rudele apropiate prin elaborarea unui grafic de întrevederi de scurtă și lungă dura, apelurilor telefonice, discuțiilor prin teleconferință. Necesitatea menținerii contactului femeilor deținute cu familiile lor a fost subliniată prin Regula 26 din Regulile Bangkok, în conformitate cu care "*Contactele femeilor deținute cu familiile lor, inclusiv cu copiii lor, cu tutorii și reprezentanții legali ai copiilor lor, sunt binevenite și încurajate în mod rezonabil. Ori de câte ori este posibil, se iau măsuri pentru atenuarea inconvenientelor cu care se confruntă femeile deținute în instituții situate departe de domiciliu lor*" [32]. Importanța fundamentală a întrevederilor se rezumă la păstrarea legăturii psihologice între deținuta și rudele acestea, acordarea suportului emoțional necesar, cât și posibilitatea transmiterii medicamentele, produselor alimentare sau de igienă personală indisponibile în instituție penitenciară. Menținerea legăturii între deținuta și rudele apropiate are un impact pozitiv asupra procesului de resocializare a acestea și simplifică reintegrare în mediu social după eliberare.

Un rol aparte în contactul deținutei cu familie joacă menținerea legăturii cu copiii, subliniată în Regula 28 din Regulile Bangkok. "*Vizitele cu copiii au loc într-un mediu propice obținerii unei experiențe pozitive din vizită, inclusiv în ceea ce privește relațiile cu personalul, și permit contactul direct între mamă și copil. În măsura posibilului, ar trebui încurajate vizitele care implică un contact prelungit cu copiii*" [32]. Menținerea contactului regulat între deținuta și copiii ei diminuează impactului negativ asupra copilului al aplicării sancțiunii privative de libertate fața de mama lui și permite păstrarea legăturii emoțională cu aceasta. Comunicarea respectivă are un impact pozitiv dublu. Pe de o parte, femeia este motivată să se resocializare, să participe la programe de instruire profesională, vocațională, cele educaționale, să lucreze în detenție, acumulând abilitățile necesare pentru angajare în câmpul muncii după eliberare din locul de detenție, ceea ce determină creșterea șanselor de eliberarea condiționată înainte de termen. Pe de altă parte, păstrarea legăturii sufletești între copiii și mamele lor are un impact pozitiv asupra formării personalității copiilor, previne comportamentul antisocial al lor, diminuează trauma psihologică, determinată de lipsa contactului cu mamă.

În acest context, se recomandă încurajarea

de către administrația instituțiilor penitenciare a contactului dintre deținute și familiile lor, prin elaborarea planului vizitelor de lungă durată, inclusiv a vizitelor conjugale, menținerea contactelor telefonice sau prin intermediul corespondenței [18, p. 4]. Conducerea administrației penitenciare trebuie să manifeste o flexibilitate în ceea ce privește frecvența și durata vizitelor, în special atunci când rudele trăiesc în altă localitate și trebuie să se deplaseze pe distanțe lungi pentru a vizita femeia deținută și trebuie să adapteze planul vizitelor la orarul copiilor și graficul de lucru a membrilor de familie măturii, pentru a acorda copiilor posibilitatea să viziteze mamele în afara orelor de școală [26, p. 61]. Administrația locului de detenție trebuie să susțină femeile în dorința lor de a menține contact cu familie și să adopte o atitudine pro-activă în organizarea întâlnirilor cu copii și rudele apropiate, ceea ce are un impact pozitiv asupra climatului general în instituție de detenție. Ca o practică pozitivă poate fi invocată prelungirea vizitelor de scurtă durată în cazul imposibilității organizării periodice a vizitelor, de exemplu, din cauza necesității deplasării rudelor pe distanțe mari sau a graficului lor de lucru.

Standardele universale subliniază importanța acordării femeilor vizitelor conjugale. În conformitate cu Regula 58 alin. (2) din Regulile Nelson Mandela, "*În penitenciarele în care sunt permise vizitele conjugale, dreptul dat trebuie să fie aplicat fără discriminare, iar femeile deținute vor putea să exercite acest drept în mod egal cu bărbații. Pentru a asigura accesul echitabil și egal trebuie să fie instituite proceduri și oferite încăperi ținând cont de siguranță și demnitate*". Această regulă previne discriminarea femeilor, poziționarea vizitelor conjugale ca fiind imorale, generată de stereotipuri referitor la rolul femeilor în societate și tendința de a limita aceasta categorie de deținuți în dreptul la vizite conjugale. Regula 27 din Regulile Bangkok conține prevedere asemănătoare "*În cazul în care sunt permise vizitele conjugale, femeile deținute au posibilitatea de a-și exercita acest drept în mod egal cu bărbații*" [32]. Scopul principal al regulii respective se manifestă prin prevenirea abordării discriminatorii și a limitării femeilor în dreptul la viață privată și de familie. Rolul vizitelor conjugale diferă de alte tipuri de vizite și contacte cu exterior. De regulă, dreptul la vizitele conjugale se acordă doar soțului deținutei, ci nu a concubinului acestea. Aceste vizite contribuie la menținerea relațiilor de familie, de cuplu, au un impact pozitiv asupră stării psiho-fiziologice a femeilor.

Dreptul la întrevederi de scurtă și lungă durată este reglementat de art. 213 din Codul de Executare și Secțiunea a 25-a din Statutul executării pedepsei de către condamnați. În conformitate cu art. 213 alin. (1) din Codul de Executare "*Condamnatul are dreptul la întrevederi de scurtă şi de lungă durată, care se acordă în modul şi în condiţiile stabilite de prezentul cod şi de Statutul executării pedepsei de către condamnaţi. În cazurile prevăzute de prezentul cod, conform dispoziţiei şefului penitenciarului, întrevederile de lungă durată pot avea loc în afara penitenciarului, cu dreptul de locuire a condamnatului împreună cu membrii familiei*". Întrevederile de scurtă durată se acordă pentru o perioadă de 1-4 ore, iar întrevederile de lungă durată se acordă pe o durată de la 12 ore la 3 zile. Dreptul la întrevederi se acordă condamnaților femei și bărbați fără discriminare. Prevederile legislației naționale corespund standardelor internaționale în domeniu, iar acordarea acestora are un impact pozitiv asupra resocializării și a comportamentului condamnatului.

Îngrijirea prenatală și postnatală

Condițiile de detenție a femeilor trebuie să fie adaptate la privarea de libertate a femeilor însărcinate și a celor care au născut recent. În conformitate cu Regula 28 din Regulile Nel-

son Mandela "*În penitenciarele pentru femei trebuie să existe instalațiile speciale necesare pentru îngrijirea femeilor gravide și a celor care au născut. În măsura posibilităților, trebuie să se ia măsuri pentru ca nașterile să aibă loc într-un spital din afara penitenciarului. Dacă copilul se naște în închisoare este important ca în actul de naștere să nu fie trecut acest lucru"*. Detenția femeilor însărcinate necesită adaptarea condițiilor materiale de detenție la necesitățile acestora, în special trebuie să le fie acordată alimentație corespunzătoare, acces la apă caldă, dreptul de a primi colete și pachete de la rudele apropiate nelimitat, etc. Detenția femeilor însărcinate determină obligații pozitive speciale a autorităților. Conform standardelor CPT, „*trebuie să fie depuse toate eforturile pentru a satisface nevoile dietetice speciale ale deținutelor însărcinate, cărora ar trebui să li se ofere o dietă bogată în proteine, fructe și legume proaspete*" [10]. Alimentația corespunzătoare este semnificativă pentru dezvoltarea normală a fătului, alăptarea copilului nou-născut, cât și sănătatea femeii. În plus, este importantă asigurarea asistenței medicale corespunzătoare, în special asigurarea consultanței ginecologice trimestriale și prelevarea analizelor necesare. CPT remarca că "*copiii nu trebuie să se nască în penitenciare, iar transferul femeilor însărcinate deținute în spitale externe la momentul potrivit reprezintă practica obișnuită în statele membre ale Consiliului Europei*" [10]. Se recomandă asigurarea dreptului deținutei la nașterea copilului în afara penitenciarului, recomandarea dictată de faptul că în instituție penitenciară nu sunt angajați medici calificați, care pot să asiste femeie la naștere, ceea ce determină necesitatea transportării acestea într-un spital în afara penitenciarului. În certificatul de naștere a copilului nu se indică faptul că acesta s-a născut în penitenciar, pentru a preveni stigmatizarea acestuia pe viitor.

Plasarea copiilor împreuna cu mamele deținute

Multe femei aflate în penitenciar sunt principalele îngrijitoare ale copiilor sau ale altor persoane a căror bunăstare poate fi afectată negativ prin privarea lor de libertate [22]. O problemă deosebit de problematică în acest context este permiterea copiilor nou-născuți și mici să rămână în penitenciar cu mamele lor și perioada pe care acesta trebuie să fie acceptată. La această întrebare este dificil de răspuns, având în vedere că, pe de o parte, penitenciare nu oferă în mod clar condiții adecvate pentru nou-născuți și copii mici, în timp ce separarea forțată a mamelor și nou-născuților este extrem de nedorită [10]. Potrivit CPT, principiul călăuzitor în toate cazurile trebuie să fie bunăstarea copilului. Aceasta implică, în special, că orice îngrijire prenatală și postnatală acordată în condiții de detenție trebuie să fie echivalentă cu cea disponibilă în comunitatea [10]. În cadrul penitenciarului sau secțiunii pentru femei mamelor cu copii trebuie să-i fie acordate camere separate cu locul pentru somn și joacă cu copii pentru a reduce și minimiza tensiunea, care poate apărea din cauza prezenței copiilor, cum ar fi zgomot și alți factori de presiune (plâns, boală etc.) [14, p. 165].

În conformitate cu Regula 29 din Regulile Nelson Mandela "*1. Decizia de a-i permite copilului să stea în penitenciar cu părinte se va baza pe interesul superior al copilului. În cazul în care copiilor li se permite să rămână în penitenciar cu un părinte, se vor asigura următoarele: (a) Încăperi interne sau externe de îngrijire a copiilor asigurate cu persoane calificate, în care copiii vor fi plasați atunci când nu se află sub îngrijirea părinților lor; (b) Servicii specifice destinate copiilor, inclusiv controlul sănătății la primire și monitorizarea permanentă a dezvoltării lor de către specialiști*". Prin urmare, acordarea dreptului copilului să stea cu mama în penitenciar determină obligația instituției penitenciare de a asi-

gura încăperi sigure și adaptate la necesitățile copiilor, în care acestea pot fi plasați atunci când nu sunt supravegheate de mamele lor. În plus, copiilor trebuie să le fie acordat accesul la examinare medicală pentru verificarea creșterii sănătoase a acestora. Prin urmare, în cazul detenției mami cu copilul administrația instituției penitenciare este obligată să asigure condiții normale pentru dezvoltare, creșterea și educația normală a acestuia. În cazul în care este posibil, copiilor trebuie să le fie oferit acces la facilități de tip creșă, ceea ce permite deținutelor să participe la muncă și la alte activități în interiorul penitenciarului [10].Ca o practică pozitivă putem să remarcăm plasarea acestor copii în grădinițe din localitate, în care este plasată instituție penitenciară, ceea ce asigură accesul egal la educație a copiilor. CPT sublinia că trebuie să fie luate măsuri pentru a asigura dezvoltarea normală a abilităților motorii și cognitive ale copiilor deținuți în instituție penitenciară. În special, trebuie să fie asigurate condiții adecvate pentru jocuri și exerciții fizice în penitenciar și, dacă este posibil, posibilitatea de a părăsi instituția pentru a facilita adaptarea copilului la viața în comunitate [10].

Aceeași viziune se regăsește și în standardele CPT, "*În cazul în care copiii mici sunt lăsași în locuri privative de libertate împreuna cu mamele lor, tratamentul lor trebuie să fie supravegheat de specialiști în asistență socială și dezvoltare a copilului. Scopul trebuie să fie crearea unui mediu centrat pe copil, liber de atributele locului de detenție, cum ar fi uniformele și sunetul cheilor de la celule" [10]*. Atmosfera din locul de detenție nu trebuie să afecteze pe copii și să creeze stare de frică, anxietate sau sentimentul inegalității cu copii de același vârstă. Copii nu trebuie să audă zgomotul lăcatelor, să vadă gratii în celule, să se obișnuiască cu uniforma colaboratorilor instituției penitenciare. Toate atributele instituției de detenție trebuie să fie înlăturate din spațiile în care se dețin femei copii pentru a determina impactul instituției penitenciare asupra dezvoltării psihologice sănătoase a copilului.

Un aspect important reprezintă atitudinea colaboratorilor instituției penitenciare față de acești copii. Regula 29 alin. (2) din Regulile Nelson Mandela prevede: "*2. Copiii aflați în penitenciar împreună cu un părinte niciodată nu trebuie să fie tratați ca deținuți*". Atitudinea colaboratorilor nu trebuie să fie una discriminatorie, acestea nu trebuie să înjosească copii din cauza faptului că mama lor este deținută. În cazul în care fața de femeie deținută cu copil, cu titlu de excepție, se aplică izolarea disciplinară, femeia nu trebuie să fie plasată în izolator împreuna cu copil. Pe perioada respectivă, copilul trebuie să se afle în încăpere sigură, separată, supravegheat de către colaboratul instituției penitenciare.

Pe plan practic, în conformitate cu raportul CPT din 2015 în Penitenciarul 7 Rusca secția nou construită pentru mame și copii a oferit condiții materiale și mai bune; s-au depus eforturi în proiectarea și amenajarea spațiilor pentru a evita impresia unui mediu penitenciar. CPT salută acest lucru [16]. Autoritățile naționale au respectat angajamentul de respectare plenară a drepturilor deținutelor cu copii, fiind create condiții optime pentru liberă dezvoltare a copiilor.

O atenție specială trebuie să fie acordată interdicției aplicării mijloacelor speciale în timpul nașterii sau imediat după naștere. În conformitate cu Regula 48 alin. 2 din Regulile Nelson Mandela „*Mijloacele de constrângere niciodată nu vor fi aplicate față de femeie în timpul travaliului, nașterii și imediat după naștere*". Regula 24 din Regulile Bangkok instituie o interdicție expresă de aplicare a mijloacelor speciale fața de femei în înainte de naștere, în timpul nașterii și imediat după naștere. Cu toate acestea, din când în când, CPT întâlnește cazurile, când femei însăr-

cinate sunt legate de paturi sau alte piese de mobilier sau încătușate în timpul examinărilor ginecologice și/sau al nașterii. O astfel de abordare este complet inacceptabilă și poate fi calificată drept tratament inuman și degradant. În aceste cazuri, trebuie să fie identificate alte mijloace de asigurare a securității [10]. În special, se recomandă plasarea femeilor în palate cu reguli de securitate sporită, care reduc riscul de evadare a femeii imediat după naștere. Folosirea cătușelor și a mijloacelor speciale în aceste cazuri este inadmisibilă și contravine standardelor internaționale.

Concluzii

Abordarea bazată pe gender reprezintă un aspect important al detenției femeilor și se manifestă la repartizarea femeilor în locurile de detenție, elaborarea programelor de reabilitare psihologică și socială, prevenirea suicidurilor, automutilărilor, a victimizării, elaborarea programelor de instruire profesională și vocațională, stabilirea contactului între femei deținute, familia și copii lor, acordarea îngrijirii prenatale și postnatale, cât și plasarea copiilor împreuna cu mamele deținute. Importanța abordării bazate pe gender a fost reiterată în standardele universale și regionale, cât și în recomandările CPT. În prezent, legislația națională, în mare parte, corespunde cu standardele în domeniul drepturilor omului.

Cu toate acestea, în Penitenciarul 7 Rusca nu sunt elaborate programele de reabilitare și resocializare pentru anumite categorii de femei urmate pe tot parcursul executării pedepsei privative de libertate. Programele actuale au fost evaluate din perspectiva eficacității, fiind programate pentru o perioadă de timp foarte scurtă, după trecerea acestora deținutelor cu probleme psiho-sociale este acordat calificativul "nesatisfăcător", acestea sunt poziționate în grupă de risc sporit, fiind considerate deținute problematice. Femeilor respective nu le este acordată asistența și reabilitarea psihologică reală.

În prezent, abordarea bazată pe gender în Penitenciarul 7 Rusca se manifestă prin elaborarea programelor de instruire, organizarea cursurilor în învățământul profesional tehnic, organizarea recreației și modului de petrecere a timpului liber, respectarea dreptului la libertatea credinței, prezența sălii de sport, în care deținute se pot antrena.

Pentru implementarea eficientă a abordării bazate pe gender se recomandă: 1) trecerea de către psihologi a cursurilor speciale, care se referă la acordarea asistenței psihologice a persoanelor cu comportamentul deviant; 2) asigurarea independenței funcționale a psihologilor și reglementarea obligației de păstrare a confidențialității discuțiilor cu pacienți; 3) trecerea psihologilor și medicilor din subordinea ANP în subordinea Ministerului Sănătății; 4) diminuarea izolării deținuților și implementarea măsurilor pentru reintegrarea lor în mediul penitenciar; 5) adoptarea abordării bazate pe gender și adoptarea procesului executării pedepselor privative de libertate la necesitățile femeilor, care fac parte din grupuri de risc; 6) acordarea asistenței psihologice calificate pe toată durată de aflarea a femeilor în instituție penitenciară, asistență centrată pe înlăturarea cauzelor agresivității și soluționarea problemelor psihologice în familie; 7) adoptarea atitudinii proactivă a autorităților și susținerea contactelor deținutelor cu familiile lor și copii, în special prin acordarea vizitelor de scurtă și lungă durată; 8) elaborarea programelor de asistență psihologică și psihiatrică specială implementate în Penitenciarul 7 Rusca destinate femeilor, care manifestă un comportament violent și tentative de sinucidere.

Administrației Naționale a Penitenciarelor: 1) elaborarea planului de acțiuni în domeniul protecției mintale a deținuților; 2) elaborarea unei politice naționale axate pe acordarea asistenței psihologice și psihiatrice persoanelor deținute, care nu se limitează la frecventarea cursurilor de 2 săptămâni cu acordarea

calificativului “nesatisfăcător”, ci se axează pe asistența psihologică calitativă pe tot parcursul detenției.

Referințe bibliografice

1. Avocatul Poporului, îngrijorat de situația de la Penitenciarul Rusca 27 ianuarie Online: Avocatul Poporului, îngrijorat de situația de la Penitenciarul Rusca - Stiri.md - Stiri.md (accesat la 17.05.2023)

2. BLOOM, Barbara E. & COVINGTON, Stephanie S. *The Center for Gender and Justice La Jolla,* CA Gender-Specific Programming for Female Offenders: What is it and Why is it Important? Paper presented at the 50th Annual Meeting of the American Society of Criminology, November 11-14, 1998, Washington, D.C. Online: Gender-Specific-Programming-for-Female-Offenders-What-is-it-and-Why-is-it-Important.pdf (researchgate.net) (accesat la 17.05.2023)

3. BECKMAN, L. (1994). *Treatment needs of women with alcohol problems.* Alcohol, Health & Research World, 18(3), 206-211.

4. BELKNAP, J, DUNN, M., & HOLSINGER, M. (1997). *Moving toward juvenile justice and youthserving systems that address the distinct experience of the adolescent female.* Ohio: Gender Specific Services Work Group Report.

5. BLOOM, B. (1997). *Defining “gender-specific”: What does it mean and why is it important?* Paper presented at the National Institute of Correction’s Intermediate Sanctions for Women Offenders National Meeting, Longmont, CO

6. Cod Nr. 443 din 24-12-2004 Codul de Executare al Republicii Moldova* Publicat : 05-11-2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220 art. 704 *MODIFICAT LP6 din 02.02.23, MO42-44/14.02.23 art.69; în vigoare 14.02.23* Online: CP443/2004 (legis.md) (accesat la 17.05.2023)

7. Extract from the 10th General Report of the CPT CPT/Inf(2000)13-part | Section: 1/6 | Date: 18/08/2000 Women deprived of their liberty / Preliminary remarks Online: Women deprived of their liberty / Preliminary remarks (coe.int) (accesat la 17.05.2023)

8. Extract from the 10th General Report of the CPT CPT/Inf(2000)13-part | Section: 3/6 | Date: 18/08/2000 Women deprived of their liberty / Separate accommodation for women deprived of their liberty Online: Women deprived of their liberty / Separate accommodation for women deprived of their liberty (coe.int) (accesat la 17.05.2023)

9. Extract from the 10th General Report of the CPT CPT/Inf(2000)13-part | Section: 4/6 | Date: 18/08/2000 Women deprived of their liberty / Equality of access to activities Online: Women deprived of their liberty / Equality of access to activities (coe.int) (accesat la 17.05.2023)

10. Extract from the 10th General Report of the CPT CPT/Inf(2000)13-part | Section: 5/6 | Date: 18/08/2000 Women deprived of their liberty / Ante natal and post natal care Online: https://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-standards-inf-2000-13-part-en-5 (accesat la 17.05.2023)

11. Glover-Reed, B. (1987). Developing women-sensitive drug dependence treatment services: Why so difficult? Journal of Psychoactive Drugs, 19(2), 151-164.

12. Intermediate Sanctions for Female Offenders Policy Group. (1995). Intermediate Sanctions for Women Offenders. Oregon Criminal Justice Council and the Oregon Department of Corrections. P. 67

13. ASHDOWN, Julie and JAMES, Mel. *Women in detention.* International Review of the Red Cross Volume 92 Number 877 March 2010 Online: Women in detention (icrc.org) (accesat la 17.05.2023)

14. LINDSEY, Charlotte. *Women facing war : ICRC study on the impact of armed conflict on women.* Geneva: Intern. com. of the Red Cross, Div. for policy a. cooperation within the movement, 2001. Online: Women facing war (icrc.org) (accesat la 17.05.2023)

15. BASTICK, Megan and TOWNHEAD, Laurel. *Women in Prison: A Commentary on the UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, Quaker United Nations Office, Geneva, June 2008, p. 66. Online: HR_Prisoners_QUNO_2008_0.pdf (peacewomen.org) (accesat la 17.05.2023)

16. Moldova: Visit 2015 CPT/Inf (2016) 16 | Section: 15/41 | Date: 05/04/2016 B. Prison establishments / 4. Conditions of detention of female prisoners Online: https://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-mda-20150914-en-15 (accesat la 17.05.2023)

17. Moldova: Visit 2020, CPT/Inf (2020) 27 | Section: 17/39 | Date: 27/07/2020, B. Prisons / 5. Other issues / a. admission of women Online: https://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-mda-20200128-en-17 (accesat la 17.05.2023)

18. Office of the United Nations High Commis-

sioner for Human Rights (OHCHR), 'Dignity and Justice for Detainees Week: information note no. 5', Geneva, 2008

19. OHCHR, Rule of Law Tools for Post-Conflict States: Mapping the Justice Sector, United Nations, Geneva, 2006 Online: RuleoflawTruth-Commissions_OHCHR2006.pdf (un.org)

20. Raport privind Vizita Preventivă Penitenciarul Nr.13 Chișinău 17 iunie 2021 Online: Raport-P-13-..pdf (ombudsman.md) (accesat la 17.05.2023)

21. Raport trimestrial periodic siguranța în sistemul penitenciar 01 iulie - 30 septembrie 2022 Online: ANP_iulie-sept2022 (ombudsman.md) (accesat la 17.05.2023)

22. Recommendation 1469 (2000) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the subject of mothers and babies in prison.

23. Report of the Special Rapporteur on the right to education, Vernor Mun˜oz, The Right to Education of Persons in Detention, A/HRC/11/8, 2 April 2009, para. 12, Online: 11/8 The right to education of persons in detention - Report of the Special Rapporteur on the right to education, Vernor Muñoz / RightDocs - Where human rights resolutions count (right-docs.org) (accesat la 17.05.2023)

24. Seventy-fourth session Agenda item 70 (a) Promotion and protection of human rights: implementation of human rights instruments Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2019 [on the report of the Third Committee (A/74/399/Add.1)] 74/143. Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment 22 January 2020 A/RES/74/143 Online: https://undocs.org/en/A/RES/74/143 (accesat la 17.05.2023)

25. Tomris Atabay, Afghanistan: Female Prisoners and their Social Reintegration, UN Office on Drugs and Crime, Vienna, March 2007, p. 74, Online: Afghanistan: Female Prisoners and their Social Reintegration (unodc.org) (accesat la 17.05.2023)

26. Tomris Atabay, Handbook for Prison Managers and Policymakers on Women and Imprisonment, United Nations Office on Drugs and Crime, 2008, Online: Handbook for Prison Managers and Policymakers on Women and Imprisonment (unodc.org) (accesat la 17.05.2023)

27. ZAHARIA, Victor. *Metodologia de documentare și raportare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente în Republica Moldova*. Chișinău, 2014, Cartea Juridică, p. 35 Metodologie tortura.indd (irp.md) (accesat la 17.05.2023)

28. TRANDAFIRESCU, Z. *Dimensiuni socio-juridice ale infracționalității feminine.* București. Universitatea București, 2007, (107 p.)

29. Бангкокские правила ООН, касающиеся обращения с женщинами - заключенными и женщинами-правонарушителями. Краткое руководство. 2015 Online: Final-PRI-Short-Guide-Bangkok-Rules-Russian.pdf (penalreform.org) (accesat la 17.05.2023)

30. МАРУХНО, Екатерина. *Женская преступность: причины и меры предупреждения*. Вестник Кузбасского института, no. 1 (34), 2018, pp. 45-53. Online: Женская преступность: причины и меры предупреждения – тема научной статьи по праву читайте бесплатно текст научно-исследовательской работы в электронной библиотеке КиберЛенинка (cyberleninka.ru) (accesat la 17.05.2023)

31. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы) Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 17 декабря 2015 года [по докладу Третьего комитета (A/70/490)] 70/175. Семидесятая сессия Пункт 106 повестки дня Online: https://hand-help.ru/media/documents/A_RES_70_175_R.pdf (accesat la 17.05.2023)

32. Правила Организации Объединенных Наций, касающиеся обращения с женщинами-заключенными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы (Бангкокские правила), *Приняты резолюцией 65/229 Генеральной Ассамблеи от 21 декабря 2010 года* Online: Правила Организации Объединенных Наций, касающиеся обращения с женщинами-заключенными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы (Бангкокские правила) – Конвенции и соглашения – Декларации, конвенции, соглашения и другие правовые материалы (un.org) (accesat la 17.05.2023)

CZU 343.5/.6(478):341.231.14
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.12

VIOLENȚA DOMESTICĂ ÎN LUMINA STANDARDELOR INTERNAȚIONALE. REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Raisa GRECU
Doctor habilitat, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *uspeeconstantinstere@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0003-4505-9930

Cristina SNEGUR
Master în Dreptul Internațional și Drepturile Omului, Universitatea din Lund,
Master în Drept Internațional și Drepturile Omului, Universitatea din Tartu, Estonia
e-mail: *uspeeconstantinstere@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0003-3610-1818

Fenomenul violenței domestice este probabil unul din cele mai vechi fenomene care prejudiciază relațiile sociale. În mod cutumiar, acest fenomen a fost mereu înțeles drept violență cauzată femeilor de către bărbați, datorită poziției inferioare pe care acestea o aveau în relație cu ultimii. Prezentul articol are scopul de a analiza fenomenul violenței domestice printr-o lentilă criminologică. O parte importantă a analizei o constituie identificarea factorilor de risc care contribuie la violența domestică, precum și evaluarea genului ca componentă-cheie în determinarea făptuitorilor și a victimelor. În același timp, autorii urmăresc să analizeze infracțiunea de „violență în familie” din legislația Republicii Moldova în comparație cu prescripțiile privind violența în familie din Convenția de la Istanbul și Propunerea de directivă a Parlamentului European și a Consiliului pentru combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice.
Cuvinte-cheie: *agresor, violență domestică, violență în familie, Convenția de la Istanbul, victimă.*

DOMESTIC VIOLENCE IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL STANDARDS. REALITIES AND PERSPECTIVES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article has the scope of analysing the domestic violence phenomenon through a criminological lens. An important part of the analysis constitutes the identification of the risk factors contributing to domestic violence, as well as the assessment of gender as a key component in the determination of perpetrators and victims. At the same time, the authors seek to analyse the crime of “violence in the family” in the legislation of the Republic of Moldova in comparison with the prescriptions on domestic violence from the Istanbul Convention and the Proposal of Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence.
Keywords: *aggressor, domestic violence, family violence, Istanbul Convention, victim.*

LA VIOLENCE DOMESTIQUE À LA LUMIÈRE DES NORMES INTERNATIONALES. RÉALITÉS ET PERSPECTIVES POUR LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Le phénomène de la violence domestique est probablement l’un des phénomènes les plus anciens qui nuisent aux relations sociales. Typiquement, ce phénomène a toujours été compris comme une violence

causée aux femmes par les hommes, en raison de leur position inférieure par rapport à ces derniers. Cet article vise à analyser le phénomène de la violence conjugale sous l'angle criminologique. Une partie importante de l'analyse est l'identification des facteurs de risque contribuant à la violence domestique, ainsi que l'évaluation du genre en tant qu'élément clé dans la détermination des auteurs et des victimes. Dans le même temps, les auteurs visent à analyser le crime de "violence domestique" dans la législation de la République de Moldova en comparaison avec les prescriptions sur la violence domestique dans la Convention d'Istanbul et la proposition de directive du Parlement européen et du Conseil sur la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique.

Mots-clés: *agresseur, violence domestique, violence en famille, Convention d'Istanbul, victime.*

ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ В СВЕТЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ. РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Феномен домашнего насилия представляет собой одно из древнейших явлений, наносящих вред общественным отношениям. Традиционно, под этим всегда подразумевалось насилие, причиняемое мужчинами женщинам, в силу их подчиненного положения. Целью данной статьи является анализ феномена домашнего насилия сквозь призму криминологии. Важной частью анализа является выявление факторов риска, способствующих домашнему насилию, а также оценка пола как ключевого компонента при определении преступников и жертв. В то же время, авторы стремятся проанализировать преступление «домашнего насилия» в законодательстве Республики Молдова в сравнении с предписаниями о домашнем насилии в Стамбульской конвенции и Предложении о директиве Европейского парламента и Совета по борьбе с насилием в отношении женщин и насилием в семье.

Ключевые слова: *агрессор, домашнее насилие, семейное насилие, Стамбульская конвенция, жертва.*

Introducere

Fenomenul violenței domestice este probabil unul din cele mai vechi fenomene care prejudiciază relațiile sociale. În mod cutumiar, acest fenomen a fost mereu înțeles drept violență cauzată femeilor de către bărbați, datorită poziției inferioare pe care acestea o aveau în relație cu ultimii. În literatura de specialitate pot fi întâlniți diferiți termeni ce semnifică această problemă socială, cum ar fi „violență între partenerii intimi", „violență în familie" sau „violență domestică". În cadrul prezentei publicații științifice optăm pentru utilizarea noțiunii de „violență domestică", considerând-o una, după cum vom argumenta, mai cuprinzătoare decât noțiunile de „violență între partenerii intimi" și „violența în familie".

Pentru a putea înțelege amploarea fenomenului de violență domestică și metodele de răspuns din partea legiuitorilor, este necesar mai întâi de toate să analizăm caracteristicile fundamentale ale acestuia. Prin urmare, prima secțiune a articolului este dedicată analizei aspectelor criminologice ale fenomenului de violență domestică, mai cu seamă a factorilor de risc care cauzează acest fenomen și subiecților implicați. Respectiv, în prima parte articolului este analizat rolul care îl joacă genul persoanei în determinarea calității sale de victimă sau agresor. A doua secțiune este dedicată analizei standardelor internaționale regionale în materia prevenirii și combaterii violenței domestice. Într-un final, pe baza aspectelor analizate, ultimul compartiment vine să analizeze reglementarea juridică a violenței domestice în cadrul național al Republicii Moldova, precum și posibilitățile de aliniere ai acesteia la standardele internaționale.

Pentru realizarea obiectivelor setate, am utilizat metoda analitică, metoda de sinteză și metoda comparativă. În aceeași ordine de idei, am considerat oportun de a extinde spectrul opiniilor prin invocarea surselor bibliografice publicate in străinătate. În scopul identificării reglementărilor și standardelor celor mai

relevante pentru Republica Moldova ce se referă la violența domestică, și de asemenea, ghidându-ne de formatul unui articol științific, am ales să restrângem analiza reglementărilor internaționale la cele ale Consiliului Europei și a Uniunii Europene.

Aspecte criminologice referitoare la fenomenul de violență domestică

Factorii de risc și cauzele violenței domestice

Unul din factorii de risc care contribuie la apariția și perpetuarea violenței domestice este caracterul patriarhal al societății. Acest caracter a fost propriu societății încă din cele mai vechi timpuri, și s-a păstrat până în zilele noastre. De exemplu, Codul lui Hammurabi din 1792-1750 î. H. prevedea că o soție era aservită soțului ei și că acesta o putea pedepsi pe ea sau oricare alt membru al familiei pentru orice încălcare [1, p.33]. Crearea conceptului de „violență domestică” și recunoașterea acesteia drept o problemă socială nu s-a întâmplat decât la începutul anilor ’70 ai secolului trecut, datorită mișcării feministe declanșată în Statele Unite ale Americii [2, p. 210]. Drept urmare, savanții au stabilit că rata de violență domestică este mai crescută în țările patriarhale [3, p. 4] și că limitările cu care se confruntă femeile din cauza patriarhiei se manifestă prin discriminare pe bază de gen, sexism și misoginie [4, p. 22].

Un alt factor care contribuie la violența domestică îl constituie interpretarea profund eronată a unor dogme religioase. Însă, această afirmație nu trebuie percepută din perspectiva abordării religiei drept un declanșator direct la violenței domestice. Cercetările savanților străini au demonstrat că, de fapt, anume interpretarea eronată a unor postulate religioase, fie că, acestea provin din religii precum creștinismul, iudaismul și islamul contribuie unor manifestări de comportament violent din partea soților și tolerării umile a unui asemenea comportament de către soții și copii. De exemplu, prin neconsiderarea predicilor prin care un bărbat trebuie să își iubească soția, dar în schimb, prin scoaterea în evidență a secvențelor care spun că acesta este capul familiei, de multe ori agresorii își conferă eronat dreptul de a utiliza violența datorită superiorității închipuite [5, p. 328]. Pe de altă parte, făcând referire la textele religioase, victimele deseori justifică violența fizică și psihologică ca formă de pedeapsă pentru păcatele comise și o interpretează drept „voia lui Dumnezeu” [5, p. 324].

În aceeași ordine de idei, în încercarea de a stabili cauzele violenței domestice, cercetătorii au analizat o multitudine de factori care au un impact asupra făptuitorilor și le-au categorisit în 4 nivele de apariție a violenței domestice:

a) *Nivel micro sau individual* - această categorie include factori precum experiențele individuale, expunerea din copilărie la violență, alcoolul și drogurile sau antecedentele penale și pedepsele privative de libertate;

b) *Nivel interpersonal* - se referă la relațiile dintre diferite persoane (fie parteneri, rude, colegi, prieteni etc.). Această categorie evidențiază construcția rolurilor de gen în cadrul unității domestice, precum și influența prietenilor/ colegilor care sunt violenți unul față de celălalt;

c) *Nivel comunitar* - în cadrul acestui nivel se include influența pe care o au vecinii și instituțiile locale asupra făptuitorilor, precum și factori ca statutul economic al persoanei, șomajul și o expunere mai largă la violență;

d) *Nivel macro* - acest nivel include influențele socio-culturale, cum ar fi dominația patriarhală, promovarea masculinității și dominarea femeilor prin intermediul media, a filmelor sau muzicii. Normele care conferă bărbaților anumite drepturi asupra corpurilor femeilor sau a vieții acestora reprezintă un factor și mai influent care creează un mediu propice pentru violență domestică [6, pp. 37-38].

Subiecții violenței domestice: agresorii și victimele

Este indiscutabil faptul că violența domestică este un fenomen ce prejudiciază primordial femeile și copiii. Reiterăm că în calitate de un tip specific de violență bazată pe gen, violența domestică vizează femeile în mod disproporțional și este generată de construcțiile sociale de gen și aranjamentele puterii în societate [7, p. 2]. Cercetările științifice însă indică asupra faptului că nu doar femeile pot fi victime ale violenței domestice, ci și bărbații. Numărul real al cazurilor de violență împotriva bărbaților este foarte greu de stabilit, datorită neraportării cazurilor. Aceasta se datorează stereotipurilor de gen prin care bărbatul este văzut puternic și invincibil, precum și fricii de a fi considerați slabi, sau chiar neconștientizării de către bărbați ai posibilității de a fi vulnerabili, de a simți durere și suferință [8, p. 187].

Totuși, activistele și activiștii pentru drepturile femeii sunt îngrijorați de tendința abordării fenomenului de violență domestică fără a pune accent pe elementul de gen. Mai cu seamă, aceștia sunt împotriva adoptării unui limbaj neutru sau eliminării criteriului de gen din tratarea fenomenului de violență domestică [2, p. 216]. Conform acestei opinii, dacă ar fi să nu scoatem în evidență componenta de gen, violența domestică s-ar transforma într-o problemă de ordin patologic, care contribuie la victimizare și reflectă așa zisele „alegeri greșite" ale femeii, în timp ce violența domestică este concepută drept ceva ce numai bărbații cu anumite probleme de ordin psihologic ar putea înfăptui [2, p. 217].

La rândul nostru, considerăm că recunoașterea bărbaților în calitate de posibilă victimă a violenței domestice nu exclude caracterul preponderent care se atribuie violenței suferite de femei, ori, aceasta nu diminuează vulnerabilitatea femeilor victime. În interpretarea noastră, acestea sunt două abordări ale realității care combinate împreună, de fapt, creează o viziune comprehensivă asupra fenomenului de violență domestică. În primul rând, prin recunoașterea nu doar a femeilor drept victime dar și a bărbaților, putem include, preveni și combate cazurile de violență domestică survenite în cuplurile neheterosexuale. În al doilea rând, violența domestică nu se limitează doar la relațiile intime dintre un bărbat și o femeie sau oricare alt cuplu, dar cuprinde un spectru mai larg de relații sociale ce se constituie între persoane care conlocuiesc sau sunt legate prin aceiași unitate domestică.

Totodată, pe lângă elementul de gen care joacă un rol cheie în stabilirea caracterului de victimă, vârsta de asemenea le conferă un grad sporit de vulnerabilitate. Mai cu seamă, copiii sunt deseori numiți victimele tacite ale violenței domestice, deoarece pe lângă violența directă la care sunt supuși, acestea sunt martorii violenței cauzate altor persoane. Astfel, studiile arată că copiii pot fi direct agresați de către făptuitorii violenței domestice, pot fi martorii violenței, pot fi martorii consecințelor violenței asupra altei persoane, pot fi implicați de agresor în înfăptuirea violenței, pot fi utilizați pentru intimidarea mamei sau utilizați în scop de scut, toate acestea ducând la consecințe teribile de ordin fiziologic sau psihologic [9, p. 129]. În mod similar, persoanele vârstnice pot si supuse violenței domestice multidimensionale, manifestată prin violență financiară sau materială, fizică, psihologică, emoțională, sexuală sau neglijare, fie intenționată sau neintenționată, și discriminare [10, p. 185].

Violența domestică drept infracțiune și locul acesteia în sistemul justiției penale

De-a lungul timpului, dihotomia „public/ privat" a constituit un impediment continuu pentru recunoașterea fenomenului de violență domestică drept o problemă socială, și prin urmare, pentru întreprinderea măsurilor de combatere a acesteia de către autorități. Literatura străină de specialitate identifică

problema violenței domestice ca locul unde această dihotomie este reflectată în modul cel mai pronunțat [11, p. 40], având un caracter genizat prin asocierea masculinității cu sfera publică și a feminității cu sfera privată. [12] Sectorul public al ordinii juridice și politice era perceput ca fiind în contrast cu sectorul privat al familiei și domiciliului, unde se considera inoportun de a interveni prin reglementarea relațiilor sociale din acest domeniu [13, p. 234]. Astfel, dihotomia „public/ privat” a constituit un factor major care a contribuit la un răspuns juridic slab din partea autorităților la cazurile de violență domestică, crezându-se că vor fi atinse libertățile persoanelor și autonomia personală a acestora [14, p. 13]. Drept consecință, în contextul perpetuării impunității pentru comiterea violenței domestice, acest fenomen s-a transformat într-un cerc vicios interminabil.

Abia după recunoașterea violenței domestice drept o problemă socială în urma mișcărilor feministe, statele au început să intervină prin sistemele de justiție penală ca fiind cea mai tipică măsură de prevenire și combatere. Însă, acestea se dovedesc a fi nu mereu eficiente, fie din cauza aplicării inadecvate (din lipsă de mecanisme adiționale, ezitării autorităților de a interveni și a acționa) [15, p. 2], fie din incapacitatea de a lua în considerare circumstanțele istorice, sociale, economice și culturale care stau la baza comportamentului violent al făptuitorilor [16, p. 398]. Studiile arată că, și peste hotare un număr foarte mic de victime supuse violenței domestice raportează cazurile autorităților competente, din cauza fricii, lipsei de cunoștințe juridice, statutului de migrant, sărăciei etc., și încă mai puține victime ajung la etapa judecării cauzei în fața instanțelor de judecată [17, p. 195]. În același timp, victimele sunt deseori descurajate de a căuta protecție deoarece autoritățile competente pot fi neînțelegătoare sau să creadă că anume victima a provocat violența [14, p. 12]. Uneori bărbații suspectați de comiterea infracțiunii de violență domestică reușesc să influențeze deciziile autorităților prin minimizarea rolului pe care îl au în calitate de agresori primari, făcând ca femeile să pară vinovate de violență. Alteori, violența înfăptuită de către femei este minimizată de forțele de ordine care nu cred că „o femeie ar fi în stare de așa ceva”, sau din contra consideră astfel de cazuri ca fiind extrem de respingătoare și tratează femeile făptuitoare mult mai sever deoarece un astfel de comportament nu corespunde stereotipurilor de gen [18, p. 60].

Violența domestică și standardele internaționale regionale

Datorită reglementărilor neuniforme în materie penală referitoare la violența domestică ce condiționează în anumită măsură ineficacitatea sistemelor de justiție penală, comunitatea internațională a avut un timp îndelungat o diferită abordare a violenței domestice, cea de ultima oră fiind axată dezideratului respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și obiectivului satisfacerii necesităților speciale ale victimelor. Astfel, s-a ajuns la adoptarea unuia din cele mai importante instrumente de prevenire și combatere a violenței domestice - Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (CETS No. 210) (Istanbul, 2011), cunoscută ca și Convenția de la Istanbul. RM a ratificat această Convenție la data de 19 octombrie 2021 prin Decretul Președintelui RM Nr. 197-IX [19]. Pornind de la faptul dat, precum și de la statutul de țară candidat la UE al Republicii Moldova, considerăm oportună analiza în cele ce urmează a unor prevederi din Convenția de la Istanbul, în coroborare cu inițiativa legislativă a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene de adoptare a unei directive pentru prevenirea și combaterea violenței domestice.

Convenția Consiliului Europei pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul)

Convenția de la Istanbul este într-adevăr un instrument-model de reglementare a fenomenului de violență domestică. Nemijlocit în Preambulului Convenției este stipulat că statele semnatare recunosc că violența împotriva femeilor este formă a violenței bazate pe gen, o manifestare istorică a relațiilor de putere inegale dintre femei și bărbați, care au dus la dominare asupra femeilor și la discriminarea acestora de către bărbați, și care prin urmare au împiedicat avansarea deplină a femeilor [20]. Totodată, articolul 2 din Convenție stabilește că: „Statele sunt încurajate să aplice această Convenție tuturor victimelor violenței domestice." Astfel, Convenția de la Istanbul a devenit primul instrument care a recunoscut calitatea de victimă a violenței domestice nu doar femeilor, dar și altor persoane. Desigur, limbajul utilizat în această prevedere nu implică o obligație strictă de a adopta o astfel de abordare, în special în contextul în care obiectul Convenției îl constituie formele de violență ce vizează femeile ca victime. Totuși, în convingerea noastră, această recomandare prezintă un imbold puternic pentru statele semnatare spre sporirea protecției tuturor victimelor violenței domestice, din toate grupurile vulnerabile, fără discriminare pe bază de gen, orientare sexuală și vârstă.

În continuare, articolul 3 din Convenția de la Istanbul definește violența domestică, după cum urmează: *„…toate actele de violențe fizice, sexuale, psihologice sau economice care apar în cadrul unității familiale sau domestice, sau între foștii ori actualii soți sau parteneri, indiferent dacă făptuitorul împărtășește sau a împărtășit sau nu domiciliul cu victima"* [20].

Astfel, definiția extinde relațiile sociale cauzatoare de violență domestică de la cea asociată cuplurilor, inclusiv la violența intergeneraională, care se întâmplă de obicei între părinți și copii. Totodată, Raportul Explicativ la Convenție menționează că, dacă însuși cuvântul „domestic" pare să restrângă contextul în care o astfel de violență poate apărea, este important să recunoaștem că violența deseori continuă după ce o relație s-a sfârșit și respectiv persoanele nu mai împărtășesc aceeași locuință [21, para. 42]. În aceeași ordine de idei, Raportorul Special pe tortură și alte tratamente și pedepse inumane și degradante a remarcat că în timp ce cuvântul „domestic" impune o interpretare a domiciliului drept o casă a unei familii sau o casă de plasament, acest cuvânt permite extinderea contextului la un centru comunitar de îngrijire, indiferent dacă este unul de tip instituțional sau bazat pe comunitate [22, para. 2].

La fel, Convenția conține norme care prescriu adoptarea și promovarea politicilor sensibile la gen, educare a societății cu privire la violența domestică și instruirea profesioniștilor ai autorităților care sunt competente de a interveni în astfel de cazuri. Un alt aspect remarcabil al Convenției constă în faptul că în mod specific, prin prevederile articolului 51, analiza riscurilor și a managementului acestora este abordată drept strategie de prevenire a violenței față de femei.

Propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice

Până la momentul scrierii articolului, nu există un instrument la nivelul Uniunii Europene care să reglementeze în mod specific violența domestică. Drepturile persoanelor de a nu fi supuse violenței domestice erau într-un oarecare mod garantate de prevederile art. 8 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene care prevede că „în toate activitățile sale, Uniunea va urmări să elimine inegalitățile

și să promoveze egalitatea dintre bărbați și femei" [23]. Această prevedere a fost consolidată de Directiva 2012/29/EU de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității, care recunoaște violența din cadrul relațiilor apropiate drept o formă a violenței bazate pe gen, fiind săvârșită de soț/ soție sau alt membru al familiei și care poate include „violențe fizice, sexuale, psihologice sau economice și pot avea drept rezultat vătămarea fizică, mentală sau emoțională sau un prejudiciu economic" [24].

Însă, la data de opt martie 2022, Parlamentul European a propus Proiectul de Directivă privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, înregistrând astfel primul instrument ce va reglementa în mod specific prevenirea și combaterea violenței domestice la nivelul UE. În esență, acest instrument prezintă o dezvoltare a Convenției de la Istanbul. Spre exemplu, în expunerea motivelor pentru adoptarea directivei, este menționată urmărirea de către Directivă a îndeplinirii obiectivelor setate în Convenția de la Istanbul, introducând totodată unele noi măsuri. Acestea includ: incriminarea anumitor forme de violență (cum ar fi violul în temeiul lipsei consimțământului, mutilarea genitală feminină violența cibernetică care nu este cuprinsă de Convenția de la Istanbul), consolidarea accesului victimelor la justiție și a drepturilor la o protecție adecvată, garantate prin, spre exemplu, asigurarea faptului că autoritățile naționale tratează victimele într-o manieră sensibilă la gen, evaluarea nevoilor speciale ale victimelor, și nu în ultimul rând- consolidarea coordonării și a cooperării la nivel național și la nivelul UE [25].

Cu titlu de mențiune remarcăm că, această propunere de Directivă este supusă unor critici. De exemplu, Centrul și Rețeaua Europeană împotriva Violenței "Women Against Violence Europe" (WAVE) argumentează că în redacția actuală, propunerea de Directivă de fapt rămâne în urma standardelor internaționale și în special a celor din Convenția de la Istanbul prin propunerea mai degrabă a unei abordări de materie penală pentru combaterea violenței domestice și eșecul de a recunoaște violența bazată pe gen drept o violare a drepturilor omului. În special, WAVE indică că propunerea de Directivă prevede prejudiciul ca o consecință a infracțiunii, însă nu obligatoriu, și prin urmare detașează victimizarea de infracțiune, aceasta având un impact negativ pentru urmărirea penală [26].

Violența domestică în Republica Moldova. Reglementări și situația la zi

Legislația Republicii Moldova prevede prohibiția fenomenului de violență domestică prin articolul 201[1] din Codul Penal Violența în familie care stipulează următoarele:

„(1) Acţiunea sau inacţiunea intenţionată comisă de un membru al familiei în privinţa altui membru al familiei, manifestată prin:

a) maltratare, alte acţiuni violente, soldate cu vătămare uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii;

b) izolare, intimidare în scop de impunere a voinţei sau a controlului personal asupra victimei;

c) privarea de mijloace economice, inclusiv lipsirea de mijloace de existenţă primară, neglijare, dacă au provocat victimei vătămare uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii," [27, art. 201[1]]

Deși denumirea infracțiunii conține termenul de „violență în familie" în loc de cel de „violență domestică", prin referire la art. 133[1] CP RM Membru de familie [27, art. 133[1]], deducem că, legiuitorul nu a raportat cadrul subiecților și victimelor infracțiunii la relațiile familiale, ci l-a extins și asupra persoanelor care se află în concubinaj sau se află în relații asemănătoare celora dintre părinți și copii.

Într-un mod similar, Legea Nr. 45 Cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie definește „violența în familie" drept: *„acte de violenţă fizică, sexuală, psihologică, spirituală sau economică, cu excepţia acţiunilor de autoapărare sau de apărare ale altei persoane, inclusiv ameninţarea cu asemenea acte, comise de către un membru de familie în privinţa altui membru al aceleiaşi familii, prin care s-a cauzat victimei prejudiciu material sau moral"* [28, art. 2].

Iar noțiunea de „victimă" din cadrul aceleiași legi presupune „persoană, adult sau copil, supusă actelor de violență în familie, în concubinaj." [28, art. 2] Prin urmare, deducem că, de fapt, intenția legiuitorului a fost de a cuprinde un spectru mai larg de relații între persoane, nelimitând dispoziția normei la contextul strict al unei familii. Totuși, considerăm că atât definirea violenței în familie ce decurge din prevederile Codului Penal, cât și din cele ale Legii Nr. 45 anterior nominalizate nu sunt suficient de largi ca să acopere contextul noțiunii de violență domestică ce decurge din prevederile Convenției de la Istanbul. Mai cu seamă, noțiunea de violență în familie nu acoperă violența apărută într-un centru comunitar de îngrijire, după cum a fost remarcat de către Raportorul Special pe tortură și alte tratamente și pedepse inumane și degradante [22, para. 2]. Raționamentul modificării noțiunii de „violență în familie" în „violență domestică" în baza argumentului prezentat de către Raportorul Special, constă în semnificația pe care o au acele centre comunitare pentru persoanele care locuiesc în ele. Deși ele nu reprezintă forma tipică a unei locuințe familiale, pentru persoanele respective acestea devin o adevărată casă, implicând o puternică legătură emoțională. Respectiv, considerăm că prejudiciul cauzat prin violență unei persoane aflată într-un asemenea centru, în cadrul căruia persoana ar trebui, de fapt, să se simtă în siguranță, este la fel de grav ca și prejudiciul cauzat prin violența domestică în interpretarea tradițională a acestei noțiuni.

În același timp, constatăm că, deși Legea Nr. 45 Cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie prevede diverse forme ale violenței domestice care sunt în mare parte în concordanță cu standardele internaționale, totuși, Codul Penal care conține normele destinate pedepsirii făptuitorilor, nu cuprinde un spectru la fel de larg de forme ale violenței în familie la art. 201^1. De exemplu, acest articol nu face referire la violența sexuală, aceasta putând fi dedusă prin referire la art. 171 alin. (2) lit. c) CP RM care incriminează violul săvârșit asupra unui membru de familie. Totodată, reglementările naționale nu pot acoperi formele evolutive de violență domestică, și anume violența domestică cibernetică, precum aceasta este propusă în Proiectul Directivei UE.

Deși se poate crea impresia că prevederile legale naționale dețin un potențial eficace de prevenire și combatere a fenomenului violenței domestice, realitățile sunt deloc îmbucurătoare, atestându-se o menținere stabilă și chiar o creștere a proporțiilor acestui fenomen. Conform Raportului despre Activitatea Procuraturii în anul 2021, în anul 2021 a fost înregistrată o creștere a cazurilor de urmărire penală pe marginea infracțiunii de violență în familie (art. 201^1 Cod Penal) – 947 cauze în raport cu 866 cauze. Totodată, în anul 2021 au fost inițiate 1662 cauze contravenționale în baza art. 78^1 din Codul Contravențional care prevede violența în familie cu provocarea vătămărilor neînsemnate, în comparație cu 1587 cauze intentate în anul 2020 [29, p. 115].

Rezultatele sondajelor organizate de ONG-urile din domeniu denotă că, femeile din Republica Moldova percep societatea în care trăiesc ca fiind una încă patriarhală, nu raportează cazurile autorităților din lipsa unui sprijin complex și îndelungat și din lipsa însăși a încrederii în autorități, rata de raportare ajungând sub 11% [30, para. II.1]. De exemplu, în cazul *Eremia*

și alții v. Moldova, statul nostru a fost condamnat la Curtea Europeană a Drepturilor Omului exact pentru forțarea victimei de a-și retrage plângerea referitoare la comportamentul violent al soțului său și pentru forțarea de a reconcilia deoarece ea nu era “prima și ultima femeie bătută de bărbat” [31, paras. 24-25].

La fel, reprezentanții societății civile consideră că sistemul justiției penale este ineficient în combaterea violenței domestice din cauza posibilității aplicării unei sancțiuni contravenționale în cazul unor violări neînsemnate, fapt care duce de foarte multe ori la impunitatea agresorilor. [30, para. III.1] Constatăm de asemenea că, este practic imposibilă investigarea violenței psihologice și economice din cauza dificultăților de a proba aceste tipuri de violență.

Concluzii

Perpetuarea fenomenului de violență domestică în societatea contemporană este condiționată în mare parte de menținerea unor standarde perimate de gândire asociate celor existente cândva în societățile patriarhale și care urmează a fi eliminate prin cele mai diverse activități de promovare a unor percepții noi, avansate, moderne a standardelor vieții familiale și conviețuirii domestice.

Un rol aparte în combaterea și profilaxia violenței domestice aparține instituțiilor de ocrotire a ordinii de drept chemate să reacționeze prompt și eficace la fiecare act de semnalare a violenței domestice, indiferent de gradul prejudiciabil al faptelor săvârșite de agresori.

Reglementările legislative naționale în domeniul combaterii juridico-penale a violenței domestice urmează a fi ajustate la standardele internaționale în domeniu și pentru început se impune cu necesitate substituirea termenului legal însuși „violență în familie” cu cel de „violență domestică”, ultimul fiind unul mult mai adecvat semnificației fenomenului analizat, precum și criminalizarea unor noi forme de manifestare a acestuia.

Notă: Prezenta publicație a fost elaborată în cadrul participării la Conferința științifică internațională „Omul, criminologia, știința”, Ediția a II-a, dedicată aniversării a 40 de ani de activitate pe făgașul învățământului și științei și 65 de ani de viață a criminologului Valeriu Bujor, desfășurată la Chișinău, 24 martie 2023.

Referințe bibliografice

1. Lee E. ROSS, *Domestic Violence and Criminal Justice,* (Routledge 2018), 200 p.
2. Sarah WENDT, *Domestic Violence and Feminism* in Sarah Wendt and Nicole Moulding (eds), Contemporary Feminism in Social Work Practice (Routledge 2016), pp. 209-219
3. Laura L. FINLEY, *Domestic Violence and Abuse.* A Reference Handbook (ABC-CLIO, LLC, 2020), 347 p.
4. Cathy BETTMAN, *Patriarchy: The Predominant Discourse and Fount of Domestic Violence* (2009) The Australian and New Zealand Journal of Family Therapy Vol. 30 No. 1, pp. 15-28
5. Marie M. FORTUNE, Salma Elkadi ABU-GIDEIRI, Mark DRATCH, *A Commentary on Religion and Domestic Violence*, in Lettie L. Lockhart, Fran S. Danis, Domestic Violence: Intersectionality and Culturally Competent Practice (Columbia University Press 2010), pp. 318-342
6. Fran S. DANIS, Shreya BHANDARI, *Understanding Domestic Violence. A primer*, in Lettie L. Lockhart, Fran S. Danis Domestic Violence: Intersectionality and Culturally Competent Practice (Columbia University Press 2010), pp. 29-66
7. Nancy LOMBARD. *Introduction to gender and violence*, in Nancy Lombard (ed) The Routledge Handbook of Gender and Violence (Routledge, 2018), pp. 1-12
8. Luke MARTIN, *Debates of Difference: Male Victims of Domestic Violence and Abuse*, in Sarah Hilder, Vanessa Bettinson (eds.) Domestic Violence. Interdisciplinary Perspectives on Protection, Prevention and Intervention (Palgrave Macmillan 2016), pp. 181-201
9. Margaret KERTESZ, Larissa FOGDEN, Cathy HUMPHREYS, *Domestic violence and the impact on children*, in John Devaney, Caroline Bradbury- Jones (eds) The Routledge International

Handbook of Domestic Violence and Abuse (Routledge 2021), pp. 128-140

10. Sarah WYDALL, *Intimate partner violence. Transforming the response to older victim-survivors in later life*, in John Devaney, Caroline Bradbury-Jones (eds) The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse (Routledge 2021), pp. 184-200

11. Dorothy Q. THOMAS, Michele E. BEASELEY. *Domestic Violence as a Human Rights Issue* (1993), Human Rights Quarterly, Vol. 15, No. 1, 36, pp. 36-62

12. Definiție "dihotomia public/ privat", European Institute for Gender Equality, Accesat la: https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1335?lang=ro, pe 26.02.2023.

13. Rebecca COOK, *Women's International Human Rights Law: The Way Forward* (1993) 15 Human Rights Quarterly 230, pp. 230-261

14. Ronagh J. A. McQUIGG, *The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights* (Routledge 2017), 201 p.

15. Paula TAVARES, Quentin WODON, *Ending Violence Against Women and Girls*. Global and Regional Trends in Women's Legal Protection Against Domestic Violence and Sexual Harassment (2018) Children's Investment Fund Foundation, Global Partnership for Education, The World Bank, 18 p.

16. Deborah M. WEISSMAN, *The Personal Is Political - and Economic: Rethinking Domestic Violence* (2007) 2007 BYU L Rev, pp. 387-450

17. Madelaine ADELMAN, *Anthropologies of Domestic Violence. Studying Crime in Situ*, in Shlomo Giora Sholam, Paul Knepper (eds.) International Handbook of Criminology (CRC Press, 2010), pp.183-209

18. Marriane HESTER. *Domestic violence and abuse through a criminological lens*, in John Devaney, Caroline Bradbury- Jones (eds) The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse (Routledge 2021), pp. 55-67

19. Decretul Președintelui Republicii Moldova Nr. 197-IX din 19 octombrie 2021 pentru promulgarea Legii cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Accesat la: https://presedinte.md/app/webroot/Decrete/197.pdf, pe 28 .02.2023

20. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (CETS No. 210) (Istanbul, 2011)

21. Raportul Explicativ la Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (CETS No. 210) (Istanbul, 2011)

22. Interim Report "Relevance of the prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment to the context of domestic violence", Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (A/74/148) (2019)

23. Versiunea consolidată a Tratatului Uniunii Europene și a Tratatului de Funcționare a Uniunii Europene (2016/C 202/ 01), art. 8, accesat la : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT#d1e79-47-1 pe 27.02.2023

24. Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității, para. (18), accesat la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN pe 27.02.2023

25. Propunere de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (2022/0066), pp. 4-5, accesat la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0105 pe 21.02.2023

26. Women Against Violence Europe (WAVE) Public Statement on the proposal for a Directive on Combating Violence Against Women and Domestic Violence (2022), accesat la: https://wave-network.org/advocacy-update-proposal-for-eu-directive-combating-violence-against-women-and-domestic-violence/ , pe 26.02.2023

27. Codul Penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18.04.2002, Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195

28. Legea Nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, publicată la 18.03.2008 în Monitorul Oficial Nr. 55-56 art. 178

29. Raport despre activitatea procuraturii în anul 2021, Procuratura Republicii Moldova (Chișinău, 2022), 183 p.

30. Raport Alternativ pentru A 3-a Evaluare Periodică Universală, Moldova, Prezentat de: Centrul de Drept al Femeilor, Centrul Internațional "La Strada", Promo-LEX, Memoria, Juriștii pentru Drepturile Omului (2021)

31. CtEDO, *Eremia și alții v. Republica Moldova* (Nr. 3564/11)

CZU 347.6
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.13

CARACTERELE CONTRACTULUI PRIVIND PLATA PENSIEI DE ÎNTREȚINERE COMPARATIV CONTRACTULUI DE RENTĂ

Viorica STRELCIUC
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *viorica_901@mail.ru*
https://orcid.org/0009-0005-3461-5294

În conținutul prezentului articol am expus caracterele juridice ale contractului privind plata pensiei de întreținere sub aspect comparativ față de cele ale contractului de rentă. Atât în cazul contractului privind plata pensiei de întreținere cât și în cazul rentei, părți ale contractului sunt persoanele fizice, care dispun de capacitate de exercițiu și, respectiv, părți ale contractului de rentă pot fi și persoanele juridice. În primul caz, obiect al contractului constituie întreținerea creditorului care se află întotdeauna în relații de rudenie cu debitorul obligației, pe când în cazul contractului de rentă, legătura de rudenie nu este condiție esențială a raportului juridice. De reținut că ambele tipuri de contracte își au reglementare în legislația civilă, astfel încât executarea, modificarea, rezilierea și declararea nulității se operează în conformitate cu prevederile Codului Civil. Selectarea contractului plății pensiei de întreținere sau a contractului de rentă nu este una opțională, reieșind din cercul limitat al subiecților privind obligația de întreținere reglementat de Codul familiei.

Cuvinte-cheie: *întreținere, redevență, rentă viageră, rudenie, creditor, debitor.*

THE CHARACTERISTICS OF THE CONTRACT REGARDING THE PAYMENT OF THE MAINTENANCE PENSION COMPARED TO THE ANNUITY CONTRACT

In the content of this article, I have presented the legal features of the contract regarding the payment of the maintenance pension in a comparative aspect compared to those of the annuity contract. Both in the case of the contract regarding the payment of the maintenance pension and in the case of the annuity, the parties to the contract are natural persons, who have full exercise capacity, parties to the contract are natural persons, who have the capacity to exercise, respectively parties to the annuity contract can also be legal persons. In the first case, the object of the contract is the maintenance of the creditor who is always related to the debtor of the obligation, while in the case of the annuity contract, the relationship is not an essential condition of the legal relationship of maintenance. It should be noted that both types of contracts are regulated in civil law, so that execution, modification, termination and declaration of nullity are carried out in accordance with the provisions of the Civil Code. The selection of the maintenance pension payment contract or the annuity contract is not optional, emerging from the limited circle of subjects regarding the maintenance obligation regulated by the Family Code.

Keywords: *maintenance, royalty, life annuity, relationship, creditor, debtor.*

LES CARACTÉRISTIQUES DU CONTRAT CONCERNANT LE PAIEMENT DE LA PENSION D’ENTRETIEN PAR RAPPORT AU CONTRAT DE RENTE

Dans l’ensemble, l’article présente les caractéristiques juridiques du contrat, en particulier la pensée de l’intégrité sous l’aspect comparatif de ce qui est contractuel de location. Dans le cas d’un contrat, il y a une certaine réflexion sur les investisseurs et dans un cas de rente, pour les contractuels de votre entreprise, en veillant à ce que votre capacité d’exercice, respectivement les parties au contrat de rente peuvent également être des personnes juridiques. En premier lieu, l’objet du contrat constituant le créancier bancaire est d’être en relation avec la rudesse du débiteur obligé, et dans le cas du contrat

de location, la loi de la rudesse n'est pas une condition essentielle du rapport juridique de l'acheteur. De plus, il y a des types de contrats qui sont réglementés par la législation civile, mais qui ne sont pas exécutés, modifiés, déclarés nuls et déclarés nuls en vigueur conformément au code civil précédent. Sélectionnez une zone contractuelle pour les dépenses d'investissement ou le contrat de location qui est maintenant une option, ce qui vous permet de bénéficier d'un cercle limité à l'assuré privé de l'obligation d'achat réglementée par le code familial.

Mots-clés: *entretien, redevance, rente viagère, relation familiale, créancier, débiteur.*

ХАРАКТЕРИСТИКИ СОГЛАШЕНИЯ О ВЫПЛАТЕ АЛИМЕНТОВ ПО СРАВНЕНИЮ С ДОГОВОРОМ О РЕНТЕ

В содержании данной статьи автор представила правовые особенности договора о выплате алиментной пенсии по сравнению с договором ренты. Как в случае договора о выплате алиментной пенсии, так и в случае с договором о ренте, сторонами договора являются физические лица, обладающие полной дееспособностью, сторонами договора выступают физические лица, обладающие дееспособностью, соответственно сторонами договора аннуитета могут быть также юридические лица. В первом случае предметом договора содержания является содержание кредитора, который всегда связан с должником семейными отношениями, тогда как в случае договора ренты семейные отношения не является существенным условием правоотношения содержания. Следует отметить, что оба вида договоров регулируются гражданским законодательством, поэтому исполнение, изменение, прекращение и признание недействительными осуществляются в соответствии с положениями Гражданского кодекса. Выбор между заключением договора о выплате алиментной пенсии или договор о ренте не является факультативным, поскольку вытекает из ограниченного круга субъектов, регулируемые Семейным кодексом.

Ключевые слова: *алименты, платеж, пожизненная рента, семейные отношения, кредитор, должник.*

Introducere

Actualitatea și importanța temei abordate rezidă în necesitatea delimitării diferitor tipuri de contracte care se deosebesc între ele reieșind din caracterul, reglementarea și trăsăturile lor specifice. Subiectul obligației de întreținere este actual și important doctrinei de specialitate și legislației, atâta timp cât va exista instituția familiei în general și instituția întreținerii în special. Respectiv, o dată cu operarea modificărilor legislației în vigoare, incumbă și importanța ajustării spectrului doctrinar de specialitate. Iar prezenta lucrare constituie o cercetare minuțioasă sub aspect comparativ a elementelor definitorii și progresiste contractului de întreținere comparativ contractului de rentă precum și a cazurilor care determină necesitatea încheierii unui sau altui tip de contract.

Baza teoretică a lucrării constituie totalitatea resurselor doctrinare care tratează subiectul abordat, precum și resurselor legislative în vigoare privind reglementarea contractului plății pensiei de întreținere și a rentei. Surse de inspirație au folosit lucrările autorilor de specialitate, cum ar fi ale autoarei Valentina Cebotari, Mihaela Berindei, Violeta Cojocaru etc.

Metodologia de cercetare se fundamentează pe elementele de comparație dintre conținutul, caracterele și particularitățile contractului privind plata pensiei de întreținere spre deosebire de contractul de rentă. Prin metoda comparativă am examinat modalitatea de încheierea, modificare, reziliere, încetare și declararea nulității contractelor. Totodată, am reliefat principalele deosebiri și asemănări examinate prin prisma condițiilor de valabilitate privind încheierea și executarea actului juridic.

Expunerea materialului

Instituția familiei de-a lungul timpului a căpătat diverse forme și tendințe de manifestare.

Din totdeauna scopul întemeierii unei familii era îndreptat în vederea uniunii indivizilor pentru procreare și nașterea urmașilor. Însă, cu trecea anilor, menirea familiei s-a denaturat semnificativ, astfel în prezent numărul divorțurilor este practic direct proporțional numărului de divorțuri.

Nu în zadar am atins tema divorțurilor, dat fiind faptul că o dată cu separarea soților, apare problema cine și cui datorează întreținere.

Obligația de întreținere reprezintă, în opinia autoarei Valentina Cebotari [4, 25], ca fiind îndatorirea legală impusă unei persoane ce rezidă în acordarea mijloacelor necesare traiului, inclusiv satisfacerea nevoilor spirituale altei persoane, iar în cazul întreţinerii copiilor minori de către părinți, aceasta consistă în acordarea mijloacele necesare pentru educarea, învățătura şi pregătirea lor profesională. Drept urmare, obligația de întreținere se exprimă printr-o plată cu caracter continuu achitată de către debitor - creditorului, numită plata pensiei de întreținere.

Plata pensiei de întreținere poate fi legală, adică fiind impusă în temeiul legii sau contractuală, stabilită de comun acord de către părți, prin încheierii unui contract. Contractul constituie instrumentul care asigură libera concurenţă şi care stimulează iniţiativa privată, fiind acea formă juridică care organizează schimbul de valori în societate [7, p. 11].

Contractul privind plata pensiei de întreţinere reprezintă acordul liber exprimat ce se încheie între persoana ce datorează întreţinerea (debitor) şi persoana care are dreptul la întreţinere (creditor). De subliniat faptul, că plata pensiei de întreținere poate fi exercitată benevol și până la intrarea în vigoare a Codului familiei, însă o dată cu reglementarea legală a acestei instituții, capătă protecție juridică prin legiferare expresă [5, p. 36].

Cu alte cuvinte, chiar dacă era încheiat un contract privind plata pensiei întreținere, până în anul 2001, debitorul nu putea fi forțat în temeiul contractului să acorde întreținere creditorului obligației. În aceeași ordine de idei, indiferent de existența contractului executat benevol, fiecare parte avea dreptul să adreseze o cerere în instanța judecătorească privind plata pensiei de întreținere, respectiv aceasta era examinată fără luarea în calcul a contractului. În aceste condiții contractul privind plata pensiei de întreținere încheiat, nu putea fi probat în cadrul instanței de judecată, neavând reglementare expresă și putere juridică asupra părților

Contractul privind plata pensiei de întreținere este reglementat în Capitolul 15 al Codului familiei. Însă, încheierea, executarea, modificarea, rezilierea cât și nulitatea contractului se operează în conformitate cu normele Codului civil. Drept urmare, ne alăturăm opiniei autorului conform căreia, contractul privind plata pensiei de întreţinere este una din varietăţile contractului civil, care este reglementat de normele legislaţiei civile şi familiale în baza regulilor privind coraportul normelor generale şi speciale [3, p. 92].

Conform normelor art. 92, mărimea, condițiile și modul de plată a pensiei de întreținere poate fi negociat bilateral de către debitorul și creditorul întreținerii. Reieșind din conținutul articolului prenotat, subiecții contractului privind plata pensiei de întreținere sunt pe de o parte debitorul - persoana ce datorează în condițiile legii întreținere și creditorul, persoana îndreptățită la întreținere, persoane fizice care au capacitate deplină de exercițiu, cât și restrânsă, precum şi cei declarați incapabili. În privinţa celor din urmă categorii, se impune a concretiza, că contractul urmează a fi încheiat fie cu acordul curatorului, fie de către reprezentantul legal ai acestora [5, p. 37].

Așa deci, cercul subiecților raportului juridic contractual de întreținere este strict determinat de obiectul contractului și al legăturii de rudenie dintre subiecți. Părți ale contrac-

tului privind plata pensiei de întreținere sunt persoanele între care există anumite relații ca efecte al: rudeniei, căsătoriei, precum și a altor relații asimilate familiei.

În ceea ce privește contractul de rentă, acesta își are reglementare în Capitolul 5 al Codului civil Noțiunea contractului de rentă o deducem din prevederile art. 1222 al legii prenotate, potrivit căreia renta reprezintă acordul dintre două părți, prin care o parte (debirentierul) se obligă să plătească periodic, cu titlu gratuit sau oneros, o redevenţă celeilalte părţi (credirentierului). Astfel, cercul subiecților în cazul rentei nu este strict determinat de legătura de rudenie. Părți ale contractului pot fi persoane străine care nu se află neapărat în careva raporturi de familie sau similare. Totodată, părți ale contractului de rentă pot fi și persoanele juridice.

Referitor la forma contractelor, atunci atestăm că contractul privind plata pensiei de întreținere se încheie în formă scrisă și se autentifică notarial, nerespectarea acestor condiții atrage după sine nulitatea actului juridic. Așa deci, în cazul în care, la întocmirea contractului privind plata pensiei de întreținere, părțile nu respectă forma scrisă, atunci acesta nu va produce efecte juridice sub sancțiunea nulității.

Contractul de rentă, poate fi încheiat în formă orală, scrisă, simplă şi autentică. Excepție de la această regulă este contractul care prevede obligația de a transmite renta în viitor care potrivit prevederilor art. 1224 Codul civil, necesită forma autentică. Și respectiv în cazul rentei cu titlu gratuit, contractul este supus condiţiilor de formă şi de fond pe care trebuie să le îndeplinească donaţiile sau testamentele.

Pentru ambele contracte este necesară exprimarea voinței liber consimțite a părților în vederea încheierii convenției care au drept scop producerea efectelor juridice asupra lor. Conform art. 312 Codului civil, pentru încheierea unui act juridic bilateral, este necesară îndeplinirea condiției cu privire la consimțământ exteriorizată prin manifestarea de voință a ambelor părți. Subsidiar, este necesar ca consimțământul să vie de la o persoană cu discernământ fiind exprimat cu intenția de a produce efecte juridice şi nu este viciat. Este cu discernment, persoana care dă dovadă de capacitate psihică de a-şi da seama de semnificația faptelor sale şi a urmărilor produse de acestea [9].

O altă particularitate care deosebește cele două contracte, este cu privire la obiectul contractului. În cazul contractului de întreținere, obiect al contractului îl constituie plata pensiei de întreținere, cuantumul căreia este negociată la liberul consimțământ al părților şi include în sine o anumită libertate la alegerea soluţiilor posibile şi varietăţilor comportamentului părţilor acestui contract [3, p. 91].

Plata pensiei de întreținere poate fi achitată sub forma unor cote părţi din salariul și/sau din alte venituri ale debitorului întreţinerii, într-o sumă bănească fixă plătită cu regularitate, prin transmiterea unor bunuri sau în altă modalitate stipulată în contract. La fel, părțile contractului pot conveni supra îmbinării mai multor modalități de achitare a plății pensiei de întreținere.

La stabilirea cuantumului plății pensiei de întreținere a copiilor minori, acesta se va determina în funcție de minimul garantat de prevederile art. 75 ale Codului familiei, în conformitate cu care pensia de întreţinere pentru copilul minor se încasează din salariul şi/sau din alte venituri ale părinţilor în mărime de 1/4 - pentru un copil, 1/3 - pentru 2 copii şi 1/2 - pentru 3 şi mai mulţi copii. Drept urmare, părților le este interzisă negocierea și fixarea unei sume sub minimul garantat normele articolului prenotat, în astfel de situații, instanța judecătorească va declara nul în tot sau în parte contractul și va emite o hotărâre cu respectarea legii.

În contractul de rentă, obiectul îl constituie plata redevenței, care poate fi cu titlu gratuit sau oneros achitată periodic credirentierului, achitată în bani sau în natură. Cuantumul ratei de rentă se stabileşte, în mod liber, prin voinţa părţilor. Totodată, specific redevenței este că se interzice ca în mărimea nominalizată a sumei de bani, să fie efectuate lucrări, acordate servicii, sau întreținere în alt mod. Obiectul acestui contract cu titlu onerous pot fi bunuri mobile şi imobile puse în circuitul civil şi aflate cu drept de proprietate, pe de o parte şi redevenţa ce urmează a fi plătită [11].

De menționat, că în cazul contractului de rentă, legiuitorul mai operează cu expresia rentei viagere, în cazul în care durata ei este limitată prin durata vieţii unei sau mai multor persoane. În acest caz, plata rentei în bani urmează să fie achitată în avans pentru 3 luni dacă în conținutul contractului nu este prevăzut altfel. Pentru alte forme de rentă, termenul de plată în avans se stabileşte în dependenţă de caracterul şi de scopul rentei. Dacă la începutul perioadei pentru care se plăteşte renta credirentierul este în viaţă, lui trebuie să i se dea integral renta pentru această perioadă. Obiectul contractului de rentă este obligaţia de a da, în timp ce în contractul de întreţinere obligaţia debitorului este de a face.

Referitor la întinderea drepturilor și obligațiilor părților, menționăm în cazul contractului privind plata pensiei de întreținere, obligația este unilaterală, deoarece numai o parte se obligă, în folosul celeilalte părţi, să efectueze prestaţiile, adică este un contract uniobligațional [2, p. 137].

În cazul contractului de rentă, fiecare parte își asumă obligaţii care sunt reciproce şi interdependente. [8] Pe de o parte, debirentierul se obligă să achite plata rentei sau redevenței conform clauzelor cotractuale, iar credirentierul să transmită dreptul de proprietate bunurilor transmise de partea care a constituit renta cu înregistrarea proprietății în registrul bunurilor imobile. În această ordine de idei, determinăm că contractul de rentă este un contract sinalagmatic, deoarece fiecare parte își asumă obligații care sunt reciproce și interdependente.

Contractul privind plata pensiei de întreținere este întotdeauna cu titlu gratuit, deoarece doar debitorul se obligă să achite întreținere pe când creditorului nu-i revin careva obligații. Reieșind din faptul că contractul nominalizat mai sus este un act juridic cu titlu gratuit, se va supune reglementării Codului civil, care prevede că: *actul juridic cu titlu gratuit este actul prin care se procură unei părţi un folos patrimonial, fără a se urmări obţinerea în schimb a unui alt folos patrimonial...*[6, p. 47].

Contractul de rentă, de altfel, poate fi atât cu titlu gratuit cât și cu titlu oneros, în ultimul caz ambele părți asumându-obligații corelative. Debirentierul se obligă să achite periodic redevența, pe când debirentierul să transfere dreptul de proprietate asupra bunului.

Durata contractului privind plata pensiei de întreținere este stabilit în funcție de persoana creditorului sau a condițiilor ce conferă dreptul la întreținere. Astfel, dacă contractul este încheiat în beneficiul unui copil minor, atunci termenul contractului va fi până la atingerea de către acesta a majoratului. În cazul contractului de rentă, termenul este limitat prin durata vieții unei sau mai multor persoane sau în dependență de durata vieții a credirentierului. Debirentierul trebuie, în caz de dubiu, să efectueze plata rentei pe durata vieţii credirentierului.

Modificarea și rezilierea contractelor în ambele cazuri poate fi operată la liberul consimțământ al părților, cu încheierea în scris a unui acord adițional autentificat notarial.

Totodată, contractul privind plata pensiei de întreținere, poate fi reziliat la solicitarea

uneia dintre părți, contrar acordului celeilalte părți în cazul în care situația materială sau familială a suferit modificări esențiale, ceea ce pune în dificultate îndeplinirea în continuare a obligațiilor sale. Drept urmare, partea interesată, poate depune în condițiile legii cerere în instanța de judecată privind modificarea sau rezilierea contractului de întreținere.

Referitor la rezoluțiunea contractului de rentă, aceasta poate fi solicitată de către partea îndreptățită la întreținere prin depunerea unei cereri în instanța judecătorească, dacă cel obligat la plata rentei nu-și poate îndeplini obligațiile față de terț. Cu alte cuvinte, obligația de întreținere este net superioară contractului de rentă în cazul în care ultima contravine primei. În caz de neexecutare a obligaţiei contractuale, atât debirentierul, cât şi credirentierul, pot solicita rezilierea contractului de rentă. Debirentierul nu are dreptul să înstrăineze fără acordul credirentierului bunurile primite în schimbul rentei şi nici să le greveze cu obligaţii. Această interdicţie se înscrie în Registrul Bunurilor Imobile. Pieirea fortuită a bunului nu duce la stingerea obligaţiilor debirentierului, deoarece, debirentierul devine proprietar al acestuia şi riscul pieirii fortuite îl suportă el.

Cât debirentierul, atât şi credirentierul au dreptul de a cere rezilierea contractului de rentă dacă, în urma neexecutării obligaţiilor sau din alte motive temeinice, continuarea acestor raporturi nu mai este posibilă [11]. În urma rezilierii contractului de rentă, bunul transmis în legătură cu constituirea rentei este restituit. Prestaţia efectuată de debirentier nu este restituită dacă în contract nu este prevăzut altfel

În aceeași ordine de idei, dacă se constată că contractul privind plata pensiei de întreținere prin conținutul său contravine intereselor copilului minor sau copilului major incapabil, acesta poate fi declarat nul. Dreptul de a solicita nulitatea unui astfel de contract îl au reprezentanții legali al copilului minor sau autoritatea tutelară teritorială prin înaintarea unei cereri în instanța judecătorească. Acestea sunt reglementate a fi cazuri speciale de declararea nulității contractului privind plata pensiei de întreținere, dat fiind faptul că contravin principiilor de bază ale legislației familiei care sunt îndreptate în sensul ocrotirii intereselor membrilor minori și a celor inapți de muncă [2, p. 261].

Contractul privind plata pensiei de întreținere se încheie pe termenul indicat în lege, spre deosebire de contractul de rentă, care se stabilește de către părți. Subsidiar, clauzele contractului privind plata pensiei de întreținere încetează la expirarea duratei pentru care a fost încheiat reieșind din normele legale sau în urma decesului uneia dintre părți.

O dată cu decesul debirentierului, obligația întreținere este transmisă succesorilor care au moștenit bunul și respectiv în caz de deces al unuia dintre credirentieri, plata rentei se achită integral supravieţuitorilor, cu condiția ca în contract să nu fie stipulat altfel de către părți.

În cele ce urmează, vom trece în revistă principalele asemănări ale contrcatului privind plata pensiei de întreținere și respectiv contractul de rentă:

1. Ambele contracte sunt numite, deoarece au reglementare expresă în lege de sine stătătoare, distinctă de toate celelalte contracte;

2. Sunt contracte patrimoniale, deoarece au conținut economic;

3. Contracte negociate, deoarece sunt încheiate prin voința liber exprimată a ambelor părți. Totodată, părțile sunt în drept să decidă asupra întinderii conținutului drepturilor și obligațiilor, cu condiția respectării naturii juridice a contractului;

4. Fac parte din contractele cu executare succesivă, dat fiind faptul că efectele juridice nu se realizează doar dintr-o singură dată sau

prin plata unei singure prestații, sunt prestate în timp cu o anumită periodicitate anterior prestabilită;

5. Sunt contracte bilaterale, deoarece părți ale convenției sunt două părți distinctive;

6. Ambele contracte sunt consensuale, deoarece iau naştere în mod valabil prin simplul acord de voinţă al părţilor;

7. Cuantumul prestațiilor poate fi determinat în funcție de necesitățile și înțelegerile părților, excepție este plata pensiei de întreținere pentru copilul minor care trebuie să fie în corespundere cu art. 75 Codul familiei;

8. În cazul contractului de rentă viageră există posibilitatea transmiterii rentei viagere către o altă persoană, pe când obligaţia de întreţinere este, în principiu, personală şi netransmisibilă;

9. Contractul de rentă viageră trebuie încheiat pe durata vieţii unei persoane, pe când contractul de întreţinere poate fi încheiat şi pe o perioadă determinată, fără ca această împrejurare să-i modifice natura juridică.

Principala deosebire între obligaţia legală de întreţinere şi obligaţia contractuală de întreţinere stă în sursa poverii de întreţinere. Or, în cadrul contractului de întreţinere, obligaţia de întreţinere provine din reglementările contractuale, în timp ce sursa obligaţiei legale de întreţinere este actul normativ care impune această obligaţie [7, p. 15].

Concluzii

În încheiere, reiterăm că nu trebuie confundat contractul privind plata pensiei de întreținere reglementat de legislația familiei și contractul de rentă prevăzută de legislația civilă. Contractul privind plata pensiei de întreținere cât și contractul de rentă, sunt contracte numite care se încheie, se execută, se modifică, se reziliază şi se declară nul în conformitate cu normele Codului civil.

Chiar dacă la o primă examinare se asemănă între ele, acestea se deosebesc semnificativ prin particularități lor distinctive, cum ar fi: forma, cercul de subiecți, întinderea drepturilor și obligațiilor, precum și temeiurilor de modificare, executare, reziliere, încetare și condițiilor de declarare a nulității.

Necesitatea încheierii unui anumit tip de contract este dictată de natura obligației și al cercului de subiecți între care se instituie. Totodată, susținem opinia conform căreia contractul privind plata pensiei de întreținere este o varietate a contractelor civile, dat fiind faptul că îi sunt aplicabile aceleași condiții de valabilitate specifice actului juridic.

Caracteristic ambelor contracte este că la încheierea lor, se solicită în mod prioritar manifestarea voinței părților exprimată prin consimțământul lor valabil. Consimțământul urmează să fie îndreptat cu intenția de a produce efecte juridice, să fie liber și neviciat.

Referințe bibliografice

1. CEBOTARI, V. *Dreptul Familiei,* Ediția a III-a Revăzută și completată, Chișinău, Tipografia Reclama, 2014.

2. BERINDEI, G.-M. *Izvorul contractual sau legal al obligației de întreținere.* București, Editura Hamagiu, 2019.

3. CEBOTARI, V. Particularitățile contractului privind plata pensiei de întreținere. În: *Conferința Integrare prin cercetare și inovare*. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, noiembrie 10-11,2014, pag. 91-93.

4. CEBOTARI, V. *Noţiunea, caracterele juridice şi categoriile obligaţiei legale de întreţinere.* În *Revista Institutului Național de Justiție.* Anul: 2014, nr. 2, pag. 24 - 29. ISSN 1857-2405.

5. CIUDIN, O. Aspecte comparative privind contractul matrimonial si contractul privind plata pensiei de intreţinere. În: *Conferința Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Cahul: Universitatea de Stat “B.P. Hasdeu” Moldova, iunie 7, 2017, pag. 35-39.

6. COJOCARU, V., CARA-RUSNAC, A. Inovațiile în contractele cu titlu gratuit încheiat în mediul online. În: *Revista Institutului Național al*

Justiției. Anul*:* 2022, nr. 4 (63), pag. 46-50. ISSN 1857-2405.

7. TĂLĂMBUȚĂ, A. Condițiile de valabilitate ale contractului de înstrăinare a bunului cu condiția întreținerii pe viață. În: *Revista Națională de Drept.* Anul: 2013, pag. 73-76. ISSN 1811-0770.

8. BOSTAN, I. Delimitarea contractului de înstrăinare a bunurilor cu condiția întreținerii pe viață de alte contracte translative de proprietate. În: *Conferința Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Cahul: Universitatea de Stat "B.P. Hasdeu", iunie 7, 2018, pag. 69-73..

9. https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-civil-contracte/contractul-de-renta/, acesat la 21.09.2023, ora 12:26.

10. https://legeaz.net/dictionar-juridic/discernamant, accesat la 21.09.2023, ora 13:00.

11. https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-civil-contracte/contractul-de-renta/, accesat la 25.09.2023, ora 20:52.

CZU 342.7-053.2:343.62
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.14

PROTECȚIA COPILULUI ŞI PREVENIREA VIOLENȚEI ASUPRA LUI. ROLUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE

Sofiana TOCARI
Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *tocarisofiana@mail.ru*
https: https://orcid.org/0009-0000-1399-8429

Sistemele naționale de protecție a copilului sunt constituite pentru a proteja copiii împotriva violenței. Ele trebuie să fie ghidate de politicile de protecție a copilului, la fel să dispună de mecanisme de raportare pentru a sprijini schimbul de bune practici în combaterea violenței împotriva copiilor. Să vină cu propuneri legislative de combatere a violenței împotriva copilului cât și protejarea acestuia. La fel un rol important îl are și societatea, fiind educată să acționeze în scopul promovării și protejării drepturilor copiilor în vârstă de până la 18 ani, să susțină și să încurajeze respectarea și promovarea drepturilor copiilor. Nu mai puțin important este și dezvoltarea prin consolidarea cât mai eficientă a sistemelor integrate de protecție a copilului, care va încuraja toate autoritățile și serviciile relevante pentru o colaborare mai bună, într-un sistem în care copilul este plasat în centrul preocupărilor. Drepturile copiilor aflați în conflict cu legea în calitate de delicvenți, victime sau martori ai infracțiunilor nu sunt pe deplin realizate, iar eforturile pentru reintegrarea lor într-un mediu normal necesită încă multă muncă.
Cuvinte-cheie: *protecție, violență, familie, copil, adolescent.*

CHILD PROTECTION AND PREVENTION OF VIOLENCE AGAINST THEM. THE ROLE OF INTERNATIONAL AND NATIONAL ORGANIZATIONS

National child protection systems are established to protect children against violence. They must be guided by child protection policies, as well as have reporting mechanisms to support the exchange of good practices in combating violence against children. To come up with legislative proposals to combat violence against children and to protect them. Society also has an important role, being educated to act in the promotion and protection of the rights of children under the age of 18, to support and encourage the respect and promotion of children's rights. No less important is the development by strengthening the integrated child protection systems as effectively as possible, which will encourage all the relevant authorities and services for a better collaboration, in a system where the child is placed at the center of concerns. The rights of children in conflict with the law as perpetrators, victims or witnesses of crimes are not fully realized, and efforts to reintegrate them into a normal environment still require a lot of work.
Keywords: *protection, violence, family, child, adolescent.*

PROTECTION DE L'ENFANT ET PRÉVENTION DE LA VIOLENCE À SON ENCONTRE. LE RÔLE DES ORGANISATIONS INTERNATIONALES ET NATIONALES

Des systèmes nationaux de protection de l'enfance sont mis en place pour protéger les enfants contre la violence. Ils doivent être guidés par des politiques de protection de l'enfance et disposer de mécanismes de signalement pour soutenir l'échange de bonnes pratiques dans la lutte contre la violence à l'égard des enfants. Faire des propositions législatives pour combattre la violence contre les enfants et les protéger. La société a également un rôle important à jouer, celle d'être éduquée pour agir dans la promotion et la protection des droits des enfants de moins de 18 ans, de soutenir et d'encourager le

respect et la promotion des droits de l'enfant. Non moins important est le développement en renforçant le plus efficacement possible les systèmes intégrés de protection de l'enfance, ce qui incitera toutes les autorités et services concernés à une meilleure collaboration, dans un système où l'enfant est placé au centre des préoccupations. Les droits des enfants en conflit avec la loi en tant qu'auteurs, victimes ou témoins de crimes ne sont pas pleinement réalisés et les efforts pour les réintégrer dans un environnement normal nécessitent encore beaucoup de travail.

***Mots-clés**: protection, violence, famille, enfant, adolescent.*

ЗАЩИТА РЕБЕНКА И ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ НАСИЛИЯ ПО ОТНОШЕНИЮ К НЕМУ. РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Национальные системы защиты детей создаются для защиты детей от насилия. Они должны руководствоваться политикой защиты детей, а также иметь механизмы отчетности для поддержки обмена передовым опытом в борьбе с насилием в отношении детей. Выступить с законодательными предложениями по борьбе с насилием в отношении детей и их защите. Общество также играет важную роль, будучи обученным действовать в области поощрения и защиты прав детей в возрасте до 18 лет, поддерживать и поощрять уважение и поощрение прав детей. Не менее важным является развитие путем максимально эффективного укрепления интегрированных систем защиты детей, что будет стимулировать все соответствующие органы и службы к лучшему сотрудничеству в системе, в которой ребенок находится в центре внимания. Права детей, находящихся в конфликте с законом, как виновных, потерпевших или свидетелей преступлений реализуются не в полной мере, а усилия по их реинтеграции в нормальную среду еще требуют большой работы.

***Ключевые слова:** защита, насилие, семья, ребенок, подросток.*

Inroducere

Cele mai vulnerabile categorii de copii care pot fi exploatați prin muncă [1] sunt: copiii străzii, copiii comunităților de romi, copiii din mediul rural, copiii victime ale traficului de persoane.

Cele mai grave forme de exploatare prin muncă sunt: munca în stradă, cerșetoria, prostituția, munca în construcții, munca în medii toxice (turnătorii), servitudinea, îngrijirea fraților mai mici, munca forțată.

Condițiile care favorizează exploatarea prin muncă sunt: existența unei piețe a muncii la negru, prezența unui handicap/dizabilități, provenienta din familii aflate în dificultate (consum de alcool, droguri, abuz asupra copilului, violență domestică, nivel de educație scăzut, șomaj), sărăcia, lipsa de informare, educație și sensibilizare a opiniei publice, a familiilor, comunității și chiar a copiilor.

Consecințele exploatării sunt grave pentru copii și pentru societatea din care fac parte.

Un copil care muncește din greu, este lipsit de multe bucurii, precum și de posibilitățile de învățare, de instruire. Mai mult decât atât acestui copil îi este furată copilăria. Copilul supus la munci care depășesc puterile lui se confruntă cu următoarele aspecte:

- nu crește, nu se dezvoltă cum trebuie, așa cum este normal;
- este mai scund și mai slab decât ceilalți copii de vârsta lui, are probleme de nutriție; ca adult va rămâne cu acest deficit de creștere și nutriție, marcat fiind pe toata viața;
- epuizarea și malnutriția afectează grav viața copilului supus unei munci care se desfășoară în condiții greu de suportat;
- supunerea copilului la munci care implică forța fizică: descărcarea, încărcarea, purtarea de greutăți și alte munci afectează dezvoltarea scheletului în perioada de creștere;
- copilul care muncește în medii toxice contactează cu ușurință boli respiratorii;
- obligarea copilului de a munci mult ocu-

pă timpul acestuia, astfel, el nemaiputând acorda atenția și timpul cuvenit educației sale;

- copilul obligat să muncească din greu este nemulțumit, simte puternic lipsa sprijinului afectiv al familiei care ar trebui să-l ocrotească;
- are un bagaj de cunoștințe mult mai redus decât copiii de vârsta sa, ceea ce determină autoizolarea, autoexcluderea și, în final, afectează capacitatea sa de inserție socio-profesională.

Cercetătorul englez Pecora și colaboratorii [2, 93], propun conceptualizarea abuzului comis împotriva copilului la trei nivele: societal, instituțional și familial.

Abuzul societal se referă la "suma acțiunilor, atitudinilor și valorilor societății care împiedică buna dezvoltare a copilului". După citatul respectivă, înțelegerea caracterului societal al abuzului se referă la:

1. existența inegalității educaționale sau de formare profesională între diferitele categorii de familii și copiii acestora;
2. marginalizarea unor familii și împingerea lor treptată spre o zonă de risc din ce în ce mai mare;
3. gradul crescut de violență în societate, care favorizează climatul de abuz chiar și asupra copiilor;
4. neinterzicerea prin lege a unor forme de pedeapsă corporală oferă un context societal în care violența asupra copiilor este posibilă;
5. inegalitățile de șanse între copiii din mediul urban și cei din mediul rural.

Materiale utilizate şi metode aplicate. La elaborarea prezentului articol au fost studiate şi utilizate cadrul normative, juridico-normativ, comparativ-istoric, regional şi național care asigură protecţia juridică a persoanelor minore de abuz în familie. Au fost folosite metodele: istorică, comparativă, logică, a analizei şi sintezei, sistemică.

Rezultate obţinute şi discuţii

Abuzul instituțional "Orice acțiune comisă în cadrul ori de către o instituție sau orice lipsă de acțiune care provoacă o suferință fizică sau psihologică inutilă și/sau care afectează evoluția ulterioară a copilului.

1. în unele școli, autoritatea operează cu modalități discriminatorii sau de nerespectare a drepturilor copiilor și ale omului, în general;
2. cei care abandonează școala sunt în general copiii familiilor sărace și cei care aparțin minorităților defavorizate;
3. aceasta denotă o neglijare a lor din partea instituțiilor școlare și a cadrelor didactice;
4. aceeași categorie de copii ajunge cel mai des în instituțiile de ocrotire unde se pare că nici aici, nu sunt scutiți de abuzuri din partea unor persoane care le sporesc suferințele [4, 186], de aceasta dată prin abuzul comis chiar în numele instituției.

Abuzul familial este comis de membrii familiei copilului. Desemnarea unui anumit comportament din cadrul familial ca fiind abuz sau neglijare depinde de o serie de factori sociali și culturali.

În Republica Moldova, bătaia sau palma dată unui copil sunt considerate pedepse acceptabile. Chiar dacă aceste pedepse se repetă uneori zilnic, părinții nu vor fi trași la răspundere. In Suedia sau Olanda, astfel de pedepse sunt ilegale și dacă se dovedește că un părinte le aplică frecvent, el poate fi judecat și condamnat pentru abuz împotriva propriului copil. Organizația Mondială a Sănătății face următoarea clasificare și propune următoarele definiții:

Abuzul fizic asupra copilului reprezintă acțiunea sau lipsa de acțiune (singulară sau repetată) din partea unui părinte sau a unei persoane aflată în poziție de răspundere, putere sau încredere care are drept consecință o vătămare fizică actuală sau potențială. Abuzul fizic presupune supunerea copilului la: lovire, rănire, legare, așezare în genunchi (umilire), otrăvire, intoxicare sau arderi produse intenționat.

Abuzul emoțional reprezintă eșecul adultului de care copilul este foarte legat de a oferi un mediu de dezvoltare corespunzător sau acte comportamentale care pot dăuna dezvoltării fizice, mentale, spirituale, morale sau sociale.

În cadrul acestui tip de abuz pot fi menționate: restricții de deplasare, discriminare, ridiculizare sau alte forme de tratament ostil și de respingere.

Abuzul sexual este implicarea unui copil într-o activitate sexuală pe care el nu o înțelege, pentru care nu are capacitatea de a-și da încuviințarea informată, pentru care nu este pregătit din punct de vedere al dezvoltării sau care încalcă legile sau tabuurile sociale.

Neglijarea presupune privarea minorului de satisfacerea nevoilor sale biologice, emoționale și de dezvoltare psihică armonioasă. Literatura de specialitate recunoaște mai multe tipuri de neglijare a copiilor:

a. Neglijarea fizică se referă la privarea de alimentație, de îmbrăcăminte, de medicamente sau de domiciliu. Uneori neglijarea fizică poate avea urmări mult mai grave decât abuzul fizic;

b. Neglijarea educațională implică tot ceea ce ține de frecventarea unei forme de învățământ, prin obligarea copilului la alte activități decât cele școlare sau la vagabondaj;

c. Neglijarea emoțională presupune ignorarea evenimentelor importante din viața copilului, omiterea încurajărilor așteptate de copil, modalitatea neadecvată de răspuns la nevoile sale emoționale. De cele mai multe ori părinții încearcă să substituie relația afectivă prin satisfacerea tuturor nevoilor materiale în mod excesiv, Neglijarea emoțională este foarte greu de depistat de aceea ea persistă un timp destul de mare și provoacă mari daune dezvoltării emoționale și chiar fizice a copilului.

Totodată, copilul este protejat prin lege împotriva altor forme de exploatare:

1. transferului ilicit și a nereturnării copilului;
2. încheierii adopțiilor, naționale ori internaționale, în alte scopuri decât interesul superior al copilului;
3. exploatării sexuale și a violenței sexuale;
4. răpirii și traficării de copii în orice scop și sub orice formă;
5. implicării copiilor în conflicte armate;
6. dezvoltării forțate a talentelor copiilor în dauna dezvoltării lor armonioase, fizice și mentale;
7. exploatării copilului în cadrul unor cercetări ori experimente științifice. Copilul de asemenea are dreptul la protejarea imaginii sale publice și a vieții sale intime, private și familiale.

Această regulă enunțată are în vedere protecția copilului în orice calitate (victimă, făptuitor, martor), dar în interacțiune cu dreptul la informare, în funcție de gravitatea faptelor prezentate se realizează și gradarea restricțiilor, astfel:

- pentru infracțiuni sexuale este interzisă difuzarea oricăror indicii care ar putea duce la identificarea copilului victimă, autor sau martor;
- dacă este victima unor infracțiuni, altele decât cele privitoare la viața sexuală sau a fost supus unor abuzuri fizice ori psihice, difuzarea de imagini sau declarații este posibilă numai cu acordul scris al părinților, al persoanei în grija căreia se află copilul ori, după caz, al reprezentantului legal al copilului;
- în situația în care copilul a fost supus de către părinți ori reprezentanții legali la abuzuri fizice sau psihice, difuzarea de imagini ori declarații este posibilă numai cu acordul scris al unuia dintre părinți, cel care nu este autorul abuzului, al persoanei în grija căreia se află copilul sau, dupa caz, al unei autorități responsabile cu protecția copilului; -eliminarea, la solicitarea copilului, a oricăror elemente care

pot duce la identificarea lui. Difuzarea interviurilor sau declarațiilor este posibilă numai în baza consimțământului scris al copilului, al părinților sau, după caz, al altui reprezentant legal.

Participarea copilului în emisiuni audiovizuale este posibilă numai cu consimțământul scris al acestuia și al părinților sau, după caz, al altui reprezentant legal.

Copiii nu pot fi folosiți în emisiunile audiovizuale care reconstituie infracțiuni, abuzuri sau evenimente dramatice.

Sunt interzise, în cadrul emisiunilor audiovizuale destinate copiilor, fumatul și consumul băuturilor alcoolice, comportamentul violent, trivial, limbajul violent, vulgar ori licențios, aluziile sexuale, ridiculizarea defectelor fizice și a handicapurilor.

În intervalul orar 6,00-20,00 radiodifuzorii nu pot difuza anunțuri promoționale care includ scene de violență, sex, limbaj vulgar sau alte elemente ce pot afecta copiii. În intervalul orar 6,00-22,00 nu pot fi difuzate emisiuni care conțin:

- detalii sau metode de sinucidere ori de automutilare;
- demonstrații sau detalii importante privind tehnici criminale;
- demonstrații sau detalii importante privind exorcismul, practici oculte, fenomene sau practici paranormale.

Producțiile și videoclipurile muzicale bazate pe violență fizică, psihică ori sexuală sau care folosesc un limbaj vulgar ori licențios pot fi difuzate doar cu respectarea criteriilor de clasificare și a restricțiilor orare de difuzare.

Este interzisă difuzarea producțiilor și a videoclipurilor muzicale care încurajează consumul de droguri sau care sugerează că drogurile ar constitui un mijloc de rezolvare a problemelor de viață. Publicitatea și teleshoppingul se supun cerințelor și criteriilor de protecție a copiilor.

În preambulul la Recomandarea nr. R (97) 19 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei cu privire la reprezentarea violentei în mijloacele electronice de comunicare în masa [3] se amintește că violența sub diversele ei forme face parte din realitatea cotidiană și că publicul are dreptul să fie informat cu privire la aceasta și să-și formeze astfel propria sa opinie.

Recomandarea Consiliului Europei stabilește că accentul trebuie pus pe responsabilitatea primară a profesioniștilor din mijloacele de comunicare în masă și pe importanța educației publicului.

Același document vorbește și despre prejudiciile care pot fi aduse evoluției fizice, psihice și morale a publicului, în special a tinerilor, cum ar fi creșterea insensibilității la suferință, a sentimentului de insecuritate și neîncredere.

Convenția cu privire la Drepturile Copilului este tratatul în domeniul drepturilor omului cu cea mai largă ratificare din istorie. Aceasta conține, în coroborare cu cele două protocoale opționale ale sale, un set complet de standarde juridice internaționale obligatorii în domeniul promovării și protecției drepturilor copiilor. Alături de alte standarde internaționale și regionale în domeniul drepturilor copilului, inclusiv cele adoptate de Consiliul Europei, aceste instrumente asigură o bază solidă exercitării drepturilor omului de către toți copiii fără niciun fel de discriminare, constituind în același timp o referință în promovarea și monitorizarea progreselor în concretizarea drepturilor copilului.

Pentru a consolida drepturile copilului și protejarea acestuia contra oricărei forme de violențe domestic, Uniunea Europeană s-a angajat, de mulți ani, în acțiuni multidimensionale ce cuprind, în special, următoarele elemente:

1. punerea în aplicare a Orientărilor Consiliului UE din 2003 privind copiii și conflictele armate;

2. discutarea drepturilor copilului în relația cu țările terțe, în special în cadrul dialogului politic;

3. finanțarea, în special prin intermediul "Inițiativei Europene pentru Democrație și Drepturile Omului (IEDDO)", a proiectelor de promovare și protecție a drepturilor copiilor;

4. pe parcursul procesului de extindere, monitorizarea progreselor înregistrate în ceea ce privește promovarea drepturilor copilului și sprijinirea reformei protecției copilului în țările candidate și potențial candidate;

5. în cadrul Organizației Națiunilor Unite, Uniunea Europeană, alături de statele

latino-americane, propune și susține anual o rezoluție privind „drepturile copilului" și solicit periodic statelor să semneze, să ratifice și să pună în aplicare Convenția cu privire la Drepturile Copilului și protocoalele opționale ale acesteia;

6. sprijin pentru activitatea actorilor internaționali și regionali relevanți în domeniul drepturilor copilului, în special Secretarul General al ONU, Consiliul de Securitate al ONU, organismele tratatelor ONU, în special Comitetul pentru drepturile copilului, procedurile speciale și mecanismele ONU precum și sprijin pentru organizațiile corespunzătoare din cadrul ONU, în special UNICEF, OHCHR, OIM , OMS și UNFPA și mecanismele regionale, în special Consiliul Europei, OSCE, rețeaua europeană de Ombudsman pentru copii și organizațiile societății civile;

Vorbind la rândul său despre ***mecanisme naționale de combatere a violenței în familie,*** menționăm că pe 22 februarie 2018, Guvernul R. Moldova a adoptat Strategia națională de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pe anii 2018-2023, care este o premieră pentru Moldova. Această strategie este în concordanță cu Convenția Consiliului Europei privind prevenirea si combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la I Istanbul intrată în vigoare la 1 mai 2022) care prevede standarde pentru prevenirea violenței în bază de gen, protejarea victimelor violenței, și pedeapsa agresorilor.

Printre obiectivele Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie (2018-2023) sunt:

1. Prevenirea violenței față de femei, copii și a violenței în familie prin cultivarea toleranței zero la violență. Combaterea stereotipurilor și prejudecăților care duc la violență împotriva femeilor și în familie. Informarea, sensibilizarea populației și încurajarea raportării cazurilor de violență;

2. Instruirea inițială și continuă a specialiștilor din domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie în baza unei viziuni comune la nivel de stat;

3. Consolidarea sistemului de învățământ pentru a asigura educarea noilor generații prin prisma valorilor egalității între femei și bărbați și a unei culturi de comunicare non-violente;

4. Consolidarea mecanismelor de protecție și asistență a victimelor violenței împotriva femeilor și copiilor în familie. Dezvoltarea serviciilor specializate pentru victimele violenței, inclusiv a violenței sexuale, conform standardelor internaționale;

5. Promovarea abilitării economice a femeilor și independența socio-economică;

6. Consolidarea răspunsului sistemului de sănătate la cazurile de violență în familie

7. Investigarea și urmărirea în justiție a actelor de violență față de femei și violenței în familie.

8. Asigurarea politicilor integrate în cazurile de violență față de femei și violenței în familie, bazate pe cooperare multisectoriala și colectare a datelor, și alte obiective specifice.

Adoptarea Strategiei este un pas important care arată angajamentul Guvernului în abordarea acestei grave încălcări a drepturilor omului – violența față de femei și copii. Ne bucurăm că Strategia a fost adoptată în urma nume-

roaselor consultări, inclusiv cu organizațiile societății civile și cu femeile supraviețuitoare ale violenței. In următorii ani așteptăm o implementare eficace a Strategiei”, a spusAsya Varbanova, Reprezentanta interimară a UN Women.

De asemenea, una din atribuțiile Comisiei este sensibilizarea și conștientizarea femeilor și bărbaților, precum și a societății în întregime, asupra necesității eliminării tuturor formelor de discriminare pe bază de gen, inclusiv a violenței în familie, promovează modelele pozitive care ar reflecta rolul și locul femeii și bărbatului în societate, reieșind din valorile democratice.

Intru monitorizarea procesului de aplicare de către instanțele judecătorești a măsurilor de protecție, pentru victimele violenței în familie, mai ales femei și copii, cît și supravegherea executării măsurilor de protecție, la 25 aprilie 2016, prin Dispoziția IGP nr. 34/4- 40d, conducătorilor Inspectoratelor de Poliție s-au trasat sarcini concrete în vederea eficientizării activităților la acest compartiment, precum și întreprinderea măsurilor comune, cu alți actorii, abilitați cu competențe în domeniu, în vederea înaintării demersurilor către instanța de judecată, privind obținerea ordonanței de protecție pentru victimele violenței în familie.

La rândul său, ***Consiliul coordonator interministerial*** în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie (în continuare — Consiliul coordonator) se creează în vederea asigurării coordonării acțiunilor dintre ministerele de resort, alte autorități administrative centrale cu competențe în domeniul vizat și colaborării în vederea realizării prevederilor Legii nr.45-XVI din 1 martie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie cu modificările și completările ulterioare.

Consiliul coordonator își desfășoară activitatea în conformitate cu Constituția Republicii Moldova, Legea nr. 45-XVI din I martie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie cu modificările și completările ulterioare, tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, legislația națională în domeniu, alte acte normative în vigoare și cu prezentul Regulament.

Consiliul coordonator este compus din reprezentanți ai structurilor guvernamentale, nonguvernamentale și internaționale.

Autoritățile administrației publice centrale cu competențe de prevenire și combatere a violenței în familie (Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Sănătății, Ministerul Educației, Ministerul Justiției) desemnează reprezentanți în Consiliul coordonator prin ordinul ministrului/conducătorului. Persoana desemnată trebuie să dețină funcția de șef/șef adjunct al diviziunii cu competențe de elaborare a politicilor, coordonare în implementare a politicilor în domeniul vizat.

Organizațiile societății civile, mediile academice și mass-media, active în domeniu, desemnează câte un reprezentant, care va fi inclus în componența Consiliului coordonator prin decizia acestuia pe termen de doi ani. La ședințele Consiliului coordonator sunt invitați să participe și reprezentanții organizațiilor internaționale cu vot consultativ în calitate de parteneri de dezvoltare.

Reprezentanții Consiliului Superior al Magistraturii și Procuraturii Generale vor participa la ședințele Consiliului coordonator interministerial, în vederea asigurării colaborării eficiente a Consiliului coordonator cu autoritățile pe care le reprezintă.

Consiliul coordonator are următoarele obiective de bază:

a) promovarea abordării complexe a aspectelor de prevenire și combatere a fenomenului violenței în familie în politicile și planurile naționale și sectoriale;

b) coordonarea activităților autorităților abilitate cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie;

c) examinarea/expertizarea cadrului normativ cu privire la dezvoltarea infrastructurii serviciilor adresate subiecților violenței în familie;

d) examinarea problemelor/lacunelor legislative ce vizează mecanismele de implementare a cadrului normativ din domeniu;

e) identificarea necesităților pentru efectuarea studiilor, inclusiv în domeniul violenței în familie;

f) coordonarea metodologică a organizării și desfășurării Campaniilor tematice în domeniul prevenirii / informării și formării culturii non-violente a populației.

Consiliul coordonator în activitatea sa îndeplinește următoarele atribuții:

a) coordonarea activităților structurilor statale în acest domeniu, monitorizează respectarea principiului de asigurare a intereselor superioare a victimelor violenței în familie, ținând cont de standardele internaționale în domeniu;

b) monitorizarea procesului de armonizare a cadrului legal național la prevederile cadrului legal internațional în vederea asigurării prevenirii și combaterii violenței în familie;

c) examinarea rapoartelor și recomandărilor experților naționali și internaționali în vederea eficientizării aplicării politicilor și programelor specifice de prevenire și combatere a violenței în familie;

d) examinarea rapoartelor sectoriale privind gradul de aplicare a legislației și activităților realizate în domeniul prevenirii și combaterii fenomenului;

e) informarea opiniei publice despre evoluția situației privind prevenirea și combaterea violenței în familie;

h) facilitarea procesului schimbului de experiență și informații în cadrul ședințelor, privind activitățile desfășurate de către autorități/instituții/organizații cu competențe în domeniu;

i) prezentarea informației anuale despre activitatea Consiliului către Comisia guvernamentală pentru egalitate între femei și bărbați.

În componența Consiliului coordonator intră președintele, vicepreședintele, secretariatul executiv și membrii acestuia. Funcția de Președinte este exercitată de șeful Direcției politici de asigurare a egalității de gen și prevenirea violenței. Funcția de Vicepreședinte este exercitată de șeful

Direcției protecție a familiei și drepturilor copilului.

Președintele Consiliului coordonator exercită următoarele atribuții:

a) asigură realizarea sarcinilor atribuite;

b) convoacă și prezidează ședințele Consiliului coordonator;

c) prezintă informațiile anuale despre activitatea Consiliului coordonator în cadrul ședințelor

Comisiei guvernamentale pentru egalitate între femei și bărbați;

d) reprezintă Consiliului coordonator în relațiile cu autoritățile administrației publice centrale și locale;

e) stabilește ordinea de zi a ședințelor Consiliului coordonator.

Vice-președintele Consiliului coordonator exercită următoarele atribuții:

a) în lipsa președintelui, asigură realizarea sarcinilor atribuite acestuia;

b) coordonează activitatea secretariatului permanent al Consiliului coordonator;

c) asigură transparența activității Consiliului coordonator;

d) desfășoară alte activități ce țin de funcționalitatea acestuia.

Membrii Consiliului coordonator au următoarele atribuții:

a) pregătesc pentru examinare materialele solicitate de secretariatul Consiliului coordonator;

b) contribuie la executarea deciziilor luate de Consiliul coordonator;

c) propun subiecte pentru ordinea de zi a ședințelor;

d) participă la monitorizarea și evaluarea situației în domeniul vizat;

e) fiecare membru informează instituția/rețeaua socială pe care o reprezintă despre activitatea Consiliului coordonator;

h) participă la îndeplinirea atribuțiilor acestuia, inclusiv la alcătuirea și diseminarea documentației de informare, precum și la elaborarea rapoartelor de activitate.

Ședințele Consiliului coordonator se convoacă trimestrial. Membrii Consiliului coordonator Sînt anunțați despre data convocării ședințelor ordinare cu cel puțin IO zile înainte. In caz de necesitate, la inițiativa președintelui Consiliului coordonator, se convoacă ședințe extraordinare. Se stabilește că, în caz de eliberare a membrilor Consiliului coordonator din funcțiile deținute, atribuțiile lor în cadrul Consiliului coordonator vor fi exercitate de persoanele nou desemnate în aceste funcții.

Totodată, ***competența Ministerului Afacerilor Interne în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie*** pentru a spori încrederea VVF în organele de drept și poliție este important ca fiecare caz de violență raportat să fie tratat cu seriozitate, respect și demnitate. In același timp frecvența raportării cazurilor de violență determină o atitudine serioasă din partea autorităților. Cercetările din domeniu au confirmat că VF sporește în intensitate și frecvență dacă nu se intervine adecvat.

Astfel, răspunsul imediat al poliției la cazurile de violență în familie reprezintă calea cea mai bună de protecție a victimelor, previne escaladarea violenței, reduce rata omorurilor în familie și cauzării leziunilor corporale grave și chiar poate contribui la păstrarea familiei în unele cazuri.

În august 2012 MAI a emis Ordinul privind aprobarea Instrucțiunii metodice privind intervenția organelor afacerilor interne în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie. Conform unui oficial din IGP, „această Instrucțiune este un instrument aplicabil pentru polițiști, ei știu ce pași concreți trebuie să întreprindă începând de la sesizarea organului de urmărire penală și terminând cu supravegherea OP, sancționarea pentru încălcarea OP cât și lucru în EMD, aceste

Instrucțiuni au contribuit la îmbunătățirea sistemului de prevenire și combatere".

Un asistent social din centru de plasament a indicat că „în ultimii 2 ani se atestă o creștere a profesionalismului din partea polițiștilor, ei au acumulat mai multă experiență în domeniu, ceea ce le permite să adopte o atitudine mai corectă față de VVF și răspund prompt/iau măsuri corespunzătoare". Un al asistent social de la alt centru de plasament a menționat că „în premieră un polițist a referit un caz a unei fete tinere, VVF, deci există și oameni în uniformă care le ajută, a reacționat la durerea ei, a sunat, ne-a întrebat care e acum situația ei la noi, își făcea griji, se interesa cum se simte la noi, zicea că fata e încă tânără și că-i pare rău că nu s-a adresat mai devreme", iar un director al Centrului maternal a subliniat: „sunt polițiștii de sector foarte receptivi, este o plăcere să cooperezi cu ei". Un avocat a menționat că „de câteva ori am fost mirată în sensul plăcut a cuvântului, când polițistul chiar i-a recomandat victimei să solicite ordonanța de protecție, chiar i-a recomandat să întreprindă careva măsuri". Un consultant la linia telefonică specializată a menționat că „am avut cazuri când polițistul solicita ajutor la Telefonul de Încredere, întorcându-se unde ar putea referi cazul, VVF stătea la polițist în birou, el nu știa unde s-o cazeze, etc., este bine că și polițiștii solicită suport informațional". Dorința polițiștilor de a coopera eficient cu un centru de plasament a fost menționată și de un asistent social: „atunci când agresorii apelau la poliție căutând soțiile și copii lor pe care noi le-am adăpostit, polițiștii le dădeau adresa și noi ne trezeam cu

agresorii la ușă. După câteva ședințe în care i-am avertizat, polițiștii au încetat să ofere abuzatorilor adresa centrului de plasament, fapt ce ne-a bucurat foarte mult".

Așa cum a fost menționat mai sus, mai mulți polițiști sunt nemulțumiți de faptul că VVF inițial depun cererile, iar apoi le retrag. Un polițist intervievat a explicat cauza retragerii cererii de către victimă prin frica și sentimentul de vinovăție pe care îl trăiește: „s-a întâmplat că a sunat chiar noaptea la poliție, ne ducem atunci, documentam, a doua zi vine victimă scrie cerere de împăcare, în majoritatea cazurilor se răzgândesc, din cauza fricii... dar victimă de multe ori tot începe prima scandalul, el [agresorul] vine de la lucru da acasă nu e nimic pregătit...pe dânsa o mustră conștiința că a fost din cauza ei și de asta dorește să se împace".

Un alt polițist intervievat la fel invocă sentimentul vinei VVF drept motiv al ne dorinței de a depune cerere la poliție: „De ce unele din victime nu vor să scrie cerere? Unele din victime, singure sunt vinovate, copii nu-s îngrijiți, copii nespălați, bărbatul nehrănit... iată vine femeia se plânge, ne ducem la dânsul, el zice uitați-vă cum ea are grijă de casă și pe urmă mai ziceți ceva...femeia este de vină în conflicte, îl provoacă pe bărbat, așa e în majoritatea cazurilor...". Mai mult, unii specialiști intervievați au motivat inacțiunea polițistului în emiterea OP, drept atitudine personală negativă a acestuia față de scoaterea agresorului din casă, fiind loiali față de agresorii familiali: „De ce noi trebuie să pornim de la interesele și drepturile agresorilor? Polițiștii întotdeauna invocă drepturile agresorilor, eu nu am dreptul să întru în casă...eu nu am drepturi.. agresorul are drepturi ș.a.m.d, dar atunci când victima vine și îi spune ca iaca m-a bătut și m-o alungat aici nu se încalcă drepturile victimei? Ce-i cu atitudinea asta față de agresori care nu au unde să plece.. nu cunoaștem cazuri când agresorul a stat afară și a înghețat, totodată cunoaștem multe cazuri când VVF sunt alungate din casă, pe timp de iarnă, și copiii dezbrăcați, desculță fug noaptea prin sat. Polițiștii trebuie să fie mai sensibili față de situația victimei".

Astfel, deși poliția a făcut unele eforturi lăudabile de a pune în aplicare Legea nr.45, aceștia încă duc lipsă de înțelegere a specificului stării psiho-emoționale a VVF, respectiv ei uneori au o atitudine ostilă față de acestea, considerându-le vinovate de situația creată în familie.

În continuare, se atestă în practică situații când polițiștii încalcă etică profesională. Se simt necesitatea instruirii polițiștilor, nu numai privind aplicarea Legii, dar și familiarizarea cu drepturile omului, în special a victimelor. Mai mulți specialiști au indicat că VVF apelează de mai multe ori la poliție, înainte de a ajunge la centre de plasament/ONG, dar aceste adresări la poliție nu întotdeauna se înregistrează oficial. In cadrul prezentului studiu nici una din VVF care a beneficiat de SAP, nu știa despre necesitatea înregistrării cererii la poliție aflând despre asta deja de la avocații/ juriștii centrelor. Un avocat explică: „Plângerea trebuie să fie depusă în două exemplare și victima să aibă confirmare în scris că a depus-o. Deci plângerea se face în două exemplare — una rămâne la VVF și pe ea se pune ștampila organului de poliție, aceasta fiind dovada că s-a adresat la poliție. Totodată, există registre speciale unde se notează tot, fiecărei plângeri acordându-i-se un număr unic de intrare. Dacă este o plângere verbală, polițiștii sunt obligați să consemneze tot într-un proces verbal.

Dacă înregistrează, atunci apare și o responsabilitate mai mare - nu atât în fața persoanei care a depus plângerea, cât în fața șefului care verifică. Din păcate ei nu întotdeauna fac acest lucru". O VVF a constatat că „am fost de vreo cinci ori la poliția de sector, dar niciodată cererea mea nu a fost înregistrată. Deja când am văzut că polițistul nu se implică, am apelat la Comisariatul de poliție din raion, și asta a

făcut ca cererea mea să fie înregistrată așa cum se cuvine” In acest fel, înregistrarea cererii dă o speranță că poliția va întreprinse măsurile corespunzătoare.

Unii specialiști au indicat că „de multe ori cazul nu se înregistrează ca violență în familie, dar ca familie scandalagioaică, iar VVF pierd încrederea în poliție, li se creează impresia că trebuie să rabde violența și înseamnă că tot ele sunt de vină.”.

În acest sens, în scopul eficientizării activității de combatere a VF și de asigurare a protecției adecvate pentru VVF, colaboratorii organelor de drept trebuie să țină cont și să respecte cu strictețe prevederile Instrucțiunilor metodice privind intervenția organelor afacerilor interne în prevenirea și combaterea cazurilor de VF. Conform p. 109 a Instrucțiunilor, nerespectarea prevederilor Legii nr.45 de către angajații organelor afacerilor interne abilitați cu competențe în domeniu este o încălcare a disciplinei muncii și atrage răspundere disciplinară în conformitate cu legislația.

Respectiv, vorbind despre activitatea și rolul ONG-urilor care activează în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie la art.l l, p (5) al Legii nr.45 indică „Victima are dreptul la asistență juridică primară și calificată gratuită conform legislației cu privire la asistența juridică garantată de stat. Totodată, VVF nu sunt specificate expres în Legea nr.198 că au dreptul la asistență juridică calificată, așa cum sunt indicați, de ex., copiii victime ale infracțiunilor sau bănuitul/învinuitul/inculpatul în proces penal (printre care s-ar încadra și agresorii familiali). Asistența juridică garantată de stat (asistență juridică calificată) este acordată persoanelor care nu dispun de suficiente mijloace financiare pentru plata lor, I totodată aceasta presupune un proces anevoios de colectare a dovezilor ceea ce complică accesul VVF la justiție.

În cadrul studiului o VVF a menționat că ”trebuie să fac mai multe drumuri din sat în raion și invers, pentru a colecta tot pachetul de documente”233, confirmat de către un avocat din cadrul Organizației Non-Guvernamentală.

Un procuror a menționat că ”în toate cazurile pe care le-am avut în gestiune nu am avut nici un avocat din cadrul Oficiului teritorial de asistență juridică garantată de stat, deoarece nu sunt alocați bani pentru acordarea asistenței acestei categorii de beneficiari părții vătămate”, recomandarea fiind că statul trebuie să ofere VVF asistență juridică garantată de stat pentru a proteja drepturile acestei categorii vulnerabile. Totodată, un avocat care oferă asistență juridică garantată de stat în limitele jurisdicției oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat dar și în cadrul unui ONG, a declarat că „VVF pot beneficia de asistență juridică garantată de stat, atunci când ea are statutul de victimă, oferit de organul de urmărire penală, adică atunci când se pornește urmărirea penală, se deschide dosarul penal, ea capătă statut de victimă. Totodată victimele au nevoie de asistență și până la etapa de urmărire penală. Până în 2013, noi oferim această asistență de stat doar persoanelor care erau atrase la răspundere, de ex., agresorii familiali, dar începând cu anul acesta am început să oferim asistență juridică gratuită și pe cazuri civile, dar este necesar a prezenta un set de documente care certifică calitatea de beneficiari a VVF”.

Din cauza impedimentelor birocratice, asistența juridică garantată de stat este greu accesibilă. Cât privește asistența juridică garantată de stat o altă problemă este lipsa specialiștilor pregătiți în domeniu și salarizarea mică a avocaților. Astfel, un procuror a menționat că „nu prea avem avocați licențiați dornici de a se implica în soluționarea cazurilor de violență în familie, cauza fiind comportamentul atât a părților în proces, cât și durata îndelungată a astfel de proceduri judiciare și efort din partea avocaților care nu sunt remunerați la justa valoare, respectiv ei preferă

să presteze servicii juridice la alte categorii de beneficiari, sau calitatea acestor servicii lasă de dorit".

Un alt procuror a indicat că "ar fi bine ca o astfel de asistență să fie acordată gratis și VVF, adică sesiunile să fie asistate gratuit de un avocat. Cu toate acestea, vreau să vă spun că atribuțiile apărătorului victimei sunt făcute de către un procuror sau de către un ofițer de urmărire penală".

Un specialist intervievat a menționat că "după ajutor la organizații apelează de obicei VVF care nu au posibilități financiare, ele întreabă cât costă serviciul, si atunci când li se spune că este gratuit, ele se bucură, și sunt motivate să-l tragă la răspundere pe agresor". Printre alți factori descurajatori menționați de avocați erau „taxele de stat înalte, pe care VVF trebuie să le achite pentru partajul averii comune, și să mai achite instanței de judecată, aici chiar i se îngrădește accesul la justiție. O ieșire din situație ar putea fi scutirea totală sau parțială de plată a acestei categorii de persoane, mai ales că există probe că nu s-au făcut abuzuri."

Avocații au menționat și un alt tip de probleme cum ar fi: „asistența VVF este dificilă atunci când trebuie să-i garantăm confidențialitatea în procesul de acumulare a probelor, chiar dacă au suferit de violență fizică, ele nu au extrasele expertizei medico-legale".

Concluzii

În acest context, actualul studiu confirmă necesitatea documentării mai amănunțite a problemelor ce țin de accesul VVF la justiție, inclusiv a victimelor violenței psihologice, spirituale, morale etc., și o eventuală revizuire a actelor normative în vigoare cu referire la asistența garantată de stat, astfel ca VVF să poată beneficia eficient de dreptul la un remediu juridic echitabil.

Referințe bibliografice

1. Legea României nr. 272 din 2004 „Privind protectia si promovarea drepturilor copilului" Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004, unde în secțiunea V- art.99 se prevede Protecția copilului împotriva altor forme de exploatare

2. PECORA, Peter, WHITTAKER, James, MALUCCIOi, Anthony, *Te Child Welftłre Challenge-Policy, Practice and research*, 1992;

3. Recomandarea nr. (97) 19 a comitetului de miniștri către statele membre cu privire la reprezentarea violenței în mijloacele electronice de comunicare în masă (adoptată de Comitetul de Miniștri la 30 octombrie 1997 în cadrul celei de-a 607-a reuniuni a Delegaților Miniștrilor)

4. ROTH, M. *Gen și violentă, în Gen, Societate, Cultură*, Ed.Magyari-Vincze, E. , Mîndruț, P., Editura Fundației Desire, Cluj-Napoca. 2015.

CZU 343.343.3
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.15

EVOLUŢIA ISTORICĂ A INFRACŢIUNII DE HULIGANISM

Vitalie TIHON
Doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a Minsterului Afacerilor Interne,
Chişinău, Republica Moldova,
e-mail: *tihon.vitalie@yahoo.com*
https: https://orcid.org/0000-0003-0511-5563

Fundamentul unei comunităţi armonioase îl constituie respectul reciproc oferit de fiecare în parte, ca semn de recunoaştere a valorilor existente în cadrul societății. Respectul reprezintă una dintre cele mai importante valori morale ale fiinţei umane, deoarece constituie cheia unei interacțiuni sociale armonioase. Însă, în ultimele decenii se atestă o creştere alarmantă a ratei de încălcare a regulilor de convieţuire socială, prin manifestări şi acţiuni brutale de tulburare a ordinii publice, fapt ce denotă lipsa de respect şi bun simţ faţă de normele morale promovate în societate. Primele acte legislative în care se regăseau unele reglementări ale actelor de huliganism datează încă din cele mai vechi timpuri.
Cuvinte-cheie: *convieţuire socială, ordine publică, huliganism, drepturile omului, libertăţi fundamentale.*

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE CRIME OF HOOLIGANISM

The foundation of a harmonious community is the mutual respect offered by each individual, right as a sign of recognition of the existing values within the society. Respect is one of the most important moral values of every human being, because it is the key to a harmonious social interaction. However, in recent decades there has been an alarming increase in the rate of violation of the rules of social coexistence, through demonstrations and brutal actions to disturb public order, a fact that denotes a lack of respect and good sense towards the moral norms promoted by society. The first legislative acts in which some regulations of acts of hooliganism were found date back to ancient times.
Keywords: *social coexistence, public order, hooliganism, human rights, fundamental freedoms.*

L’ÉVOLUTION HISTORIQUE DU CRIME DE HOOLIGANISME

Le fondement d’une communauté harmonieuse est le respect mutuel offert par chaque individu, juste comme un signe de reconnaissance des valeurs existantes au sein de la société. Le respect est l’une des valeurs morales les plus importantes de tout être humain, car il est la clé d’une interaction sociale harmonieuse. Cependant, au cours des dernières décennies, il y a eu une augmentation alarmante du taux de violation des règles de coexistence sociale, à travers des manifestations et des actions brutales visant à troubler l’ordre public, un fait qui dénote un manque de respect et de bon sens envers les normes morales promues par société. Les premiers actes législatifs dans lesquels des réglementations d’actes de hooliganisme ont été trouvées remontent à l’Antiquité.
Mots-clés: *coexistence sociale, ordre public, hooliganisme, droits de l’homme, libertés fondamentales.*

ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ХУЛИГАНСТВО

Основой гармоничного сообщества является взаимное уважение, предлагаемое каждым человеком, как знак признания существующих ценностей в обществе. Уважение – это одно из важнейших моральных ценностей каждого человека, поскольку является ключом к гармоничному социальному взаимодействию. Однако, в последние десятилетия наблюдается тревожный рост числа нарушений правил социального сосуществования посредством демонстраций и

жестоких действий, направленных на нарушение общественного порядка, что свидетельствует об отсутствии уважения и здравого смысла к моральным нормам, продвигаемым обществом. Первые законодательные акты, в которых были обнаружены некоторые положения о хулиганских действиях, относятся к глубокой древности.

Ключевые слова: *социальное сосуществование, общественный порядок, хулиганство, права человека, основные свободы.*

Introducere

Securitatea statului şi a societăţii, siguranţa persoanei constituie valori sociale fundamentale. De existenţa şi nestingherita lor realizare depinde normala desfăşurare a activităţii statului în realizarea sarcinilor şi funcţiilor care îi revin. Reglementarea riguroasă a relaţiilor sociale, aşezarea întregii vieţi pe bazele trainice ale legalităţii, ale ordinii de drept şi disciplinei, reprezintă o cerinţă firească a democraţiei [15, p. 131].

Astfel, într-un stat de drept un loc deosebit de important îl ocupă asigurarea şi menţinerea ordini publice şi a securităţi publice, măsurile care contribuie la executarea legilor şi hotărârilor judecătoreşti, buna convieţuire în societate, cât şi buna funcţionare a serviciilor de stat [15, p. 132].

Metodologia de cercetare folosită. În procesul de elaborare a prezentului articol științific au fost utilizate aşa metode precum: metoda logică (bazată pe studiu inductiv şi deductiv), metoda istorică şi metoda comparativă.

Expunerea conţinutului de bază

Din punct de vedere a retrospectivei istorice a actelor normative ale Orientului Antic, subliniem precum că, primele reglementări ale unor acţiuni intenţionate care încalcă ordinea publică se regăsesc în Codul de legi al regelui Hammurabi (sec. XVIII î.Hr.).

Regele Hammurabi (1792-1749 î.Hr.) fiind suveran al regatului vechi babilonian, abil, om politic, talentat comandant militar, a transformat micul regat din Mesopotamia centrală în cea mai importantă putere a Orientului Mijlociu. După ce a cucerit întregul Sumer, Hammurabi a constrâns Asiria să recunoască suzeranitatea Babilonului. Domnia sa reprezintă o epocă de vârf a civilizației babiloniene care încearcă unificarea jurisdicției mesopotamiene și se cristalizează cele două mari eposuri: „Poemul creațiunii” și „Epopeea lui Ghilgameș” [9].

Codul lui Hammurabi, este cel mai vechi cod de legi cunoscut până astăzi, întocmit la inițiativa lui Hammurabi și păstrat pe o stelă de diorit, sub forma unei lungi inscripții cuneiforme, a fost descoperit la Susa, în anul 1901. El reunește, în 282 de articole, remarcabile prin concizia și claritatea enunțului, dreptul civil, penal și comercial al epocii [9].

Numeroase documente arată cum a fost pus în practică codul lui Hammurabi, care a dat naştere unei bogate jurisprudenţe în epocile posterioare. Această legislaţie a fost pusă în practică aproape 1000 de ani în regiunea mesopotamiană [14, p. 35].

Ordinea articolelor cuprinse în cod era următoarea: procedura – art. 1-5; apărarea proprietăţii – art. 6-25; condiţia şi obligaţiunile dregătorilor – art. 26-41; cultura agricolă şi animală – art. 42-65; după o lacună urma împrumutul cu dobândă, comerţul şi obligaţiunile – art. 100-126; căsătoria – art. 127-177; despre femeile templelor şi despre concubine – art. 178-184; adopţiunea – 185-193; dreptul penal – art.194-233; dreptul maritim – art. 234-240; închisoarea şi locaţiunea de serviciu – art. 241-277; sclavia – art. 278-282 [14, p. 35].

Un loc separat în respectiva culegere de legi, îl ocupă reglementările ce se referă la stabilirea pedepselor corespunzătoare aşa numitele „legi ale talionului” pentru comiterea unor infracţiuni soldate cu vătămări corporale

şi anume: „Dacă un om îi scoate ochiul unui om liber, i se va scoate și lui ochiul” (§ 196-225).

De asemenea, Codul lui Hammurabi cuprindea şi unele reglementări ce se referă la circumstanțele atenuante şi anume la vinovăţie. Astfel, fără vinovăţie nu poate exista nici infracţiune şi nici răspundere penală.

Aşadar, dacă făptuitorul, fiindu-i constrânsă voinţa, nu s-a putut manifesta în mod liber sau, dacă nu şi-a putut da seama din cauza unei erori de fapt, caz fortuit, iresponsabilitate etc. în momentul comiterii faptei de urmările prejudiciabile ce pot surveni, nu există vinovăţie şi prin urmare, nici încriminare.

Din acest considerent, codul prevedea precum că persoana care, într-o încăierare a lovit o altă persoană o răneşte şi demonstrează că a săvârşit fapta fără vinovăţie, nu va fi pedepsită, însă, va fi ţinută să plătească îngrijirea medicală a persoanei rănite (art. 206). Dacă cel rănit în cele din urmă decedează, delincventul se va pedepsi cu o amendă de jumătate de mină de argint, în cazul când persoana decedată a fost un om liber, şi, numai cu a treia parte din mină, dacă victima a fost o persoană „măruntă” (art. 207, 208).

Următorul monument legislativ important în care se regăsesc unele reflecții privind infracţiunea de huliganism îl constituie Codul lui Iustinian, cunoscut sub denumirea „Colecţia de drept civil”.

Împăratul Iustinian (483-565) este cunoscut pentru codul de legi care a fost întocmit în timpul domniei sale. Codul lui Iustinian a perpetuat geniul creator al Romei în jurisprudenţă şi ulterior, a stat la baza dezvoltării sistemului juridic în multe ţări europene.

Iustinian s-a născut în jurul anului 483, la Tauresium, în Iugoslavia de azi. Era nepotul lui Iustin I, un ţăran trac aproape analfabet, care a urcat treptele ierarhiei militare şi a devenit conducătorul Imperiului Roman de Răsărit [13].

Codul lui Iustinian reprezintă o colecție substanțială de legi compilate sub sponsorizarea lui Iustinian I, conducător al Imperiului Bizantin.

Opera legislativă a lui Iustinian cuprinde patru lucrări de vază şi anume Codul, Digestele (Pandectele), Instituţiile şi Novelele.

Codul împăratului Iustinian a fost elaborat de o comisie formată din 10 profesori şi avocați în frunte cu Tribonian, cel mai mare jurisconsult al vremii. Lucrarea a fost publicată în două ediții. Prima ediție cuprinde constituțiunile imperiale care au fost date din vremea împăratului Hadrian până în anul 529, iar ediția a II-a cuprindea constituțiunile imperiale date din vremea lui Hadrian până în anul 534. Codul a fost împărțit în 12 cărți, după modelul Legii celor XII Table, care erau divizate în funcţie de ramura dreptului.

Aşadar, respectiva lucrare era împărţită în următoarele subiecte şi anume:

- Cartea I: dreptul canonic, dreptul ecleziastic, izvoarele dreptului etc.
- Cărțile II-VIII: drept privat cu schița edictului.
- Cartea IX: dreptul penal.
- Cărțile X-XII: drept administrativ și financiar.

Anume în Cartea a IX-a întitulată „Dreptul penal” se regăseau unele reglementări referitoare la acţiunile care încalcă grosolan ordinea publică, la agresiune stradală etc.

Digestele constituie o culegere de fragmente din operele jurisconsulților clasici romani, fiind elaborată de o comisie constituită din 15 profesori și avocați în frunte cu Tribonian.

Institutele reprezintă un manual adresat studenților de la drept. Institutele erau obligatorii, fiind considerate drept izvor de drept.

Novelele reprezintă o completare a Codului, constituite din 158 de Constituții date de Iustinian în ultimii 30 de ani de domnie [2].

Legislaţia lui Iustinian a salvat de la pierire o parte din genialele creaţii juridice romane.

Normele cuprinse în această legislaţie au constituit baza „recepţionării" dreptului roman, iar fenomenul recepţionării a avut o însemnătate excepţională în dezvoltarea ulterioară a dreptului feudal şi a dreptului burghez în ansamblu. De aici rezultă importanţa practică a acestei legislaţii [14, p. 106].

Alt monument legislativ unde se regăsesc tangenţial unele reglementări ce vizează infracţiunea de huliganism este Pravila rusă. Respectivul act legislativ reprezenta o compilație de vechi cutume slave, realizată în perioada secolelor al IX-XII-lea, inițiată în cnezatul Kievului și continuată în cnezatele succesoare acestuia.

Prima apariţie în forma scrisă a respectivei pravile datează din sec. al XI-lea şi graţie iniţiativei cneazului Iaroslav I cel Înțelept, a doua versiune a Pravilei ruse apare cu un secol mai târziu, în timpul domniei cneazului Moscovei – Iuri Dolgoruki.

Analizând atent conţinutul Pravilei ruse, constatăm absenţa unor abordări concrete ce ar viza ordinea şi securitatea publică. Totuşi, unele norme, tangenţial reglementează acţiuni similare cu fapte de huliganism.

În acest sens, în conţinutul art. 10 a fost stabilită o pedeapsă pecuniară în cuantum de 3 grivne pentru violenţă comisă de soț asupra soţiei [16, p. 21].

Următorul act legislativ care reglementa iniţierea unei lupte în locuri publice (în piaţă, pe stradă sau la o sărbătoare,) este Cartea juridică din Pskov, care în art. 27 prevede următoarele: „Cel care a iniţiat o luptă în locuri publice precum piaţă, stradă, oraş sau suburbie, sat, fără intenţia de a jefui, în prezenţa a 4 sau 5 persoane, va fi adus victimei şi va achita o amendă statului".

În art. 80 al respectivului act legislativ se menţiona precum că: „Cel care se va prezenta de sine stătător victimei şi se va înţelege cu ea, va fi scutit de plata amenzii judiciare statului" [16, p. 21].

În luna mai a anului 1715, pentru prima dată în Imperiul Rus, împăratul Petru I (1672-1725) a publicat un cod militar procedural-criminal și l-a numit „Articolul Militar" din 1715.

Respectivul articol a fost elaborat de către împărat în scopul gestionării mai eficiente a armatei şi prezenta o compilaţie a diferitelor surse legislative din alte ţări. Articolul Militar se compunea din 24 de capitole care se divizau în 209 de articole. Fiecare articol din prezentul cod militar se completa cu anumite interpretări şi explicaţii care făceau trimitere la definirea conceptului de infracţiune precum şi lista acestora, la noţiunea de răspundere penală, sancţiune penală etc. [3].

Acest document a fost valabil până în timpul domniei împăratului Nicolae I (1825-1855).

În pofida specificului reglementărilor de ordin juridico-militar ce se cuprindeau în Articolul Militar din 1715, acesta conţinea şi un şir de norme ce prevedeau răspundere penală pentru încălcarea ordinii publice atât în timpul oficierii slujbelor religioase (art. 3, 4, 11, 12), cât şi în perioada satisfacerii serviciului militar şi în timpul concedierii temporare de la serviciu.

La fel, în articolul 37 al aceluiaşi cod era prevăzută răspunderea penală pentru darea unei alarme false s-au zgomotul produs după stingere.

Un alt articol, şi anume art. 48, prevedea răspundere pentru iniţierea unor dezordini în cetăţi sau oraş. Astfel, cel ce va produce un zgomot noaptea în cetate, oraş s-au pe stradă va fi supus unei pedepse imediate.

Următorul articol – art. 177, conţinea reglementări referitoare la răspunderea penală pentru utilizarea unor cuvinte necenzurate sau interpretarea unor cântece cu conţinut obscen.

În anul 1782, împărăteasa Rusiei – Ecaterina a II-a (1729-1796) pentru prima dată introduce „Carta Protopopiatului sau Poliţistului". Potrivit acesteia, consiliul a devenit organul departamental de poliţie pe oraş. Acesta era

format din executori judecătorești, un primar și un șef de poliție, precum și din orășeni investiţi în această funcţie în urma alegerilor locale.

În „Carta Protopopiatului sau Polițistului” era inclusă o instanță specializată pentru diverse abateri publice precum: beție, injurii, jocuri de noroc, construcții neautorizate și darea sau luarea de mită. După efectuarea unor cercetări prealabile de către instanţa respectivă, dosarul se transfera în instanţa de judecată. Pedepsele aplicate pentru diverse abateri publice constau în închisoare într-o casă de muncă, amendă și, după caz interzicerea anumitor activități.

În Rusia, până în anul 1835, în domeniul dreptului penal s-au aplicat numeroase legi, printre care chiar şi „Pravila de Sobor” a Marelui Duce Alexei Mihailovici al Rusiei (1875-1895). Începând cu anul 1835, intră în vigoare Codul general intitulat „Svod zakonov”, codificarea căruia fiind înfăptuită de parlamentarul M.M. Speranski (1772-1839) [1, p. 87].

În art. 425 al prezentului cod era prevăzută răspunderea penală pentru beţie, comportament revoltător, desfrânare în loc public a oficialilor sau militarilor trecuți în rezervă. În respectivul articol sunt descrise tipurile de acţiuni, dar nu este dată o definiţie clară a locului public, astfel, deducem precum că orice loc ar putea fi tratat ca loc public.

La mijlocul secolului al XVII-lea au fost adoptate cele mai importante izvoare ale dreptului scris din epoca feudalismului. Dintre acestea ţinem să amintim Cartea românească de învăţătură („Cartea românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de alte judeţe cu zisa şi cu toată cheltuiala a lui Vasile voievodul şi domnul Țării Moldovei, din multe scripturi tălmăcite din limba elinească pe limba românească”), denumită şi „Pravila lui Vasile Lupu”.

Cartea românească de învăţătură este prima codificare legislativă cu caracter laic din istoria dreptului nostru. Ea a fost întocmită de către logofătul Eustratie la ordinul lui Vasile Lupu şi tipărită în anul 1646 la tipografia mănăstirii „Trei Sfetitei” din oraşul Iaşi. Dispoziţiile penale din respectivul act normativ erau formulate în baza unor principii moderne pentru acele timpuri, preluate din lucrarea lui Prosper Farinaccius *„Praxi et theoricial criminalis”*, apărută în anii 1609 – 1614 la Veneţia.

În Pravila lui Vasile Lupu pedeapsa era numită certare. Pe larg, de asemenea, se aplicau pedepse fizice (decapitarea, spânzurarea, tragerea în ţeapă), pedepse privative de libertate (ocna, temniţa, surghiunul la mănăstire), pedepse care vizau expunerea celui vinovat a propriului public (purtarea prin târg), pedepse religioase (afurisirea, oprirea la biserică) şi pedepse pecuniare (amenzile sau gloabele). În anumite cazuri se aplica pedeapsa talionului, ca o reminiscenţă a sistemului răzbunării private. În anumite cazuri privaţiunea de libertate aplicată pe un termen redus (de ex. câteva săptămâni) putea fi înlocuită cu amendă, dar numai pentru anumite fapte penale cum ar fi leziuni corporale. Dacă, spre exemplu, era comis un omor, atunci pedeapsa cu moartea nu putea fi înlocuită cu amenda numită „duşegubina” [10, p. 17].

În general, mărimea amenzii în respectiva pravilă varia în funcţie de infracţiunea săvârşită, de exemplu, pentru omorul nou-născutului se încasa o amendă de 2,5 ori mai mare ca pentru omor din imprudenţă [10, p. 17].

Pravila lui Vasile Lupu s-a aplicat în Moldova până în secolul al XVIII-lea. Începând cu secolul al XVIII-lea, hrisoavele domneşti – ca formă de exprimare a voinţei clasei dominante – se situează pe un loc de frunte şi domnii fanarioţi le-au folosit din plin. În acest secol, intensa activitate legislativă s-a oprit la nivelul de proiect de cod oficial sau privat, precum şi la o importantă serie de culegeri oficiale sau private de acte normative [10, p. 17].

După unirea Principatelor Române care

a avut loc în sec. al XIX-lea s-a produs şi o unificare a legislaţiei în rezultatul căreia în Moldova şi Ţara Românească a început să se aplice Condica criminalicească elaborată de către ministrul de Finanţe al României Alexandru Barbu Ştirbei (1837-1895). Astfel, în anul 1865 a intrat în vigoare noul Cod penal – Condica criminalicească, care reprezintă un instrument legislativ complet şi evoluat pentru vremea respectivă, având la bază Legile împărăteşti (Basilicalele), obiceiul pământului şi Codul penal austriac din anul 1802.

Acesta a rămas în vigoare până la înlocuire la 30 aprilie 1865, cu Codul penal şi Codul de procedură penală ale lui Alexandru Ioan Cuza (1820-1873). După cum anunţă şi titlul, lucrarea este organizată în două părţi. Prima parte – Pravilniceştile orânduieli, întru cercetarea faptelor criminaliceşti – cuprinde un număr de 12 capitole, iar cea de-a doua parte – Pentru faptele criminaliceşti şi pedepsele lor – 20 de capitole, însumând în total un număr de 263 de articole.

Asemănător altor legiuiri moderne, Codul penal român din anul 1865 cunoaşte o sistematizare riguroasă a infracţiunilor şi pedepselor în trei cărţi. În Cartea întâi, codul cuprinde sistemul pedepselor; în Cartea a doua – sistemul crimelor şi delictelor; în Cartea a treia – sistemul contravenţiilor şi sancţiunile contravenţionale. Astfel, conform structurii sale, Codul penal român din anul 1865 a adoptat o clasificare tripartită a infracţiunilor în: crime, delicte şi contravenţii [4, p. 266].

Referindu-ne la infracţiunile ce ţin de încălcarea grosolană a ordinii publice Codul penal român din anul 1865 conţinea reglementări în Cartea a III-a intitulată „Despre tulburări aduse ordinei publice de către feţele bisericeşti", Capitolul IV „Rezistenţă, nesupunere şi alte necuviinţe contra autorităţii publice", Paragraful I „Rebeliuni", unde în articolele ce urmează se menţiona:

Articolul 170: „Orice atac, orice rezistenţă cu violenţă prin fapt, în contra vreunui funcţionar administrativ ori judecătoresc, de orice treaptă şi calitate, care ar fi în lucrarea execuţiunii legilor, ordinelor sau ordonanţelor autorităţii publice, a ordinelor, a mandatelor sau a hotărârilor judecătoreşti, se numeşte rebeliune şi se pedepseşte, după împrejurări, ca crimă sau ca delict".

Articolul 171: „Dacă rebeliunea s-a urmat de mai mult de douăzeci persoane armate, culpabilii se vor pedepsi cu recluziunea; iar de nu vor fi fost armaţi, se vor pedepsi cu minimul recluziunii".

Articolul 172: „Dacă rebeliunea s-a urmat de un număr de mai mult de trei indivizi, până la douăzeci inclusiv, pedeapsa va fi minimul recluziunii, de vor fi fost armaţi, iar de nu vor fi fost armaţi, pedeapsa va fi închisoarea de la trei luni la doi ani".

Articolul 173: „Dacă rebeliunea nu s-a urmat decât de una până la trei persoane armate, se va pedepsi cu închisoarea de la trei luni până la doi ani, iar dacă rebeliunea s-a urmat fără arme, pedeapsa va fi închisoarea de la 15 zile până la șase luni".

Articolul 174: „La caz de rebeliune urmată de o ceată sau atrupament, nu se va aplica nici o pedeapsă rebelilor ce se vor afla fără vre-o însărcinare sau întrebuinţare în ceată şi care se vor fi retras la cel dintâi avertisment al autorităţii publice, sau chiar în urma acelui avertisment, de se vor fi prins fără arme, afară din locul rebeliunii şi fără noi rezistenţe din partea lor. Însă, vor fi supuşi la pedeapsă pentru crimele sau delictele particulare care fiecare va fi săvârşit personal" [8].

La fel, în Paragraful II „Ultraj şi violenţe contra forţei publice şi contra autorităţii publice şi depozitarilor lor" al prezentului cod în articolele ce urmează se menţiona precum că:

Articolul 182: „Cel ce, prin cuvinte sau scrieri înjurătoare, va atinge onoarea unuia sau mai multor funcţionari administrativi

sau judecătorești, sau a unui jurat, în lucrarea sau cu ocaziunea exercițiului funcției lor, se va pedepsi cu închisoarea de la cincisprezece zile la șase luni; iar dacă ultrajul va fi urmat în sala ședințelor unei Curți sau al unui tribunal, osânda va fi închisoarea de la doua luni până la un an. Ultrajul făcut prin gesturi ofensatoare sau prin amenințări, în contra unui asemenea funcționar public sau jurat, în exercițiul sau cu ocaziunea funcției sale, se va pedepsi cu închisoare de la cincisprezece zile până la trei luni; iar de va fi urmat ultrajul în sala ședințelor unei curți sau tribunal, se va pedepsi cu închisoare de la o lună până la șase luni)".

Articolul 183: „Ultrajul făcut prin cuvinte, gesturi sau amenințări în contra oricărui funcționar public, precum şi contra oricărui cetățean însărcinat cu un serviciu public sau municipal, sau agent însărcinat cu forța publică, în exercițiul sau cu ocaziunea funcției sale, se va pedepsi cu închisoare de la cincisprezece zile până la două luni sau cu amenda de la 50 până la 200 lei".

Articolul 184: „Oricine va lovi, chiar fără armă şi chiar fără a rezulta rănire, pe orice funcționar administrativ sau judecătoresc, în exercițiul funcției sale, sau cu ocaziunea acestui exercițiu, se va pedepsi cu închisoare de la un an până la doi ani. Iar daca lovirea va fi urmat în sala ședințelor unei curți sau a unui tribunal, culpabilul se va osândi încă şi cu interdicțiunea pe timp mărginit".

Articolul 185: „Atacurile prevăzute la art. 184, de vor fi făcute contra unui impiegat sau ofițer ministerial, contra unui agent al forței publice sau contra unui jurat, ori alt cetățean însărcinat cu un serviciu public, în timpul exercițiului serviciului lor, sau cu ocaziunea acestui exercițiu, se vor pedepsi cu închisoarea de la o lună până la un an" [8].

În anul 1924 pe teritoriul deja al Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti a început să se aplice legislaţia penală unională şi ucraineană. Astfel, până în anul 1927, în RASSM s-a aplicat Codul penal al Ucrainei din anul 1922, iar începând cu anul 1927 – un alt Cod penal al Ucrainei.

Alcătuit în deplină concordanţă cu bazele legislaţiei penale a URSS şi a republicilor unionale din anul 1924, Codul penal al Ucrainei evidenţia două tipuri de infracţiuni, şi anume:

1. îndreptate împotriva orânduirii sovietice, ca cele mai grave, pentru care se fixa o limită de jos a pedepsei, care nu putea fi micşorată de judecată;

2. toate celelalte, pentru care se stabilea doar limita de sus a pedepsei.

În calitate de pedepse în Codul penal ucrainean din 1922 figurau: pedeapsa cu moartea, declararea drept duşman al poporului şi expulzarea din URSS, privaţiunea de libertate etc.

În conţinutul acestui respectivului cod penal, existau reglementări referitoare la infracţiunea de huliganism, şi anume Titlul 5 „Alte atacuri la adresa persoanei şi a demnităţii sale", articolul 176 „Huliganismul" cu următorul conţinut: „Comportamentul răutăcios exprimat fără un anumit scop, însoţit de manifestare clară a lipsei de respect faţă de cetăţeni sau societate în ansamblu, se pedepseşte cu muncă neremunerată în folosul comunităţii, sau cu închisoare de până la un an" [17].

În anul 1958, Sovietul Suprem al URSS a adoptat Bazele legislaţiei penale unionale şi a republicilor unionale, în conformitate cu ele a fost elaborat şi Codul penal al RSSM votat de Sovietul Suprem al RSSM la 24 martie 1961 şi pus în aplicare la 1 iulie 1961.

Codul penal din anul 1961 cuprindea un articol separat care reglementa infracţiunea de huliganism, acesta se conţinea în Capitolul XI „Infracţiuni contra securităţii publice, a ordinii publice şi a sănătăţii populaţiei" şi anume art. 218 „Huliganismul" cu următorul conţinut:

„Huliganismul, adică acte intenţionate, care încalcă grosolan ordinea publică şi exprimă o vădită lipsă de respect faţă de societate,

se pedepseşte cu privaţiune de libertate pe un termen de până la un an sau cu amendă în mărime de până la treizeci de salarii minime.

Huliganismul agravat, adică aceleaşi acte, care prin conţinutul lor se deosebesc printr-un cinism excepţional sau o deosebită obrăznicie, ori însoţite de opunerea de rezistenţă unui reprezentant al puterii sau unui reprezentant al obştimii, care îndeplineşte funcţiile de menţinere a ordinii publice, sau altor cetăţeni, care curmă actele huliganice, precum și săvârșite de o persoană, condamnată mai înainte pentru huliganism, se pedepseşte cu privaţiune de libertate pe un termen de la unu la cinci ani.

Huliganismul deosebit de agravat, adică acte, prevăzute de partea întâi sau partea a doua a prezentului articol, dacă ele au fost săvârșite cu aplicarea sau încercarea aplicării armei de foc sau cuţitelor, boxelor sau altor arme albe, precum şi altor obiecte, special adaptate pentru vătămarea integrităţii corporale, se pedepseşte cu privaţiune de libertate pe un termen de la trei la şapte ani" [12].

Odată cu adoptarea noului Cod penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, întreaga esenţă a articolelor, precum și structura capitolelor au fost modificate radical.

Astfel, în noul şi actualul cod penal, infracţiunea de huliganism îşi regăseşte reflectare în art. 287 „Huliganismul" din Capitolul XIII „Infracţiuni contra securităţii publice şi a ordinii publice" având următorul conţinut:

„(1) Huliganismul, adică acţiunile intenţionate care încalcă grosolan ordinea publică, însoţite de aplicarea violenţei asupra persoanelor sau de ameninţarea cu aplicarea unei asemenea violenţe, de opunerea de rezistenţă violentă reprezentanţilor autorităţilor sau altor persoane care curmă actele huliganice, precum şi acţiunile care, prin conţinutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 550 la 1050 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani.

(2) Aceeaşi acţiune săvârșită:

a) de o persoană care anterior a săvârșit un act de huliganism;

b) de două sau mai multe persoane;

c) pe teritoriul sau în incinta unei instituţii medico-sanitare publice ori private;

d) împotriva medicului sau a lucrătorului medical aflat în exercițiul funcțiunii;

e) din motive de prejudecată, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 750 la 1350 unităţi convenţionale sau cu închisoare de până la 5 ani.

(3) Huliganismul agravat, adică acţiunile prevăzute la alin.(1) sau (2), dacă au fost săvârșite cu aplicarea sau cu încercarea aplicării armei sau a altor obiecte pentru vătămarea integrităţii corporale sau sănătăţii, se pedepseşte cu închisoare de la 3 la 7 ani" [12].

Totodată, conform Hotărârii Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr.25 din 12.08.2021 (în vigoare 12.08.2021) cuvântul „grosolan" şi textul „cinism sau" din art.287 alin.(1) CP, se declară neconstituţionale.

Reieşind din prevederile art. 1 alin. (3) al Constituţiei R. Moldova: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate" [5] şi în contextul globalizării relaţiilor internaționale, subiectul promovării şi respectării drepturilor omului devine tot mai actual şi larg discutat atât pe plan naţional, cât şi cel internaţional, fapt, ce asigură drept urmare, respectarea de către state a tuturor prevederilor actelor internaţionale.

Drepturile şi libertăţile omului urmează a fi protejate împotriva individului însuşi şi apoi deja împotriva statului, deoarece statul, la rândul său, constituie garantul respectării acestor drepturi.

Deseori, însă, asigurarea de către stat a protecţiei şi promovării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului este ineficientă şi nu acoperă toate spectrele de drepturi şi libertăţi, motiv care denotă necesitatea instituirii unor mecanisme şi garanţii internaţionale care ar veghea respectarea, promovarea şi dăinuirea acestora.

Astfel, un rol deosebit de important în promovarea şi asigurarea respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului le revin actelor internaţionale.

La fel, luând în considerare caracterul de amploare a infracţiunii de huliganism, formele de manifestare a acesteia şi urmările prejudiciabile survenite după comiterea ei, în conţinutul cadrului normativ internaţional s-au introdus numeroase norme care într-un mod direct sau indirect protejează cele mai sacre valori ale fiinţei umane.

Primul şi cel mai semnificativ act sau „Idealul comun” atins de către toate popoarele şi naţiunile întru asigurarea respectului pentru drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului este Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluţia 217 A în cadrul celei de-a treia sesiuni a Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Declarația a fost adoptată de 58 de state membre ale Adunării Generale a ONU, existând, însă, mai multe țări care s-au abținut ca de exemplu: URSS; țările din Europa de Est; Africa de Sud și Arabia Saudită etc. Declarația a constituit o necesitate a acelei perioade, după șase ani de război și milioane de vieți masacrate în timpul holocaustului. Statele care au elaborat textul și l-au adoptat, au considerat necesară existența unui set de „reguli” care să stabilească anumite drepturi și libertăți universal valabile și recunoscute, astfel încât să se evite cazuri continue și complexe de încălcare a acestora, așa cum se întâmplase cu patru ani înainte, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Declarația a fost redactată, într-o oarecare măsură, după modelul Declarației franceze a drepturilor omului și cetățeanului din anul 1789 și a Declarației de independență a Statelor Unite din anul 1776. Documentul are un preambul și 30 de articole care definesc principalele drepturi ale ființei umane [7].

Printre cele mai importante drepturi garantate de declaraţie se enumeră următoarele:

- drepturi civile – dreptul la viață, libertatea și securitatea persoanei, viață privată și de familie, inviolabilitatea locuinței, secretul corespondenței, onoare și demnitate, libera circulație, căsătorie și întemeierea familiei, întrunire pașnică;
- drepturi politice – dreptul la azil, cetățenie, alegeri;
- drepturi economice – dreptul la proprietate, retribuție egală pentru munca egală;
- drepturi procedurale – dreptul de a fi un subiect de drept, dreptul la recurs efectiv, la un proces echitabil;
- drepturi sociale – dreptul la asigurări sociale, dreptul la muncă, dreptul de a înființa sindicate, dreptul la odihnă și timp liber, la un nivel de trai decent, asigurare în caz de boală, șomaj, văduvie, bătrânețe, dreptul la educație etc.

Printre numeroasele drepturi garantate de Declaraţie se numără şi cele se ce referă la libertate, deminate, egalitatea în drepturi, securitatea persoanei şi dreptul la viaţă.

Drepturile enumerate mai sus se regăsesc în următoarele articole din declaraţie şi anume:

Articolul 1. „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității” [7].

Articolul 2. „Fiecare om se poate prevala de toate drepturile şi libertăţile proclamate în prezenta declarație fără nici un fel de deose-

bire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări. În afară de aceasta, nu se va face nici o deosebire după statutul politic, juridic sau internațional al ţării sau al teritoriului de care ţine o persoană, fie ca această ţară sau teritoriu sunt independente, sub tutelă, neautonome sau supuse vreunei alte limitări de suveranitate" [7].

Articolul 3. „Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate şi la securitatea persoanei sale" [7].

Articolul 5. „Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante" [7].

Următorul document care garantează respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului şi îndeosebi dreptul la viață, libertate, securitatea persoanei etc. îl constituie Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, adoptat de către Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite la data de 16 decembrie 1966.

Pactul este constituit dintr-un preambul şi 53 de articole menite să asigure respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului.

Prezentul pact asigură respectarea de către părți a drepturilor civile și politice ale persoanelor, inclusiv în conţinutul acestuia se regăsesc şi reglementări ce se referă la: dreptul la viață, libertatea de exprimare, libertatea de reuniune, libertatea religioasă, drepturile electorale și drepturile la un proces adecvat și un proces echitabil.

Astfel în articolul 6 alin. (1) se menţionează precum că: „Dreptul la viaţă este inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viaţa sa în mod arbitrar" [11].

Articolul 7 prevede că: „Nimeni nu va fi supus torturii şi nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, în special, este interzis ca o persoană să fie supusă, fără consimţământul său. unei experienţe medicale sau ştiinţifice" [11].

La fel, articolul 9 în alin. (1) prevede că: „Orice individ are dreptul la libertatea şi la securitatea persoanei sale" [11].

Drepturile menţionate anterior, la fel sunt garantate şi de Convenţia Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), elaborată de Consiliul Europei şi semnată pe data de 4 noiembrie 1950 la Roma şi ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din data de 24.07.1997.

Textul convenţiei este structurat în 59 de articole ale căror obiectiv este protejarea persoanelor fizice împotriva încălcărilor drepturilor omului.

Respectiva Convenţie constituie o adevărată compilaţie a articolelor ce reglementează drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, fiind considerată una dintre cele mai noi construcții ale sistemului instituțional internațional. Convenția și protocoalele sale adiționale apără îndeosebi drepturile și libertățile fundamentale ce au drept titulari persoane fizice, privite individual, sau diverse entități sociale, dar cu excepția structurilor statale.

Printre drepturile *inalienabile* cuprinse în convenție se enumeră următoarele:

- dreptul la viață și dreptul de a nu fi torturat (art. 3);
- dreptul de a nu fi ținut în sclavie și dreptul de a nu fi obligat la muncă forțată (art. 4);
- dreptul la neretroactivitatea legii penale (art. 4 din Protocolul nr. 7);

Printre drepturile *condiționale* cuprinse în convenție se numără:

- dreptul la libertate individuală;
- dreptul la un proces echitabil;
- dreptul la respectarea vieții private și familiale, a domiciliului și a corespondenței;
- libertatea de gândire și conștiință;
- dreptul la liberă exprimare;

- dreptul la liberă asociere;
- dreptul de proprietate;
- dreptul la instruire;
- dreptul la alegeri libere;
- libertatea de circulație și interdicția expulzării naționalilor;
- dreptul la dublu grad de jurisdicție în materie penală;
- dreptul la indemnizare în caz de eroare judiciară;
- dreptul de a nu fi judecat de două ori pentru săvârșirea aceleiași fapte penale.

Printre numeroasele articole din convenţie menţionăm cele care într-un mod direct apără dreptul la viaţă şi integritatea persoanei şi anume următoarele:

Articolul 2 „Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal când infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege" [6].

Articolul 3 „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante" [6].

Concluzii

Reglementări juridice ale infracţiunii de huliganism îşi i-au originea încă din antichitate. Astfel, în formele sale iniţiale acestea au existau încă din cele mai vechi timpuri, fapt adeverit prin numeroase culegeri de legi precum: Codul lui Hammurabi, Codul lui Iustinian, Pravila rusă, Articolul Militar, Svod Zakonov, Pravila lui Vasile Lupu, Codul penal român din anul 1865 Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene din anul 1922, Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti din anul 1961 etc.

La fel, un rol deosebit de important în promovarea şi asigurarea respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului îi revin actelor internaţionale, care, la fel, garantează şi asigură respectarea acestora.

Referinţe bibliografice

1. ARAMĂ, Elena. *Istoria Dreptului Românesc.* Chişinău: Reclama, 1998. 200 p.

2. Administrare. Info. https://administrare.info/domenii/drept/16711-codificarea-dreptului-roman-%C3%AEn-timpul-lui-justinian (accesat la 10.02.2023).

3. Articolul militar. https://ro.birmiss.com/militar-articolul-1715-o-prezentare-generala/ (accesat la 22.02.2023).

4. BRÎNZA, Sergiu. *Evoluţia reglementărilor privind protecţia penală a proprietăţii pe teritoriul Republicii Moldova.* Chişinău: ARC, 2001. 448 p.

5. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.

6. Convenţia Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 1298-XIII din 24.07.1997). În: Tratate internaţionale (ediţia oficială). Vol. I. Chişinău, 1998. 388 p.

7. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York la 10 decembrie 1948 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 217–XII din 28.07.1990). În: Tratate internaţionale (ediţia oficială). Vol. I. Chişinău, 1998. 388 p.

8. Enciclopedia liberă Wikipedia. https://ro.wikipedia.org/wiki/Codul_penal_al_Rom%C3%A2niei#:~:text=Codul%20penal%20de%20la%201865,Codul%20penal%20prusian%20(1851) (accesat la 13.02.2023).

9. Istorii regăsite. https://istoriiregasite.wordpress.com/2016/10/18/legile-regelui-hammurabi/ (accesat la 10.02.2023).

10. MARTIN, Daniel. *Măsurile alternative privaţiunii de libertate în legislaţia penală a Republicii Moldova.* Teză de doctor în drept. Chişinău, 2088. 201 p.

11. Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice, adoptat la New York la 16 decembrie 1966 (ratificat prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 217-XII din 28.07.1990). În: Tratate internaţionale (ediţia oficială). Vol. 1. Chişinău, 1998. 388 p.

12. Registrul de stat al actelor juridice al Republicii Moldova https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134866&lang=ro# (accesat la 13.02.2023).

13. Sănătatea. https://sanatatea.com/pub/personalitati/834-iustinian-i-cunoscut-pen-

tru-importantul-cod-de-legi.html (accesat la 11.02.2023).

14. SMOCHINĂ, Andrei. *Istoria universală a statului şi dreptului.* Chişinău: Bons Offices, 2006. 552 p.

15. VOICU, Pavel, MARIŢ, Alexandru. *Menţinerea, asigurarea şi restabilirea ordinii publice – obiectiv de bază al poliţiei.* În: Studii Juridice Universitare Nr. 3-4 (31-32), 2015. pp. 131-142. ISSN 1857-4122.

16. Краткая редакция Академический список. Правда Роськая. Цит. по: Отечественное законодательство XI – XX веков: Пособие для семинаров. Часть I (X1-X1X вв.) / Под ред. проф. О.И. Чистякова. – М.: Юристь, 1999.

17. Уголовный кодекс от 1922 года. http://museumreforms.ru/node/13810 (accesat la 26.03.2023).

CZU 343.33
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.16

LATURA OBIECTIVĂ A INFRACŢIUNII PRIVIND ACTIVITATEA MERCENARILOR

Igor SOROCEANU
Doctorand, Academia „Ştefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne
al Republicii Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *soroceanu94igor@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-8719-0454

Activitățile vizibile care sunt întreprinse de către fiecare persoană în parte, pot servi drept temei de constatare sau probatoriu în cadrul unei acţiuni judiciare. Aceste activităţi, în termenii legislaţiei juridico-penale, pot fi definite ca totalitatea faptelor exterioarei a persoanei, şi concomitent – încadrate în terminologia laturii obiective a infracţiuni, care la rândul ei, este o parte componentă a întregii componente de infracţiune. Fără latura obiectivă – nu există infracţiunea. Astfel, putem menţiona cu certitudine că, cunoaşterea laturi obiective a infracţiuni, ne poate permite să realizăm o calificare a ilegalităţilor comise în realitatea obiectivă. În condiţiile ce urmează, ne propunem ca temei, analizarea acţiunilor sau inacţiunilor subiecţilor care sunt pasibili de a comite infracţiunea de activitatea mercenarilor.

Cuvinte-cheie: *participare, instruire, finanţare, angajare, mercenar, subiect de drept, răspundere penală.*

THE OBJECTIVE SIDE OF CRIMES REGARDING THE ACTIVITY OF MERCENARIES

The visible activities that are undertaken by each individual, can serve as a basis for ascertainment or evidence in a judicial action. These activities, in terms of legal-criminal legislation, can be defined as the totality of the external facts of the person, and at the same time – framed in the terminology of the objective side of the crime, which in turn is a component part of the entire crime component. Without the objective side – there is no crime. Thus, we can mention with certainty that, knowing the objective aspects of crimes, can allow us to achieve a qualification of the illegalities committed in the objective reality. In the conditions that follow, we propose, as a basis, to analyze the actions or inactions of subjects who are liable to commit the crime of mercenary activity.

Keywords: *participation, training, financing, employment, mercenary, subject of law, criminal liability.*

LE CÔTÉ OBJECTIF DES CRIMES CONCERNANT L’ACTIVITÉ DES MERCENAIRES

Les activités visibles entreprises par chaque individu peuvent servir de base à une constatation ou à une preuve dans une action en justice. Ces activités, en termes de législation juridico-pénale, peuvent être définies comme la totalité des faits externes de la personne, et en même temps – encadrées dans la terminologie du côté objectif du crime, qui à son tour est une composante de l’ensemble de la composante criminelle. Sans le côté objectif – il n’y a pas de crime. Ainsi, nous pouvons mentionner avec certitude que, connaissant les aspects objectifs des crimes, peut nous permettre de parvenir à une qualification des illégalités commises dans la réalité objective. Dans les conditions qui suivent, nous proposons, comme base, d’analyser les actions ou inactions des sujets susceptibles de commettre le crime de mercenariat.

Mots-clés: *participation, formation, financement, emploi, mercenaire, sujet de droit, responsabilité pénale.*

ОБЪЕКТИВНАЯ СТОРОНА ПРЕСТУПЛЕНИЙ ОТНОСИТЕЛЬНО ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЕМНИКОВ

Видимые действия, предпринимаемые каждым человеком, могут служить основанием для констатации или доказательства в судебном действии. Эта деятельность, с точки зрения уголовно-правового законодательства, может быть определена как совокупность внешних фактов личности, и в то же время – оформлена в терминологии объективной стороны преступления, которая в свою очередь является составной частью всего состава преступления. Без объективной стороны – нет преступления. Таким образом, можно с уверенностью отметить, что знание объективных сторон преступлений может позволить добиться квалификации совершаемых противоправных действий в объективной действительности. В изложенных ниже условиях предлагается в качестве основы анализировать действия или бездействие субъектов, способных совершить преступление наемничества.

Ключевые слова: *участие, обучение, финансирование, трудоустройство, наемник, субъект права, уголовная ответственность.*

Introducere

Conform Legii penale a Republicii Moldova, activitatea mercenarilor este considerată o faptă ilegală și pasibilă de răspunderea penală. Articolul 141 din Capitolul I, cu denumirea marginală *Infracţiuni contra păcii şi securităţii omenirii, infracţiuni de război*, din Partea specială a Codului penal, prevede sancționarea subiectului de drept pentru două variante-tipice ale infracțiunii de activitate a mercenarilor:

1) participarea mercenarului într-un conflict armat, la acţiuni militare sau la alte acţiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituţionale ori violarea integrităţii teritoriale a statului, se pedepseşte cu închisoare de la 5 la 10 ani, conform art.141 alin.(1) Cod penal al Republicii Moldova;

2) angajarea, instruirea, finanţarea sau altă asigurare a mercenarilor, precum şi folosirea lor într-un conflict armat, în acţiuni militare sau în alte acţiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituţionale ori violarea integrităţii teritoriale a statului, la fel constituie o infracțiune. O asemenea faptă se pedepsește cu închisoare de la 10 la 15 ani, potrivit art.141 alin.(2) Cod penal al Republicii Moldova [1, art.141].

Gradul de investigare a problemei în momentul de faţă, scopul cercetării. Importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific apare din intenția autorului de a efectua o relevare succintă, per-general a unor teze din cadrul literaturii de specialitate de definire a laturii obiective și în mod special de-a analiza partea componentă a laturii obiective a infracțiunii privind activitatea mercenarilor.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific, ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului respectiv, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda istorică, precum și metoda comparativă a mai multor repere din literatura de specialitate care ilustrează definirea conceptuală a laturii obiective, ca element de bază a componenței de infracțiune.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde materialul definitoriu din cadrul literaturii de specialitate autohtonă și română, precum și cadrul juridic care, direct sau indirect, abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării.

Rezultatele obţinute în baza analizelor ştiinţifice efectuate

Latura obiectivă a infracțiunii se realizează prin manifestarea exterioară a omului – acțiune sau inacțiune – care atinge, lezează valorile ocrotite de legea penală, atingere care

poate consta într-o anumită schimbare în realitatea obiectivă, denumită urmare infracțională. Examinarea infracțiunii întotdeauna începe cu studierea laturii obiective a faptei, cu ceea ce a fost săvârșit în realitate. Stabilind schimbările survenite în lumea reală ca rezultat al faptei săvârșite de persoană și asigurându-ne că ele constituie semnale distinctive ale componenței infracțiunii, putem caracteriza latura ei obiectivă, putem determina atitudinea psihică a persoanei față de acțiunile sau inacțiunile sale, precum și față de schimbările survenite în urma lor. Deosebirile dintre componența de infracțiune se exprimă, mai ales, prin deosebirile semnelor laturii obiective a infracțiunii, deoarece anume după caracterul faptei săvârșite și al gravității consecințelor survenite, sau care ar putea surveni, după particularitățile locului, timpului, mijloacelor, împrejurările săvârșirii infracțiunii sunt scoase în evidență trăsăturile caracteristice ale pericolului social propriu fiecărei infracțiuni [7, p.117-118].

Totodată, în literatura de specialitate română, se atestă poziția potrivit căreia „prin latura obiectivă a conținutului constitutiv al unei infracțiuni se înțelege totalitatea condițiilor cerute de norma de incriminare privitoare la actul de conduită pentru existența infracțiunii” [5, p.190], sau „prin latura obiectivă a infracțiuni de înțelege activitatea persoanei fizice care prin urmările ei periculoase vatămă sau pune în pericol anumite relații sociale apărate de normele dreptului penal. Pentru existența laturii obiective a infracțiunii se cere comiterea unei fapte sub formă de acțiune-inacțiune care să producă anumite consecințe dăunătoare pentru societate. Acestea de altfel sunt și părțile componente ale laturii obiective a oricărei infracțiuni: elementul material sub formă de acțiune-inacțiune, urmarea periculoasă, legătura de cauzalitate și unele condiții de loc, timp, mod și împrejurări, în care se pot săvârși unele fapte, denumite și cerințe esențiale, condiții care nu apar obligatorii în cazul săvârșirii tuturor infracțiunilor, din care cauză ele sunt considerate o componentă facultativă [8, p.27].

Latura obiectivă a infracțiuni specificate la art.141 alin.(1) Cod penal al RM, include următoarele două semne:

1) fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de participare într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente;

2) timpul săvârșirii infracțiunii, și anume – timpul conflictului armat, al acțiunilor militare sau al săvârșirii altor acțiuni violente [2, p.137]. Timpul săvârșirii infracțiunii condiționează existența acesteia [9, p.164].

Participarea într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente înseamnă activitatea organizată sau nu, condusă sau nu de către alte persoane, presupunând aplicarea violenței. Participarea respectivă se poate realiza în diferite modalități concrete, cum ar fi: atacul asupra sediilor autorităților publice ori a centrelor de comunicații sau posturilor de radio și televiziune; atacarea unor unități militare; ocuparea sediilor autorităților publice ori a sediilor unor partide sau ale altor organizații legale; împotrivirea față de organele de menținere a ordinii publice; dezarmarea forțelor de ordine, etc. Pentru calificarea faptei în baza art.141 alin.(1) Cod penal al RM, nu interesează dacă participarea într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente este sau nu activă. Pentru a se stabili gradul de participare a făptuitorului într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente, se vor lua în considerare: gradul de agresivitate a făptuitorului; spiritul de inițiativă a acestuia; capacitatea de a lua decizii și de a le executa; neacceptarea cruțării victimei; recalcitranța în raport cu reprezentanții autorităților, etc. Participarea într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente nu poate să absoarbă: participarea la activitatea unei formațiuni paramilitare neprevăzute de legislația Republicii Moldova;

participarea la activitatea unei bande armate; participarea activă la dezordini în masă; participarea la rebeliunea armată, etc., în asemenea cazuri, este necesară aplicarea suplimentară a art.282, art.283 alin.(2), art.188, art.340 sau alte [2, p.137] norme juridico-penale incriminate în Legea penală a Republicii Moldova.

Latura obiectivă a infracțiuni prevăzute la art.141 alin.(2) Cod penal al RM, include următoarele două semne:

1. fapta prejudiciabilă concretizată în acțiunea de angajare, instruire, finanțare sau altă asigurare a mercenarilor, ori de folosire a lor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente;

2. timpul săvârșirii infracțiunii, și anume – timpul conflictului armat sau al acțiunilor militare [2, p.139].

Se poate observa că, modalitățile normative alternative ale acțiunii prejudiciabile examinate, sunt:

a) angajarea mercenarilor;

b) instruirea mercenarilor;

c) finanțarea mercenarilor;

d) altă asigurare a mercenarilor;

e) folosirea mercenarilor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente [2, p.139-140].

Prin „angajarea mercenarilor" se are în vedere atragerea, năimirea, racolarea (prin selectare) a unei persoane, urmată de ofertarea acesteia să-și dea consimțământul de a participa în calitate de mercenar într-un conflict armat, la acțiuni militare sau în alte acțiuni violente. Pentru calificarea faptei în baza art.141 alin.(2) Cod penal al RM nu contează nici dacă persoana angajată a luat parte într-un conflict armat, la acțiuni militare sau în alte acțiuni violente, nici dacă această persoană a primit vreo recompensă materială. În ipoteza angajării mercenarilor, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) Cod penal al RM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(4) și la art.141 alin.(1) Cod penal al RM.

Prin „instruirea mercenarilor" se înțelege furnizarea de instrucțiuni cu privire la participarea în calitate de mercenar într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente (de exemplu, furnizarea de instrucțiuni cu privire la fabricarea sau utilizarea dispozitivelor ori substanțelor explozive, a armelor, a dispozitivelor ori materialelor radioactive, a substanțelor nocive ori periculoase sau cu privire la alte metode ori tehnici specifice) [2, p.140].

De asemenea, *instruirea* mercenarilor mai constă în efectuarea antrenamentul special privind mânuirea diferitelor tipuri de armament, în studierea metodelor de desfășurare a acțiunilor militare contra adversarului adevărat sau presupus [6, p.34].

În situația instruirii mercenarilor, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) Cod penal al RM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(5) și art.141 alin.(1) Cod penal al RM.

Prin „finanțarea mercenarilor" trebuie de înțeles punerea la dispoziția mercenarului, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial, la participarea unei persoane în calitate de mercenar într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente. Pentru calificarea celor săvârșite în baza art.141 alin.(2) Cod penal al RM este irelevant dacă bunurile sau serviciile respective au fost utilizate de către mercenar în activitatea acestuia. În cazul finanțării mercenarilor, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) Cod penal al RM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(5) și art.141 alin.(1) Cod penal al RM.

Prin „altă asigurare a mercenarilor" se are în vedere:

1) furnizarea de arme, muniții, alte dispozitive sau mijloace distructive, substanțe nocive

ori periculoase, alte asemenea mijloace sau instrumente;

2) găzduire;

3) facilitarea pătrunderii în zonele cu acces limitat;

4) punerea la dispoziție de date despre obiective-țintă;

5) acordarea altui suport, sub orice formă.

În ipoteza unei alte asigurări a mercenarilor, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) Cod penal al RM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(5) și art.141 alin.(1) Cod penal al RM.

În fine, prin „folosirea mercenarilor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente” se înțelege antrenarea efectivă a mercenarului în participarea într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente [2, p.140].

La fel, *folosirea* mercenarilor în conflicte armate sau în acțiuni militare presupune îndeplinirea necondiționată de către aceștia a ordinului emis de persoanele care i-au angajat în această calitate [6, p.35].

În cazul folosirii mercenarilor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) Cod penal al RM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(3) și la art.141 alin.(1) Cod penal al RM.

În modalitatea de folosire a mercenarilor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente, timpul săvârșirii infracțiunii, și anume – timpul conflictului armat, al acțiunilor militare sau al săvârșirii altor acțiuni violente – este un semn secundar obligatoriu al laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.141 alin.(2) Cod penal al RM. În lipsa acestui semn al laturii obiective folosirea mercenarilor nu poate fi calificată în baza art.141 alin.(2) Cod penal al RM [2, p.140].

Infracțiunea examinată este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată fie din momentul participării într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente, fie din momentul angajării, instruirii, finanțării sau unei alte asigurări a mercenarilor ori al folosirii lor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente [2, p.138 şi p.140].

După cum am observat în prezentul demers științific, prin latura obiectivă a infracțiunii se înțelege activitatea persoanei fizice care prin urmările ei periculoase vatămă sau pune în pericol anumite relații sociale apărate de normele dreptului penal. Cu alte cuvinte, această activitate desfășurată de persoana infractorului este o manifestare externă, adică o comunicare sau o frânare de energie fizică ce produce o modificare în lumea exterioară [3, p.114], sau cu alte cuvinte, se poate de menționat că, latura obiectivă este o totalitate de semne ce caracterizează partea exterioară, vizibilă, a infracțiunii [10, p.16].

Fiind unul dintre elementele componenței infracțiunii, latura obiectivă se află într-o unitate indivizibilă cu celelalte elemente de bază – obiectul, subiectul și latura subiectivă, iar determinarea corectă a laturii obiective a componenței infracțiunii reprezintă o premisă absolut necesară a temeiului răspunderii penale. Procesul calificării infracțiunii începe cu determinarea corespunderii exacte anume a semnelor laturii obiective care se conțin în dispozițiile normelor Părții speciale a Codului penal cu semnele faptei prejudiciabile săvârșite. Anume în funcție de semnele laturii obiective se stabilește gradul și caracterul prejudiciabil al infracțiunii, și acestea sunt luate în seamă la stabilirea categoriei și a termenului pedepsei pentru infracțiunea săvârșită [4, p.158].

Concluzii

În final, putem concluziona că latura obiectivă a infracţiuni reprezintă un element indispensabil pentru componenţa de infracţiune. Lipsa laturii obiective denotă faptul că nu

există nici infracţiune. Astfel, acest element al componenţei de infracţiune are o importanţă majoră în tot procesul de calificare a faptei infracţionale comise în realitatea obiectivă. Prin urmare, prin conceptul de latură obiectivă înţelegem orice activitatea ilicită a persoanei care odată de a fost realizată duce diverse urmări periculoase sau pune în pericol anumite relații sociale apărate de normele dreptului penal. În acest sens, latura obiectivă a infracţiuni de activitatea mercenarilor se realizează prin fapta persoanei manifestată prin participare într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente; sau prin angajare, instruire, finanțare sau altă asigurare a mercenarilor, ori de folosire a lor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente; precum şi prin timpul săvârșirii infracțiunii, și anume – timpul conflictului armat sau al acțiunilor militare.

Referințe bibliografice

1. *Codul penal al Republicii Moldova* nr.985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74 din 14.04.2009, în vigoare conform ultimelor modificări și ajustări din 26.08.2022.

2. BRÎNZA, Sergiu, STATI, Vitalie. *Tratat de drept penal. Partea specială,* Volumul I, Chișinău, Editura F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2015, p.137, numărul total de pagini: 1328, ISBN 978-9975-53-469-7.

3. BOROI, Alexandru. *Drept penal. Partea generală,* ediția a 3-a, București, Editura ALL Beck, 2001, p.114, numărul total de pagini: 360, ISBN 973-655-120-2.

4. BOTNARU, Stela, ȘAVGA, Alina, GROSU, Vladimir, GRAMA, Mariana. *Drept penal. Partea generală,* Volumul I, ediția a 3-a, Chișinău, Editura F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2005, p.158, numărul total de pagini: 624, ISBN 978-9975-79-408-4.

5. DIMA, Traian. *Drept penal. Partea generală,* Volumul I, București, Editura Lumina-Lex, 2001, p.190, numărul total de pagini: 504, ISBN 973-588-363-5.

6. MACARI, Ivan. *Dreptul penal al Republici Moldova. partea specială,* Chișinău, Ed. „Universitatea de Stat din Moldova", 2003, p. 34, numărul total de pagini: 509.

7. MARIȚ, Alexandru. *Drept penal. Partea generală,* Volumul I, Chișinău, Editura F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2002, p.117-118, numărul total de pagini: 355, ISBN 9975-78-198-5.

8. NISTOREANU, Gheorghe; BOROI, Alexandru. *Drept penal. Curs selectiv pentru examenul de licență,* ediția a 2-a, București, Editura ALL Beck, 2002, p.27, numărul total de pagini: 560, ISBN 973-655-239-X.

9. UDROIU, Mihail. *Sinteze de Drept penal. Partea generală,* Volumul I, ediția a 2-a, București, Editura C.H. Beck, 2021, p.164, numărul total de pagini: 546, ISBN 978-606-18-1061-1.

10. ȘTERBEȚ, Valeria, BRÎNZA, Sergiu, STATI, Vitalie. *Drept penal, Suport de curs,* Chișinău, Editura SRL Elan Poligraf, 2008, p.16, numărul total de pagini: 216, ISBN 978-9975-66-093-8.

CZU 341.231.14
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.17

ISTORICUL STABILIRII PRINCIPIULUI NEDISCRIMINĂRII ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PUBLIC

Oleg SPÎNU
Doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice și Relații Internaționale,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *relatiiexterne@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-6824-1981

Istoricul stabilirii principiului nediscriminării în dreptul internațional public este marcat de evoluția progresivă a conștiinței internaționale cu privire la necesitatea garantării egalității și drepturilor fundamentale ale indivizilor și statelor. Un moment important în istoria afirmării nediscriminării a fost Carta Națiunilor Unite adoptată în 1945, care prevede în preambul că toți membrii ONU trebuie să promoveze respectul pentru drepturile fundamentale ale omului fără distincție de rasă, sex, limbă sau religie. Ulterior, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 a consolidat aceste principii și a afirmat că toți oamenii se nasc liberi și egali în demnitate și drepturi. Un alt moment semnificativ a fost adoptarea Convenției Internaționale privind Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială în 1965, care a reprezentat un pas major în abordarea discriminării pe criteriul rasei. Ulterior, Convenția privind Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare împotriva Femeilor din 1979 și Convenția privind Drepturile Copilului din 1989 au extins aceste principii asupra altor categorii de persoane.
Cuvinte-cheie: *nediscriminare, drepturile omului, convenție, principii, drept international public.*

THE HISTORY OF ESTABLISHING THE PRINCIPLE OF NON-DISCRIMINATION IN PUBLIC INTERNATIONAL LAW

The history of establishing the principle of non-discrimination in international public law is marked by the progressive evolution of international consciousness regarding the necessity of guaranteeing equality and fundamental rights for individuals and states. An important moment in the history of affirming non-discrimination was the adoption of the United Nations Charter in 1945, which states in the preamble that all UN members must promote respect for the fundamental rights of humans without distinction of race, sex, language, or religion. Subsequently, the Universal Declaration of Human Rights in 1948 consolidated these principles and asserted that all people are born free and equal in dignity and rights. Another significant moment was the adoption of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination in 1965, representing a major step in addressing discrimination based on race. Later, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women in 1979 and the Convention on the Rights of the Child in 1989 expanded these principles to cover other categories of individuals.
Keywords: *non-discrimination, human rights, convention, principles, international public law.*

HISTOIRE DE L’ÉTABLISSEMENT DU PRINCIPE DE NON-DISCRIMINATION EN DROIT INTERNATIONAL PUBLIC

L’histoire de l’établissement du principe de non-discrimination en droit international public est marquée par l’évolution progressive de la conscience internationale quant à la nécessité de garantir l’égalité et les droits fondamentaux des individus et des États. Un moment important dans l’histoire de l’affirmation de la non-discrimination a été l’adoption de la Charte des Nations Unies en 1945, qui prévoit dans son préambule que tous les membres de l’ONU doivent promouvoir le respect des droits

fondamentaux de l'homme sans distinction de race, de sexe, de langue ou de religion. Par la suite, la Déclaration universelle des droits de l'homme de 1948 a consolidé ces principes et affirmé que tous les êtres humains naissent libres et égaux en dignité et en droits. Un autre moment significatif a été l'adoption de la Convention internationale sur l'élimination de toutes les formes de discrimination raciale en 1965, représentant une avancée majeure dans la lutte contre la discrimination fondée sur la race. Plus tard, la Convention sur l'élimination de toutes les formes de discrimination à l'égard des femmes en 1979 et la Convention relative aux droits de l'enfant en 1989 ont élargi ces principes à d'autres catégories de personnes.

Mots-clés: *non-discrimination, droits de l'homme, convention, principes, droit international public.*

ИСТОРИЯ УСТАНОВЛЕНИЯ ПРИНЦИПА НЕДИСКРИМИНАЦИИ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПУБЛИЧНОМ ПРАВЕ

История установления принципа недискриминации в международном публичном праве отмечена постепенным развитием мирового сознания относительно необходимости гарантировать равенство и основные права индивидов и государств. Важным моментом в истории утверждения недискриминации стала Устав Организации Объединенных Наций, принятый в 1945 году, который в преамбуле подчеркивает, что все члены ООН должны содействовать уважению к основным правам человека без различия по расе, полу, языку или религии. Затем Всеобщая декларация прав человека 1948 года закрепила эти принципы и заявила, что все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах. Еще одним важным моментом было принятие Конвенции о ликвидации всех форм расовой дискриминации в 1965 году, что являлось важным шагом в противостоянии дискриминации на основе расы. Впоследствии Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин 1979 года и Конвенция о правах ребенка 1989 года расширили эти принципы на другие категории лиц.

Ключевые слова: *недискриминация, права человека, конвенция, принципы, международное публичное право.*

Introducere

Principiul egalității este unul foarte vechi și există de secole. A început să apară în dreptul intern al statelor la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cu obiectivul principal de a garanta o poziție egală a oamenilor în fața instanțelor. Regula s-a dezvoltat apoi de-a lungul anilor și a fost acceptat faptul că statele nu pot limita arbitrar drepturile persoanelor. Până în secolul al XIX-lea se credea că principiul nu era aplicat suficient de larg și că regula ar trebui să includă și mențiunea că legile în sine nu ar trebui să conțină clauze discriminatorii [1].

Prevederile legale actuale privind egalitatea și nediscriminarea derivă din aceste reguli, dar s-au dezvoltat de-a lungul anilor în special prin instituirea O.N.U. și codificarea principiilor fundamentale ale drepturilor omului, după care dezvoltarea acestor norme a făcut salturi mari și a devenit recunoscută în întreaga lume [2].

Rezultate și discuții

Înainte de 1945, interdicția discriminării era tratată doar în așa-numitele tratate cu minorități, care erau foarte limitate în sfera lor de aplicare. Odată cu adoptarea Cartei O.N.U., clauzele de nediscriminare aplicabile tuturor au devenit o parte recunoscută a dreptului internațional.

Ideea că Națiunile Unite ar trebui să devină protectorul internațional al drepturilor individului a reieșit din experiența tragică a celui de-al Doilea Război Mondial și a încălcărilor oribile ale drepturilor omului comise în Holocaust.

Importanța principiului nediscriminării în cadrul Organizației Națiunilor Unite este reflectată în art. 1 din Carta O.N.U. din 1945 [3], care descrie unul dintre cele patru scopuri ale organizației ca fiind „promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și

a libertăților fundamentale pentru toți, fără distincție de rasă, sex, limbă sau religie” [4].

Tehnica de enumerare a însușirilor umane care reprezintă motive interzise pentru diferențiere își are, probabil, originea în protecția libertății religiei și a practicilor religioase într-o serie de tratate bilaterale sau multilaterale timpurii. Ulterior, tratatele privind minoritățile din cadrul Ligii Națiunilor au stabilit un principiu prin care resortisanții aparținând minorităților rasiale, religioase sau lingvistice trebuie să se bucure de libertatea drepturilor, fără discriminare, și de același tratament în drept, ca și alți resortisanți, dar aplicabilitatea principiului a fost limitată la rezidențiidin statele specificate în tratate. Unele dintre tratatele privind minoritățile, cum ar fi prevederea din art. 2 din „Tratatul privind minoritățile poloneze” [5], au cuprins, de asemenea, clauze generale privind nediscriminarea sau dreptul tuturor la egalitate, indiferent dacă aparțin sau nu unui grup minoritar, deși acest drept era limitat la statul în cauză.

Prin urmare, vedem o evoluție a numărului de „motive” pentru nediscriminare, de la secole de protecții legale negociate ad-hoc ale libertății religiei, la o libertate de rasă, limbă și religie în cadrul Ligii Națiunilor, dar aplicată numai statelor membre, chiar dacă în contextul mai larg al drepturilor minorităților, la cele patru teme fundamentale ale Cartei O.N.U. privind rasa, sexul, limba sau religia aplicate tuturor oamenilor, bazându-se pe un principiu generalizat în dreptul internațional. Art. 2 din Declarația universală a drepturilor omului din 1948 [6] a adăugat alte motive de nediscriminare, precum culoarea pielii și opinia politică, la care se adaugă„Pactul internațional pentru drepturile civile și politice” din 1966 (I.C.C.P.R.) [7] și „Pactul internațional pentru drepturile economice, sociale și culturale” (I.C.E.S.C.R.) [8], precum și instrumentele regionale din Europa, Americi și Africa, toate contribuindcu motive, interpretări și aplicații suplimentare.

Carta O.N.U.[3] conține dispoziții care stabilesc un sistem eficient pentru protecția drepturilor omului. Spre deosebire de Pactul Ligii [9], care exclude în mod special mențiunea egalității rasiale și religioase, „Carta Organizației Națiunilor Unite” [3], întocmită la San Francisco, promovează drepturile omului - în special egalitatea și nediscriminarea - ca una dintre dispozițiile sale de bază. Cele trei dispoziții principale care discută drepturile omului în Carta O.N.U. sunt art. 1 alin. 3, art. 55 lit. c și art. 56 [10]. În plus, alte articole din Cartă precizează că protecția drepturilor omului este o parte fundamentală a misiunii O.N.U. Carta afirmă că O.N.U. își propune „să dezvolte relații de prietenie între națiuni bazate pe respectarea principiului egalității drepturilor și a autodeterminării popoarelor” și„promovează și încurajează respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți, fără distincție de rasă, sex, limbă sau religie” [11].

Cu toate acestea, aceste dispoziții nu au stabilit obligații imediate de a garanta sau respecta drepturile omului și nici nu au definit ceea ce se înțelegea prin „drepturi ale omului și libertăți fundamentale”. În schimb, aceștia au impus obligația vagă de a „promova… respectul universal a drepturilor omului” și de aefectua „acțiuni comune și separate în cooperare cu Organizația”, pentru atingerea acestui scop. Singura dispoziție lipsită de ambiguitate din Cartă este interzicerea discriminării [12].

Principiul nediscriminării este întâlnit în Declarația universală a drepturilor omului [6]. „Declarația universală a drepturilor omului” (D.U.D.O.) elaborează prescripțiile privind drepturile egale ale Cartei O.N.U., iar principiul egalității este prezent în declarație. Dintre cele 30 de articole, unele se referă într-un fel sau altul în mod explicit la egalitate, iar restul se referă implicit la acesta, subliniind domeniul de aplicare integral al D.U.D.O. Art. 1,

stipulează că toate ființele se nasc libere și egale în demnitate și drepturi. Art. 2 indică faptul că orice persoană are exercițiul tuturor drepturilor și libertăților prevăzute în Declarația universală [6], fără distincție de niciun fel pe temei de rasă, culoare a pielii, sex, limbă, religie, opinie politică sau de altă natură, origine națională sau socială, proprietate, naștere sau alt statut. În art. 4 se precizează că nimeni nu poate fi ținut în sclavie sau servitute, iar înart. 7 se prevede expres că toți sunt egali în fața legii și au dreptul, fără nicio discriminare, la o protecție egală din partea legii [13].

Principiul nediscriminării se regăsește și în pactele internaționale: „Pactul pentru drepturile civile și politice" (I.C.C.P.R., 1966) [7] și „Pactul pentru drepturile economice, sociale și culturale" (I.C.E.S.C.R., 1966) [8]. Principala clauză privind nediscriminarea se regăsește la art. 26 din I.C.C.P.R.:toate persoanele sunt egale în fața legii și au dreptul, fără nicio discriminare, la o protecție egală a legii [7].

În acest sens, legea interzice discriminarea și garantează tuturor persoanelor o protecție egală și eficientă împotriva discriminării pe orice motiv, precum rasa, culoarea pielii, sexul, limba, religia, opinia politică sau de altă natură, originea națională sau socială, proprietatea, nașterea sau alt statut. I.C.E.S.C.R.[7] conține, de asemenea, de clauze generale și specifice de nediscriminare, care sunt similare cu I.C.C.P.R. [6].

Tratatele în domenii specifice se refereră, foarte adesea, la acest principiu. „Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială" („Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination"– C.E.R.D., 1965) [14] este una dintre primele convenții majore care a elaborat pe conținutul unuia dintre motivele de nediscriminare ale D.U.D.O. Deși repetă în mare măsură dispozițiile privind discriminarea din D.U.D.O. [6], existența sa ca un instrument separat subliniază importanța pe care comunitatea internațională o acordă nediscriminării. O altă completare aacțiunilor de impunerea drepturilor egale de către Națiunile Unite este „Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor" („Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women"– C.E.D.A.W.) [15], promulgată în 1979. Convenții regionale pentru drepturile omului sunt„Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale" (C.E.D.O., 1950) [16] și „Convenția americană pentru drepturile omului" („American Convention on Human Rights" – A.C.H.R., 1969) [20], care conțin, de asemenea, clauze similare de nediscriminare (art. 14 din C.E.D.O., art. 24 din C.E.D.O.) [10].

La fel ca în cazul egalității, nediscriminarea este unul dintre principiile de bază ale dreptului internațional privind drepturile omului și este prezentată la art. 3 para. 3 al Cartei O.N.U., în care se afirmă că pentru a putea rezolva problemele internaționale în materie economică și socială, precum și diferențele culturale și pentru a pleda pentru respectarea drepturilor omului și a altor libertăți fundamentale este esențial să se facă acest lucru fără nicio discriminare [18]. Acest lucru arată că discriminarea a fost imediat concepută după al Doilea Război Mondial și considerată a fi un obstacol major pentru pacea și securitatea în lume. Aceasta indică accentul care se pune pe nediscriminare în documentele internaționaleși că apărarea sa este pusă în prim-planul declarației, în art. 2, precum și în art. 1 și 3 din Carta O.N.U.[3]. Art. 2 al D.U.D.O. este următorul: „fiecare om se poate prevala de toate drepturile şi libertăţile proclamate în prezenta Declaraţie, fără niciun fel de deosebire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine naţională sau socială, avere, naştere sau orice alte împrejurări. În afară de aceasta, nu se va face nicio deosebire după statutul politic,

juridic sau internaţional al ţării sau al teritoriului de care ţine o persoană, fie că această ţară sau teritoriu sunt independente, sub tutelă, neautonome sau supuse vreunei alte limitări a suveranității”[6].

Nediscriminarea era încă în prim-plan la elaborarea pactelor O.N.U. pentru drepturile omului. În I.C.C.P.R., nediscriminarea este menționată la art. 21 și 26 [7]. În I.C.E.S.C.R. [8], art. 2.2 include clauza de nediscriminare. Astfel, art. 2.1 din I.C.C.P.R.are următorul conținut: „statele părţi la prezentul pact se angajează să respecte şi să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor şi ţin de competenţa lor drepturile recunoscute în prezentul pact, fără nicio deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine naţională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altăîmprejurare” [7].

Art. 2.2 al I.C.E.S.C.R. prevede:„statele părţi la prezentul pact se angajează sa garanteze că drepturile enunțate în el vor fi exercitate fără nicio discriminare întemeiată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine naţională sau socială, avere, naștere sau orice altăîmprejurare”[8]. Abia când s-a adoptat D.U.D.O. [6], principiul nediscriminării a primit o recunoaștere la nivel mondial și s-a statuat că ar trebui să se aplice tuturor. Evenimentele din cel de-al Doilea Război Mondial, care au determinat o schimbare radicală în mentalitatea tuturor, au fost probabil un motiv important pentru acest lucru.

Drept urmare, principiul nediscriminării este important atât în Carta O.N.U. [3], cât și în D.U.D.O.[6] și este, de fapt, singurul principiu la care se face referire de mai multe ori în Carta O.N.U., care arată clar cât de mult a fost implementată nediscriminarea ca principiu de bază la elaborarea legislației și jurisprudenței internaționale.

Dreptul la egalitate și nediscriminare este recunoscut la art. 2 din D.U.D.O.[6] și este o problemă transversală de legiferare în diferite instrumente ale O.N.U. pentru drepturile omului, cum ar fi art. 2 și 26 din I.C.C.P.R.[7], art. 2 alin. 2 din I.C.E.S.C.R.[8], art. 2 din „Convenția privind drepturile copilului” („Convention on the Rights of the Child” – C.R.C.) [19]și art. 5 din „Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități” („Convention on the Rights of Persons with Disabilities” – C.R.P.D.) [20]. În plus, două dintre organismele majore ale O.N.U. pentru drepturile omului sunt stabilite în mod explicit pentru a interzice discriminarea, „Comitetul pentrul Eliminarea Discriminării Rasiale” („Committee on the Elimination of Racial Discrimination” – C.E.R.D.)[14] pe motiv de rasă și „Comitetul pentru Eliminarea Dicriminării împotriva Femeilor” („Committee on the Elimination of Discrimination against Women” – C.E.D.A.W.)[15] pe motive de gen.

Principiul nediscriminării și al tratamentului egal este, de asemenea, conținut în instrumente regionale, cum ar fi art. 2 din „Declaraţia Americană a Drepturilor şi Îndatoririlor Omului” [21], art. 24 din A.C.H.R.[17] și art. 2 și 3 din „Carta Africană a Drepturilor, Omului și Popoarelor” [22], care instituie „Comisia Africană pentru Drepturile Omului și ale Popoarelor” („African Commission on Human and Peoples’ Rights” – A.C.H.P.R.). În ciuda faptului că principiul nediscriminării este conținut în toate instrumentele pentru drepturile omului, doar câteva instrumente furnizează în mod expres o definiție a nediscriminării: art. 1 alin. 1 din C.E.R.D.[14], art. 1 din C.E.D.A.W.[15], art. 2 din C.R.P.D. [20] și art. 1 alin. 1 din„Convenția împotriva discriminării în educație” („Convention against Discrimination in Education”) [23].

Instrumentele pentru drepturile omului interzic discriminarea din mai multe motive. Art. 2 din D.U.D.O.[6] interzice discriminarea pentru următoarele 10 motive: rasă, culoare,

sex, limbă, religie, opinie politică sau de altă natură, origine națională sau socială, proprietate, naștere sau orice altă împrejurare. Aceleași motive interzise sunt incluse în art. 2 din I.C.E.S.C.R.[8] și în art. 2 din I.C.C.P.R.[7]. Este important de menționat că motivele enumerate în aceste dispoziții sunt doar ilustrative și nu sunt exhaustive. Sintagma „orice altă împrejurare" are o semnificație deschisă; unele motive care nu sunt menționate în mod explicit, cum ar fi vârsta, sexul, handicapul, naționalitatea și orientarea sexuală ar putea fi, de asemenea, considerate motive interzise.

Unele instrumente pentru drepturile omului, precum C.E.R.D.[14] și C.E.D.A.W.[19], vizează în special eliminarea discriminării pe motive specifice. În ambele cazuri, este posibil să se depună plângeri individuale în cazul încălcării drepturilor înscrise în aceste convenții. În cazul C.E.D.A.W.[15], o astfel de procedură a fost stabilită prin Protocolul opțional adoptat în 1999 [24]. Aceste două instrumente impun în mod expres statelor să ia măsuri pentru prevenirea și combaterea discriminării comise de terțe persoane. De exemplu, art. 2 lit. d din C.E.R.D. menționează: „fiecare stat parte trebuie, prin toate mijloacele corespunzătoare, inclusiv, dacă împrejurările o cer, prin măsuri legislative, să interzică discriminarea rasială practicată de persoane, de grupuri sau de organizații și să-i pună capăt"[14]. Art. 2 lit.e din C.E.D.A.W. impune statelor „să ia toate măsurile corespunzatoare pentru eliminarea discriminării față de femei de către o persoană, o organizație sau o întreprindere, oricare ar fi aceasta"[15].

Clauzele generale de nediscriminare ale fiecărui Pact sunt completate de dispoziții care interzic discriminarea pe motive specifice. De exemplu, art. 7 lit. a și i din I.C.E.S.C.R.[8] garantează condiții egale de muncă între bărbați și femei și o remunerație egală pentru muncă cu valoare egală; art. 7 lit. c din I.C.E.S.C.R.[8] garantează egalitatea de șanse pentru toți indivizii la angajare; art. 10 alin. 3 interzice orice discriminare în ceea ce privește protecția și asistența tuturor copiilor și tinerilor; iar art. 13 alin. 2 lit. c garantează accesibilitatea egală în învățământul superior. În aceeași ordine de idei, art. 23 alin. 4 din I.C.C.P.R.[7] impune statelor să ia măsuri adecvate pentru a asigura egalitatea drepturilor și responsabilităților soților în ceea ce privește căsătoria, în timpul căsătoriei și la desființarea acesteia, iar art. 24 din I.C.C.P.R. interzice orice discriminare împotriva copiilor pe motive de rasă, culoare, sex [25].

Uneori, interdicția discriminării inclusă în instrumentele pentru drepturile omului prevede protecția care nu se limitează la drepturile prevăzute în instrumente. De exemplu, art. 26 din I.C.C.P.R.[7], art. 3 din A.C.H.P.R., art. 24 din A.C.H.R.[20] și Protocolul nr. 12 la C.E.D.O. [26], stabilesc drepturi independente la egalitate; aplicarea lor nu se limitează la drepturile conținute în convenții.

Importanța distincției poate fi ilustrată prin referire la art. 14 din C.E.D.O. [26] și la Protocolul nr. 12 la C.E.D.O. [26]. Protecția prevăzută la art. 14 în ceea ce privește egalitatea și nediscriminarea este limitată, deoarece interzice discriminarea numai în ceea ce privește „exercitareadrepturilor și libertăților" prevăzute în convenție. Pentru a umple acest decalaj, Protocolul nr. 12 [26] stabilește un drept liber la egalitate pentru o serie de motive, inclusiv sexul, rasa, culoarea, limba, religia, originea națională sau socială și nașterea. Protocolul nr. 12 [26] prevede o clauză generală de nediscriminare și, prin urmare, oferă un domeniu de protecție care se extinde dincolo de folosințadrepturilor și libertăților prevăzute în Convenție la art. 14.

Semnificația termenului „discriminare", în temeiul art. 1 din Protocolul nr. 12 la C.E.D.O.[26] este aceeași cu cea din art. 14 din C.E.D.O. [16]; lista motivelor interzise în ambele instrumente este identică și non-

exhaustivă. Art. 1 din Protocolul nr. 12 la C.E.D.O.[26] este important de menționat, întrucât domeniul său suplimentar de protecție se referă la cazurile în care o persoană este discriminată: a) pentru a beneficia de orice drept acordat în mod special unei persoane în conformitate cu dreptul intern; b) în beneficiul unui drept care poate fi dedus dintr-o obligație clară a unei autorități publice în temeiul dreptului național, adică în cazul în care o autoritate publică are obligația, în temeiul dreptului național, de a se comporta într-un mod special; c) de către o autoritate publică în exercitarea puterii discreționare (de exemplu, acordarea anumitor subvenții); d) prin orice alt act sau omisiune din partea unei autorități publice (de exemplu, comportamentul ofițerilor de ordine când controlează o revoltă).

Un element important este că, în timpul redactării Declarației, s-a dezbătut dacă principiul nediscriminării ar trebui inclus în același articol ca și egalitatea, dar concluzia a fost ca aceste două principii să fie puse în articole separate, deoarece principiul nediscriminării ar garanta aceste drepturi tuturor și principiul egalității ar fi util pentru o utilizare mai practică.

După cum s-a discutat mai sus, este evident că principiul nediscriminării este considerat unul dintre principiile de bază ale dreptului internațional privind drepturile omului și, prin urmare, a fost pus în fruntea dreptului internațional privind drepturile omului, prin includerea în toate documentele și tratatele majore, atât la nivelul națiunilor, cât și la nivel internațional. Toate articolele menționate mai sus despre nediscriminare împărtășesc principiul potrivit căruia tuturor trebuie să li se ofere același tratament, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie etc.

Textul art. 2.1 din I.C.C.P.R. [7] impune statelor obligația de a garanta drepturile pactului, fără a se diferenția între subiecții lor pe baza diferențelor personale. Cu toate acestea, distincția dintre persoane sau grupuri nu reprezintă obligatoriu și discriminare. Totul depinde de circumstanțele din fiecare caz, de faptul dacă părțile în cauză se află în situații comparabile, dacă tratamentul se bazează pe motive corecte și valide și dacăacțiunile întreprinse de stat sunt proporționale cu necesitatea urmărită.

Art. 26 din I.C.C.P.R.[7] impune statelor obligația de a se asigura că dreptul lor intern nu face discriminări și, prin urmare, nu contează dacă legile sunt în sfera de aplicare a I.C.C.P.R. și dacă acestea privesc drepturi care se află în afara sferei de aplicare a Pactului.

Totuși, au existat discuții despre o oarecare diferență de interpretare. Spre deosebire de I.C.C.P.R., clauza de nediscriminare din I.C.E.S.C.R.[8] se aplică numai drepturilor acoperite de pact. Art. 2.2 enumeră care sunt motivele cele mai probabile pentru discriminare, de exemplu, rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau de altă natură, origine națională sau socială, proprietate, naștere sau alt statut. Expresia „alt statut” indică faptul că pot intra în joc alți factori de diferență.Poate include diferite alte caracteristici, de exemplu, dizabilitatea, vârsta sau naționalitatea. Acest lucru este crucial, deoarece principiul discriminării nu este static, ci evoluează în timp, astfel încât este esențial să lăsăm loc dezvoltării și schimbărilor sociale și culturale.

Textul art. 2.2 impune statelor să facă tot ce le stă în putință pentru a elimina discriminarea. Statele sunt așteptate să facă acest lucru atât prin puterile lor legislative, cât și prin puterile lor executive și ale puterii judecătorești. Pentru protecția drepturilor economice și sociale, obligația de a nu discrimina nu este considerată, însă, o parte a acestei implicări. Orice discriminare este complet interzisă din prima zi de la ratificare, chiar dacă protecția dreptului la angajare și a dreptului la educație se pot îmbunătăți în timp.

Prin urmare, nediscriminarea, conform

I.C.E.S.C.R. [8], este definită ca orice tratament diferențiat care este direct sau indirect destinat să împiedice sau să excludă recunoașterea sau exercitarea drepturilor recunoscute de I.C.E.S.C.R. Pentru ca acest lucru să se întâmple, discriminarea trebuie eradicată atât în sensul formal, cât și în sensul substanțial. Când discriminarea apare în textul legal (constituție, drept intern) sau în acțiunile guvernamentale și în politica publică, este privită ca o discriminare formală. Discriminarea formală apare atunci când legile și sistemul în sine discriminează (cum ar fi constituția, legile generale și politica publică făcută de guvern). Discriminarea substanțială se referă la practicile guvernamentale și la alte practici sociale, care au ca efect un grup social sau persoane, care sunt tratate diferit de alte grupuri ale societății, aflate în aceeași situație sau într-o situație similară.

Concluzii

Prin urmare, statele trebuie să se asigure că dreptul intern, politicile publice și practicile sunt efectuate fără discriminare și să elimine discriminarea de fond. Statele trebuie să se străduiască să se asigure că niciun grup sau membru al societății nu este discriminat în practică. Aceasta înseamnă că statul trebuie să ia măsurile necesare pentru a preveni și elimina condițiile și situațiile care provoacă discriminare. Egalitatea și nediscriminarea în textul legal nu sunt suficiente, trebuie luate măsuri și în practică, atât în sectorul public, cât și în cel privat.

Astfel, I.C.E.S.C.R. [8] a constatat că există două tipuri de discriminare: discriminare directă și indirectă. Discriminarea directă este definită ca situația cuiva care este tratat, pe nedrept, mai puțin avantajos decât o altă persoană, aflată într-o situație comparabilă, cum ar fi la un loc de muncă sau la o instituție de învățământ. Discriminarea directă poate apărea și atunci când indivizii nu se află într-o situație comparabilă, cum ar fi un bărbat și o femeie însărcinată, care solicită un loc de muncă, iar bărbatul este angajat deoarece cealaltă solicitantă este însărcinată.

Discriminarea indirectă se referă la o situație în care, de exemplu, legile, politicile sau practicile determină aplicarea I.C.E.S.C.R. în diferite maniere, atunci când nu există niciun motiv aparent pentru aceasta [27]. Un exemplu în acest sens poate fi și atunci când o persoană trebuie să dețină certificate de naștere pentru a se putea înscrie la școală sau cazul lui Ignatane c. Letoniei [28], care a fost discriminatpentru că nu i s-au acordat astfel de documente, întrucât provenea dintr-o cultură în care nu exista obișnuințade a avea certificat de naștere.

Este vital ca statele să ia măsurile adecvate pentru eradicarea discriminării din societate. Este necesar să se procedeze cu atenție în toate domeniile vieții sociale, deoarece discriminarea se ascunde peste tot, în casele private, la locurile de muncă, unde se oferă servicii publice și în toate tipurile de servicii, cum ar fi restaurantele și alte companii de servicii.

În sfârșit, „Jurnalul Internațional al Discriminării și Legii" [36] surprinde gama bogată de analize privind discriminarea din perspectivă regională și internațională, inclusiv comentarii de caz care situează judecățile interne într-un context mai larg. Vasta literatură în domeniul implementării principiului nediscriminării demonstrează importanța acestuia și rolul său fundamental în definirea textelor legislative, atât la nivel național, cât și internațional.

Referințe bibliografice

1. *Manual de drept European privind nediscriminarea*. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA), 2018.https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-handbook-non-discrimination-law-2018_ro.pdf. (vizitat 27.04.2023)

2. The principle of non-discrimination in tax treaties. Research and insights. https://www.pwc.

in/assets/pdfs/research-insights/2019/the-principle-of-non-discrimination-in-tax-treaties.pdf. (vizitat 11.04.2023)

3. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Uniunea Europeană, 2007.https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union. (vizitat 21.04.2023)

4. United Nations Charter. United Nations, 1945. https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text.

5. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Adunarea Generală a ONU, 1948. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf. (vizitat22.04.2023)

6. International Covenant on Civil and Political Rights. United Nations General Assembly, 1966. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights.

7. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. United Nations General Assembly, 1966. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights. (vizitat 21.04.2023)

8. SPÎNU, O. *The Functionality of the Principle of Non-Discrimination on Grounds of Gender, Race, Religion and Sexual Orientation in the Postmodern Society.* În: *Postmodern Openings,* 2021, vol. 12, nr. 2, p. 310-338. https://doi.org/10.18662/po/12.2/310. (vizitat 24.04.2023)

9. Pactul Societății Națiunilor. Societatea Națiunilor, 1919. https://lege5.ro/gratuit/gm2denzxhe4a/pactul-societatii-natiunilor-tratat?dp=gi4tgmbrhe2tgmy. (vizitat 28.04.2023)

10. BÂRSAN, C. *Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Drepturi şi libertăţi.* Bucureşti: All Beck, 2005. 648 p..

11. FARRIOR, S. (ed.). *Equality and non-discrimination under international law.* Farnham: Ashgate Publishing, 2015.624 p.

12. NIELSEN, R. *Discrimination and equality in public procurement*, n.d.http://arbetsratt.juridicum.su.se/filer/pdf/klaw46/discrimination.procurement.pdf

13. Înaltul Comisar O.N.U. pentru Drepturile Omului Manual anti-discriminare pentru judecători. Chişinău: 2014.https://cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/419/Manual_Anti-Discriminare_pentru_Judecatori.pdf.

14. Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. United Nations General Assembly, 1969. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial. (vizitat 11.04.2023)

15. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. United Nations General Assembly, 1979. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women. (vizitat 11.05.2023)

16. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Consiliul Europei, 1950. https://www.echr.

17. American Convention on Human Rights. 1969. https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201144/volume-1144-i-17955-english.pdf. (vizitat 21.05.2023)

18. PAPADOPOULOS, T. *Criticizing the horizontal direct effect of the EU general principle of equality.* În: *European Human Rights Law Review*, 2011, vol. 4, p. 437-447. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1912212. (vizitat 21.04.2023)

19. Convention on the Rights of the Child. United Nations General Assembly, 1989. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child.

20. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. United Nations General Assembly, 2007. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons. (vizitat 11.05.2023)

21. American Declaration of the Rights and Duties of Man. 1948. http://humanrightscommitments.ca/wp-content/uploads/2018/10/American-Declaration-of-the-Rights-and-Duties-of-Man.pdf. (vizitat 23.04.2023)

22. African Charter on Human and Peoples' Rights. Organisation of African Unity, 1981. https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49. (vizitat 21.04.2023)

23. Convention against Discrimination in Education. United Nations General Assembly, 1960. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-discrimination-education.

24. Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. United Nations General Assembly, 1999. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-elimination-all-forms. (vizitat 11.04.2023)

25. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). The impact of the racial equality Directive. Views of trade unions and employers in the European Union. Strengthening the fundamental rights architecture in the EU IV. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1636-FRA-report-racial-equality-directive-EN.pdf. (vizitat 26.04.2023)

26. Protocolul adițional nr. 12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Consiliul Europei, 2000. https://www.refworld.org/docid/3ddd0cb44.html. (vizitat 11.04.2023)

27. EDEL, F. *The prohibition of discrimination under the European Convention on Human Rights* (Human rights files). Luxembourg: Council of Europe, 2010.

28. MALISZEWSKA-NIENARTOWICZ, J. *Direct and indirect discrimination in European Union law – How to draw a dividing line?* În: *International Journal of Social Sciences,* 2014, vol. III, nr. 1, p. 41-55.https://www.iises.net/download/Soubory/soubory-puvodni/pp041 055_ijoss_2014v3n1.pdf.

29. VANDENHOLE, W. *Non-discrimination and equality in the view of the UN Human Rights Treaty bodies.* Antwerp: Intersentia, 2005. 293 p.

CZU 341.215.2
DOI https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.1.18

ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE ȘI EVALUAREA PROPRIETĂȚII INTELECTUALE ÎN ECONOMIA MONDIALĂ

Vladlena LÎSENCO
Doctor în drept, cercetător științific, Universitatea de Studii Europene din Moldova, Republica Moldova
e-mail: *vlada.lisenco@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-9846-2750

Subiectul analizei prezentate este proprietatea intelectuală și rolul organizațiilor internaționale ca factor de influență a dezvoltării inovatoare a economiilor diferitelor state. Articolul notează dependența nivelului și calității creșterii economice de gradul de implicare în procesul de dezvoltare științifică și tehnologică. Partea principală conține diverși factori de dezvoltare inovatoare, rolul instituției proprietății intelectuale ca unul dintre factorii-cheie pentru funcționarea cu succes a sistemelor inovatoare la nivel macro și micro. Recunoașterea globală a proprietății intelectuale ca principal instrument de transformare inovatoare este confirmată de includerea indicatorilor de utilizare a proprietății intelectuale în principalii indici mondiali ai dezvoltării inovatoare. Articolul concluzionează că majoritatea inovațiilor se bazează pe proprietatea intelectuală.

Cuvinte-cheie: *inovare, organizații internaționale, modernizare, comercializare a proprietății intelectuale, transformare a dreptului, piață digitală.*

INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND VALUATION OF THE INTELLECTUAL PROPERTY IN THE WORLD ECONOMY

The subject of the presented analysis is intellectual property and role of international organizations as a factor influencing the innovative development of the economies in different states. The article notes the dependence of the level and quality of economic growth, the degree of involvement in the process of scientific and technological development. The main part contains different factors of innovative development, the role of the institute of intellectual property as one of the key factors for the successful functioning of the innovation macro- and micro-level systems. Global recognition of intellectual property as the main instrument of innovative transformation is confirmed by the inclusion of indicators use of intellectual property in the main world indices of innovative development. The article concludes that most innovations are based on intellectual property.

Keywords: *innovation, international organizations, modernization, commercialization of intellectual property, transformation of law, digital market.*

LES ORGANISATIONS INTERNATIONALES ET L’ÉVALUATION DE LA PROPRIÉTÉ INTELLECTUELLE DANS L’ÉCONOMIE MONDIALE

Le sujet de l’analyse présentée est la propriété intellectuelle et le rôle des organisations internationales en tant que facteur d’influence sur le développement innovant des économies des différents États. L’article note la dépendance du niveau et de la qualité de la croissance économique sur le degré d’implication dans le processus de développement scientifique et technologique. La partie principale contient divers facteurs de développement innovant, le rôle de l’institution de la propriété intellectuelle comme l’un des facteurs clés du bon fonctionnement des systèmes innovants aux niveaux macro et micro. La reconnaissance mondiale de la propriété intellectuelle en tant que principal outil de transformation innovante est confirmée par l’inclusion d’indicateurs de l’utilisation de la propriété intellectuelle dans

les principaux indices mondiaux de développement innovant. L'article conclut que la plupart des innovations sont basées sur la propriété intellectuelle.

Mots-clés: *innovation, organisations internationales, modernisation, commercialisation de la propriété intellectuelle, transformation du droit, marché numérique.*

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ОЦЕНКА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Предметом представленного анализа стала интеллектуальная собственность и роль международных организаций как фактора, влияющего на инновационное развитие экономик разных государств. В статье отмечается зависимость уровня и качества экономического роста от степени вовлеченности в процесс научно-технического развития. Основная часть содержит разные факторы инновационного развития, роль института интеллектуальной собственности как одного из ключевых факторов успешного функционирования инновационных систем макро- и микроуровня. Мировое признание интеллектуальной собственности как основного инструмента инновационной трансформации подтверждается включением показателей использования интеллектуальной собственности в основные мировые индексы инновационного развития. В статье делается вывод о том, что большинство инноваций основано на интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: *инновации, международные организации, модернизация, коммерциализация интеллектуальной собственности, трансформация права, цифровой рынок.*

Introduction

World experience proves that the sustainable long-term development of the economy of a single country depends not so much on its resource capabilities as on the ability to develop and implement innovations. Thanks to innovations, science becomes a direct productive force, and innovations in the form of intangible assets become the main capital of the economic development of the state. In this regard, it becomes important to study the institute of intellectual property, which is understood as a set of norms, relations, mechanisms and processes of formation and circulation of intellectual labor products. Within the framework of this institute, innovation is reproduced by turning the results of intellectual activity into objects of intellectual property. Its analysis involves the study of the sphere of intellectual activity and the creation of an intellectual product, which comes to the fore in the "new" innovative economy.

In the modern world, the "survival" of the state depends, in the broad sense of the word, mainly on ensuring its competitiveness [17]. In turn, competitiveness is impossible without maintaining the world level of scientific and technological progress. This means the need to maintain a constant and increasing flow of innovations (mainly technical), today this is called the term "innovation". To a large extent, such innovations are nothing more than the results of intellectual activity.

In a general sense, innovation activity affects all scientific, technological, organizational, financial and commercial activities. This includes investments in new knowledge, which, in turn, lead to the emergence of innovations or innovative processes. It follows that innovations can be present in every area of human activity. They represent ideas implemented as a real product of intellectual activity and present in economic turnover. In modern conditions, the economic development of any country increasingly depends on the creation and effective use of high technologies, the introduction of fundamentally new technology and the widespread use of information resources. All this can be expressed in such a category as "innovation". Innovation is a new phenomenon in various fields of human acti-

vity. Innovation means carrying out a number of measures leading to fundamental improvements in the field of production, management, education, social sphere and much more. The achievements of scientific and technological progress are an example of the greatest innovations of our time. Therefore, when forming national strategies for the innovative development of states, we are primarily talking about innovations in the field of production, i.e. technological innovations. Innovative achievements in the field of research and development are transferred to the business sphere. Thus, it can be argued that in all cases when intellectual property objects are created and used, we are dealing with innovations. In other words, most often innovations are objects of intellectual property applied in practice [18].

The concept of “intellectual property” was first used in 1967 by the Stockholm Convention in Sweden, which established WIPO (World Intellectual Property Organization). According to article 2 of the Convention, intellectual property includes: literary, artistic and scientific works; inventions in all spheres of human activity; trademarks, service marks, trade names and commercial designations; industrial designs; scientific discoveries; other objects of intellectual activity in the industrial, scientific, literary and artistic fields [1]. Intellectual property may include objects of copyright, related rights and industrial property protected by law. All types of intellectual property are united by the fact that they all relate to the results of creative activity.

Table 1

The relationship between intellectual and industrial property

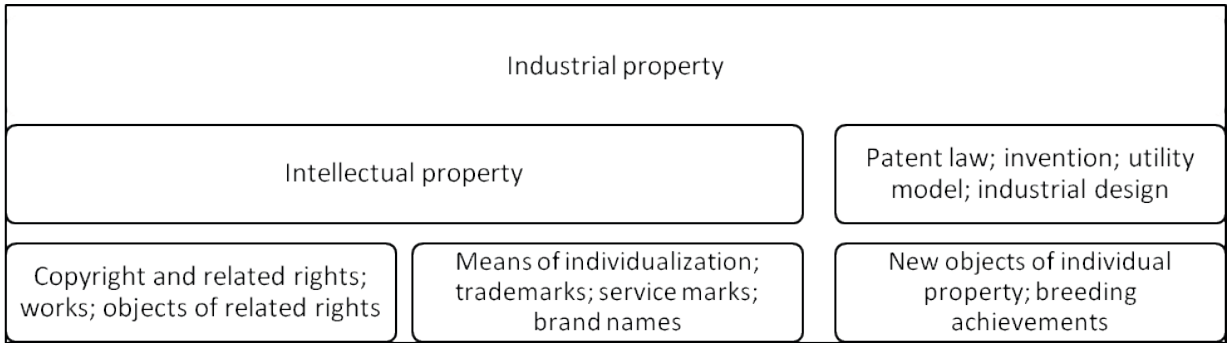

Source: Elaborated by the author.

Industrial property was first used in the text of article 1 of the Paris Convention on the Protection of Industrial Property. Objects of industrial property protection: patents for inventions; utility models; industrial designs; trademarks; service marks; trade names; indication of origin or the name of the place of passage [2].

Intellectual property is not only a system of legal norms, but also a separate economic institution that has a very strong impact on the innovation process. The effectiveness of innovation creation depends on the degree of legal protection of the results of intellectual activity. Increasingly, intellectual property objects – products of intellectual labor – are initially created precisely for successful functioning on the market.

Economics of Intellectual Property

The history of innovative development of leading countries in the middle of the XX - beginning of the XXI century gives many examples when the creation, modernization and accelerated development of national economies took place due to the large-scale use of the la-

test national and foreign results of intellectual activity that have legal protection. Thus, the restoration of the national economies of Japan, Germany, and other European countries destroyed as a result of World War II and the formation of new knowledge-intensive industries (electronics, nuclear and space industries, computer technology, information technology, and much more) took place not on the basis of existing technologies. It went primarily through the acquisition and development of advanced foreign technologies, as well as domestic developments. In the absence or acute shortage of material, technical and financial resources, scientific base and fierce competition in the markets of high-tech products, previously applied classical methods of gradual development of national innovative economies have become unacceptable for many countries. They faced the challenge of losing their former leading positions in the world economy.

The beginning of the existence of intellectual property (XVIII—XIX centuries) as an independent sector of the world economy is legitimately associated with the adoption during this period of national laws on privileges, patenting, copyright and related rights in leading countries and the conclusion of international agreements in this area.

Focusing on national goals in economic development, an increasing number of countries consider the sphere of intellectual property as an independent object of strategic planning. For the purposes of the study, the experience of implementing strategies in the field of intellectual research development of the leading countries of the WIPO rating, demonstrating stable growth in patent activity: the USA, China, Japan, Austria, India, was summarized. China's practice deserves special attention [9, p.27]. From 2012 to 2021, China rose from 34th place to 11th in the ranking of the Global Innovation Index, China became one of the innovative countries. The construction of high-speed railways, 5G networks and much more occupies a leading position in the world, and major breakthroughs have been achieved in the field of manned space flights and Mars exploration. According to the International Monetary Fund, China's economy ranks second in the world in terms of GDP ($13.407 trillion) [3].

The United States has adopted a strategic plan for the development of intellectual property for the period 2018-2022. Being the undisputed leader of patenting, the United States aims the following strategy to strengthen its position by improving legislation and the quality of service of the work of national patent offices. In addition, the need to improve the quality and timing of consideration of applications for inventions and trademarks was noted.

Singapore's ambitious strategic goals to create an IP Hub as the basis for the country's innovative development and ensuring the economy of the future are explained by the achievement of a sufficiently high level of innovation of the economy. In 2013, the Singapore government announced a 10-year plan to help the country become a global IP hub in Asia. The IP Hub Master Plan aims to use the opportunities presented by the expansion of activities at the international level to stimulate business and economic growth in Singapore [19].

Over the past decades, India has transformed from a backward third world country into a global locomotive of the digital economy. Today, many international companies see great opportunities in the local market. The Indian economy as a whole is free and highly competitive, especially against the background of other developing countries. Back in 2013, it was on the 142nd place in the ranking of ease of doing business, and by 2021 it moved to 63rd place, overtaking countries such as Greece and South Africa. The IT sector, which today is the main driving force of the national

economy. The total market size is $191 billion and creates about 10% of GDP. India accounts for 55% of the global IT services outsourcing market. Many international companies began moving their offices here in the 1990s to save on labor. [3,21].

Global Innovation Index and Innovation clusters

Currently, a large number of international studies are conducted, according to the results of which various ratings are formed. These ratings evaluate the achievements of the countries of the world in certain areas of life. In the context of the generation and dissemination of protected knowledge, we can name such ratings as: KET (Knowledge Economy Index); GCI (Global Competitiveness Index): BCI (Business Competitiveness Index); GII (Global Innovation Index); HDI (Human Development Index); ISI (Information Society Index).

Within the framework of this work, it seems appropriate to include the Global Innovation Index, calculated according to the INSEAD International Business School [3], in the composition of indicators of innovation activity. The Global Innovation Index 2022 analyzes the latest global trends in innovation in the context of the ongoing COVID-19 pandemic, slowing labor productivity growth and other urgent challenges. Assessing the effectiveness of innovation activities of about 132 economies and noting their strengths and weaknesses in the relevant area, the authors identify the most advanced countries in the world in terms of innovation.

In 2022, for the twelfth time, Switzerland ranks first in the ranking of the most innovative countries and territories in the world, followed by the United States of America, Sweden, the United Kingdom and the Netherlands. China is getting closer to the top ten, and Turkey and India are among the top 40 leaders in terms of innovation development for the first time.

The secrets of the success of the economies of the world leaders of innovative development include the following components: the state strategy of innovative development through the intellectual property market; a centralized horizontal and vertical system of state administration of processes in the field of intellectual property in order to reduce administrative barriers to market development; uniform rules – standards for the formation, turnover (commercialization) and protection of intellectual property; trained staff of professional intermediaries in the field of law, economics and intellectual property management.

The Global Innovation Index 2022 lists the world's leading scientific and technological innovation clusters with the largest concentration of inventors and authors of scientific articles. Such clusters are often called centers of scientific and technical activity.

Table 2

Ranking of the countries of the world according to the innovation index (2022)

1	Switzerland	(1-st) place in 2021	11	China	(12)
2	USA	(3)	12	France	(11)
3	Sweden	(2)	13	Japan	(13)
4	United Kingdom	(4)	14	Hong Kong, China	(14)
5	Netherlands	(6)	15	Canada	(16)
6	Republic of Korea	(5)	16	Israel	(15)
7	Singapore	(8)	17	Austria	(18)
8	Germany	(10)	18	Estonia	(21)
9	Finland	(7)	19	Luxembourg	(23)
10	Denmark	(9)	20	Iceland	(17)

Source: [3].

In 2022, the Tokyo-Yokohama cluster became the world's leading scientific and technological cluster, followed by Shenzhen – Hong Kong – Guangzhou (China and Hong Kong,

China), Beijing (China), Seoul (South Korea) and San Jose –San Francisco (United States of America).

The engine of the global movement is the innovation clusters of the USA. Since the 1980s, the government has been actively working on creating programs designed for their education and development, one of them is the "Regional Cluster Initiative". For this purpose, significant sums of money are allocated annually from the country's budget.

In 2006, the European Union issued the "Manifesto of Clustering in the EU countries", which makes it possible to increase the competitiveness of individual EU members and improve the position in the world markets of the Union as a whole. In high-tech Germany, federal cluster programs such as Bioregio are working, which stimulate cooperation between local enterprises and organizations in order to accelerate innovation processes. India is also known for its innovation clusters. There are 2000 units operating on the territory of the country. The biggest one's work in IT, foundry and pharmaceutical industries [3,21,22].

Innovation clusters or innovation clusters are global economic "hot spots" where new technologies are developing at an amazing rate and where the pooling of capital, experience and talent contributes to the development of new industries and new ways of doing business. These are vibrant, bubbling ecosystems consisting of startups, businesses supporting the startup process, and mature businesses, many of which have developed rapidly. In these ecosystems, human resources, capital and know-how are smoothly mobile, and the speed of transactions is determined by the relentless pursuit of the possibility of phased financing and short business model cycles.

Innovation clusters, according to X. Ferras-Hernandez and P. Nylund, can be defined as "engines" of innovative development [20, p.55]. An innovation cluster is similar to the generally accepted understanding of a business cluster, but somewhat different from it. In 1990, Michael Porter described business clusters as a geographical concentration of a critical mass of interconnected companies and institutions in a certain area. This clustering concept explains how areas specializing in a particular industry gain competitive advantages through economies of scale and reduced transaction costs. But he does not explain how highly innovative clusters can support the continuous emergence of fast-growing firms, some of which diverge from the initial concentration of business.

Innovation-oriented business clusters began to attract more and more attention in the 1990s. The term "innovation cluster" began to be used more widely, but it still lacked a separate definition.

Issues of formation and increasing attention is paid to the development of clusters in the world economy. The experience of foreign countries in this area shows a high effect from their creation, which is to increase the competitiveness of organizations and improving the well-being of the population based on the strengthening of innovative enterprise activity. The specifics of the functioning of innovative clusters that allow creating new technologies, carrying out deep technological modernization and innovative development of industry based on their own or borrowed technologies, as well as training personnel for work in a new industrial and technological formation are characterized by the presence of three components: the presence of fundamental practice-oriented science, innovative industry, developing education.

Research and Development (R&D) and protection of intellectual property rights

In the conditions of an innovative economy, achievements in the field of science, technology and innovation have become the determi-

ning factors of economic growth. Therefore, today the place of any country in the world economic system is determined by the knowledge-intensive economy of this country. Accordingly, countries with economies in transition will be able to successfully integrate into the system of world economic relations only if the knowledge intensity of their national economies increases. To fulfill this requirement, special attention within the framework of innovation policy should be paid to scientific and research developments, especially in the field of priority areas. In world practice, there is a steady increase in the volume of R&D financing. This trend is primarily determined by the leading countries of the world, where over the past 20 years absolute R&D expenditures have increased 2-3 times. The relative expenditures of the leading countries on R&D in the gross domestic product also show a positive trend.

The level of national spending on R&D is a relative value, which is calculated as the total amount of public and private spending on all types of research and development work during the calendar year, including government budgets at all levels, budgets of commercial organizations, grants and donations from private foundations and non-governmental organizations. The level of R&D spending is expressed as a percentage of gross domestic product (GDP). R&D is a set of activities aimed at obtaining new knowledge and its practical application to solve specific problems. It includes three main groups of activities: fundamental research; applied research; experimental design and technological developments. National spending on R&D is considered one of the key indicators of a country's scientific and technological development.

The indicator is calculated on the basis of data from national statistics and international organizations. The source of information is the database of the Institute of Statistics of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), which is updated annually, but is delayed by an average of two years and does not cover all states, since many countries cannot provide annual statistics for this indicator [3,21].

More than 30 countries raised their research spending between 2014 and 2022. Although research expenditure rose in most regions between 2014 and 2020, 80% of countries still invest less than 1% of GDP in R&D. The G20 countries still account for nine-tenths of research expenditure, researchers, publications and patents. Following the Covid-19 pandemic, research spending as a share of GDP may see a mechanical rise as the GDP of many countries declines. It remains to be seen whether countries will maintain stable investment in research in monetary terms. [3,21,22].

Table 3

Level of expenditure on R&D in some countries of the world

Country	Expenditure on R&D (in % of GDP) by years		
	2013	2016	2020
Austria	2.95	3.13	3.2
Great Britain	1.64	1.68	1.72
Germany	2.82	2.92	3.1
Israel	4.09	4.51	5,4
India	0.71	0.67	0.65
China	2.0	2.12	2.19
Luxemburg	1.30	1.30	1.1
Norway	1.65	2.03	2.3
USA	2.71	2.76	3.5
France	2.24	2.22	2.4
Sweden	3.30	3.27	3.5
South Korea	4.15	4.23	4.81

Source: [23].

In the context of widespread globalization, one of the most difficult problems of the modern market is the protection of intellectual property rights.

The concept of intellectual property rights protection includes a whole range of issues,

such as the fight against intellectual piracy, ensuring the interests of free competition, problems of parallel import and much more.

Securing intellectual property rights is one of the main requirements of the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (abbreviated TRIPS Agreement). The issues of intellectual property rights protection are also a priority for countries with economies in transition. In most of these countries, there are industries related to innovation and creativity that benefit from effective protection of intellectual property rights [14].

Experts note a significant increase in the number of copyright violations on the Internet. It should be noted here that in the conditions of the information society, the issues of protection of intellectual property rights and, first of all, copyright in the digital environment have grown into a huge problem. This problem urgently requires independent research and, based on them, the adoption of separate documents at the international level.

As is known in world practice, there are different approaches to solving this problem. In some countries, special courts for intellectual property rights have been established, in other countries, issues are considered in courts of general jurisdiction. Specialized courts, for example, in the field of intellectual property operate in the following states: Belarus, Hungary, Greece, Russia, Slovakia, Turkey, Czech Republic, Romania. In a number of other countries, special judicial boards have been established as part of the courts, for example, in Ukraine, in the system of economic courts there are specialized courts on intellectual property issues and a specialized Panel of judges in the Supreme Economic Court.

Customs authorities are an important link in the general system of intellectual property rights protection. The Customs Register of Intellectual Property Objects, which has been created in many countries, is a modern tool for combating intellectual piracy.

Intellectual property objects and artificial intelligence technologies

The rapid development and widespread use of artificial intelligence technology raises a number of questions, including whether artificial intelligence can create intellectual property objects. There are still numerous discussions about the legal consequences of using such technologies in the world [16].

The World Intellectual Property Organization, as an international organization, emphasizes the relevance of the question of where the line should be drawn between human and machine creativity, that is, what should be the amount of contribution or the degree of human participation so that the result of labor belongs to the first or second category mentioned above.

The experience of Great Britain seems to be an interesting experience in regulating relations in the field of intellectual property implemented using artificial intelligence.

In accordance with the existing patent legislation of the United Kingdom, only an individual (that is, a person) can and should be indicated as an "inventor" in a patent application (Article 7 of the UK Patent Law 1977 3). This rule has recently been reflected in various decisions concerning patent applications for inventions created using an artificial intelligence system called DABUS [15].

In the USA, there is a separate approach to copyright objects created by artificial intelligence technology. As a rule, two main conditions are required to grant copyright. Firstly, the work must be in a tangible form, and secondly, it must be original. Since one of the modern fields of application of artificial intelligence is the creation of literary and artistic works, the study of copyright in the context of artificial intelligence is an urgent area of legal scien-

ce and practice in the United States. Understanding the main problems in this context is possible by analyzing the oldest fundamental precedents: Burrow Gilles Lithographic Co. v. Saroni [11, p.76], Bleistein v. Donaldson's lithograph [12, p.23], Alfred Bell & Co. against Catalda's fine Arts [10].

As for the actual American approach to copyright objects, in the creation of which a person did not directly participate, the approach still prevails in the law enforcement practice of the competent authorities of the United States [13].

In the context of the analysis of regulatory approaches to the regulation of relations using artificial intelligence technology, the experience of the European Union as an example of the unification of norms at the regional level is noteworthy. Currently, the EU is increasing investments in the development of artificial intelligence technologies, expanding the scope of its application everywhere.

Considering the question of whether exclusive rights to copyright objects created by artificial intelligence are recognized, we turn to Article 2 of Directive 2009/24/EC of April 23, 2009 "On the legal protection of computer programs" [4], as well as Article 4 of Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of March 11, 1996. "On the legal protection of databases" [5], in which an individual or a group of individuals who created the object is indicated as the author, implying the human factor.

In October 2020, the European Parliament adopted three important documents regulating various spheres of relations within the framework of the functioning of artificial intelligence technology: Resolution of October 20, 2020 "Ethical principles in the field of artificial intelligence, robotics and related technologies", dedicated to ethical approaches in the field of regulating relations related to the implementation of artificial intelligence technologies; Resolution from October 20, 2020 "The regime of civil liability arising from the use of artificial intelligence technology", dedicated to civil liability for damage caused by artificial intelligence technology, as well as considering the issue of intellectual rights to works created directly by artificial intelligence or with the help of it; Resolution of October 20, 2020 "On Intellectual Rights in the development of artificial Intelligence technologies", which contains approaches to regulating attitudes in the context of the relationship between artificial intelligence and intellectual rights.

The European Parliament also enshrined in the above resolutions the concept of an artificial intelligence system (paragraph "a" of Article 4 of the Regulations, the text of which is contained in the Resolution of October 20, 2020 "Ethical principles in the field of artificial intelligence, robotics and related technologies", as well as paragraph "a" of Article 3 of the Regulations, the text of which is contained in the Resolution dated October 20, 2020, "The regime of civil liability arising from the use of artificial intelligence technology")[6,7,8].

Conclusions

In modern conditions, the practical application and wide dissemination of the results of scientific, technical and research activities, formalized in the form of objects of intellectual property, is a necessary factor in the economic development of any country. The relevance of innovative activity has now increased significantly and determines the position of the countries on the economic and political map of the world.

In modern society, achievements in the field of science and technology have begun to determine the dynamics of economic growth of states, the level of competitiveness of products and services, the degree of integration into the world economy. World experience shows that there is no other way of development for a

knowledge-based economy other than innovation. The main factors in the growth of production, employment, investment, and foreign trade turnover are the creation, introduction and widespread dissemination of new products, services, and technological processes.

Science and high technology are international in nature, although the contribution of each country to the global scientific potential is unique in its own way. Today, big science from the state positions of the leading countries of the world is considered in the system "science - innovations - real economy". In civilized market conditions, the main engine in moving along this chain is intellectual property, its protection, regulation of the transfer of rights and commercialization.

Bibliographical references

1. Convention of wipo 1967 г. Electronic resource (date of the application 02.07.2023): https://www.wipo.int/treaties/ru/convention/summary_wipo_convention.html

2. Convention for the protection of industrial property, 1883. Electronic resource (date of the application 02.06.2023): https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/docs/pdf/paris.pdf

3. Global innovation index 2022. Electronic resource: https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4622 (date of the application 28.06.2023).

4. Directive 2009/24/EC of the european parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs. Electronic resource: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:111:0016:0022:EN:PDF (date of the application 28.05.2023).

5. Directive 96/9/EC of the european parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases. Electronic resource: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31996L0009 (date of the application 25.06.2023).

6. European parliament resolution of 20 October 2020 with recommendations to the Commission on a framework of ethical aspects of artificial intelligence, robotics and related technologies (2020/2012(INL)). Electronic resource: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0275_EN.pdf (date of the application 05.07.2023).

7. European parliament resolution of 20 October 2020 with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence (2020/2014(INL)). Electronic resource: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_EN.pdf (date of the application 05.06.2023).

8. European parliament resolution of 20 October 2020 on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies (2020/2015(INI)). Electronic resource: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0277_EN.pdf (date of the application 05.06.2023)

9. ABRAMI, R. M., KIRBY, W. C., & MCFARLAN, F. W. 2014. *Why China can't innovate: And what it's doing about it.* Harvard Business Review, 92 (3): P.107–111.

10. ALFRED BELL & CO. v. Catalda Fine Arts, 191 F.2d 99 (2d Cir. 1951).

11. Burrow gilles Lithographic Co. v. Sarony, 111 U.S. 53 (1884).

12. Bleistein v. Donaldson Lithographing, 188 U.S. 239 (1903).

13. CHANG, H. Intellectual property rights and economic development: Historical lessons and emerging issues. *Journal of Human Development,* 2(2), 2022. P. 287-309.

14. DEERE, C. *The implementation game: The TRIPS Agreement and the global politics of intellectual property reform in developing countries*. New York, NY: Oxford University Press. 2008. P.267.

15. DINAPOULOS Elias, S. P. Intellectual property rights, multinational firms and economic growth. *Journal of Developmental Economics,* 92(1), 2010. P.13-17.

16. HOCHBERG, Y. V., SERRANO, C., J., AND R. H. ZIEDONIS. *Patent Collateral, Investor Commitment, and the Market for Venture Lending.* NBER Working Paper No. 20587. 2010.

17. HELPMAN, E. *Innovation, Imitation and Intellectual Property Rights.* Cambridge: The National Bureau of Economic Research. 1992. doi:10.3386/w4081.

18. TERROIR, P. Rebalancing the patent economy. *Intellectual Asset Management,* March/April 2014 n.71. Useche, D. 2014.

19. WILLIAMSON, P. J., & YIN, E. Accelerated innovation: The new challenge from China. MIT *Sloan Management Review,* 55 (4). 2014. P. 27–34.

20. X. FERRAS-HERNANDEZ, P. NYLUND. *Clusters as Innovation Engines: The Accelerating Strengths of Proximity.* 2018. Electronic resource: https://www.researchgate.net/publication/328973025_Clusters_as_Innovation_Engines_The_Accelerating_Strengths_of_Proximity (date of the application 02.06.2023).

21. UNESCO Science Report 2022 Electronic resource: https://www.unesco.org/reports/science/2021/en (date of the application 02.06.2023).

22. UN department of economic and social affairs statistics. SDG Indicators Database. Electronic resource: https://unstats.un.org/sdgs/dataportal (date of the application 02.01.2023).

23. Unesco Institute for Statistics (UIS). Electronic resource: https://uis.unesco.org/apps/visualisations/research-and-development-spending (date of the application 25.07.2023).

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
”SUPREMACY OF LAW”

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ
”SUPREMAȚIA DREPTULUI”

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL
”SUPRÉMATIE DE DROIT”

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

Nr. 1, anul 8 (2023)

Formatul 60x80 $^{1}/_{8}$.
Coli de tipar 19,5. Coli editoriale 15,9.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009